


NAZIONALE
VITT. EMANUELE
14
8 L
41

ELEMENTA METAPHYSICAE

MATHEMATICUM IN MOREM ADORNATA

A B

ANTONIO GENUENSI

In Regia Neapolitana Academia Ethices Professore

SANCTISSIMO PATRI NOSTRO

BENEDICTO XIV.

P. M. D.

Editio secunda Neapolitana multo auctior & correctior.

TOMUS SECUNDUS.

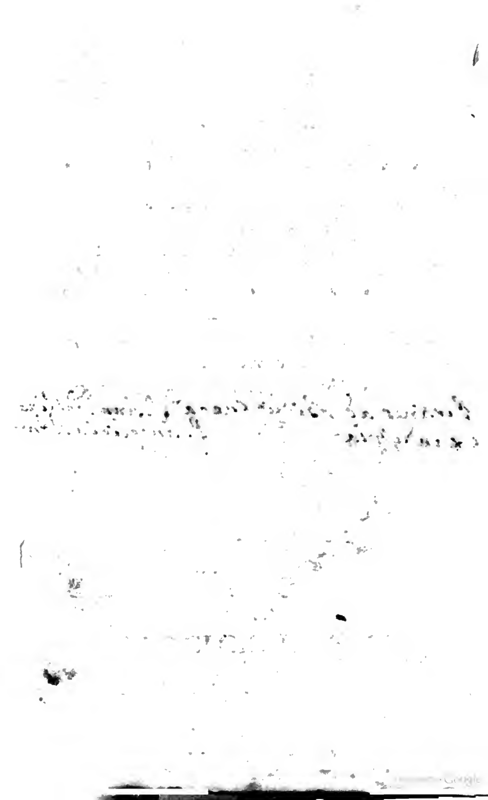
Pertinet ad Bibliothecam S. Fran. ad Ripas
ex industria [illegible] B. Angelici a Roma



NEAPOLI CIƆ.IƆCC.LI.

TYPIS BENEDICTI, ET IGNATII GESSARI.

SUPERIORUM AUCTORITATE.



ANTONIUS GENUENSIS
Philoſopho ſuo
S. P.

PRodit altera *Metaphyſicae pars* parentis ſui *titubanti animo, corde, & pectore, poſt varios hominumque urbiſque labores*. Neque enim ignorans quae Prior fata habuerit,

. . . . *Quae cauſa indigna ſerenos*
Foedarit vultus, aut cur haec vulnera cernas.

Saltem ex Apologia, quam *Appendicem* perſcripſere, diſcere in promptu eſt. Nam ubi ego (ita me Deus adjuvet) in id omnes intenderam nervos, ut nefarios homines ratione adverſus religionem abutentes pro virili refellerem, non defuere qui aut arma impiis ſuppeditare, aut publicam cauſam prodere, nec clanculum, ſed publice clamitarent. Non ego quidem eram ignarus, multos ſtudioſe mihi contradicturos, quod nullo modo vitare potui, niſi ſi nihil omnino ſcriberem, maxime cum ſint, ut in Civili, ita in Literaria Republica, quidam *fruges conſumere nati, capite cenſi*, qui quum nihil ipſi pepere unquam, aut parere poſſint, in alienis operibus proſcindendis ineptiſſime ſunt eloquentes: alii vero, qui quantum alii proficiunt, gloriae ſuae demtum arbitrantur. Quos utroſque jure potuiſſem contemnere, qui bonorum hominum, nec omnino ſtupidorum, judicia revereri ſoleam. Sed in eo falſus ſum animi, quod ubi humanitus errorum philo-

losophandi reprehendi expectabam, quos ergo reprehensores optabam, quibusque magnas agerem gratias, majores haberem; ecce autem criminationes, ingestaeque sine ulla non dicam christiana caritate, sed ne humanitate quidem calumniae, quae tanto fuere acerbiores, quanto in hominem paratum flammis devovere, si quid minus recte scripserit (quod ergo viro summo Josepho Spinelli Neapolitanae hujus Ecclesiae Archiepiscopo contestatus eram) petulantiores. Neque enim is ergo sum, qui plerique alii omnes, qui scriptionum mearum eo teneor amore, ut etiam contra jus & fas defendere ausim. Quum in publicum eas emisi, velut alienas specto, paratus in me facere, quod crudeliores ipsi nominis mei inimici vix audeant, *ignoscere nempe aliis multa, mihi nihil*, tantum abest ut justas reprehensiones, & admonitiones adsperner. Nam etsi nemo sit qui non intelligat quanta sit humanae mentis brevitas, quanta imbecillitas, quamque facile errare in plurimis; at confidenter dicam, paucos esse, qui sibi & sapientiae suae minus confidant, quique sapientum judicia magis reformident & venerentur, quam ego sim. Et his quidem ex animo ignovi & christianae legis memor, & quod ita natura sim comparatus, ut nec graves iras sentire, nec diuturnas gerere valeam, nihilque magis homine indignum putem, quam illud, quod profanus homo non dubitavit diis tribuere, *manet alta mente repostum*. Quid est enim aliud *homo homini lupus*? Alia certe esse hominis debet vita: nam & qui fratres sunt ex eodem nati stipite, & qui socialem vitam sub eodem Imperatore Deo agunt, & qui eodem jure tenentur, quique se Dei & Christi imitatores profitentur, non diligere tantum sese mutuo, sed & amare oportet. Ecquid? non

non pudet nos barba tantum & pallio esse philosophos? Sed, utcumque haec aestimata sint, ut nunc non in magno ponam discrimine; illud efficere non possum, quin valde commovear eorum pertinacia, qui quum alia, tum illud continenter jactant, me, ratione & via, qua philosophor, scepticismum promovere, & quin, ut dixi, titubanti animo & pectore hanc alteram Metaphysicae partem emittam. Nam quamvis studuerim quidem accurate rationis humanae dignitatem, sed intra suos cancellos, tueri, remotissimasq; ipsas suspiciones, quoad potui, effugere curaverim; acutiores tamen sunt multo, quam ut ego evadere possim, hujus aevi Aristarchi. Quamquam quis ferat accusari hominem scepticismi, qui mathematicum in morem cogitationes suas disponat, & qui exactas etiam in abditissimis rebus demonstrationes producere conetur? nisi forte qui nesciat, qui fuerint unquam, aut hodie sint Sceptici. Quod non sine ratione & causa dico. Nam rogatus quidam eorum, qui nunquam suo judicio uti didicerunt, sed ex incertis vulgi polluti rumoribus praejudicant, ecquid praecipue in Metaphysica mea reprehenderet, Scepticismum, inquit. Cur ita? nempe, inquit, quia parum a Jansenismo distat. Oh praeclare!

Spectatum admissi risum teneatis amici?

Jam quis eum Pyrrhonismi insimulet, qui ingenue fateatur, se ea ignorare, quae genus omne humanum ignorat? Nempe tum perpulchre cum hominibus agi arbitrantur, quum sciveris noveris, te scire fateris, nihil omnino reputantes, nihil esse tam temerarium, tamque indignum sapientis gravitate atque constantia, quam aut falsum sentire, aut quod non satis explorate perceptum sit & cognitum sine ulla dubitatione defendere. Quamquam id tantum ab-

eſt, ut ſcepticiſmi vires dilatet,ut nihil potius ſit, quod ſcepticiſmum funditus evertat, quam accurate diſtinguere inter ea quae homines plane norunt, & ea quae ignorant. Nam qui etiam ea, quae ignorantur, deridiculis argumentis hominibus perſuadere ſtudent, etiam ea, quae ſciuntur, in ſuſpicionem adducunt hominum, qui nec trunci ſunt, nec ſatis docti, quorum eſt magna Reip-literarum pars. Itaque ego ita ſum animo conſtitutus, ut quae certe ſcio, quae ego eſſe arbitror omia quae ad pietatem & vitam pertinent, nullo modo, nec voce, nec ſcriptione prodere valeam; quae ignoro nequeam non pro ignotis profiteri, atque in iis ſapientum hominum ſententiam, & doctrinam expectare, paratus rationi, a quibuſcumque ea tandem proficiſcatur, parere, idque adeo laeto animo, ut nihil mihi unquam praeclarius eſſe duxerim, quam ab erroribus (quos ego haud dubium erro plurimos) & ignorantia mentem in ſapientiam & libertatem vindicare. Non ego quaeſiverim unqùam quomodo ſint alii animo affecti. Ego certe ſic inſtitutus ſum, ut nulla alia bona Mentis perfectioni, & tranquillitati nedum praepoſuerim, ſed ne contulerim quidem. Quocirca quamquam certum mihi eſt, me undique inclementer impeti; praedixiſſe tamen mihi erit ſatis. Emergent proculdubio qui crimini vertant, protuliſſe me argumenta Epicureorum & Socinianorum adverſus animi naturam: Spinozae & Collini adverſus libertatem. Quibus ſi reponam, me communem ſanctiſſimorum quoque Patrum ſcribendi rationem ſectatum: argumenta quidem produxiſſe impiorum hominum, ſed confutaſſe; ii ſtatim regerunt, nec veteres Eccleſiae Doctores Spinozam & Collinum aggreſſuros fuiſſe, quippe quos vel nominare nefas: & fortaſſe me non idem animo ſentire,

quod

quod ſcribo. Egregie prorſus! Quaſi Spinozae & Collini non quovis ſeculo extiterint, poſtquam ſcimus extitiſſe & Ariſtotelem, & Zenonem, & Epicurum, & Diagoram, & horum ſectarios, atq; admiratores! nam certe quos B. Thomas in opere adverſus Gentiles confutandos aggreditur, quorumque ad vivum reſecat objectiones, plura quoque & majora commenti ſunt adverſus Religionem. Conflictarunt cum veteribus illi, conflictandum nobis eſt cum recentibus Religionis hoſtibus, non aut umbras impetere, aut in otio, dum illi clamant, tabeſcere. Quod vero ſuſpicantur, id licet non ſit in literaria Republica novum, atrocius tamen eſt, quam ut verbis curari poſſit. Unum addo, praeripere eos quod Dei proprium eſt, in hominum corda judicium. Meminiſſe poſſunt Apoſtolici verbi, *nolite judicare ante tempus*. Nam ad me quod attinet, ſic animum jamdudum formavi, ut Poteſtatibus, quandoquidem eorum jus mihi ratio eſt, ſine ulla ratione paream; Philoſophis vero quantum eorum meruerint rationes. Quod ſi etiam ſine ulla ratione me dimovere ab iis, quae veriora puto, geſtiunt, eos ſi contemnam, nemo ſapiens erit, qui me jure meo non uti dicere poſſit. Sed ea ſatis; nam copioſius proſequi animi videri poteſt minus, quam ego ſim, pacati.

Sunt quaedam, quorum tibi, philoſophe, & humaniſſime lector, rationem reddere debeam, quod ſubaudiverim te muſſitantem. Primum, *quae tantae tenuere morae?* Rogas? Deſtinaveram nihil amplius, ſi per amicos licuiſſet, edere: nam quantumvis nihil mihi conſcius eſſem, cur in publicum prodire non poſſem, at haerebat animo grave illud Apoſtoli verbum, *non comedam carnes in aeternum, ſi frater meus offendatur*. Sed propoſitum pervicere amici. Nam &

Venetiis, & Roma viri quidam docti juxta & humanissimi ita impulerunt, ut mihi persuaderem non esse admodum paucorum judicia extimescenda, eorum maxime, qui assuetudine maledicendi intestabiles evaserint: & scrupulos omnes heic viri ex omni ordine literatissimi exemerunt. Ita ruptae morae. Deinde gravissimo per hos annos pectoris morbo laboravi, ut vix necessariis curis intendere possem animum. Nam ego non ita philosophiam colendam esse censeo, ut etiam vita periclitetur: ne si vellem quidem id juris in me habeo: *vetat summus ille imperator Deus, se invito e statione discedere.* Tum quamquam super his rebus scripseram plurima, at indigesta ea erat moles, ut mihi fuerit necesse ex integro rem omnem repetere: in quam rem quum non quantum voluerim, sed quantum potuerim incumberem, effluxit tempus. Nec tamen his caussis quidquam judicio tuo praevertere velim: tu si inertiae tribuere ames, non repugnabo.

Jam rogas, quum duas tantum Methaphysicae partes promiserim, cur tertiam nunc adjiciam? Nempe, quum secundam hanc perlegeris, tute ipse intelliges, non potuisse me uno volumine in 8., ut vocant, tantam rerum molem complecti, nisi omnia corrumperem, aut Herculis cothurnum infanti vellem adaptare. Quae super natura Dei & Religionis commentatus sum, aut ex veterum recentiorumque philosophorum lectione suppetunt, ea, nisi hallucinor, prestantiora sunt, quam quae hucusque sunt pertractata. Malui ergo promissis,quā quidquam ei rei detrahere,quod

AEque pauperibus prodest, locupletibus aeque,

AEque neglectum pueris, senibusque nocebit.

Prius tibi promiseram: posterius conscientiae debeo & Deo. Te autem faciliorem habeo & humaniorem judicem in priori illa causa, quam aut memetipsum,

aut

aut vindicem Dei oculum in altera. Quod tu facies profecto, nisi fastidiosus & delicatulus velis haberi philosophus, aut inter Ephemeridum (quod nunc hominum genus copiosius est) literatos censeri.

Sed utcumque in eo te accipiam, inquis, at id non fero, quod nimis oles in *hac parte* e schola: Arabes conradis: lutulentos nescio quos consectaris rivulos. Saltem dum fuerit tibi id laboris non parvi,

Responsura tuo nunquam est fama labori,

talis nempe nunc est conditio philosophandi. Nae tu declamator egregius! Macte. Ausculta interea, & tene. Mentium humanarum ab Adamo vigor seculis omnibus idem fuit: curarum objecta non eadem. Fuere qui quondam totum eum vigorem individuum Poesi, aut Oratoriae applicuerunt, in eoque quum essent unice intenti, fuere praecellentes. Alii Mathematicis, ceterosque post se reliquerunt. In iis saeculis, qui barbariei nomine appellantur, cura unica fuere res Metaphysicae. Concedam ego aliis literarum nitorem & cultum: sed philosophorum, quos barbaros vocamus, propria est Metaphysica. Terret, fateor, incomtus vultus & hispidus: neque idcirco te monuerim, ut accedas: sed si qui sunt, qui tibi eos exantlare labores non sunt gravati, qui & ejus aevi philosophiam tibi paucis eleganterque exhibeant, & ex stercore, ut inquis, aurum colligant, tu ne etiam graveris accipere, nec potius grati animi testimonium praebeas? Optandum esset potius, ut viri in utraque literatura versatissimi, in hoc Dictionariorum seculo, Dictionarium nobis darent eorum omnium, quae in Scholasticorum libris jacent nunc contemta: nam & sunt in iis egregia plurima, & , si non semper docent Scholastici, at acuunt; & historica omnium aetatum philosophia magna est vel cultissi-

tissimae eruditionis pars, nisi si velimus adeo esse inepti, ut nostra interesse arbitremur, quae vetusti Scythae, AEgyptii, Persae, Graeci cogitaverint, maximo animi capitisque labore exquirere, habereque in numerato; partem vero hanc maximam, & cum rebus nostris plurimis arctissime connexam, negligere. Quod opus, nisi praesentes docti aggrediantur, apud posteros magis quoque rerum illarum incuriosos, utpote in tanto bonarum literarum apparatu natos, tam tenuis earum rerum notitia est perventura, ut omnis funditus ea philosophicae historiae pars intercidat: Nam quae sunt ab Historicis Philosophiae collecta, nimis sunt illa jejuna, & pauca. Utinam Bernardus Lamy, quam susceperat ad umbilicum duxisset Scholasticae Theologiae historiam! Fortassis plurimorum votis fecisset satis. Quid, quod ego robore, & sublimitate cogitandi primipilis illis scholae philosophis recentiorem pene neminem anteposuerim? Sic enim habe, mihi videre illos viros, horum magnam partem feminas. Scilicet quemadmodum veteres homines quanto moribus & vestibus impoliti atque hispidosi, tanto magis animi corporisque robore prae cinaedis istis Penelopes sponsis valebant; ita veteres illi philosophi quanto incultiores & rudiores aspectu, tanto fuere meditatione & cura profundiores. Uno verbo: quo sine manu, & sine libris iri a mente humana potest, ivere profecto veteres illi Metaphysici.

Numquid aliud? Indicem, inquis, rerum postulo. Scio. Capitum atque propositionum indicem tu igitur in versa pagina quaere: copiosiorem expecta. Bono sis animo. Interea lege, libereque, sed amice judica, ut soles: nam

Nunc ego te experiar quid ames, quid simules. Vale.

IN-

INDEX
RERUM PRAECIPUARUM.

Definitiones XVIII.

Sequuntur postulata tria.

Ac-

I N D E X.

Accedunt LXXXIII. Propositiones, quae in VII. Capitibus digestae sunt.

C A P. I.

Prop.

CAP. II.

De unione mentis & corporis.

CAP. III.

Qui

CAP. IV.

CAP. V.

De propensionibus, & habitibus, tum de memoria.

CAP. VI.

CAP. VII.

ELE-

ELEMENTORUM
METAPHYSICAE
MATHEMATICUM IN MOREM ADORNATORUM

PARS ALTERA

Qua continentur principia Psychesophiae.

PRAEFATIO.



Postquam de generalibus Ontosophiae, & Cosmosophiae principiis in priori Metaphysicae parte disseruimus, superest, quo integra nobilissimae hujus scientiae demus Elementa, ut de Spiritibus pertractemus, quae tractatio Pneumatologia Philosophis appellatur. Sunt autem spiritus Animae humanae, Angeli, Deus, quod sciamus: nam de Brutorum Animabus anceps disceptatio est. *Spiritus* nomine appellantur, non tam quia sunt substantiae incorporeae, quam quia activae: quidquid enim activum est *ruah* Hebraeis, *πνεῦμα* Graecis, *Spiritus* Latinis dicitur: Hinc subtilissima etiam corpora *Spiritus* vocati Physicis, & Chemicis. In duas partes tractationem hanc tribuemus. Ac in prima quidem de *Mente Humana*, in altera vero de *Deo* dicemus. Et priori breviusculam Appendicem de *Animabus Brutorum*, posteriori alteram de *Demonibus* addemus.

Initium autem faciemus ab Animabus humanis. Tractatio de Animabus humanis appellari solet graeco vocabulo Psychologia, quasi λόγος περὶ τῆς ψυχῆς, *dissertatio de Anima*, quod graecum vocabulum pro respiratione veteres quidem Graeci accipiebant, Aristoteles

DEFINITIO I.

Mentem voco rem intelligentem, principium cogitationum activum, vel, si quis mavelit, substantiam intelligentem.

Schol. NOn heic mentem appello vim tantum intelligendi, vel cogitandi, quae Latinis proprie mens dicitur; sed ipsam rem, quae intelligit, ipsum principium activum intelligendi, quo modo Tacitus lib. 1. Annalium loquutus est, *tua*, inquit, *Dive Auguste Coelo recepta mens*. Nec est cur me reprehendant Philosophi, qui id definitione complectar, quod non dum perspicuum fecerim, sit ne mens humana substantia, necne. Enim vero cum negari non possit, nos cogitare, velle, eligere; & hae sint qualescumque actiones; datis vero actionibus existere debeat, & earum principium aliquod activum, & ejus principii subjectum aliquod; seu substantia (ex prop. 65. pr. par.); inter comperta statui debet, existere substantiam aliquam cogitantem, nec perquiri, nisi quae sit ejus substantiae natura.

Cartesius, Sylvanus Regis, & plerique alii hoc statuunt discrimen inter notiones vocabulorum *Mentis*, & *Animae*, ut eadem substantia cogitans si quidem in se ipsa spectetur, *Mens dicatur*; si prout corpus animat, *Anima*. Quam ego doctrinam in his Philosophis, qui nullum *reale commercium* inter mentem, & corpus esse opinantur, non possum non ridere. Sed & quidam veteres Mentem ab Anima *realiter* distinxisse videntur, ut non pauci e recentibus Philosophis, Anima docto Varroni definita est, *Aer conceptus in ore*, *defervefactus in pulmone*, *fervefactus in corde*, *diffusus in corpus* (a). Neque

(a) *Apud Lactant. de Opif. cap.* 17.

Neque vero parva eſt in naturali Philoſophia ea quaeſtio, vita ne corporis a ſubſtantia Mentis pendeat, an aliunde: quippe graviſſimi Philoſophi Gaſſendus, Cudworthus, aliique a *ſubſtantia media* repetunt: Carteſiani a *ſpiritibus animalibus*; Leibnitius, & Wolfius a vi corpori inſita: Veteres a parte animi ſenſitiva per totum corpus diffuſa. Profecto eae actiones, actionumque vires, quibus corporis vita continetur, & conſervatur, imperio Mentis non ſubſunt, velut motus cordis, pulmonum, arteriarum, calor vitalis: praeterea ſenſus ipſe videtur quodammodo praevertere omnem mentis cogitationem, & voluntatem, atque ab eo potius cogitatio omnis ortum ducere. Quae efficiunt ut Philoſophus ſuſpicetur, aut mediam quamdam in homine eſſe ſubſtantiam vitalem; aut fluidam quamdam ſubſtantiam, quae ſit Mentis vehiculum, ut appellat B. Auguſtinus, totum corpus permeare, & Mechanicis corporis legibus eſſe obnoxiam.

II. Intellectus eſt ea mentis facultas, aut vis (A) qua percipit, cogitat, ratiocinatur &c. Intellectus vocari quandoque ſolet *ratio* (B).

Sch. (A) Intellectum definivi *vim Mentis*, non ipſam Mentem, idcirco quod ita ſimus vulgo aſſuefacti, ut *actiones* quaſcumque ex *viribus* manare judicemus, *vires* vero ſubjectorum quorumcumque eſſe. Cum autem functiones, quas intellectui tribuimus, nobis videantur eſſe actiones qualeſcumque, fit ut intellectum vim appellamus: & quum exiſtat ſubſtantia quaedam cogitans, quaecumque ea ſit, ejus ſubſtantiae vim intellectum dicimus. Non ſum ignarus refragari nobis viros doctiſſimos, non e veteribus modo Scholaſticis, ſed e novellis quoque Philoſophis, qui intellectum *paſſivam* faciunt *potentiam*, cui notioni explicandae minus eſt vocabulum *vis* accommodatum. Sed nae iſti egregie deſipiunt. Nam ſi quidem percipere ideas, verſare eas ex omnibus aſpectibus, conferre, quid antecedat, aut ſequatur perſpicere, reminiſci, conjicere, intellectus ſunt, profecto eae quum ſint actiones, intellectus activa potentia eſt: ſi

 vero

vero Mentis id esse negant, nulliusne subjecti erunt, an alicujus? Nullius dicere, est aliorum patientia abuti. Si alicujus, id mens est. Quae quum sint perspicua, otiosum censeo, pluribus eam quaestionem persequi. At enim, ideas excipit intellectus, non creat. Esto. At tum non ideae intellectus erunt actiones, sed aliae quas circa ideas exserit. Quod si qui est, qui tribuat quidem homini mentem, sed negat activam, is pugnantia pronunciat. Non ego igitur probo Renatum Cartesium, qui cum alibi, tum epistola 8 primae partis, quae est ad Elisabetham eruditam illam Principem Palatinam, scribit, *rationes omnes, quae Dei existentiam probant, illumque primam esse, & immutabilem causam omnium effectuum, qui a libero hominum arbitrio non pendent, mihi videri probare, illum etiam esse causam actionum omnium, quae a libero arbitrio pendent*, idest a Mente cum ratione, nec invita, agente, quum nihil sit aliud arbitrii libertas; & quidem causam non tantum primam, & conservatricem creatarum virium, earumque directricem, sed *totalem:* nam paucis interjectis addit, *verum Deus ita est rerum causa, ut sit etiam TOTALIS*. Id enim praeter quamquod evidentissimis rationibus repugnat, quae demonstrant inesse in rebus mundanis vires suas, singulis peculiares, quemadmodum ex prima parte patet; grandem quoque viam pandit Spinozismo, quod quum ex iis, quae in superiori partibus dicta sunt, tum etiam ex iis, quae inferius sumus dictum est evidens.

(B) Philosophi nempe non aliud videntur *rationis* vocabulo intelligere. Sed aut fallor, aut viri ipsi docti, dum velut ex tripode definiunt, *haec rectae rationi esse consentanea*, illa adversa, nihil minus intelligunt, quam quod *rationem* esse posuere. Ut ergo enucleatior *rationis* sit Philosophis nostris notio, paulo altius repetam.

1. Est in hominibus determinatus quidam idearum numerus, quibus res externas sibi repraesentant.

2. Hujusmodi ideae (1) nec immutabiles omnes sunt, nec semper eodem numero continentur: nam praeter quam quod in singulis hominibus pleraeque

variant

variant numero, & qualitatibus, pro aetate, conversatione, moribus, studiis, affectibus &c.; in tota quoque quadam humani generis parte, veluti in Graecia, Italia, Perside &c. numero, & qualitatibus variant pro variis temporibus, publicarum rerum fortuna, sectis Philosophorum, aliisque caussis. Itaque non eodem modo cogitabant Graeci Codri tempore, atque temporibus Xersis, aut aliis: non eodem modo Romani tempore Numae, ac temporibus Decemvirorum, aut Augusti: non eodem modo tota Europa Christiana tempore Caroli Magni, ac tempore Caroli V.

3. Quod dico de Rep. Civili, id magis etiam de Literaria dictum volo. Habent enim sua fata & literae Disciplinarum, atque Artium quaedam hoc saeculo, quaedam alio magis florent: Hae in Gallia magis; aliae in Anglia. Maxime cum disciplinarum quarumdam fortuna pendeat aut e publica aestimatione; aut ab utilitate: *Honos alit Artes, omnesque incenduntur ad studia gloria, jacentque ea semper, quae apud quosque improbantur* (a). Hinc vero fit ut non eodem modo semper in Rep. literaria cogitetur.

4. Quum ergo vulgo loquimur, ea plerumque judicia dicimus rectae rationi conformia, quae praesenti numero, & qualitatibus idearum tum nostri, tum eorum, inter quos versamur, consentanea judicamus; ea vero adversa rectae rationi, quae ab his ideis abhorrent, quae etiam absurda, & significantius graece ἄτοπα, quasi non sit eo tempore iis locus, dicimus.

5. Sed haec judicia (4) alio tempore, aut apud alios, ob varietatem idearum (2. 3.), conversa natura, non eadem censentur. Inde fit, ut vix reperias idem judicium probatum omnibus, & omni tempore, falluntur que qui levi quadam similitudine de veteribus, aut extraneis judicant, consentire eos nobis.

Sch. Instar omnium sit unum e Rep. Literaria depromptum exemplum. Henricus Morus egregius fuit Philo-

(a) *Cic. in prima Tusc.*

Philosophus, & penetratione mentis, atque usu rationis insignis. Is sua consulta ratione ad Cartesium scribit: *tandem enim clare mihi affulsit Cartesiana lux, idest libera, distincta, sibique constans RATIO; quae naturam pariter, ac paginas tuas mirifice collustravit:* ita ut aut *nullae, aut paucissimae supersint latebrae, & loci, quas non patefecit nobilis illa Fax .... omnia profecto tam concinna in tuis Philosophiae Principiis Dioptricis, & Meteoris, tamque pulchra sibi ipsis, NATURAEQUE consona sunt, ut mens, RATIOQUE humana jucundius vix optaret, laetiusque spectaculum.* Mersennus in epistola ad Gisbertum Voetium .... *credidi*, inquit, *lucem aliquam eximiam huic viro* (Cartesio) *Deum infudisse.... vix ut credam ulli mortalium majorem rerum naturalium cognitionem a Deo tributam. Rectae* ergo *rationi* Cartesiana Philosophia consentanea tum videbatur. Nunc contraria omnia. Quae ergo est recta isthaec ratio? nec in Philosophia tantum naturali obtinet, sed in morali maxime, in qua idcirco de virtute, & vitio, de bono & malo, de justitia, & injustitia tot sententiae, quot capita.

6. Philosophus noster duo distinguat in *recta ratione*, ideas, & *ratiocinium*, seu *materiem*, & *artem*. Tum vero dicito quidpiam esse rectae rationi conforme, quum & ideae rerum naturae sunt conformes adamussim, adeoque immutabiles & inde ducta ratiocinatio est necessaria. Quod si quando incidat quaestio de *recta* generis humani *ratione*, vim ratiocinandi, non aequalem licet, omnibus esse communem pronunciet, principiorum vero ratiocinandi pauca tantum. Ex quo intelliget & esse rectam quamdam rationem toti generi humano communem, & plures alias, quae itidem dicantur rectae, temporum, nationumque propriae, sed quae revera tales non sunt (a). III. Per-

(a) 1. *Sed quaeret, hoc in loco quispiam, sint, nec ne, ideae ullae toti hominum generi communes, eaeque immutabiles? Neque enim, si nullae sint hujusmodi ideae, esse*

III. Perceptio Philosophis est unius ideae contemplatio, quin eam cum alia quacumque comparemus.

IV. Cogitatio vero, seu judicium, est plurium idearum, earumque relationum clara atque evidens perceptio.

V. Ratiocinatio est plurium judiciorum comparatio instituta ad id clare percipiendum, quod intuitione non perspicitur.

Sch. Sunt hae definitiones ex Malebranchio desumtae (a). *Quum* v. g. inquit, bis *duo*, vel *quatuor percipimus*

---

esse ulla potest toti hominum generi communis ratio, sed inter eos tantum erit aliqua, quorum communes quaedam sunt notiones. Quum haec quaestio plurimum intersit, & ad speciei humanae unitatem asserendam, & ad illud jus constituendum, quod naturale, & omnibus commune dicitur, commentemur hac de re paullo accuratius.

2. *Ac illud in primis quilibet per se animadvertere potest, rerum Naturam unam esse ac uniformem ubique, saltem substantia, legibus, ac ordine generali, seu & pulcherrime constructam ordinatamque, & eodem semper, ac ubique ordine ire, relationesque earum rerum, quae in Natura sunt, easdem semper esse, constantes, immutabiles. Sunt enim omnia ex rerum ipsarum essentiis in Natura ordinata; quae quoniam eaedem sunt semper ac constantes, unum, eumdemque semper ordinem servant, ac ubique servant.*

3. *Porro hujusmodi rerum Natura, quacumque hominum sensibus patet, ac quomodocumque patet, eadem, ac eodem modo iis objicitur:* non aliam videre Patres, aliamque Nepotes, *inquit ille. Magnorum globorum ordo, situs, motus, phaenomena caetera; eadem ubique Telluris, quae sunt, nascuntur, crescunt, intereunt, ordinem ubique servant eundem, relationes easdem ubicumque sunt. Ac quamquam* non omnibus fert omnia Tellus, *sunt*

(a) *Lib.* 1. *de inq. ver. cap.* 2. §. 7.

cipimus , tum ſimplex eſt perceptio . Quum vero judicamus bis duo non eſſe quinque , quid in hoc negotio agit intellectus ? id unum certe , percipit nimirum relationem paritatis , quae eſt inter duo , & duo , aut bis duo , & quatuor : & relationem imparitatis , quae eſt inter bis duo & quinque . Judicium igitur intellectus nihil aliud eſt praeter perceptionem relationis , quae inter duas , vel plures deprehenditur res . Sed ratiocinium eſt perceptio relationis , quae inter duas vel plures relationes duarum vel plurium rerum , deprehenditur. Haec ille. Quae cum ſint, qui potuit idem Philoſophus ſcribere , judicia pertinere ad voluntatem , non ad intellectum ? id certe eſt notionibus ſuis turpiſſime implicari . Sed eſt in hac Malebranchii doctrina , quod aut minus ſit verum , aut minus clarum . Enim vero non omnis perceptio relationis duarum idearum proprie judicium eſt , & appellari poteſt : clara tantum & evidens judicium & eſt , & dici debet : obſcura vero , aut *opinio* , aut *dubium* ; ut perceptio idearum extremarum , ſed non earum convenientiae , aut repugnantiae , ſi quidem convenientia , aut repugnantia ex alterius authoritate ſtatuatur , *fides* (*a*) . E. G. clare percipio A = B , aut A ⌐ B

ſunt tamen ubique communia quaedam , ac plurima magis modificationibus, *quam ſubſtantia differunt . Ita objecta ſenſuum humanorum , ſaltem maxima parte , ubique eadem , & conſtantiſſima .*

4. *Jam humani ſenſus ſunt in omnibus hominibus ſimiliter conſtructi , oculi , aures , tactus . Natura quoque ipſa humana ſimilis in omnibus . Reperies quidem homines magnitudine , colore , victu , vitae moribus inter ſe quandoque differre plurimum , i. eſt iis , quae ſunt* naturae humanae accidentia ; *at non aut corporis* ſtructura eſſentiali

(a) *Vide quae diximus in Arte Logico-Criticae lib.* 3. *cap.* 2. §. 6.

A ⊽ B, seu *intuitione* id efficiam, seu *ratiocinio*, judico. Si minime intueor clare; tum aut *opinor*, si quidem parva quaedam, non illa tamen clara lux affulgeat: aut dubito, si nulla, vel utrinque aequalis:

---

tiali, *aut* propensionibus *naturae*, *affectibus*, *ejusque generis aliis*. *Voluptate & dolore capiuntur ubique omnes ac permoventur: irae, odio, amori, misericordiae, spei, metui, ambitione, avaritiae, aliisque aut animi perturbationibus, aut vitiis, aut virtutibus, subjecti omnes. Ita videre possimus, quacumque patet Tellus, Sinenses, Japonenses, Tartaros, Samojedas, Lapones, Americanos, Africanos eandem generatim habere naturam, nec differre, nisi iis, quae naturae accidunt, aut quae educatione, aut climatibus inducuntur. Ac id ego observavi saepe in Viatorum itinerariis, incultas ipsas ac barbaras gentes, quod vocamus, generis misericordia tangi, amicitia capi, justitiae esse intelligentes, pudore ac verecundia solere ad turpes res suffundi, ac eo constantius, quo a magnis civitatibus remotiores, in* quibus corrumpere, & corrumpi saeculum vocatur.

5. *Praeterea vis judicandi & ratiocinandi, utut non in omnibus aeque expedita & prompta, est tamen in omnibus, Itaque hominum societatem invenies nullam, quae & vitae consulere nesciat, & non sit numerorum suapte natura intelligens, & regimen politicum omnino ignoret, saltem oeconomicum, & Religionis sit inscia, & artes qualescumque non excolat. Sunt populi qui haec omnia perfectius, plenius, promptius efficiant; sed nemo, qui penitus ignoret. Cultura igitur, & educatione, nonnihil etiam temperamento differunt magis, quam natura.*

6. *Ex quibus ego conficio esse communem quamdam toti hominum generi rationem. Nam & similis in omnibus natura, ac sensus* (4), *& una ac uniformis ubique Natura rerum* (2), *eademque oculis omnium objecta* (3); *& ratiocinandi facultas omnium* (5). *Ergo habent homines*

lis : aut tandem credo, si ex alterius authoritate id mihi persuadeam.

VI. Idea est forma quaedam rei cujusvis, aut existentis, aut possibilis.

Sch. Non heic persequar idearum genera, quod in arte Logico Critica feci. Unum tantum moneo, distinguere Philosophos solere inter ideas *intelligibiles*, & *phantasticas*, seu *materiales* : illas enim vocant formas pure intellectuales, omnis concretionis corporeae expertes; has impressiones in cerebro factas, seu ab objectis externis in sensus incurrentibus, seu ab actionibus ipsius mentis in cerebro. Quae divisio, quod suboluit Cartesio in examine programmatis Belgici, nullo modo esse accurata, & vera potest. Nam idea est forma exhibens rem quamdam, seu *ideatum*, sed exhibens menti perspicienti : dicitur ergo *idea* hujusmodi forma ex relatione ad mentem intelligentem. Jam nunc aut mens incorporea est, aut corporea. Si primum nequit suscipere, & intueri nisi formas pure intelligibiles, atque idcirco materiales formae in cerebro descriptae, quaecumque

---

mines omnes ut eandem semper ac constantem rerum naturam sensibus subjectam, ita communes quasdam ac constantes notiones. Iisdem praeterea affectibus ac propensionibus subjecti, ac communi ratiocinandi facultate praediti, non possunt non in communibus quibusdam veritatibus perpetuo consentire. Ex quibus illud efficitur, esse rectam quamdam rationem hominum omnium communem. Quod nisi esset, qui fieri unquam potuisset, ut aliae cum aliis locis ac climatibus distantissimis nationibus societatem inirent, ac commercia agitarent? Id enim non nugis fieri potuisset, quam inter sanos, & insanos, homines & pecudes, quibus nulla est communis ratio. Me Elementorum angustiae vetant hac in re esse longiorem. Lectores, qui philosophari amant, ipsi per se haec copiosius diducere possunt, potissimum si in humana historia fuerint versati.

cumque eae sint, cum nequeant immediate esse Menti praesentes, dici ideae non possunt. Quod si corporea sit, tum nullo modo obversari ei possunt formae intelligibiles, neque id circo ullae sunt intelligibiles ideae. Praeter quam quod definiri prius oportet, ideae, & perceptiones idem sint necne, ut possit divisio illa intelligi. Nunc vero cum id non constet, videri potest, eam divisionem vocabulis constare nihili.

Caeterum quidquid sit de hujusmodi divisione, id certum est, non posse alio modo concipi a nobis ideas, nisi formarum, aut imaginum instar, quae cum objiciuntur menti, res referunt, aut existentes, aut possibiles. Scilicet rerum aut existentium, aut possibilium perceptio non fit extra nos; sed in nobis. Quum vero fieri nequeat, nisi intima conjunctione principii intelligentis, aut cum rebus ipsis quas percipit, aut cum earum rerum imaginibus; nisi *ideae* sint *imagines* & *formae* rerum, oportet mentem nostram cum rebus ipsis uniri; quod explicari non potest, nisi aut ope intellectus agentis Arabum, qui sit toti naturae creatae infusus; aut ope Pythagorici, & Spinozisti systematis, ut non sit alius intellectus noster, nisi pars quaedam Dei aut Deus ipse *per universam rerum naturam diffusus*, & *comeans*. Spinoza enim sic censet (*a*) *: quod ad mentem humanam attinet eam etiam partem naturae esse censeo; nempe quia statuo dari etiam in natura potentiam infinitam* (intensive, & extensive reali extensione) *cogitandi*, *quae*, *quatenus infinita*, *in se continet totam naturam objective*, & *cujus cogitationes procedunt eodem modo*, *ac natura*, & *ejus nimirum ideatum*. *Deinde mentem humanam hanc eamdem potentiam statuo*, *non quatenus infinitam*, & *totam Naturam percipientem*; *sed finitam nempe*, *quatenus tantum humanum Corpus percipit*, & *hac ratione mentem humanam partem cujusdam infiniti intellectus statuo*. Quae cum sint non minus absurda

(a) *Epist.* 5.

ſurda quam impia, nihil immutandum eſt de vulgari illa definitione.

VII. Memoriam vocamus facultatem ea iterum percipiendi, quae alias ſunt a nobis percepta, ſed cum intimo ſenſu, & *animadvertentia*, fuiſſe ea alias percepta. Quo circa ſi ſenſus praeteritae perceptionis deſit, ea actio reminiſcentia dici nequit.

VIII. Reminiſcentia eſt actio ipſa, qua rem alias perceptam iterum percipimus cum ſenſu & *animadvertentia* fuiſſe alias perceptam. Differunt igitur Memoria, & Reminiſcentia veluti *habitus*, & *actus*, ut nempe quod *habitu* eſt memoria, id *actu* ſit reminiſcentia.

Schol. Ineſſe in ſingulis *reminiſcentiis* ſenſum veterum perceptionum, id clara intima conſcientia perſentiſcimus. Id explicatu difficilius videtur Philoſophis, unde is ſenſus proficiſcatur: neque enim eam rem ullo modo expedire poſſe opinantur. Et certe ſeu e cerebri veſtigiis exſiſtere dicas, ſeu e veſtigiis ſui generis, quae poſt ſenſationes, & perceptiones fortaſſis ſuperſunt in animo, inextricabilibus implicaris quaeſtionibus. Nam cerebri veſtigia perceptionem gignere poſſe ut demus, non video qui poſſint reminiſcentiam. Reggeres, agnoſcere mentem non recentia eſſe veſtigia illa, ſed vetera: rogo quibus tandem ſignis? vide ut clara reſpondeas. Confugere vero ad veſtigia in animo ipſo fortaſſis inſculpta, magis etiam mihi obſcurum videtur, quam ſuperius: enim vero nec quid ſint hujuſmodi veſtigia, nec qualia, *actuoſa* ne an immobilia & inertia, explicari poteſt. Non deſunt qui eum ſenſum, non minus quam ſenſum doloris, aut voluptatis a Deo repetunt. Argumentum rei inextricabilis perſpicuum (a). Quae omnia idcirco monui ut habeant Tirones Philoſophi

(a) *Dubitari non poteſt, quin ſenſus iſte naſcatur ex idearum concatenatione. Nulla enim idearum noſtrarum eſt,*

ſophi exercendae mentis argumenta. Ceterum de memoriae natura in loco commodius.

IX. Vocamus facultatem ſentiendi eam, qua motus in organis ſenſoriis aut ab externis objectis factos, aut a cauſis in ipſo noſtro corpore exiſtentibus excitatos, percipere poſſumus.

Schol. Duo diſtinguere oportet in ſenſionibus, *perceptionem*, & *ſenſum voluptatis aut doloris*, qui ſingulas ſenſationes comitatur: nam qui intendunt animum, intelligunt conjuncta quidem illa duo eſſe, ſed diſtincta. Qui mentis humanae eſſentiam in ſola poſuere cogitatione, ii ſenſum illum *aequabilis* maxime *voluptatis*, qui ſequitur neceſſario ſenſationes omnes, unum faciunt ex *modis cogitandi*. At niſi nobis ipſi illudere, & imponere velimus, negare non poſſumus, *ſenſum* illum longe diverſae naturae eſſe a modis cogitandi. Interim Philoſophi iſti, niſi dicere velint, ſenſum illum eſſe agitationem mediae cujuſdam Animae, quum ſtatuant, mentem eſſe ſubſtantiam omnino inextenſam, nihil ſupereſt ut dicant, niſi eſſe *neſcio quid*. Sed ea de re accuratius infra.

X. Facultas imaginandi dicitur ea, qua ideas corporeas abſentium corporum nobis repraeſentamus, varieque copulamus, augemus, minuimus, & qua res ipſas incorporeas ſub corporeis imaginibus nobis depingimus. Vocari etiam ſolet *phantaſia*.

Schol. Non eſt ea *vocabuli* definitio, ſed *rei*. Nam quod ea facultas nobis inſit intima conſciencia ſcimus. Ut autem imaginationis naturam accuratius explicemus, paullo altius exordiemur. Senſationes omnes quaedam ſui veſtigia, quaecumque ea ſint, in nobis relinquunt, quorum veſtigiorum ope poſſimus habere eaſdem per-

---

eſt., quae cum pluribus aliis περιστάσεων *diverſarum loci, temporis, perſonae non ſit conjuncta. Itaque ubi ad animum redit aliqua iis ſtipata* circumſtantiis, *reminiſcor: reminiſcor vero fere numquam, ſi illae obliteratae ſint. Hoc cogitanti non poteſt non eſſe perſpicuum.*

perceptiones luminis, colorum, figurarum, distantiarum, sonorum, odorum, similium, etiam quum res illae praesentes sensibus nobis non sunt. Perceptiones hujusmodi dicuntur imaginationes, & phantasmata. Non ergo differunt *sensatio*, & *imaginatio*, nisi diuturnitate, & vivacitate: diuturnior, & vivacior natura sua est *sensatio*; minus diuturna, minusque vivax *imaginatio*. Ex quo id intelligitur facillime, quod alibi animadvertimus (*a*), tum *imaginationes* pertinacissime pro *sensationibus* haberi, quum diuturnitate, & vivacitate sensationes ipsas adaequant. Sed eadem vi, qua praeteritas sensationes mens sibi repraesentat, potest sibi conficere phantasmata similia, quae scilicet nunquam sensibus percepimus. Potest haec phantasmata associare, augere, minuere, atque ita novas rerum formas sibi exhibere, quod faciunt Poëtae. Potest res ipsas incorporeas corporeis phantasmatibus exprimere, quemadmodum Pictores exprimunt. Sed in omnibus his ut fingere infinita, ita infinita peccare potest. (*b*)

XI. Vita posita est in actione aliqua perenni, quae ex principio activo rei, quae vivit, intrinseco manat, quaeque cum sui sensu conjuncta est.

Schol.

(a) *In Arte Logico-Critica.*

(b) *Angelus a S. Joseph Carmelita in Gazophylacio linguae Persicae testatur se vidisse hominem, qui quum Oppium Persicum deglutiisset, plures horas riserit invitus, ineptaque plurima ac obscaena effutierit. Coram se phantasmata adspiciebat quasi deambulantia, eaque monstrosa aut perridicula (pag. 260.). Chardinus testificatur id huic ipsi Carmelitae contigisse (in Itinerario tom. 4. pag. 202.). Ac similia efficiunt apud nos spiritosissimi liquores, ut apud ceteras nationes. Mirabilia sunt Catalepticorum phantasmata. Sed & videre possimus, quid in hominibus possit phantasia in iis, in quibus deturbata est, quorum ubique magna est copia. Plurimum in his enarrandis oblectamenti videtur cepisse Henricus Morus lib. 1. de immortalitate animorum.*

Schol. Non aliam vitae notionem habent homines; nec in ſcientiis, quae in hominum ſcholis traduntur, definitiones, niſi ex communi hominum notionibus, accipi poſſunt. Unum ut obſervemus oportet, *vitae* plura genera, quae gradibus diſtinguantur, ſtatui poſſe: nam & Plantas, & Brutas animantes, & Homines, & Daemones (quo nomine bonos maloſque ſpiritus ex Graecorum Philoſophorum uſu intelligo) & Deum, vivere dicimus. Plantae quidem vivae appellantur, quouſque vis plaſtica, quaecumque ſit, eas permeat, & perenniter animat: brutae vero animantes, quouſque, & vi eadem plaſtica & ſenſu praeterea, atque motu ſpontaneo ſunt praeditae. Hominum vita in eo Brutorum vitae praeſtat uno, quod ratione quoque utantur homines. At longe diverſa Daemonum vita, ſi quidem illi nullo ne tenui quidem corpore utuntur, eſſe debet, ut penitus diverſa, ac generis eminentiſſimi vita Dei. Sed in eo vitae harum rerum omnium conveniunt, quod eſſe non poſſint ſine *energia*, ideſt actione, & quidem intrinſeca, & perenni, ut ſi ea actio interrumpatur, vivere continuo deſinant. Quocirca, ſi quae ſunt, quae vivunt quin ullius actionis perennis indicium praeſeferant; quemadmodum, ſemina, & ova, dubitari non poteſt quin intrinſecus actione vitali agitentur, cujus nulla ſint ſenſibilia veſtigia.

XII. Appetitus, ſeu deſiderium eſt propenſio animi erga bonum perceptum, & ut praeclare Chriſyppus, *ratio actionem imperans* (a): Averſatio eſt quum animus refugit a malo aliquo percepto.

Schol. Vis qua appetimus, aut averſamur, *bruta* eſt, ideſt, omnem uſum rationis, & conſultationis praevertit; ſed non praevertit tamen omnem perceptionem; nam ut ignoti nulla cupido, ita nullus ex ignoto metus. Veteres Philoſophi appetitum diviſerunt in *rationalem*, & *concupiſcibilem*, quem Chriſtiani Philoſophi

(a) *Apud Plutarchum de Stoic. contrarietatibus.*

carnalem vocarunt. Nec tantum objectis, sed subjectis quoque illos distinxerunt: nam *rationalem* in superiori Animi parte, ideſt *intellectiva* locarunt; concupiſcibilem in inferiori, ideſt *ſenſitiva* poſuerunt. Hinc vero explicuere, ut iis videbatur, facillime, eam pugnam, quae inter utrumque intercedit, quaque fit illud, quod Medea apud Ovidium pronunciat, *video bona proboque, deteriora ſequor*, quodque Paulus Apoſtolus in epiſtola ad Romanos paullo pluribus dicit, *video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae: non quod volo bonum hoc ago, ſed quod nolo malum illud operor*. Opinabantur nimirum inferiorem animi partem cum ſuperiore pugnare, & ut Plato eleganter dicit, Equum cum Equite. Inde eſt Horatii illud, *Animum rege* (animum appetitum hunc concupiſcibilem, qui affectuum ſedes habetur, intelligit), *qui niſi paret, imperat*. Quae ſpecioſa magis ſunt quam vera: nam quum anima ſit incorporea & ſimplex ſubſtantia, vocabula partium inferioris, & ſuperioris, *vocabula* ſunt nihili. Ego qui in ea ſum ſententia Mentem humanam ſuam habere extenſionem, utut incorpoream, ſic explico. Ex ſingulis Mentis perceptionibus totidem naſcuntur in tota anima humana, qua continetur vita, commotiones, eaeque commotiones in ratione ſunt *intenſitatum perceptionum* bonorum, vel malorum, quas perceptiones bona, aut mala *repraeſentata* voco. Jam quum bonorum aut malorum *repraeſentatorum* intenſitas non ſit aequalis ob eas res, quas loco ſuo explicaturi ſumus, fit ut ne commotiones quidem illae ſint aequales. Jam in ratione commotionum illarum excitantur in nobis ſenſus voluptatis, aut doloris: qui & ipſi inaequales plerumque ſunt. At ſenſu doloris, vel voluptatis intenſiore fere ſemper determinamur; ergo determinamur in ratione *bonorum* aut *malorum repraeſentatorum*, ideſt in ratione intenſitatum commotionum, atque idcirco *perceptionum*. Itaque ſi contingat ut eodem tempore duo objecta bona A, B, A quidem animi, B vero corporis, hoc intenſitatis 6, illud 4 percipiantur; conſeque-

ſequetur, determinari nos erga A propenſione = 4, erga B = 6; quod eſt *videre bona, deteriora ſequi, & legem ſenſuum* adverſus *legem mentis* praevalere.

Malebranchius (a) duo alia inclinationum genera ponit, *congenitas, & acquiſitas*, atque primas *naturales* appellat. Operae praetium eſt integrum ejus locum tranſcribere: *Si Deus*, inquit ille, *quum hunc Mundum creavit, materiam undequaque immenſam creaviſſet, nec ullam ei vim motricem indidiſſet, nulla corporum varietas proven iſſet. Totus potius adſpectabilis hic Mundus nihil etiamnum eſſet niſi pondus iners, vaſtaque moles, quae demonſtraret quidem ſummam Dei potentiam, & magnitudinem, ſed nulla formarum diſtinctus varietate, nulla rerum ſucceſſione, qua univerſitatis rerum pulchritudo continetur, procedens, nulla etiam divinæ ſapientiæ indicia praeberet. Sunt autem in Spiritibus propenſiones & inclinationes in hoc Intelligentiarum Mundo, quod motus in Mundo corporeo. Itaque niſi Spiritus hujuſmodi praediti eſſent inclinationibus, nihil quidem illi unquam appeterent, vellentque, nullaque eſſet in Spirituum Mundo actionum ea varietas, quae mentes rapit in admirationem quum divinae ſapientiae, tum quoque ejus miſericordiae, juſtitiae, bonitatis, atque ceterorum Dei attributorum. Diſcrimen itaque inclinationum efficit haud dubium in Spiritibus, quod motionum varietas in corporibus, atque unica hac re tota creaturarum pulchritudo efficitur, & continetur.*

Pergit porro, atque ut quae tandem hujuſmodi ſint inclinationes detegat, hunc in modum ratiocinatur. *Inclinationes naturales Spirituum non poſſunt aliud eſſe, praeter quam continuatae impreſſiones voluntatis Dei, à quo illi creati ſunt & conſervantur: quo circa oportet ut ſint eae ſimiles finibus Creatoris: Ergo ſpectant & Dei gloriam, & Spirituum ipſorum conſervationem. Velle enim non poteſt Deus, ut quae creatae ſunt voluntates in alia*

 bona

(a) *Lib. 4. de inquirenda veritate cap. 1.*

bona vehementius rapiantur , quam in Deum ipsum . . . Nihil igitur imprimit in mentibus Deus , quam amorem erga Deum , quo & ipsum & cetera propter ipsum amamus . Est autem is amor , quod principium est ceterorum peculiarium amorum nostrorum amor ipsius boni , seu boni generatim sumti , summi boni . Haec autem est prima naturalis inclinatio ceterarum fons secundum Malebranchium. Altera vero est inclinatio , qua studemus nos conservare , seu nostri ipsorum amor. At ita quidem his de rebus differit vir doctus , ut eas inclinationes velut naturae rationalis quasdam *leges Mechanicas* videatur habere : nam *Mechanica lex* ea philosophis dicitur , cujus nulla est in natura causa anterior , sed quae sola Dei voluntate & existit & conservatur (a). Nec is primus est , qui exemplis e legibus corporum mechanicis deductis , animi humani propensiones explicare studuerit : Nam B. Augustinus , cujus hic principiis totum systema suum inaedificavit , in *Confessionibus* eodem prorsus exemplo utitur , *ponderibus* , inquit , *suis aguntur omnia. Amor meus pondus meum : illo feror , quocumque feror*. Ut , si Newtoniana calluisset , potuisset dicere , esse in mentibus amorem , & odium , seu inclinationem , & aversationem , quae sunt in corporibus vires centripetae , & centrifugae.

Interim non sine ratione , ut opinor , gravissimi Philosophi ab hac doctrina dissentiunt . Putant enim omnes hominum inclinationes *ex usu vitae* nasci consentaneas tamen naturae . Nempe quum ita sit natura humana comparata , ut voluptate conservetur , dolore destruatur ; adeoque dolore , & voluptate impellatur ad objecta vitae consentanea , retrahatur a noxiis ; his efficitur ut commercio , & usu rerum inclinationes , aut aversationes nascantur erga eas res , quae vitae sunt consentaneae . Nempe Naturae ipsius sensu

(a) *Vide Wolfium in Cosmologia*.

sensu quisque amat esse, agere, vivere, idest existere, nec existere modo, sed cum commoditate, ac beate quoque existere: totus hic naturae conatus, sensus, & amor quo nullus in natura nostra prior concipi potest, in nobis terminatur, ulterius non spectat: sed inde fit, ut quum usu vitae externa didicit bona, in ea feratur, incipiatque amare beatitudinem, & ipsum bonum. Quod si, inquiunt, ingenitae sunt naturae nostrae propensiones quaedam, *brutae* ne eae sunt, idest tales, quae praevertant perceptionis, & rationis usum, an *rationales*, quae scilicet ex ideis boni, vel mali oriuntur? primae quidem naturae potius corporeae sunt ac animalis, quam rationalis: alterae innatas supponunt notiones; quas quum isti disterminaverint, consequitur nec illas esse ullas. Ego non dubito, quin prior illa opinio similior sit vero: sed puto hanc rem non praejudicio ullo majorum Philosophorum, sed accurata naturae nostrae contemplatione expendendam(*a*).

XIII. Libertas est illa mentis facultas, qua possumus

 quid-

(a) *Non multa meditatione indigemus, qua intelligamus, natura ipsa fieri, ut* 1. esse velimus, 2. & bene esse, 3. & beate. *Itaque nihil natura nostra vehementius abhorret, quam* non esse: *secundum haec*, non bene esse: *tandem* non esse beata. *Aristoteles mortem* terribilium omnium extremum *vocat, ac vere & eleganter vocat. Hinc nullum est malum, aut periculum, quod homines non invadant audentissime, quum de morte evitanda agitur. Plenae sunt horum exemplorum historiae, praesertim navigantium. Jam quantopere* non bene esse *reformidet humana natura, inde intelligi potest, quod nihil ferme agamus, aut omittamus, nisi animi ac naturae inquietitudine commoti. Nulla est molesta perceptio, quam non statim ex animo ejicere velimus. Ac sumus adeo delicati, ut minus etiam jucundas perceptiones, si jucundiores nobis suppetant, continuo fastidiamus, & nisi*

quidpiam eligere, aut fugere, prout nobis ex ratione boni, vel mali propria libitum fuerit. Eum igitur nos liberum dicimus, qui ex sua boni vel mali ratione quidpiam operatur; eum vero minime liberum, cujus agendi causa est aut motio vel *passio* sine ratione, aut non sua ratio, quique idcirco non ipse, nec cum voluptate, sed invitus agit.

Schol. Nulla res est, cujus tam diversas notiones homines alioquin perspicaces, & docti sibi confecerunt. Sunt enim qui libertatem locant *in facultate agendi, aut cessandi ex voluntate* (a). Alii vero in facultate agendi, aut cessandi secundum determinationes cogitationum nostrarum. Nempe ut cogitationum nostrarum aliae aliis intensitate praestant, ita hae potius inde actiones, quam aliae manant (b). Alii in facultate eligendi ex consultatione (c). Alii in facultate eligendi super bonis minime infinitis (d). Spinoza libertatem generatim definivit his verbis: *ea res libera dicetur, quae ex sola suae naturae necessitate exsistit, & a se*

---

nisi ejecerimus, tristemur. *Tandem eodem naturae impetu fit, ut* omnes beati esse velimus. *Itaque & in jucundis perceptionibus haeremus lubenter, & iis privari timemus, &, si subducantur, aegritudine statim corripimur molestissima. Tum ingentes quoque labores subire parati sumus, si ii ad hanc qualemcumque beatitudinem quidquam conferre arbitremur; & ab omni etiam levissima cura refugimus, si id in animum induximus, turbari illâ animi quietem & pacem. Quocirca tria illa*, esse, bene esse, esse beate, *naturalia omnibus sunt hominibus, e naturae ipsius humanae structura quasi emergentia, ingenita sunt.*

(a) *La Placette Eclaircissement sur la libertè p. 2. Jaquelot de l'esistence de Dieu pag.* 381.

(b) *Locke Essai de l'Entend. lib.* II. *cap.* XXI. §. 8.

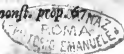
(c) *Alexander Aphrodis de Fato.*

(d) *B. Th. p. part. q.* 82. *art.* 2. *in corp.*

se sola ad agendum determinatur : necessaria autem, vel potius coacta, quae ab alio determinatur ad existendum, & operandum certa ac determinata ratione (*a*). *At alibi* dum hominem liberum memorat, eum esse dicit, *qui ex solo rationis dictamine vivit* (*b*). Ex quo consequi videtur ei humanam libertatem acceptam fuisse pro *facultate agendi ex dictamine rationis*.

Ego in omnibus his non parvam inesse obscuritatem video. Libertatem isti non ex eadem facie omnes contemplati sunt : inde notiones variae, & concertationes aeternae. Rem paucis comprehendam. In primis duo sunt in homine distinguenda, *vis quaedam activa*, & *motiva*, quibus ea vis determinatur ad hoc potius, quam aliud objectum. Inesse homini vim quamdam activam, inter comperta habeo. Quum autem vis nulla activa determinata simul esse possit in omnes partes, si talis vis in homine inest, quae nunc in hanc partem, nunc in aliam inclinatur, idest, quae non sit unum in modum determinata, necesse est, motiva quaedam adesse, quibus illa determinetur. Jam duum generum ea *motiva* esse possunt, *ratio*, & *passio*. Quum vis hominis activa passione determinatur, idest actione aliarum rerum externarum, aut ipsius corporis, necessaria est, & mechanica: si ratione, libera. Quaestio ergo, utrum ulla sit in homine libertas, huc redit, determinetur ne semper homo a *passionibus*, an aliquando etiam a propria ratione. Si primum constiterit, actum erit de humana libertate : si posterius liberi erimus. Praeterea nisi quoque distinguatur inter libertatem ipsam, & ejus usum, in multis nos implicari quaestionibus minime necessariis oportet. Ex gr. B. Thomas, qui in prima part. Summae Theologicae Quaestionibus LXXXII. & LXXXIII. acutissime his de rebus disputat, atque, me saltem auctore, cete-

(a) *Eth. part. 1. def. 7.*
(b) *Eth. part. 4. in demonst. prop. 67.*



ris accuratius, & solidius, duas in primis quaestiones ponit, una, *sit ne libertas potentia cum habitu conjuncta? altera libertas & voluntas sint ne duae potentiae?* Utrumque negat. Scilicet ei & libertas & voluntas una eademque sunt potentia; & haec potentia nec habitus est, nec cum habitu conjuncta. At distinguere debebat. Libertas enim ab usu velut abstracta & separata; nec voluntas est, nec habitus: usus autem libertatis, & cum voluntate, & cum habitu est conjunctus. Ex quibus & id intelligitur facillime, ad libertatem generatim sumtam pertinere quidem illa libertatis genera, quae *a coactione*, & a *necessitate* naturae dicuntur: ut scilicet vis hominis activa nec ab externis causis necessario, nec ulla naturae fine necessitate determinetur: reliqua vero genera, quae dicuntur *indifferentiae*, *contradictionis*, *contrarietatis* solum spectare usum libertatis. Quae si probe observassent Theologi nostri, magnam partem quaestionum vocabulorum resecare ex scriptionibus suis potuissent.

XIV. Voluntas est ultima mentis determinatio, qua se ad bonum *repraesentatum* complectendum, malum *repraesentatum* fugiendum ex sua ratione, & rationis conscientia determinat.

Sch. Hoc voluntatem a libertate distinguo, ut sit haec *potentia*, illa ejus potentiae *actus*. Quod ut intelligatur apertius; ex nostri ipsorum conscientia quinque, quorum alterum ex altero nascatur, in hoc negotio sunt distinguenda. I. Intellectus seu vis percipiendi, & cogitandi: II. Perceptiones boni vel mali, quae potentiae intelligendi sunt actiones. III. Inclinationes, aut aversationes necessariae ex iis perceptionibus natae: IV. Potentia eligendi, vel fugiendi ex ratione: V. Electio ipsa, aut fuga. Eorum quartum mihi *libertas* est, quintum voluntates. Non *potentiae* ergo, sed actionis vocabulum est apud nos *voluntas*: in quo discedimus quidem a Philosophis nostris, sed non ab usu purioris Latinae linguae, & rerum.

XV. Habitus sunt facultates animi, quibus actus ali-

aliquos quum internos cogitationum & voluntatum, tum etiam externos linguae, manuum &c. expeditius edere potest.

Sch. Hujusmodi facultatum esse naturam humanam capacem, nemo est, qui possit inficiari, nisi fortassis, qui nondum aut sui, aut aliorum ullam habuit notitiam. Sed illud non omnes animadvertunt, hominem, quantus quantus est, nihil aliud esse praeterquam habituum congeriem: hominem autem quum dico, non hoc tantum animal intelligo *mente divina*, & corpore praeditum, quem *naturalem hominem* appellare possis: sed *hominem civilem*, cujus velut rudis quaedam materies homo ille est *naturalis*. Atqui ego id pono inter *naturalem* illum, & hunc *civilem* discrimen, quod inter rude metallum & inde confectam statuam. Porro e naturali civilem hominem soli efficiunt habitus, quum qui intellectum & voluntatem, tum etiam qui corpus spectant. Jam habitus *continuatione actuum* acquiri vetus est Philosophorum effatum & verum: nempe ut tenellae plantae inflexione continuata eum acquirunt situm, quo dirigit Agricultor: ita humana natura quum quidpiam saepe efficit, eo inclinatur, ut velut pondere quodam protrahatur, & lubentius, ac facilius repetit. Natura certe nostra, quum esse incipit, nulla insita vi ullibi flectitur, nisi ad se conservandum, ut superius dictum: propensiones commercio mundi acquirit. Si quam in partem saepius aut ab objectis externis, aut ab internis animi cogitationibus impellitur, in eam fit propensior; ea propensio continuatis actibus confirmata *habitus est*, & quidem, ut inquiunt, altera natura,

Quam licet expellas furca, tamen usque recurrit.

Quocirca inde petenda ratio. I. Cur habitus non nisi diuturna actuum continuatione acquirantur. II. Cur ii facilius, quorum exercitatio cum voluptate est. III. Cur ii expeditius, qui phantasia, aut corpore magis, quam mente constant; contra hi difficilius. IV. Cur *habitus intellectuales* & difficillime acquirantur, & facillime deleantur. V. Cur infantes & pueri aptiores sint excipiendis habitibus, quam aetate maturi. Praeterea

terea

terea quum quantitas virium naturae humanae finita sit; inde etiam patet & hoc aliud phaenomenon, cur natura nostra quum tota unum in habitum incumbit, inepta brevi tempore aliis evadit: quemadmodum si quis vim habeat motricem = 4, dum 4 viribus dextero brachio aliquid urget, nihil conari altero potest. Nec difficilius erit Aristotelicum illud Theorema intelligere, quod pluribus ille in secundo Nicomachiorum explicat, *nullum esse posse ingenitum habitum*. Quod si quis roget, qui haec doctrina stare possit, cum *infusis theologicarum virtutum habitibus*, is sciat naturam omnem ita Deo rerum opifici & moderatori subesse, ut quod tu inflectere nonnisi paulatim & lente queas, sola ille voluntate flectat.

XVI. Affectus voco eas naturae humanae commotiones, quae ex perceptione boni vel mali nascuntur, quales sunt amor, metus, ira, similes (*a*).

Sch. Renatus Cartesius *affectus*, quos passiones vocant recentes Philosophi, ita definivit, *perceptiones, aut sensus, aut commotiones animae, quae ad eam speciatim referuntur, quaeque producuntur, conservantur, & corroborantur per aliquem motum spirituum* (*b*), seu fluidi corporei, quae velut anima quaedam media spectari

(a) *Naturam humanam, quo in loco est, indigere affectibus, ut conservetur id postea demonstraturi sumus. Sed quoniam sunt excessus quidem affectuum seu* intensitate, *seu* extensione, *qui tantum abest ut ullam nobis vitae commoditatem praestent, ut potius ad nos infelicitandos videantur aptiores; quo distinctius his de rebus disseramus, motus illos naturae nostrae necessarios, quibus aut in bonum fertur, aut aversatur malum*, affectus *vocare possumus, ut hoc vocabulum in meliorem semper partem accipiatur: excessus vero seu* intensitate, *seu* extensione *dicemus* perturbationes, *quod vocabulum in pejorem partem usurpabitur.*

(b) *De Pass. Animae part.* 1. *art.* 27.

ri poteſt. Sed mihi naturae ordinem acutus alioquin Philoſophus pervertere videtur: nam quam ille facit cauſam affectuum, ille potius eſt effectus, & viciſſim: non enim eae perceptiones & ſenſus, quas ille *paſſiones* appellat, e motu ſpirituum producuntur, & conſervantur; ſed contra, motus ille animae, ſeu partis naturae humanae, quam ſenſitivam vocant, & ut hic amat loqui, ſpirituum, perceptionum effectus eſt, cogitatione conſervatur & corrobatur. Ii tantum ignorare poſſunt, perceptionibus boni vel mali primum excitari affectus, deinde, perdurantibus illis, intenſiores effici, & vehementiores, qui ſunt omnino ſibi ignoti. Nam unde illud——*Eſt mollis flamma medullas, Tacitumque vivit ſub pectore vulnus?* nempe quia *abſens abſentem, auditque videtque*. Injurato igitur Carteſio credo; quod ille ad Elizabetham ſcribit de hoc *paſſionum* opuſculo, *nequaquam miror, quod vitia in illo deprehendas, quibus certe cum vacare minime putavi, quum ejus modi habeat argumentum, cui nunquam antea ſtudueram* (a). Interim haec non ſatis ſunt conſentanea cum iis, quae praefatione in eum librum paullo confidentior dixit, *ea, quae de affectibus docuere veteres, tam parvi momenti eſſe, & maxime ex parte tam parum probabilia, ut ſperare non debeam, me ad veritatem rei perventurum, niſi plane ab iis, quas inſtiterunt, viis receſſero*. Nec nego, ſi Phyſicam hujus tractationis partem ſpectes, vere ab eo id dictum: de Morali, quae reponam habeo.

Operae pretium erit, & Cimmerium illum tenebrionem audire, qui ſibi ut ſolet, & Muſis canit, heic ne Muſis quidem, opinor. *Affectus qui animi pathema dicitur, eſt confuſa idea, qua mens majorem, vel minorem ſui corporis, vel alicujus ejus partis exiſtendi vim, quam antea, affirmat, & qua data, ipſa Mens ad hoc potius, quam ad illud cogitandum determinatur*

(a) *Epiſtolarum part. 1. Ep. XI.*

tur (a). Peream si γρὺ intellexi : id profecto Delio eget natatore. Audiamus definitionis definitionem. *Explicatio* (pergit): *Dico primo affectum, seu passionem animi esse confusam ideam : nam mentem eatenus tantum pati ostendimus (prop. 3. hujus) quatenus ideas inadaequatas seu confusas habet*. Quum nemo sit : qui non miretur, pronunciari a Philosopho confidentissime, Mentem in ideis inadaequatis *pati*, jucundum erit paucis subdere ejus hominis demonstrationem. Postquam in citata prop. 3. demonstrare adnisus est, *Mentem, quatenus adaequatas habet ideas, eatenus quaedam necessario agere, seu potius Deum, quatenus Mentis essentiam constituit :* transit ad hoc nostrum. *Deinde*, inquit, *quicquid necessario sequitur ex idea, quae in Deo est, adaequate, non quatenus mentem unius hominis tantum, sed quatenus aliarum rerum mentes simul cum ejusdem hominis mente in se habet, ejus illius hominis mens non est causa adaequata, sed partialis, ac proinde (per def. 2. hujus) Mens quatenus ideas inadaequatas habet, quaedam necessario patitur*. Tum vero literis cubitalibus subnectit, Q. E. D. Atqui nisi id est data opera crucem hominibus Philosophis figere, vix hunc hominem humanum habuisse sensum mihi persuaserim. Ad rem : persequamur explicationem prioris enigmatis, *Dico deinde*, qua mens majorem, vel minorem sui corporis, vel alicujus ejus partis existendi vim, quam antea, affirmat : *omnes enim corporum ideae, quas habemus, magis nostri corporis actualem constitutionem, quam corporis externi naturam indicant : at haec idea, quae affectus formam constituit, corporis, vel alicujus ejus partis constitutionem indicare, vel exprimere debet; quam ipsum corpus, vel aliqua ejus pars habet, ex eo quod ipsius agendi potentia, sive existendi vis augetur, vel minuitur, juvatur, vel coercetur*. Et est praeterea, qui Heraclitum cognomento σκοτεινὸν obscure loquutum dicat? est qui Aristo-teleas

(a) *Spinoza Ethic. part. 3. pag. 159.*

teleas definitiones obſcuritatis arguat? Quibus de rebus quotieſcumque cogito, vehementer dubito, voluerit ne hominibus recutitus hic homo ſcribere, an illudere. Scio paſſim illum clamare in epiſtolis, ceteros omnes mortales ideis phantaſiae, ideſt falſis, de rebus judicare, non *intellectualibus*, quae verae ſunt; phantaſiam vero non poſſe nobis rerum veras naturas exhibere. Queritur non intelligi ſua principia, idcirco, quod ad ſua pura noëmata nemo intendat animum: Intellectum humanum omnia fingere ex analogia ſuae naturae, non ex analogia univerſi, adeo ut ſit inſtar ſpeculi inaequalis ad radios rerum, *qui ſuam naturam naturae rerum immiſcet* (a). Non ego inficior, id ſic ſe habere in hominum vulgo: at de graviſſimis quoque Philoſophis id affirmare, & quidem hominem de hominibus, id vero eſt intolerabile. Quid? Spinoza homines erudire contendit ope communionis idearum; quarum natura capax eſt humana, an earum, quas numquam homines habere poſſunt? Primum negat opere ipſo: poſterius qui promittit, omnem is humanam naturam exuiſſe prius oportuit. Quam bellum erat fateri, ſe non intelligere clare, quod nullo modo clare alios docere potuit? Imago enim animi eſt ſcriptura.

XVII. Beatitudo eſt ſtatus fruitionis ſine ulla triſtitia, dolore, metu, ſeu ſtatus perfectae voluptatis.

Schol. Boëtius, quem deinceps ducem ceteri ſectati ſunt, beatitudinem definit *eſt ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus*. Quae non eſt definitio rei, ſed cauſae rei: Neque enim nunc quaeritur, unde beatitudo manet, ſed in quo ſit poſita. Quinimo, quod accurate prorſus pertractatur a Carteſio (*b*) & a Wolfio (*c*), non aggregatio bonorum aut voluptatem in nobis

---

(a) *Ep.* 2. *&* *alibi ex Verulam*.
(b) *In Epiſt. ad Elizabeth. parte* 1. *Epiſtolarum.*
(c) *In Pſychologia Empirica*.

Itaque moralis eſt quae perficit facultates rationales ad beatitudinem : vitium, quod impeditiores ad illam efficit.

Schol. Nihil immuto de doctrina B. Thomae, ceteris eam praefero : nam ubi aliorum definitiones, quas mox proferam, obſcurae aut mancae, aut falſae, aut non *eſſentiae rei*, ſed vel cauſarum, vel qualitatum; haec & clara, & perfecta, & vera, & ſecundum eſſentiam. *Virtus*, inquit ille (*a*), *nominat quandam potentiae perfectionem : uniuſcujuſque* autem *perfectio praecipue conſideratur in ordine ad ſuum finem : finis autem potentiae actus eſt : unde potentia dicitur eſſe perfecta ſecundum quod determinatur ad ſuos actus . . . . potentiae autem rationales, quae ſunt propriae hominis, non ſunt determinatae ad unum* (ut naturales nempe vires) *ſed ſe habent indeterminate ad multa, determinantur autem ad actus per habitus*. Egregius eſt ea de re Ciceronis locus (*b*), *ut*, inquit, *in malis attingit animi naturam corporis ſimilitudo, ſic & in bonis : ſunt enim in corpore praecipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas* (quae ſcilicet ſunt affectiones corporis membra & vires perficientes) : *ſunt item in animo. Corporis temperatio, quum ea congruunt inter ſe, e quibus conſtamus; ſanitas ſic animi dicitur, quum ejus judicia, opinioneſque concordant, eaque eſt animi VIRTUS . . . . & ut corporis eſt quaedam apta figura membrorum, cum coloris*

ſumma beatitudo eſt : moleſtarum ſumma miſeria. *Quumque Auctor doctus ſibi perſuaſiſſet ex accuratiſſimo, ut inquit, calculo, in vita humana, perceptionum amabilium ſummam longe excedi a ſumma moleſtarum perceptionum, inde concluſit, longe eſſe in vita humana majorem miſeriam, quam felicitatem* (*Biblioth. Raiſonnèe an.* 50. *part.* 2. *art.* 3.) . *Quam hominis docti concluſionem nec Auctores hujus bibliothecae probant, nec ego veram puto ; qua de re dicetur loco ſuo.*

(a) *Secunda part. quaeſt.* 55. *art.* I.

(b) *Tuſcul.* IV.

coloris quadam suavitate, *eaque dicitur pulchritudo*: *sic in animo*, *opinionum judiciorumque aequalitas & constantia cum firmitate quadam & stabilitate virtutem subsequens*, *aut virtutis vim ipsam consequens*, *pulchritudo vocatur*. Neque vero ab ea definitione nisi verbo tenus, distat Augustini virtutis definitio, ut sit *bonus usus liberi arbitrii*. Sic is differit, ut tria bonorum faciat genera, *magna*, *media*, & *minima*, hinc addit (*a*) *quod in mediis bonis invenitur liberum arbitrium*; *quia & male illo uti possumus*, *& tamen tale est*, *ut sine illo recte vivere nequeamus*: *Bonus autem usus ejus jam virtus est*, *quae in magnis reperitur bonis*, *quibus male uti nullus potest*.

Renatus Cartesius (*b*) sic eam in rem scripsit. *Secunda est* (regula bene vivendi & beate) *ut sit semper in firmo & constanti proposito ea omnia faciendi*, *quae SUA RATIO ipsi suadebit*, *nec passionibus suis aut appetitionibus ab hoc abduci se permittat*. *Atque hujus propositi firmitudinem pro virtute habendam esse existimo*; *quanquam haud scio*, *virtutem fuisse ab ullo unquam ita explicatam*. Ego vero tantum abest ut hanc virtutem dicam, ut potius vitiorum omnium hoc caput faciam, pertinaciter ex propria ratione vivere, quum non brevissima tantum ea sit, sed in plerisque falsa, semper inconstans & levis. Gravissime potius praecipit Salomo, *ne sapientiae tuae innitaris*. Scio veteres plerosque Peripateticos & Stoicos, virtutem habuisse *constanter ex recta ratione vivere*, plenius certe ii, qui non ex *propria ratione*, sed *recta* definivere virtutem; sed oportuit ut prius in eo convenirent, quid sit *recta haec ratio*. Nam Zeno vera dicebat *visa impressa effictaque ex eo quod est*, *qualia esse non possunt ex eo quod non est* (*c*) ea dispescebat in *naturalia*, & *arte acquisita*, illaque appellabat quae infantes sine Doctoribus didicimus:

(a) *Lib.* 1. *Retract. cap.* 9.
(b) *Epist. part.* 1. *Ep.* 4.
(c) *Cicero in Lucullo*.

rationem ex naturalibus illis praenotionibus atque notitiis in animo collectis confici atque consumari & constare dicebat (*a*). At Academici haec fluxa, atque idcirco falsa habebant, qui scientiam, adeoque rectam rationem non nisi aeternarum & immutabilium formarum intellectionem appellabant. ARISTOTELES in Magnis Moralibus interroganti, quid & ubi sit haec recta ratio, quum nihil haberet in promptu respondit, *nisi apud temetipsum habes hujusmodi rerum sensum nihil efficitur* (*b*) *Alibi vivere secundum decreta Summi Imperatoris Dei*, ex recta ratione vitam instituere pronunciat. (*c*) Sed cur ea decreta non protulit? ut sciremus, unde recta ratio exordiatur (*d*). Henricus Morus virtutem hunc in modum diffinivit, *intellectualis vis animae, qua impressionibus animalibus, sive passionibus corporeis ita dominatur, ut in singulis actionibus illud facile prosequatur, quod absolute & simpliciter optimum est*. (*e*) Duo sunt in ea definitione, quorum alterum controversum est, alterum obscurum. Primum, quum dicit *vim animae*, si quidem *ingenitam* intelligit, quod ille propendit, rem maxime controversam definitione sua complectitur: nam *acquiratur ne virtus, an nobiscum nascatur* quaestio fuit inter Graecos Philosophos diu vexata, nec unquam definita. Si autem *acquisitam*, quum naturales virtutes definiat, non Theologicas, eaeque non possint nisi *habitus* esse; non erat cur diserte negaret virtutes esse habitus. Alterum, definire ante oportuit, quid illud sit *optimum*, quod virtus perse-

(a) *Plutarch. lib. 4. de Placit. cap. 11. vide & Petrum Valentiam in erudito libello* Academica *inscripto*.

(b) *Lib. 2. cap.* 10.

(c) *Moral. Eudem. lib.* VII. *cap.* 15.

(d) *Videri possunt, quae de veritate* hac reali, *qua informata ratio recta est, & vitae regula differit Askey Sykes, quem in prima parte laudavimus*.

(e) *Enchiridio Ethico lib. 1. cap. 3.*

persequitur : nam & id valde incertum inter Philosophos extitit.

Joannes Franciscus Buddeus (a) acerrime in vulgatam hanc virtutis definitionem invehitur, *in Scholis*, inquit, *Theologorum, imo ne Philosophorum quidem, locum non invenit recepta illa, & multorum errorum genitrix definitio . . . enim vero bonarum actionum exercitio quod virtus proprie & accurate sic dicta acquiri possit, experientiae repugnat, multo autem magis rationibus Theologicis*. Itaque ille virtutem definit, *constans & serium studium se in omnibus ad voluntatem numinis componendi:* eam vero donum Dei esse pronunciat. Sed si penitius humanam naturam consuluisset, nec nimium indulsisset sectae genio, haud confidenter dixisset, priorem illam definitionem experientiae repugnare, & Theologiae. Scilicet & experientia discimus ex sola Naturae lege ad morales virtutes se plurimos composuisse, ut exemplaria earum virtutum etiam a primis Christianis fuerint habiti; & id non taceant Scriptores Sacri utriusque instrumenti. Non ignoro, veteres quosdam Christianos Theologos negasse videri ullam veram fuisse virtutem moralem in Gentilibus, in primis Augustinum; tamen quum & universa historia refragetur; & quosdam virtuosos memoret veteris testamenti historia, ut Abimelechum, Cyrum, alios; & ipse agnoscat Augustinus de Civitate Dei, Deum Romanorum veterum virtutes dum remuneraretur, imperii dilatasse fines; & Paulus in Epistola ad Romanos, scribat *Gentes dum ea quae legis sunt faciunt natura, ipsos sibi esse legem, quippe qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis:* qui dicit eam doctrinam experientiae & Theologiae repugnare, imperitiam & humanae naturae, & Theologiae patefacit.

Perpendenda nunc paucis est Spinozistica virtutis definitio; *per virtutem*, inquit, *& potentiam idem intelligo,*

(a) *In Theolog. Morali cap.* 1. *Sect.* 4. *ad* §126.

intelligo, *hoc est virtus*, *quatenus ad hominem refertur*, *est ipsa hominis essentia*, *seu natura*, *quatenus potestatem habet quaedam efficiendi*, *quae per solas ipsius naturae leges possunt intelligi* (*a*). Quum definitiones, quae explicant res ipsas, debeant esse verae, & *a propositione vel axiomate non differre*, ut idem homo agnoscit (*b*), videamus utrum haec sit vera. Quoniam Huic virtus est ipsa potentia naturalis, ea congenita est, & immutabilis: virtutes ergo nullae exercitatione acquiruntur, nullae amittuntur contrariis habitibus; adeoque tota hominum falsa est historia & vita; egregie prorsus! nempe qui a sensu hominum communi discedit non potest nisi perridicula effutire, inquit accurate Aristoteles.

Tandem extitere ii, qui *virtutis* nomen omne inane esse dicerent vocabulum, aut virtutem non esse nisi quod sit utile. Vulgatum illud Epicureorum est,

Sola est utilitas justi prope mater & aequi.

Memorabile est Bruti illud morientis, *oh infelix virtus! Ita ne quum nihil quam nomen esses, ego te tanquam rem aliquam exercui?* (*c*) Cujus Epicurei vocem adprobat Florus: *sed quanto efficacior est Fortuna*, inquit, *quum Virtus! Et quam verum est*, *quod moriens efflavit*, *non in re*, *sed in verbo tantum esse virtutem!* (*d*) Quae pestifera opinio mascule loco suo confutabitur (*e*).

POSTU-

(a) *Eth. part.* IV. *def.* 8.
(b) *Ep.* 27.
(c) *Plut. in Bruto*.
(d) *Flor. lib.* 4. *cap.* 7.
(e) *Dicamus hic pauca in antecessum*, *ostendamusque virtutem & esse*, *& ad vitam sapienter transigendam esse necessariam*, *nec nomen istud inane esse*.

I. Ac omnium primum, *ita natura comparati sumus*, *ut* 1. *& beati esse velimus*. 2. *& ut simus beati ipsi nobis*

POSTULATA.

I. PHilosophari oportere ex ideis, quas habent homines : tota enim nostri cognitio ambitu idearum nostrarum continetur : adeoque contentos esse debere ea scientia, quae ex hujusmodi ideis nascitur. Si quis igi-

---

bis sufficere nequeamus. 3. ac propterea ab externarum rerum usu plurimum nostra felicitas, vel miseria pendeat.

II. Jam externae res nobis utiles aut noxiae esse possunt, seu nos conservare, vel destruere ; inde rerum distinctio facta, ut aliae sint bonae, *aliae* malae, *& quidem* bonae, *vel* malae, *magis vel minus, prout magis, vel minus cum natura nostra consentiunt, vel pugnant.*

III. Haec realia *sunt, seu natura ipsa rerum continentur. Nihil est in illis purae imaginationis. Sed & hoc* reale *est, haec externa bona, vel mala* usu *magis, quam re nobis esse quod sunt. Nam quamquam externae, ut dixi, res ita natura constitutae sunt, ut aliae nobis prodesse, aliae nocere possint, usu tamen fit, ut reapse aliae prosint, aliae noceant.*

IV. Tota igitur natura nostra sic instituenda est ac conformanda, ut aut in recto harum rerum usu non peccet, aut peccet saltem quam minimum. Nam quando iis utendum necessario est (I. II. III.) ut simus felices, id quod naturae ipsius necessitate cupimus (I.1.) & nec vero obtinere possumus, nisi recto usu quippe quod usu fiat, ut earum aliae reapse bonae sint, aliae malae (III.) ; nisi miseriam nobis consciscere velimus, assuescendum est hujusmodi rebus bene uti.

V. Nemo autem his rebus bene unquam utetur, nisi eas probe cognoverit, ac non modo bonas a malis accurate discreverit, sed earum praeterea, quoad fieri potest, intensitates perpenderit. Neque enim ad rectum, exter-

tur in philosophia ea nobis proponat, quae omnem nostrarum idearum ambitum, omnemque perspicientiam fugiunt, is impostor habeatur.

Sch. Ad coërcenda ingenia lascivientia, & nimium Fanatismi amantia id postulatum est necessarium: Quis enarret quot monstra errorum in Rep. literaria produxit ambi-

---

narum rerum usum satis fuerit, scire, quae utiles & bonae, quae sint noxiae: intelligendum illud etiam est, quatenus utiles aut noxiae sint. Scilicet usu plerumque venit, ut operae sit pretium minus bonas repudiare, quo obtinere possimus meliores; aut minoribus malis subesse, quo majora caveamus. Sunt haec perspicua.

VI. Qua ex re fit, ut qui habitus mentis ad haec nos conformant, ii virtutes intellectuales *non modo nominentur, (def. 17.) sed sint. Est enim* reale quoddam *res eas, ex quibus beatitudo, aut miseria nostra proficiscatur ita internoscere, ut recte & praeclare uti possimus. Virtutes igitur intellectuales* inane vocabulum *non sunt, nisi iis hominibus, quorum non intersit, beati ne, an miseri vivant, quos ego, si qui sunt, a tota hominis natura alienos esse puto.*

VII. Jam perpetuis experimentis discere possumus, evenire in hominis natura morali, quod in iis corporibus, quae sese attrahunt, aut repellunt. Nam & quum se attrahunt, in ratione distantiarum attractio minor est, aut major, maxima in contactu: & quum se repellunt, eo vehementior repulsio, quo viciniora. Enimvero & in bona naturae quodam impetu ferimur, estque hic naturae impetus in bonorum complexu maximus, pro distantia major aut minor: & mala impetu item naturae refugimus, ac praesentia maxime, distantia, in ratione earum a nobis intervalli. Erant autem hujusmodi impetus naturae nostrae finitae, sibique & ut sit, & ut beata sit ipsa per se minime sufficienti, conservandae necessarii. Nam nisi ab externis rebus tangi illa posset, ut in alias at-tractio-

ambitio novae & mortalibus omnibus ignotae atque incomprehensibilis sapientiae? oportet in ea Republica esse omnino hospitem, qui nesciat. Nempe dum homines supra mortalitatem conantur, dum nova se & pulcherri-

---

tractione quadam, ferretur, ab aliis naturali repulsione fugeret, ne uteremur quidem illis, idest in nos conservandos ac tutandos minime impelleremur.

VIII. Sed fieri potest eas ob causas, quas ego in Appendice ad caput quartum recensebo, ut hujusmodi impetus, quos affectus *diximus, modum excedant, idest, ut minime bonorum, vel malorum intensitati sint proportionati; id quod quum evenit, necesse est ut perturbemur, ac inquieti & miseri simus. Itaque fit, ut quum* affectus *sint naturae conservandae necessarii,* perturbationes *contra, seu* affectuum excessus *cum nostra conservatione ac felicitate pugnent. Amare, quae odisse debueramus, est recte mala petere, idest infelicitatem nobis consciscere: Odisse quae sunt amanda, est ea repellere, quae naturae sunt aut necessaria, aut consentanea, adeoque iis nos privare; quae nos conservare ac beare possunt. Tum ea magis amare, quae minus sunt bona, minus, quae majora; odisse vero maxime, quae minime sunt mala, minime, quae sunt maxima, non potest non totum aequabilis ac beatae vitae ordinem conturbare. Id quod nemo est, qui non in se possit continenter experiri, ubi parum attente vivit.*

IX. Ac intelligo ego, difficillimum esse, ita naturam nostram moderari & regere, ut ea perpetuo rationi pareat, ac affectus suos ad res externas accurate componat. Sed est profecto quodam prodire tenus, si non datur ultra, *quod ille dixit. Potest ita diuturna doctrina, & assuefactione conformari, ut si non ex regula mathematice, at modificetur tamen utcumque, ac aequalitati illi geometricae accedat quam fieri potest proximius. Sed nec inficiari possumus id efficere plures. Hujusmodi habitus,*

quibus

bis gignit, aut facit nos beatos; sed *conscientia perfectionis nostrae*, quae e bonis illis derivatur; qua de re postea. Jam idem peccatum peccant illi omnes, qui rogati in quo sit posita beatitudo, varia bonorum genera percensent, atque in eorum aliquo locatam docent: nempe beatitudo esse non potest nisi in aequabili & perfecta voluptate: unde vero ea derivetur voluptas, alia quaestio est. Quum autem dico in *perfecta voluptate* positam esse nostri beatitudinem, *hominis*, seu *naturae humanae* voluptatem intelligo, nec necesse est distinguere inter voluptatem *animi* & *corporis*: voluptas enim non potest esse nisi animae, seu potius naturae *viventis*, & *sensitivae*. Excitentur vero voluptates ex perceptionibus bonorum animi, an ex conscientia bonorum corporis, id est, ut dixi inquirere in caussas voluptatis & beatitudinis, non ipsam beatitudinis essentiam explicare. Quare injuria in Epicurum debacchatur Cicero (*a*), quod ille beatitudinem in voluptate posuerit, quasi in abdomine & in iis, quae infra ventrem sunt. Nec enim hanc tantum voluptatem vocabulum *ἡδονὴ* significat, ut Romanus hic censet Philosophus; & non agebatur Epicuro, quae beatitudinis caussae, sed quae natura; in quo ille perspectius philosophabatur, quam alii, qui turpissime statum quaestionis miscebant.

Age vero, audiamus & hic humanae sapientiae, si diis placet, instauratorem. *Nostra salus, seu beatitudo, seu libertas* (nempe haec Synonyma habet) *consistit in constanti & aeterno erga Deum amore*, *sive* (& haec Synonyma) *in amore Dei erga homines* (*b*). Paulum audire jures, nisi posteriora impietatem eandem, quam cetera, saperent. Ne vero quisquam roget, qui secunda illa verba cum primis conveniant, audiat quid ille, *Hinc sequitur*, inquit, *quod Deus, quatenus seipsum amat*,

(a) *De finib. lib.* 1.
(b) *Spinoza Eth. part.* 5. *in Schol. prop.* 36. *Coroll.*

amat, *homines amat* (recte haec quidem) *& consequenter quod amor Dei erga homines*, *& Mentis erga Deum amor intellectualis unum & idem sit*. Nempe, *quia Mentis erga Deum amor intellectualis pars est infiniti amoris*, *quo se Deum amat*, *non quatenus infinitus est*, *sed quatenus per essentiam humanae mentis*, *sub specie aeternitatis consideratam explicari potest* (*a*). Quae nova argumentationis species ? Quae cum impietate commixtae tenebrae ? Dogmata naturae & rationi contraria. Sed ut mendacis argumentum dictorum est inconstantia, ita errore turbati animi sententiarum pugna. *In vita*, inquit alibi, *apprime utile est intellectum*, *seu rationem*, *quantum possumus*, *perficere*, *& in hoc uno summa hominis FELICITAS*, *seu BEATITUDO consistit* . . . *intellectum vero perficere nihil etiam aliud est*, *quam Deum*, *Deique attributa*, *& actiones*, *quae ex ipsius naturae necessitate consequuntur*, *intelligere* (*b*). (*)

XVIII. Virtus est habitus *facultates* hominis *rationales* perficiens. Vitium habitus deteriores efficiens. Ita-

(a) *Ibidem prop.* 36.

(b) *Appendice ad part.* IV. *cap.*4.

(*) *Est editus superiori anno Lugduni Batavorum libellus*, *quo philosophia Moralis Mathematicum in morem comprehensa exhibetur*, *Auctore Maupertusio viro in primis clarissimo*. *Auctor doctus humanam felicitatem hunc ferme in modum explicat*. Voluptatem, *inquit*, appello omnem perceptionem, quam habere potius, quam non, velimus, ac quam nolimus a nobis subduci, & cum qua libenter simus. Omnis vero perceptio, quam minus libenter ferimus, quamque commutare gestimus, dolor est. *Jam duratio* voluptatis, *seu* perceptionis amabilis, tempus est beatum, eoque beatius, quo voluptas illa intensior & diuturnior : contra duratio perceptionis molestae, seu minus amabilis, tempus est miserum, ac miserius, pro ejus intensitate, aut diuturnitate majori. Demum perceptionum amabilium sum-

Itaque moralis est quae perficit facultates rationales ad beatitudinem : vitium, quod impeditiores ad illam efficit.

Schol. Nihil immuto de doctrina B. Thomae, ceteris eam praefero : nam ubi aliorum definitiones, quas mox proferam, obscurae aut mancae, aut falsae, aut non *essentiae rei*, sed vel causarum, vel qualitatum; haec & clara, & perfecta, & vera, & secundum essentiam. *Virtus*, inquit ille (*a*), *nominat quandam potentiae perfectionem : uniuscujusque* autem *perfectio praecipue consideratur in ordine ad suum finem : finis autem potentiae actus est : unde potentia dicitur esse perfecta secundum quod determinatur ad suos actus . . . . potentiae autem rationales, quae sunt propriae hominis, non sunt determinatae ad unum* (ut naturales nempe vires) *sed se habent indeterminate ad multa, determinantur autem ad actus per habitus*. Egregius est ea de re Ciceronis locus (*b*), *ut*, inquit, *in malis attingit animi naturam corporis similitudo, sic & in bonis : sunt enim in corpore praecipua, pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas* (quae scilicet sunt affectiones corporis membra & vires perficientes) : *sunt item in animo. Corporis temperatio, quum ea congruunt inter se, e quibus constamus; sanitas sic animi dicitur, quum ejus judicia, opinionesque concordant, eaque est animi VIRTUS . . . . & ut corporis est quaedam apta figura membrorum, cum* coloris

summa beatitudo est : molestarum summa miseria. *Quumque Auctor doctus sibi persuasisset ex accuratissimo, ut inquit, calculo, in vita humana, perceptionum amabilium summam longe excedi a summa molestarum perceptionum, inde conclusit, longe esse in vita humana majorem miseriam, quam felicitatem (Biblioth. Raisonnèe an. 50. part. 2. art. 3.). Quam hominis docti conclusionem nec Auctores hujus bibliothecae probant, nec ego veram puto; qua de re dicetur loco suo.*

(a) *Secunda part. quaest.* 55. *art.* 1.

(b) *Tuscul.* IV.

coloris quadam suavitate, eaque dicitur pulchritudo: sic in animo, opinionum judiciorumque aequalitas & constantia cum firmitate quadam & stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam consequens, pulchritudo vocatur. Neque vero ab ea definitione nisi verbo tenus, distat Augustini virtutis definitio, ut sit *bonus usus liberi arbitrii*. Sic is differit, ut tria bonorum faciat genera, *magna*, *media*, & *minima*, hinc addit (*a*) *quod in mediis bonis invenitur liberum arbitrium; quia & male illo uti possumus, & tamen tale est, ut sine illo recte vivere nequeamus: Bonus autem usus ejus jam virtus est, quae in magnis reperitur bonis, quibus male uti nullus potest.*

Renatus Cartesius (*b*) sic eam in rem scripsit. *Secunda est* (regula bene vivendi & beate) *ut sit semper in firmo & constanti proposito ea omnia faciendi, quae SUA RATIO ipsi suadebit, nec passionibus suis aut appetitionibus ab hoc abduci se permittat. Atque hujus propositi firmitudinem pro virtute habendam esse existimo; quanquam haud scio, virtutem fuisse ab ullo unquam ita explicatam.* Ego vero tantum abest ut hanc virtutem dicam, ut potius vitiorum omnium hoc caput faciam, pertinaciter ex propria ratione vivere, quum non brevissima tantum ea sit, sed in plerisque falsa, semper inconstans & levis. Gravissime potius praecipit Salomo, *ne sapientiae tuae innitaris*. Scio veteres plerosque Peripateticos & Stoicos, virtutem habuisse *constanter ex recta ratione vivere*, plenius certe ii, qui non ex *propria ratione*, sed *recta* definivere virtutem; sed oportuit ut prius in eo convenirent, quid sit *recta haec ratio*. Nam Zeno vera dicebat *visa impressa effictaque ex eo quod est, qualia esse non possunt ex eo quod non est* (*c*) ea dispescebat in *naturalia*, & *arte acquisita*, illaque appellabat quae infantes sine Doctoribus didicimus: ratio-

(a) *Lib.* 1. *Retract. cap.* 9.
(b) *Epist. part.* 1. *Ep.* 4.
(c) *Cicero in Lucullo*.

rationem ex naturalibus illis praenotionibus atque notitiis in animo collectis confici atque consumari & constare dicebat (a). At Academici haec fluxa, atque idcirco falsa habebant, qui scientiam, adeoque rectam rationem non nisi aeternarum & immutabilium formarum intellectionem appellabant. ARISTOTELES in Magnis Moralibus interroganti, quid & ubi sit haec recta ratio, quum nihil haberet in promptu respondit, *nisi apud temetipsum habes hujusmodi rerum sensum nihil efficitur (b) Alibi vivere secundum decreta Summi Imperatoris Dei*, ex recta ratione vitam instituere pronunciat. (c) Sed cur ea decreta non protulit? ut sciremus, unde recta ratio exordiatur (d). Henricus Morus virtutem hunc in modum diffinivit, *intellectualis vis animae, qua impressionibus animalibus, sive passionibus corporeis ita dominatur, ut in singulis actionibus illud facile prosequatur, quod absolute & simpliciter optimum est.* (e) Duo sunt in ea definitione, quorum alterum controversum est, alterum obscurum. Primum, quum dicit *vim animae*, si quidem *ingenitam* intelligit, quod ille propendit, rem maxime controversam definitione sua complectitur: nam *acquiratur ne virtus, an nobiscum nascatur* quaestio fuit inter Graecos Philosophos diu vexata, nec unquam definita. Si autem *acquisitam*, quum naturales virtutes definiat, non Theologicas, eaeque non possint nisi *habitus* esse; non erat cur diserte negaret virtutes esse habitus. Alterum, definire ante oportuit, quid illud sit *optimum*, quod virtus perse-

---

(a) *Plutarch. lib.* 4. *de Placit. cap.* 11. *vide & Petrum Valentiam in erudito libello* Academica *inscripto.*

(b) *Lib.* 2. *cap.* 10.

(c) *Moral. Eudem. lib.* VII. *cap.* 15.

(d) *Videri possunt, quae de veritate* hac reali, *qua informata ratio recta est, & vitae regula disserit Askey Sykes, quem in prima parte laudavimus.*

(e) *Enchiridio Ethico lib.* 1. *cap.* 3.

perſequitur : nam & id valde incertum inter Philoſophos extitit.

Joannes Franciſcus Buddeus (a) acerrime in vulgatam hanc virtutis definitionem invehitur, *in Scholis*, inquit, *Theologorum, imo ne Philoſophorum quidem, locum non invenit recepta illa, & multorum errorum genitrix definitio . . . enim vero bonarum actionum exercitio quod virtus proprie & accurate ſic dicta acquiri poſſit, experientiae repugnat, multo autem magis rationibus Theologicis*. Itaque ille virtutem definit, *conſtans & ſerium ſtudium ſe in omnibus ad voluntatem numinis componendi:* eam vero donum Dei eſſe pronunciat. Sed ſi penitius humanam naturam conſuluiſſet, nec nimium indulsiſſet ſectae genio, haud confidenter dixiſſet, priorem illam definitionem experientiae repugnare, & Theologiae. Scilicet & experientia diſcimus ex ſola Naturae lege ad morales virtutes ſe plurimos compoſuiſſe, ut exemplaria earum virtutum etiam a primis Chriſtianis fuerint habiti; & id non taceant Scriptores Sacri utriuſque inſtrumenti. Non ignoro, veteres quoſdam Chriſtianos Theologos negaſſe videri ullam veram fuiſſe virtutem moralem in Gentilibus, in primis Auguſtinum; tamen quum & univerſa hiſtoria refragetur; & quoſdam virtuoſos memoret veteris teſtamenti hiſtoria, ut Abimelechum, Cyrum, alios; & ipſe agnoſcat Auguſtinus de Civitate Dei, Deum Romanorum veterum virtutes dum remuneraretur, imperii dilataſſe fines; & Paulus in Epiſtola ad Romanos, ſcribat *Gentes dum ea quae legis ſunt faciunt natura, ipſos ſibi eſſe legem, quippe qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis*: qui dicit eam doctrinam experientiae & Theologiae repugnare, imperitiam & humanae naturae, & Theologiae patefacit.

Perpendenda nunc paucis eſt Spinoziſtica virtutis definitio; *per virtutem*, inquit, *& potentiam idem intelligo*,

(a) *In Theolog. Morali cap.* 1. *Sect.* 4. *ad* §126.

intelligo, *hoc est virtus*, *quatenus ad hominem refertur*, *est ipsa hominis essentia*, *seu natura*, *quatenus potestatem habet quaedam efficiendi*, *quae per solas ipsius naturae leges possunt intelligi* (*a*). Quum definitiones, quae explicant res ipsas, debeant esse verae, & *a propositione vel axiomate non differre*, ut idem homo agnoscit (*b*), videamus utrum haec sit vera. Quoniam Huic virtus est ipsa potentia naturalis, ea congenita est, & immutabilis: virtutes ergo nullae exercitatione acquiruntur, nullae amittuntur contrariis habitibus; adeoque tota hominum falsa est historia & vita; egregie prorsus! nempe qui a sensu hominum communi discedit non potest nisi perridicula effutire, inquit accurate Aristoteles.

Tandem extitere ii, qui *virtutis* nomen omne inane esse dicerent vocabulum, aut virtutem non esse nisi quod sit utile. Vulgatum illud Epicureorum est,

Sola est utilitas justi prope mater & aequi.

Memorabile est Bruti illud morientis, *oh infelix virtus! Ita ne quum nihil quam nomen esses, ego te tanquam rem aliquam exercui?* (*c*) Cujus Epicurei vocem adprobat Florus: *sed quanto efficacior est Fortuna*, inquit, *quum Virtus! Et quam verum est*, *quod moriens efflavit*, *non in re*, *sed in verbo tantum esse virtutem!* (*d*) Quae pestifera opinio mascule loco suo confutabitur (*e*).

POSTU-

(a) *Eth. part.* IV. *def.* 8.
(b) *Ep.* 27.
(c) *Plut. in Bruto.*
(d) *Flor. lib.* 4. *cap.* 7.
(e) *Dicamus hic pauca in antecessum*, *ostendamusque virtutem & esse*, *& ad vitam sapienter transigendam esse necessariam*, *nec nomen istud inane esse*.

I. Ac omnium primum, *ita natura comparati sumus*, *ut* 1. *& beati esse velimus*. 2. *& ut simus beati ipsi nobis*

bis

POSTULATA.

I. PHilosophari oportere ex ideis, quas habent homines: tota enim nostri cognitio ambitu idearum nostrarum continetur: adeoque contentos esse debere ea scientia, quae ex hujusmodi ideis nascitur. Si quis igi-

---

his sufficere nequeamus. 3. ac propterea ab externarum rerum usu plurimum nostra felicitas, vel miseria pendeat.

II. Jam externae res nobis utiles aut noxiae esse possunt, seu nos conservare, vel destruere; inde rerum distinctio facta, ut aliae sint bonae, *aliae* malae, *& quidem* bonae, *vel* malae, *magis vel minus, prout magis, vel minus cum natura nostra consentiunt, vel pugnant.*

III. Haec realia *sunt, seu natura ipsa rerum continentur. Nihil est in illis purae imaginationis. Sed & hoc* reale *est, haec externa bona, vel mala* usu *magis, quam re nobis esse quod sunt. Nam quamquam externae, ut dixi, res ita natura constitutae sunt, ut aliae nobis prodesse, aliae nocere possint, usu tamen fit, ut reapse aliae prosint, aliae noceant.*

IV. Tota igitur natura nostra sic instituenda est ac conformanda, ut aut in recto harum rerum usu non peccet, aut peccet saltem quam minimum. Nam quando iis utendum necessario est (I. II. III.) ut simus felices, id quod naturae ipsius necessitate cupimus (I. 1.) & nec vero obtinere possumus, nisi recto usu quippe quod usu fiat, ut earum aliae reapse bonae sint, aliae malae (III.); nisi miseriam nobis consciscere velimus, assuescendum est hujusmodi rebus bene uti.

V. Nemo autem his rebus bene unquam utetur, nisi eas probe cognoverit, ac non modo bonas a malis accurate discreverit, sed earum praeterea, quoad fieri potest, intensitates perpenderit. Neque enim ad rectum, exter-

tur in philosophia ea nobis proponat, quae omnem nostrarum idearum ambitum, omnemque perspicientiam fugiunt, is impostor habeatur.

Sch. Ad coërcenda ingenia lascivientia, & nimium Fanatismi amantia id postulatum est necessarium: Quis enarret quot monstra errorum in Rep. literaria produxit ambi-

---

narum rerum usum satis fuerit, scire, quae utiles & bonae, quae sint noxiae: intelligendum illud etiam est, quatenus utiles aut noxiae sint. Scilicet usu plerumque venit, ut operae sit pretium minus bonas repudiare, quo obtinere possimus meliores; aut minoribus malis subesse, quo majora caveamus. Sunt haec perspicua.

VI. Qua ex re fit, ut qui habitus mentis ad haec nos conformant, ii virtutes intellectuales *non modo nominentur, (def. 17.) sed sint. Est enim* reale quoddam *res eas, ex quibus beatitudo, aut miseria nostra proficiscatur ita internoscere, ut recte & praeclare uti possimus. Virtutes igitur intellectuales* inane vocabulum *non sunt, nisi iis hominibus, quorum non intersit, beati ne, an miseri vivant, quos ego, si qui sunt, a tota hominis natura alienos esse puto.*

VII. Jam perpetuis experimentis discere possumus, evenire in hominis natura morali, quod in iis corporibus, quae sese attrahunt, aut repellunt. Nam & quum se attrahunt, in ratione distantiarum attractio minor est, aut major, maxima in contactu: & quum se repellunt, eo vehementior repulsio, quo viciniora. Enimvero & in bona naturae quodam impetu ferimur, estque hic naturae impetus in bonorum complexu maximus, pro distantia major aut minor: & mala impetu item naturae refugimus, ac praesentia maxime; distantia, in ratione earum a nobis intervalli. Erant autem hujusmodi impetus naturae nostrae finitae, sibique & ut sit, & ut beata sit ipsa per se minime sufficienti, conservandae necessarii. Nam nisi ab externis rebus tangi illa posset, ut in alias attractio-

ambitio novae & mortalibus omnibus ignotae atque incomprehensibilis sapientiae? oportet in ea Republica esse omnino hospitem, qui nesciat. Nempe dum homines supra mortalitatem conantur, dum nova se & pulcherri-

tractione quadam, ferretur, ab aliis naturali repulsione, fugeret, ne uteremur quidem illis, idest in nos conservandos ac tutandos minime impelleremur.

VIII. Sed fieri potest eas ob causas, quas ego in Appendice ad caput quartum recensebo, ut hujusmodi impetus, quos affectus *diximus, modum excedant, idest, ut minime bonorum, vel malorum intensitati sint proportionati; id quod quum evenit, necesse est ut perturbemur, ac inquieti & miseri simus. Itaque fit, ut quum* affectus *sint naturae conservandae necessarii,* perturbationes *contra, seu* affectuum excessus *cum nostra conservatione ac felicitate pugnent. Amare, quae odisse debueramus; est recte mala petere, idest infelicitatem nobis consciscere: Odisse quae sunt amanda, est ea repellere, quae naturae sunt aut necessaria, aut consentanea, adeoque iis nos privare, quae nos conservare ac beare possunt. Tum ea magis amare, quae minus sunt bona, minus, quae majora; odisse vero maxime, quae minime sunt mala, minime, quae sunt maxima, non potest non totum aequabilis ac beatae vitae ordinem conturbare. Id quod nemo est, qui non in se possit continenter experiri, ubi parum attente vivit.*

IX. Ac intelligo ego, difficillimum esse, ita naturam nostram moderari & regere, ut ea perpetuo rationi pareat, ac affectus suos ad res externas accurate componat. Sed est profecto quodam prodire tenus, si non datur ultra, *quod ille dixit. Potest ita diuturna doctrina, & assuefactione conformari, ut si non ex regula mathematice, at modificetur tamen utcumque, ac aequalitati illi geometricae accedat quam fieri potest proximius. Sed nec inficiari possumus id efficere plures. Hujusmodi habitus,*
quibus

ma invexisse putarent, ea in medium protulere, quae nec ipsi unquam, tantum abest ut alii, intellexere: nec animadverterunt, se pro sapientibus derdiculos fecisse. Nam si quae est Respublica, in qua minus occultae imponendi artes, &, ut vulgo dicunt, *mysteria scientiarum*, tolerantur, ea profecto est literaria. Possuut hi quidem sub initium rei novitate, & incomprehensibilitate.

---

quibus effectus intra suos cancellos continere didicimus, virtutes morales appellavimus (def. 17.). Virtutes ergo morales & possibiles sunt, & sunt in plurimis; adeoque inane non sunt vocabulum. Qinimmo quum nemo quiete ac tranquille vivere possit, ubi affectus turbent (VIII.); turbas autem affectuum hujusmodi compescant morales virtutes (IX.): qui sapienter felicitati suae studet, is sedulam dare debet operam, ut hujusmodi instruatur virtutibus.

X. Neque vero haec ita ratiocinatione constant, ut non vita etiam hominum egregie confirmentur. Ceteris enim paribus, qui & ratione sunt sana ac ampla praediti, quique ex rerum natura ac relationibus vivere assueverint, vitam agunt multo tranquilliorem, quam aut stupidi & bruti, aut animo impotentes, quique sibi perpetuo turbas creant. Nam ut demus homines esse plures malos & scelestos, ut velint ex libidine sua imbecillos ac bonos infelicitare; habent hoc viri docti, perspicaces, boni, proprium ut nec sibi ipsi mala comparent, nec aliis causas malefaciendi praebeant, & oblatas docte evitare sciant. Quod quantopere humanae vitae beatitudini conferat, ii demum novere, qui sua inscitia, imprudentia, temeritate eo devenere, ut perpetuo miseri sint.

XI. Quibus rebus omnibus si addamus pietatem adversus Deum, quae virtutum omnium est maxima ac praecipua, quaque fit, ut mala etiam ingentia fortiter toleremus, intelligemus proculdubio, quam jucunde sit ex virtute vivere. Ac addenda omnino est, invocandusque Deus sedulo, si pacate vivere velimus. Est enim natura nostra talis, quam

tate suspici; at *quum commenta deleat dies*, Systemata hujusmodi *nihili* regnare non possunt. Inde sunt illa, Pythagorae *numeri* & *Metempsychosis* (A); *ideae* Platonis *aeternae* ante res omnes; Aristotelis *materia unica immensa & simplex*, & *formae* Scholarum *substantiales*, *intellectus* Arabum *universalis*; *Anima mundana* & rerum omnium *sensus* & *perceptio* Campanellae nostri, Fluddi, Cudworthi; Systema *Causarum occasionalium*, & *cognitionis omnium in Deo* Malebranchii; *harmonia* Leibnitii *praestabilita*, & *Monades*, quarum quaelibet integrum referat universum; & trecenta alia, quae, nisi fortassis Saturni homines, intelligit nemo. Et potuissent observare Philosophi isti, plerosque, qui maxime nova crediderunt detexisse, aut maxime vetera recinisse, aut inintelligibilia; adeoque terminos suos habere mentes humanas, ut quos qui praetergredi volunt, aut in antiqua ruant, aut in omnibus ignota intermundia.

II. Ea inter nos habere certa, quae aut clara intuitione & conscientia; aut clara demonstratione ab omnibus intelliguntur: huic veri characteri, qui diffidit, is prima Reipublicae literariae fundamenta subvertit.

Sch.

---

quam difficillimum sit, ut dictum est, ad regulam geometrice componere. Epictetus quum de compescendis animi commotionibus dissereret, nec in nobis satis opis ad eam rem inesse intelligeret; certamen, *inquit gravissime*, magnum est opusque plane divinum. Dei igitur memineris: eum invoca opitulatorem, & auxiliatorem, quemadmodum Nautae Dioscuros, quum in tempestate navigant. Quae enim major tempestas, quam quae oritur ex imaginationibus violentibus ipsamque rationem elidentibus? *Arrian. lib. 2. cap. 1. in Epict.*

(A) *Is ut opinionem eam suis altius imprimeret, in subterranea domo diu latuit, creditusque est mortuus: dehinc squallidus, ac mortuis concolor quum inde evasisset, magnam sui admirationem fecit ut redivivi. Laert. in vita Pythagorae.*

Sch. De veri *criterio* nemo ignorat quanta animorum contentione disputatum sit. Veterum ea de re concertationes omnes, & sententias docte enarrat ornatque, quem superius laudavimus, Petrus Valentia in *Academicis*, docto opusculo (*a*). Eae ad tria genera referri possunt: nam Epicurei & Stoici ad claritatem *phantasiarum* & *perceptorum* confugiebant: Platonici, qui corporum ut non *entium*, idest nec aeternorum, nec immutabilium, nullam esse Scientiam, sed opinionem tantum, docebant, ad claram intellectionem idearum aeternarum, quas Summus rerum opifex Deus ceteris mentibus participat: Sceptici nullum esse definiverunt. Omissis nunc Scepticis, adversus quos in priori parte disputavimus; Recentiores omnes philosophi claritatem & evidentiam tesseram esse veri uno ore fatentur, sed in eo distant, quod quidem Platonicam doctrinam, alii Stoicam restituere conati sunt. Nempe alii claras aeternarum formarum & causarum intellectiones tantum veras dicunt, ut ii, quibus mens est incorporea; alii quaecumque clara percepta & visa, ut recentes Epicurei. Cartesius claram & distinctam intellectionem esse criterium veri sic probat (*b*): *quoties voluntatem in judiciis ferendis ita contineo, ut ad ea tantum se extendat, quae illi CLARE & DISTINCTE ab intellectu exhibentur, fieri plane non potest ut errem, quia omnis clara & distincta perceptio proculdubio est aliquid, ac proinde a nihilo esse non potest, sed necessario Deum authorem habet, Deum, inquam, illum summe perfectum, quem fallacem esse repugnat; ideoque proculdubio est vera. Nec hodie tantum didici quid mihi sit cavendum, ut nunquam fallar, sed simul etiam quid agendum, ut assequar veritatem: assequar enim illam profecto, si tantum ad omnia, quae perfecte, intelligo, satis attendam, atque illa a reliquis, quae confusius & obscurius apprehendo, secernam.* Sed

---

(a) *Excusum est Antuerpiae anno* 1506. *Author eruditus & perspicax Zafrensis in extrema Baetica.* Copiosius Villemandy in *Scepticismo debell.*

(b) *Medit.* 4. *prope finem.*

Sed quum haec doctrina videatur etiam complecti *imaginationes & sensationes* claras, monuere deinde Cartesiani, solam purarum intellectionum claritatem veritatis esse insigne; nam multiplici experientia didicisse arbitrantur, ab imaginationibus & sensationibus alioquin claris pluries nos fuisse deceptos. Ita Malebranchius.

Author Tractatus de *Emendatione intellectus* (a) quum omnes cognoscendi modos ad quatuor retulisset, *authoritatem, experientiam, analogiam*, & *cognitionem rei per suam essentiam, vel per proximam suam causam*, addit, *solum quartum modum comprehendere essentiam rei adaequatam, & absque erroris periculo*. Sed pergit quaerere, qui sit character veritatis hoc modo perquisitae? atque concludit, *patere, quod ad certitudinem veritatis nullo alio signo sit opus, quam VERAM habere IDEAM: Ex quibus*, addit, *rursum patet, neminem posse scire quid sit summa certitudo, nisi qui habet adaequatam ideam, aut essentiam objectivam alicujus rei; nimirum quia idem est certitudo, & essentia objectiva*, idest idea. *Quum itaque veritas nullo egeat signo, sed sufficiat habere essentias rerum objectivas, aut, quod idem est, ideas, ut omne tollatur dubium; hinc sequitur, quod vera non est methodus signum veritatis quaerere post acquisitionem idearum*. Haec explicat clarius paulo inferius hunc in modum: nam quum videret ad hoc statuendum, oportere reperire characterem verarum idearum, quibus distingui possint a falsis, subdit; *nec dicendum hanc differentiam* (verae & falsae ideae) *ex eo oriri, quod cogitatio vera est res cognoscere per primas suas causas, in quo quidem à falsa valde differret . . . cognitio enim vera etiam dicitur, quae essentiam alicujus principii objective involvit, quod causam non habet, & per se, & in se cognoscitur. Quare forma verae cogitationis sine relatione ad alias debet esse sita . . . . . quare id, quod formam verae cogitationis*

(a) *B. D. S. in oper. posth. pag.* 362.

nis constituit , in ipsa eadem cogitatione est quaerendum &c. Ex hujus igitur authoris sententia , vera scientia est cognoscere res quidem aeternas in se, & sua essentia; creatas in suis causis immediatis ; forma autem , seu character verae scientiae sunt ipsae verae ideae , quae sui veritatem evidentia & perspicuitate patefaciant. Eadem doctrina & veterum Platonicorum fuit, & Augustini, & B. Thomae , & Malebranchii : nempe veram scientiam esse, aeterna in seipsis, facta in suis causis cognoscere; criterium perspicuitatem hujus cognitionis. Neque quidquam dici potest verius , si ab ea doctrina removeantur quaedam, quae Fanatici quidam addidere.

Vir mihi amicissimus (*a*) dum hanc doctrinam illustrat, non satis expedito, ut videtur, quaestionis statu, duo miscet, & *veram scientiam*, & *verae hujus scientiae characterem apud homines*. Duo illa in primis sunt distinguenda, ut nimirum sciamus, & *quae sit methodus verae scientiae acquirendae*, & *quae tessera hujus verae scientiae*. Nihil dici potest verius, neque ea unquam de re dubitatum est , tum esse scientiam perfectam, atque veram , quum res & in sua essentia , & in suis causis immediatis, & in aeternis atque immutabilibus sui retionibus perspiciuntur : sed duo homines exquirunt; 1. quae sit methodus ad eam scientiam perveniendi : 2. quae tessera nos pervenisse, neque dum pervenisse credimus, nos decipi. Ea potius praestare debuit Author noster, quam Platonicorum illam coctam crambem recoquere. At is generatim pronunciat, *Criterium veritatis consistere in eo, ut res in aeternis suis causis & principiis aeternis, & quidem aeternas causas & aeterna principia in Deo cognoscamus*. At non erat haec quaestio, sed haec alia; *versetur ne inter homines insigne aliquod, tessera , character , quo esse possint certi, se veram hanc scientiam acquisivisse?* Ex g. Scio omnes rectas a circuli centro ad circumferentiam esse aequales : aequales in

(a) *Magli trattato del Criterio della Verità.*

in circulo rectas aequaliter a centro distare: si in circulo duae rectae se secuerint, rectangulum sub segmentis unius, aequale esse rectangulo sub segmentis alterius comprehenso, & trecenta alia ex natura circuli manantia. Rogo nunc, unde scio esse vera? quia, inquit, in sua causa immediata, ideſt in essentia circuli, ex qua illa proficiscuntur, vides. Rursum rogo; cur *scio* me illa in essentia circuli *videre*? nempe, quod hic respondendum est, id demum est criterium veri. Quid? non vides; nihil posse homines respondere, nisi se *clare* & *distincte* id intelligere? Non igitur apud homines esse alia tessera verae scientiae potest, nisi *claritas*, & *perspicuitas* cognitionis rei aut in sua essentia, aut in suis caussis. Addendum igitur illud erat tractationi illi alioquin accuratissimae, &, si humano generi esse Author utilis voluisset, methodus demonstranda, qua ad illam sapientiam itur: nam dicere criterium veri esse omnia in Deo videre, ideſt in aeternis suis rationibus, & agnoscere interim, naturam Dei omnibus esse imperviam, nescio utrum sit homines in Trophonii antrum dejicere. (a)

III. Si principia demonstrationum sint *evidentia*, & consequentia *necessaria*, non esse de demonstratione dubitandum, idcirco quod non ita afficiamur conclusione, ut omnis abscedat scrupulus: id enim fieri potest ob inveterata infantiae, vel phantasiae præjudicia.

Sch. Cartesius (*b*) hoc ejus postulati protulit exemplum: clarae demonstrationes ostendunt Solem multo esse Tellure nostra majorem: interim conclusio nullo modo demit sensuum praejudicium. Addo, demonstratur evidentissime, nos cuncta corpora, corporumque colores, figuras, distantias, motum, intra nos cernere, non extra nos: interea ne philosophi quidem ipsi vim praejudicii & sensuum hac in re superare possunt. Recte igi-

(a) *Vide quae diximus in Proleg. p. part.* §. 7. & 8.
(b) *Respons. ad objectiones sextas.*

igitur monebat Plato, atque inde Auguſtinus, ut in veritate perquirenda phantaſiam & ſenſus caveamus: plurimum enim ſerenitati mentis officere poſſunt, atque nos a veritate deturbare in falſa praejudicia. Ex quo intelligi poteſt nec veteres Epicureos, & Stoicos, nec novellos *materialiſtas*, qui omnia ad ſenſum & phantaſiam referunt, veram inſiſtere ſolidae ſcientiae viam.

PROPOSITIONES

CAP. I.

De natura mentis humanae.

Prop.I. SI mens aut corpus eſt, aut corporis proprietas, qualitas, affectio, non vero ſubſtantia a corpore diſtincta, idearum repraeſentatio, & perceptio, tum judicium, & ratiocinatio, non aliter fieri poſſunt, quam motionibus partium corporis, nimirum actione & reactione fibrillarum, & nervulorum ſenſuum, & cerebri, aut cujuſcumque alterius fluidi actione.

Schol. Scilicet nullam aliam actionem in corpore intelligimus; & reprehendendi non ſumus ſi ex iis Philoſophamur ideis, quas omnes habent homines (ex poſt. 1.) Plura congeſſit Henricus Morus, ut hanc propoſitionem confirmaret (*a*). In praefatione ad libros de immortalitate animae ſic ſcribit. *Non difficile erit irrefragabilia producere argumenta ad evincendam veritatem ſupradicti axiomatis*, quod ſenſus nempe & perceptio in materia, ſuppoſito nihil praeter materiam in mundo exiſtere, idem eſt realiter quod corporeus motus & reactio. *Manifeſtum enim eſt in ſenſatione, quum ſem-*

(a) *Lib. 2. de Immortalitate Animae cap. 1. & praefat. ad hos libros* §. 5.

semper externus motus sit ab objectis, quando sensus nostri afficiuntur. Quodque interna cogitatio sic perficitur, ex calore patet, quem qui attentius cogitant, in seipsis excitant. Quam ob rem omnem cogitationem universim aliquis motus corporeus comitatur. Et si nihil praeter materiam sit in universo, ipsa cogitatio realiter idem est, quod motus corporeus. Praeterea quemadmodum in sensatione motus corporeus prior est, & perceptio sequitur; ita necessarium est, ut universim in omnibus internis etiam cogitationibus certi quidam motus corporei immediate praecedant istas perceptiones, quamquam admitteremus materiam a seipsa moveri; nullus enim sensus inde orietur, sine resistentia alterius alicujus, in quod alterum quasi impingat. Adeo ut vel subtilissima materia, nisi in ea resistentia sit, in eamque impressio, non magis capax esset cogitationis, quam Rhombus plumbeus, Ligulave aurea. Ac proinde modo fateri velimus (quod nemo nisi mente captus est negaturus) quod Rhombus plumbeus, Ligulave aurea nullam omnino habet cogitationem, aut perceptionem sine aliquo ictu, aut allisione pro illorum magnitudine & soliditate; subtilissima materia similiter necessario nullam habet sine aliqua proportionali impressione, aut resistentia. Unde manifestum est quod corporea reactio, sive collisio praecedit perceptionem, quodque omnis perceptio, quasi tactus quidam est, seu palpatio, quae tamdiu durat, quamdiu durat resistentia haec, motusve impressio; illa vero cessante extinguitur, materia evadente aeque stupida, atque Rhombus plumbeus. Quodque proinde quemadmodum in genere semper motus corporeus est, ubi est cogitatio, ita diversificatio motus hujus, & collisionis, cogitationum diversificationem parit, atque sic, quasi junctis manibus; una perpetuo incedunt, altero nunquam introducto sine ductu alterius, nec durante diutius, quam alterum durat. Verum prout calor deperditur (qui haud mediocrem supponit alicujus admodum subtilis materiae motum sive agitationem), ita intellectus noster & imaginatio languescunt, ipsique sensus deficiunt, ut qui moveri nequeant ab impressione externorum objectorum, aut in debito

bito

bito liquiditatis & agilitatis gradu non constituantur, ac proinde corpora in morte aeque insensilia evadunt, atque massa lutea. Omnis igitur sensatio & perceptio revera idem est, quod motus & reactio materiae, si nihil sit praeter materiam in universo.

Scio ad esse, qui opponant, esse haec *argumenta philosophica negativa*, quae nos ipsi alibi, velut nullius ponderis, rejecerimus. Falso. *Argumentum negativum philosophicum* est, in quo principium est *id*, *quod non intelligimus*; contra vero hoc in loco ex iis, quae cuncti homines intelligimus, actiones scilicet corporis omnes esse *motiones*, seu mutationes loci, situs, figurae &c., concludimus, cogitationem, si qualitas est corporis, esse motionem.

Reponunt, quum ignota nobis sit intima corporis essentia, concludi, nisi quam imperitisse, non posse, nullas esse in corpore alias actiones quam, quae *motiones* dicuntur, idest mutationes loci, situs, figurae.

Praeterquam quod *magnetismus*, & universalis partium materiae *attractio*, quam tanta consensione Newtoniani statuunt, actiones sunt longe diversae ab iis *motionibus*, quas ita vulgo appellamus.

Tum pleraeque sunt actiones, quae consistunt in *conatu* ad mutandum locum, situm, figuram &c., sed ex quibus nulla nascitur hujusmodi mutatio, velut gravitationes pendulorum immobiliter consistentium, aliique conatus virium, quas *mortuas* vocant Philosophi.

Ad haec, omnes vires activae, quaecumque in corporibus reperiuntur, haberi debent ut incorporeae (prima part. prop. 96.); quod si hoc non adversatur naturae corporeae, ne *cogitare* quidem: potest igitur esse *vis cogitandi*, ut *vis motrix*, ejusdem substantiae corporeae qualitas (*a*): maxime quum substantia corporea, nihil aliud

(a) *Haec objectio proposita est Cartesio ab Auctore objectionum quintarum viro in primis docto & perspicaci.*

aliud ſit, uti Leibnitio placet (*a*), praeterquam ſubjectum quoddam, cujus tota eſſentia in *actione* eſt poſita. Enimvero nos externarum rerum tantum percipimus quantum in nos agit: nihil externum, quod in ſenſus noſtros, ſeu *mediate*, ſeu *immediate*, non agat, ullo modo cognoſcimus. Ex g. percipimus tactu & oculis extenſionem, idcirco quod ex pluribus ſpatii partibus, oculus, aut tactus concutitur actione quacunque: gravitationem, diviſionem eodem modo, illam actione in tactu; hanc inaequali actione ex aequali ſpatio. Figuram, dum major actio minore terminatur, aut contra minor majore; nec enim percipimus globum ligneum, niſi quia actio ex dato ligno undequaque terminatur aequaliter ab actione aeris, aut alterius extenſi. Quod ſi tota ſubſtantiarum natura actio eſt, quid vetat poſſe eam actionem eſſe multiplicem, ut alia vis motrix, alia cogitans? Non neceſſario ergo concluditur, nullam eſſe aliam ſubſtantiae corporeae actionem praeter *motionem &c.*

Tandem, quid vetat, quin eadem ſubſtantia ut *vi motrice*, ita etiam *vi cogitandi* a Deo ſit ornata? plurimis, inquiunt, demonſtrat Lokius, non id eſſe ἀδύνατον (*b*). At enim, intelligi non poteſt, qui poſſit corpus cogitare? oppoſuit Stillingflectus (*c*). Fateor, inquit alter: at velle inde concludere, non poſſe id Deum efficere, eſt eam divinae potentiae tribuere extenſionem, quae aequalis ſit capacitati mentis humanae. Quod ſi ea, inquit, ratiocinandi regula vim ullam habet, concludas etiam oportet, corpora a corporibus non attrahi, bruta nec ſentire, nec hominem, quantus quantus eſt, exprimere actionibus ſuis, & ſimilia, quod ea non intelligas. Sed, pergit, intelligis tu expedi-

 tius,

(a) *Legatur Examen des Principes du R. P. Mallebranche in Miſcellaneis Leibnitii, Nevvtoni &c. tom. 2.*

(b) *Vide notam Acoſtae Galli Lockii interpretis, de Intellect. hum. lib.* IV. *cap. 3. ad §. 6.*

(c) *Ibidem.*

tius, qui mens, aut ulla alia ſubſtantia cogitet? *Sed*, reggerit Stillingflectus, *quum noſtra cognitio ideis noſtris contineatur; idea vero apud nos materiae ſit ſubſtantiae extenſae & ſolidae; qui dicit materiam cogitationis eſſe capacem, Materiae, & Mentis ideas miſcet.* Reponit alter, genericam materiae notionem eſſe rei extenſae & ſolidae: at nihil prohibere poſſe quo minus materiae partibus aliquibus, ſeu corporibus quibuſdam alias qualitates Deus addat. Nec enim deſtruit notionem materiae, qui rei extenſae & ſolidae motum addit, vegetationem, attractionem. Quod ſi haec genericae materiae naturae addi poſſunt, quin materiae eſſentia deſtruatur, poterit eodem modo addi *& vis perceptrix & ratiocinatrix*. Quae quum ſint, vera eſſe non poteſt ea propoſitio, *cogitationem, ſi ſit ſubſtantiae corporeae qualitas, continuo eſſe motionem*.

Sed haec omnia talia ſunt, quae tantum abeſt, ut noſtrum illud axioma obſcurent, aut infirment, ut expediant potius, & confirment. Tota enim ſuperior oratio huc ſpectat, poſſe fortaſſis eſſe in corpore vim aliam a motrice diſtinctam, quae ſit vis cogitandi. Rogo hic, vis illa exſerit actiones ſuas motionibus corporeis, an aliis alterius generis? Si primum, non eſt cur adverſus propoſitionem illam declament. Si poſterius, quum actiones generum ſint diverſorum *motus*, & *cogitatio*, ut aliae intrinſecus ab aliis non pendeant, & vires ipſae diverſorum erunt generum, nec a ſe mutuo pendebunt: & quum tales ſint actiones hujuſmodi, ut in eodem ſimplici ſubjecto illae has deſtruunt, quippe quae *totis eſſentiis* differunt; vires quoque ipſae *totis eſſentiis* diſtabunt, ut idcirco altera alteram deſtruat: ex viribus autem *diverſarum eſſentiarum* conflari *ſubſtantiae*, ideſt rei ſimpliciſſimae (p. p. prop. 22.) eſſentia nequit; ſubſtantiae ergo corporeae *primae* nequeunt duplici illa vi conſtare. Quocirca aut cogitationes nihil ſunt praeter motiones cerebri, ſi quidem ſunt affectiones ſubſtantiae corporae; aut, ſi motiones non ſunt, actiones ſunt ſubſtantiae, quae ſit diverſa a ſub-

ſtan-

ſtantiis corporeis Nec reponant, Deum id efficere poſſe, ut nimirum eadem ſubſtantia viribus diverſorum generum ſit compoſita; reſpondemus enim, non poſſe Deum efficere, ut eadem eſſentia velut A conſletur proprietatibus, quarum altera alteram deſtruat; quandoquidem id eſt impoſſibile intrinſecum (def. 9. p. p.) ad quod Dei potentia non pertingit. Quum autem earum duarum virium altera alteram deſtruat, quod inferius demonſtrabitur aperte; fieri nequit ut eadem ſubſtantia ambabus ſit praedita. Quod ſi fingere velint, creatam a Deo *fluidam quandam ſubſtantiam* naturae diverſae ab iis corporibus, quae cognoſcimus; eique ſubſtantiae per totum corpus noſtrum diffuſae eam vim, qua cogitamus, tributam; illi aut hanc fluidam ſubſtantiam facient reliquis corporum viribus praeditam, *ſoliditate*, *gravitate*, *diviſibilitate* &c.; aut non: ſi poſterius, ea incorporea erit: ſi prius itidem conſlabitur ex iis quae ſe mutuo deſtruunt: nempe, ut diximus, & inferius ſumus demonſtraturi, cogitationem ſtare non poſſe in eadem ſubſtantia cum corporis notis proprietatibus.

Minus igitur abſurde veteres Epicurei, quam recentiores iſti, res ſuas compoſuere: nam illi, pernegata omni ſubſtantia incorporea, non videbant negari poſſe, eas actiones, quas animo attribuimus, motiones eſſe corporeas. Idcirco Lucretius animarum conſtare ait particulis *perquam ſubtilibus perquamque minutis*, *atque agitatiſſimis*. In primis vero Hobbeſius dum operationes mentis explicat, ſenſiones, & cogitationes, ſola *actione*, & *reactione* partium cerebri id efficit, ut, quum adverſus iſtos praecipue philoſophos diſſeramus, poteramus ea propoſitione uti ſine ulla demonſtratione, tanquam ea, quæ conſtet inter partes. *Senſio igitur*, inquit (a), *in ſentiente nihil aliud eſſe poteſt*, *praeter motum partium aliquarum intus in ſentiente exiſtentium*, quae

D 2

(a) *In Elem. Phil. cap.* 25. *art.* 2. §. 2.

quae partes motae, organorum, quibus sentimus, partes sunt: nam partes corporis, per quas perficitur sensio, eae ipsae sunt, quas vulgo organa sensoria appellamus .... Ex quo intelligitur, sensionis immediatam causam esse in eo, quod sensionis organum primum & tangit, & premit. Si enim organi pars extima prematur, illa cedente premetur quoque pars, quae versus interiora illi proxima est, & ita propagabitur pressio, sive motus ille per partes organi omnes usque ad intimam. Quemadmodum & pressio extima procedit ab aliqua pressione corporis remotioris, & sic perpetuo, donec veniatur ad id, a quo phantasma ipsum, quod a sensione fit, tanquam a primo fonte derivari judicamus .... Quoniam autem motui ab objecto per media ad organi partem intimam propagato fit aliqua totius organi resistentia, sive reactio, per motum ipsius organi internum naturalem; fit propterea conatui ab objecto conatus ab organo contrarius; ut quum conatus ille ad intima ultimus actus sit eorum, qui fiunt in actu sensionis; tum demum ex reactione aliquandiu durante ipsum existit phantasma, quod propter conatum versus externa semper videtur tanquam aliquid situm extra organum. A sensatione ad ratiocinium explicandum sic porro pergit (*a*). *Ortus perpetuus tum sentientibus tum cogitantibus phantasmatum idipsum est, quod appellari solet animi discursus; & communis est hominibus cum brutis: nam is qui cogitat transeuntia phantasmata comparat, idest similitudinem vel dissimilitudinem inter ea animadvertit.* Distinctius hac de re eadem in Leviathane differit (*b*). *Ut nullam*, inquit, *habemus imaginationem, quae non ante fuit in sensione, vel tota, vel per partes, ita nulla est transitio ab una cogitatione ad aliam, cujus similis non extiterit ante in sensione. Cujus rei causa haec est. Phantasmata omnia motus sunt interni, nempe motuum in sen-*

(a) *Ibid.* §. 8.
(b) *Leviath. cap.* 3. *sed & in libro de homine eadem epetit.*

sensione factorum reliquiae : motus autem qui alii aliis succedunt in sensione immediate, remanent etiam simul, etiam post sensionem ; adeout quoties redit cogitatio prior, praedominaturque, sequatur posterior, propter cohaesionem materiae motae, quemadmodum aqua super tabulam planam & laevem trahitur per viam, qua ducit digitus &c.

Apparet hinc abunde, qua ratione Epicurei, submota omni substantia incorporea, conentur ea expedire, quae Mentis sunt propria. Paullo autem pluribus id theorema explicuimus quod fundamentum futurum est totius confutationis doctrinae Epicureae : ostendemus enim operationes humanae mentis esse nullo modo posse actiones, & reactiones cerebri : ex quo consequitur actiones esse alterius subjecti, quod corpus non sit. Quam consequentiam, si primum illud demonstraverimus, inficiari, ut ex superioribus patet, nequeunt Hobbesiani.

Prop. II. Nec judicium esse ullum in nobis potest, nec ratiocinium, nisi plures eodem tempore *Menti*, quaecumque haec sit, seu *vi percipienti*, obversentur ideae.

D. Judicium est perceptio relationis, quae inter duas, aut plures ideas intercedit; ratiocinium vero perceptio relationis plurium judiciorum (ex def. 4. & 5.): conferri autem nequeunt, nisi quae eodem tempore percipiuntur, uti patet (A); ergo nec judicium esse ullum in nobis potest, nec ratiocinium, nisi ideae, quae conferuntur, ei tempori, quo judicium, aut ratiocinium fit, coëxistant.

Sch. (A.) sint duo tempora A, B, percipiatque Mens tempore A parallelogrammum, tempore vero B quadratum, evidens est, eam non posse percipere relationem aequalitatis, aut inaequalitatis, quae inter duas illas figuras intercedit. Enim vero relationem illam non videt tempore A, quippe in quo sola parallelogrammi idea menti obversatur, non etiam quadrati : nec tempore B. in quo non ei praesens est parallelogrammum, sed solum quadratum : minus etiam tempore C, in quo

 neu-

neutrum videt. Perſpicuum ergo eſt, in judiciis & ratiociniis ideas omnes, quae comparantur, ſi quidem comparantur, neceſſario coëxiſtere debere.

Coroll. Et quidem coëxiſtere debent toti illi temporis ſpatio, in quo judicium, aut ratiocinium vividum perdurat.

Prop. III. Si perceptiones ſunt motiones cerebri, oportet ut tot ſint in cerebro diſtinctae motiones, quot diverſae & diſtinctae ideae nobis obverſantur.

D. Nempe in ea hypotheſi, ratio ſufficiens repraeſentationis cujuslibet ideae, aut phantaſmatis, eſt & in actione objectorum externorum introrſum, & in reactione cerebri extrorſum (ex prop. 1.): utraque autem, externa actio, & reactio interna ſunt *entia ſingularia*, ut patet; *ſingularium* vero ea natura eſt, ut unum alterum non contineat; ergo una integra motio reactione & actione conſtans non poteſt niſi unius ideae ſingularis rationem ſufficientem continere: jam ſingulae ideae ſingula objecta repraeſentant, nulla plura (prop. 58, p. p.); ergo ſi ideae ſunt motiones cerebri, oportet &c.

Sch. Si quis, cauſa exempli, dicat, *tonos* chordae non eſſe, niſi vibrationes, vel oſcillationes chordae, is ut explicet diverſos *tonos* A, B, C, D, ſtatuere debet diſtinctas, atque diverſas oſcillationes P, O, R, S. Ineptiſſime enim contenderet & perridicule eadem oſcillatione P, produci diſtinctos diverſoſque tonos A, B, C, D. Eodem modo ſi ideae ſunt, quae *reſultant ex conflictu actionis & reactionis*, ut opinatur Hobbius, proculdubio, quot ſunt in nobis diverſae diſtinctaeque ideae, tot eſſe oportet diſtinctos, diverſoſque *conflictus actionis & reactionis* partium Cerebri. Quod ſi idea ſit aut ſola actio introrſum, ſeu impreſſio ab objecto in Cerebro facta, aut ſola reactio extrorſum, eodem modo, tot actiones, aut reactiones eſſe debent, quot inſunt cuilibet ideae.

Coroll. Et quidem motiones hujuſmodi tamdiu durare in Cerebro debent, quamdiu ei vivide ideae obverſantur.

P. IV.

P. IV. Motiones corporeae esse nequeunt in indivisibili materiae parte: neque idcirco in ea parte gigni ideae Hobbesianae.

D. Motus est actio qua ens de loco extrinseco in locum extrinsecum transfertur (p. p. def. 70.): fieri ergo in indivisibili spatii aut materiae parte nequit.

Deinde ideae Hobbesianae sunt quae ex actionis & reactionis conflictu exsistunt (prop. 1.) adeoque aut motiones corporeae, aut vivida inde existentia vestigia; quum autem motiones fieri nequeant in indivisibili materiae parte (ex hujus parte priori); ne inde quidem resultantia phantasmata; (A) potissimum quum in tali puncto tam diu durare distincti & diversi motus nequeant, quamdiu ideae clarae & vividae perdurant, quod necessarium factu est ex Coroll. prop. 3.

Sch. (A) Pluribus hanc propositionem confirmat Henricus Morus (a). *Haec*, inquit, *parvitudo, quae tam exigua est, ut partes integrales realiter distinguendas proprie non habeat, qui potest esse subjectum distinctè receptivum adspectus puta dimidiati horizontis simul? Quae visio afficitur reali distinctoque motu a realibus distinctisque partibus objecti visi prodeunte .... Praeterea si haec tam imperfecta parvitas distincte percipere potest objecta variegata, mira omnia sunt, ni itidem aëris, & atmosphaerae particulas, luminis globulos, & subtilissimam quamque texturam partium corporum opacorum percipere possit. Ad haec, objectum illud, de quo loquimur, iis coloribus variari potest; ut repugnet plane, ut una eademque particula .... illos omnes simul recipiat: quoniam species eorum oppositae non aliter communicari possunt isti particulae quam per contrarios motus, vel quae aeque eodem tempore sunt contraria, per quietem & motum.*

Duo opponi possunt. I. Varias illas objectorum repraesentationes non variis motionibus fieri, sed variis di-

(a) *De immortalit. Animae lib. II. cap. I. axiomate 24.*

diversisque conatibus. II. Eos conatus non esse simultaneos, sed successivos, tanta tamen cum celeritate factos, ut videantur simultanei, quod iis, qui velocitatem ignis, luminis, materiae electricae non ignorant, videri non debet incredibile. Utrumque prorsus ineptum. I. Conatus ad motum est reactio: at quaecumque reactio corporea, etsi in exiguo, at fit tamen in spatio. Demonstrant Physici ex ictu pulicis Tellurem subsilire, subsultu quidem infinite parvo, sed qui tamen sit subsultus. II. Motus quantumvis acceleretur nequit tamen fieri in instante indivisibili (ex prop. 102. primae part.): ergo successivi motus existunt in distinctis & divisibilibus temporis partibus, nec idcirco coëxistunt: coëxistunt autem imagines, seu ideae: non ergo ideae motus sunt in indivisibili, sed, si motiones sunt, in extenso omnes fieri oportet.

Prop. V. *Conscientia* perceptionis, judicii, ratiocinii, est perceptio perceptionis, judicii, ratiocinii (ex intima conscientia); adeoque si perceptiones, judicia, ratiocinia non sunt nisi motiones, motio esse debet ab iis distincta. Ex. g. percipere lumen, esseque sibi conscium ejus perceptionis, quae dicitur *animadvertentia* perceptionis; percipere aequalitatem quantitatum P. Q., atque ejus perceptionis esse conscium, omnino sunt diversa. Ergo nequit utrumque eadem motione eodemque conflictu effici, ut scilicet eadem motio A & rationem *ideae* contineat, & *conscientiae* ideae.

Prop. VI. Collatio idearum, qua judicia, & ratiocinia exsistunt, res est ab ideis, quae conferuntur, diversa. Nempe aliud est percipere C, aut D, aliud duo illa inter se conferre. Si ex fenestrae foramine radius in obscurum cubile penetret, ibique in alba tabula varias rerum extrinsecus objectarum depingat imagines, nemo est tam plumbei cerebri, qui non intelligat, eadem ipsa actione, qua imagines illae depinguntur, conferri inter se non posse, ut altera alteram secum metiatur. Exigitur ergo actio ab iis distincta & diversa, quibus imagines depinguntur.

Prop.

Prop. VII. Conscientia nequit esse motus corporeus.

D. Si est, aut *impressio* est, aut *reactio*, aut quod inde *resultat*, aut *conflictus* hujus *reflectio*. Non priora: iis enim continetur sensatio & perceptio (Schol. prop. 1.) a quibus conscientia res est diversa (prop. 5.): nec postremum: nam *reflectio conflictus primi* fit & ipsa conflictu altero, ut patet: jam alter hic conflictus aut motio est realiter distincta a priore, ei interim simillima; aut non: si primum erunt duae distinctae perceptiones ejusdem objecti, non perceptio perceptionis; quippe secunda primae quidem simillima est, non eam continet, quum nullum singularium alterum contineat: quomodo reflectio soni est sonus alter a priore distinctus, ei simillimus, sed non animadvertentia prioris: & reflectio alicujus imaginis earum, de quibus in prop. 6. loquuti sumus, est altera imago, sed non continet animadvertentiam prioris: si alterum, minus quoque secundo eo conflictu animadvertentia illa explicari potest.

Praeterea si secundus conflictus est conscientia, aut fit ille eodem tempore quo primus, aut altero. Non hoc: quum conscientia & perceptio coëxistant; primum ergo. Jam aut fit in eadem parte, in qua prior, aut in altera. Eodem tempore in eadem materiae parte distincti & similes conflictus fieri nequeunt, ut patet: in diversa vero si fiant duo phantasmata producent, non unum, uti ex Hobbesiana doctrina apparet: non igitur alter erit ideae prioris animadvertentia, sed phantasma priori quidem simile, sed ab illo distinctum, nec illud exhibens.

Prop. VIII. Judicium nequit esse motio corporea.

D. Judicium est plurium idearum, earumque relationum perceptio (def. 4.) quae perceptio, & comparatores est ab ideis, quae conferuntur, diversa (prop. 6.): quum autem singulae perceptiones ex singulis conflictibus existant, si quidem sunt illae motiones (prop 3.); haec comparatio debet esse motio, & inde natus conflictus realiter distinctus ab omnibus ideis, quae conferuntur, seu a conflicti-

flictibus aliis, ex quibus ideae, quae comparantur, exsistunt. Sint duae ideae, quae conferuntur, B, C; comparatio erit A; eruntque tres conflictus B, C, A, realiter distincti, adeoque tria singularia seu individua. Si motiones sunt, eae in eadem Cerebri parte indivisibili non certe fient (prop. 4.); nec in divisibili diversis temporibus (prop. 2.) etiam brevissimis & velocissime decurrentibus (Schol.prop. 4.); nam B, C, A coëxistere debent eidem loco & tempori. Quum autem eidem extenso & tempori coëxistunt, aut compenetrantur omnimoda compenetratione, aut non. Si primum, erunt unus idemque conflictus, qui non potest continere rationem sufficientem plurium idearum (prop. 3.). Si alterum, non coëxistent eidem; quandoquidem unus existit extra alium: Necesse ergo est ut coëxistant eidem tempori, sed non eidem cerebri parti: at ita unus alium non continet, sed semetipsum, ut patet; ergo ne unus quidem alium refert; erunt ergo tria potius phantasmata, quam duorum collatio: non igitur judicium. Quocirca judicium nullo modo esse potest motio corporea. Q. E. D.

Sch. Demonstratio huc redit, dato, motionibus exprimi posse phantasmata (quamquam nemo unquam demonstraverit, sic expressa ex conflictu phantasmata esse quoque *perceptiones*, & *conscientias*, seu *animadvertentias*); quum haec phantasmata sint singularia, singularium vero natura sit, ut nequeat unum alterum continere; efficitur ut nec phantasma A contineat B, nec B A. Quod si se mutuo non continent, ne mutuo quidem se referunt. Si addatur collatio velut tertius conflictus, hic, ut ambo illa exhibeat, utrumque debet continere: at id non magis potest, quam duo illi priores sese mutuo. Jam nisi id fiat, collatio idearum nulla esse potest; nulla ergo idearum collatio fieri potest, si perceptio, & judicium sunt motiones. Quum autem fiat ea comparatio (ex intima experientia); operationes, quae tribuuntur menti, motiones esse nequeunt.

Coroll. Meditatio, perquisitio, conjectura, ratiocinatio

tio nequeunt esse purae cerebri motiones, aut *conflictus* ex actione & reactione in cerebro nati. Nempe in omnibus his judicium inest, seu idearum comparatio; quae pura cerebri motione constare nequit (ex prop.8.)

Sch. Egregie in eam rem disseruit Aristoteles *in primo de Anima*, qui locus Veritatis amatoribus omnino consulendus est. Nemo enim accuratius & doctius unquam demonstravit Animam motu corporeo interno agitari non posse, nec operationes ejus motus esse corporeos, etsi agnoscat nullam esse in Anima cogitationem, quae cum agitatione aliqua, & motione corporea non sit conjuncta. Quid? quod Hobbius ipse, sui immemor systematis, rei perspicuitate, ut par est credere, impulsus, rotundis id verbis fatetur? *Quis igitur*, inquit, *sibi persuadeat, motione externorum objectorum, non tantum motum, sed & perceptiones produci* (a)? Scilicet hoc distant *Veritas*, & *Confictae hypotheses*, ut hae tum demum videantur verae, quum earum amore incaluit animus: ubi deferbuit, evanescant: illa vera aequabilis semper est & eadem. Similia sunt, illa quidem Solis lumini; haec lumini, quod somniamus.

Jam praeclara sunt quae ea super re B. Augustinus in iis libris scripsit, qui in media versantur Metaphysica. I. Sensus & phantasia falluntur, dum rectum baculum, cujus dimidia pars aqua mersa est, curvum exhibent: interea ratio perspicue errorem detegit & perpetuo contradicit, etiam perdurante sensus, & phantasiae errore. Quod si nihil esset aliud ratio, nisi hic cerebri conflictus, aut, quoniam perdurat idem, dum idem refert phantasma, errorem suum non agnosceret; aut si is idem se corrigeret, non idem referret phantasma, nec idem esset conflictus (b). Te nunc appello, Senex Malmesburiensis, ecquid ad haec? Se phantasma erroris reprehendit, perduratque idem, an ab alio dedocetur?

(a) *Hobb. in Leviath. pag.* 3,
(b) *Lib.* 2. *Soliloq. cap.* 3.

tur ? Ab alio autem phantasmate ? unde & hoc aliud ? Qui alterum alterum percipit ? Qui cum objecto confert ? Ad rem. Inde vero gravissimis verbis concludit Augustinus, *quare conficitur, ut aliud simus NOS, aliud SENSUS : siquidem quum IPSE fallitur, possumus NOS non falli.*

II. Ad haec, judicia & ratiocinia rerum abstractarum, & ipsa *conflictus* erunt corporei ? Probabile efficecere potes, conflictu quocumque nasci in cerebro phantasmata Trianguli, Rectanguli, Quadrati, Lineae, velut in tabula luminis jactu imagines: at an etiam eodem conflictu perceptiones aequalitatis trium Trianguli auglorum cum duobus rectis ; aequalitatis Rectangulorum, aut Quadratorum cum quibusvis Rectilineis ; differentiam harum quantitatum ; proprietates Numerorum, & quidem in longissima judiciorum serie expedieris ? Tu ne Geometra Geometris persuaseris exactissimas & longissimas demonstrationes esse seriem conflictuum cerebri ? Vah ! . . . (a) *Itaque* & hinc perspecte concludit. *Si corporea corporeis oculis mira quadam rerum cognatione cernuntur, oportet animum, quo videmus illa incorporalia, corporeum, corpusve non esse.*

III. Quum aliquod nomen, velut Patris Alexandri Macedonis, memoria excidit, ecce quidam revocare conantur, memorantque mihi Perdiccam, Lisimacum, Seleucum, Antiochum : non dum agnosco, nisi Philippum nominaverint : ecquis ea confert nomina ? Ecquis illa reprobat, hoc probat ? ille veri sensus unde nascitur ? inter se blande colloquuntur conflictus illi, atque sese agnoscere gestiunt (b) ? Qui velint philosophari attente, facile intelligent, memoriae & reminiscentiae phaenomena solo mechanismo corporis explicari non posse. (c)

IV.

(a) *Ex eodem Aug. lib. 2. Solil. cap. 19. & de Quantitat Animae a cap. 4. ad 13.*

(b) *Ibid. cap. 20.*

(c) *Adisis Henricum Morum de Im mort. An. cap. 2 lib. 2.*

IV. Jam ſtatuamus Paſſerculum meum vocari Biltri: quum id pronunciari audio vocabulum, ſtatim cogito, mihi quidem Paſſerculum eſſe, ceteris nihil. Ecquis ea diſtinguit? Quis vocabulum nihili, a vocabulo rei cujuſvis diſcernit, quum ſonus idem, idemque idcirco inde natus conflictus? (a)

Sed inde vir acutiſſimus luculenter quoque cauſas explicat, quibus fit, ut de Mente Mens ipſa tanquam de re corporea in pleriſque cogitet. *Tanta*, inquit, *vis eſt amoris, ut ea, quae cum amore diu cogitaverit* [*Mens*], *eiſque curae glutino inhaeſerit, attrahat ſecum etiam, quum ad ſe cogitandum quodammodo redit. Et quia illa corpora ſunt, quae foris per ſenſus carnis adamavit, eorumque diuturna quadam familiaritate implicata eſt, nec ſecum poteſt introrſum, tanquam in regionem incorporeae naturae ipſa corpora inferre, imagines eorum convolvit, & rapit, factas in ſemetipſa de ſemetipſa* (b). Platonice prorſus & divine!

Atqui haec talia ſunt, ut Lucretius, vir non omnino ſtupidus, intellexerit, motione partium vulgarium Elementorum, eorum nimirum corporum, quae noſcimus, ſenſum & cogitationem creari non poſſe. Quumque nihil aliud, quod diceret, reperiiſſet, quartam quandam invexit ſubſtantiam corpoream, &, ne dolus apertius intelligeretur, innominatam eſſe voluit.

Nec tamen haec ſat ſunt ad ſenſum cuncta creandum;
Nihil horum quoniam recipit mens poſſe creare
Senſiferos motus, quaedam qui mente volutent.
QUARTA quoque his igitur quaedam natura neceſſe eſt
Attribuatur (*ea eſt omnino nominis expers*):
Qua neque mobilius quidquam, neque tenuius exſtat.

Nec

(a) *De quantit. animae cap.* 32.
(b) *De Trinit. lib.* 2. *cap.* 5. *Vide* 6. & 7. *caput ejuſdem libri.*

Nec magis e parvis, aut laevibus ex elementis,
Sensiferos motus, quae didit prima per artus (a).
Sed si sensiferos hos motus, sensus, cogitationis, & ratiocinii, quibus *nil fieri celerius potest* (b), quibusve fit ut nulla res *animo ocyus se perciat* (c), si motus, inquam istos, perquam minutis illis seminibus *vaporis*, *aeris*, *atque ignis* gigni non posse ultro, o Tite, agnoscis, videsis an ullis aliis cujuscumque corporis particulis fieri possint. Scilicet si cogitationes fiunt atomorum motu, nulla alia praeterea re, atomis minus tenuibus atque minutis, certe non aeque veloces, at fient tamen. Quod si non his, ne ullis quidem aliis. Meminerimus igitur hoc in loco, *ex ideis humanis philosophari oportere* (post. 1.), *tesseramque*, *eandemque* & *Ducem Philosophiae humanae esse claritatem* & *perspicuitatem* post.2.) (d).

(*Prop. IX.* Mens humana nequit esse *temperatio naturae corporeae*, *qua vigeamus*, & *sentiamus*, quae fuit Dicaearchi opinio. Ita enim, aut operationes Mentis rationales nihil sunt aliud, nisi motiones partium corporis, & quum id esse nequeat (ex prop. 7. & 8.), ne illud quidem consistere potest: aut sunt actiones alterius generis; & tota ipsa harmonia res est a corpore distincta, & in se & per se subsistens; adeoque vera substantia a corpore distincta, quod ejus opinionis fautores nolunt.

Schol. Dicaearchus Aristotelis discipulus vir fuit doctus & facundus, ita ut Cicero delitias suas non dubitaverit appellare: *Delitiae meae*, inquit, *Dicaerchus* (a). Is

---

(a) *Lib.* 3. *de rerum vers.* 239. *Vide* & *Plutarch. in* 4. *de plac.*
(b) *Ibidem v.* 183.
(c) *Ibid. v.* 185.
(d) *Vide ut ea de re profuse admodum* & *docte disserit Henricus Morus de Immortal. Animae lib.* II. *cap.* 2.

(*a*). Is *in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquentes facit; duobus Pherecratem quemdam Phtiotam Senem . . . differentem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane . . . neque in homine inesse animum vel animam, nec in bestia; vimque omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus, in omnibus corporibus vivis aequaliter esse fusam, nec separabilem a corpore esse, quippe quae nulla sit nec quidquam, nisi corpus unum & simplex, ita figuratum, ut temperatione naturae vigeat & sentiat* (*b*). Dicaearchi doctrina Lockianae persimillima est; ut idcirco, iisdem, quo illam refellimus, argumentis confutari possit (*c*). Fallitur profecto Plutarchus, in 4. de Placit. dum Dicaearchum censet inter eos, qui animam fecere incorpoream.

Lucretius Carus aliquot non omnino spernendis argumentis in hanc sententiam scripsit (*d*). Postquam enim dixisset, quosdam sapientum putasse.

Sensum animi certa non esse in parte locatum,
Verum habitum quemdam vitalem corporis esse,
Harmoniam Graji quam dicunt . . . .
Addit
Magnopere in quo mi diversi errare videntur.
Tum argumenta profert.
Saepe utique in promptu corpus, quod cernitur, aegrit,
Quum tamen ex alia laetamur parte latenti;
Et retro fit, uti contra sit saepe vicissim,
Quum miser ex animo, laetatur corpore toto.
. . . .
Praeterea molli cum somno dedita membra
Effusumque jacet sine sensu corpus onustum;

Est

(a) *Cicero lib.* 1. *Tuscul.*
(b) *Ibidem.*
(c) *Vide Schol. prop.* 1.
(d) *Lib.* 3. *de nat. rer.* 107. *& seqq.*

Est illud tamen in nobis, quod tempore in illo
Multimodis agitatur, & omneis accipit in se
Laetitiae motus, & curas cordis inaneis.

Mediocria omnia. Quis ab Epicureo meliora expectet? Sed ecce Baelius (a) ex instituto Dicaearchum refellere aggreditur. Peream, si quid boni a Sceptico? *Dicaearchi*, inquit, *opinio indigna est Philosopho? qui sic enim, ut ille, ratiocinatur, vagatur sine ullis scientiae principiis, nec quid sit systematica harmonia intelligit. Quicumque ponit, animum atque animam non esse a corpore distinctam, vimque esse in omnibus corporibus vivis aequaliter fusam, unamque efficere rem & naturam cum corporibus viventibus, aut ipse se non intelligit, aut is defendat etiam oportet, eam virtutem nullo umquam tempore a corpore separari. Nempe quod a corpore distinctum non est, essentiale est corpori, pugnatque vero cum manifesta ratione, quae sunt Enti essentialia separari ab eo posse. Quod si verum est, & cadavera ipsa vivent, & partes corporis singulae, quae ab illo decidunt quotidie, partem quoque animae humanae secum trahere . . . Praeterquam quod si corpus doloris capax est, aut voluptatis, quin ulla alia substantia animetur, ubicumque eadem est corporis natura, in lapidibus, in metallis, tum etiam in diffluentibus corporibus aqua, & aere, eundem inesse sensum necesse est*. Sentiebat Baelius argumentorum suorum imbecillitatem: non enim tam obtusi erat pectoris, ut non animadverteret, esse, qui reponerent, vitam & sensum non esse corpori *essentialia*, sed ejus potius modificationes, quae dilapsa machina humana, abesse possint, quin naturae corporis quidquam detrahatur. Eam igitur exceptionem occupatum it. *Timeo Danaos, & dona ferenteis*. *Et*, inquit, *doctrina absurda est: nam omnes modificationes sunt ita natura comparatae, ut earum nulla destruatur umquam, nisi alterius similis intrusione: ita nunquam deletur in corpore figura nisi*

(a) *Dict. Hist. Crit. Art. Dicearque Remarque. C*

nisi altera figura, non color nisi colore altero . . . Qui igitur his principiis consentanee ratiocinari velit, is dicere debet, non cessare in homine sensum & vitam, nisi alterius sensus & vitae intrusione : id si ita est, nae homines beati, qui velint nolint, semper victuri sunt . . . . Reggerent, esse in corpore modos, qui destruuntur, quin alii ejusdem generis eorum locum occupent : proferetur exemplum motus, qui quiete, re nempe minime positiva, cessat. Repono falsum esse, differre motum & quietem, velut positivum, & ejus privationem : sunt potius ambo entia positiva, nec differunt, nisi externis relationibus. Nam quies est conservatio praesentiae in loco eodem : motus ejus praesentiae commutatio &c. Nempe adeo perturbabatur exemplo motus Baelius, ut homo alioquin Scepticus, quod mirum, ne a coepto, desisteret, ineptum protulit, & quod Physici omnes rideant: Quis enim concoquat novam hanc motus & quietis theoriam ? Nihil esse potest clarius, quam motum esse actionem realem, quae ex corpore in corpus transeat, quaeque separabilis a corpore sit (*a*).

Prop. X. Mobilitas singularum partium conjuncta cum divisibilitate, soliditas, & inertia, sunt corporis proprietates essentiales.

D. Primum. Omne corpus natura sua divisibile est usque in indivisibilia elementa, idest quatenus est extensum : at intelligi nequit divisibilitas sine mobilitate, ut patet ; ergo mobilitas singularum partium conjuncta cum divisibilitate ita est corpori essentialis, ut intelligi nullum corpus sine ea possit. Ea de re igitur dubitandum non est inter homines (ex post. 1. & 2.)

Alterum. Soliditas philosophis est ea extensi qualitas, qua fit ut una ejus pars alteri, ne eumdem locum occupet, resistat (def. 37. p. p.): jam singulis quorumcumque corporum partibus eam vim inesse experimenta de-

 mon-

(a) *Vide Musschembroek Elemen. Phys.* §. 107. & 110 & *seqq.*

monſtrant, & ita quidem ut intelligi nequeat ſine ea qualitate corpus: corpori igitur eſſentialis eſt ſoliditas. Enimvero ni ita eſſet, ne motus quidem ullus eſſe in corporibus poſſet, quin omnia continuo in punctum geometricum compenetratione abirent, uti perſpicuum eſt.

Tertium. Inertiam appellamus cum Newtono (a) *vim inſitam materiae; qua corpus unumquodque, quantum in ſe eſt perſeverat in ſtatu ſuo quieſcendi, vel movendi; ut per eam fiat, ut omne corpus de ſtatu ſuo vel quieſcendi, vel movendi difficulter deturbetur*. Eam autem ſingulis corporibus ineſſe, & continuis experimentis diſcimus, & plurimis demonſtratum eſt a Philoſophis recentioribus (b); & haec igitur vis corporeae naturae eſſentialis eſt.

Schol. Non ſum neſcius, pleriſque Philoſophis in dubium vocari *diviſibilitatem cum mobilitate conjunctam*, & *inertiam* materiae. Ariſtotelem materiam mundanam feciſſe unam, undequaque immenſam, immobilem atque indiviſibilem, nemo eſt qui ignorat. Eadem fuit Arabum doctrina. Inde omnem ſubſtantiam Spinoza indiviſibilem poſtquam conatus eſſet demonſtrare (c), in Corollario propoſitionis XIII. rotunde ſcribit. *Ex his ſequitur nullam ſubſtantiam, & conſequenter nullam ſubſtantiam corpoream, eſſe diviſibilem.* Cujus opinionis rationem paucis comprehendit in Scholio: *Quod ſubſtantia*, inquit, *ſit indiviſibilis, ſimplicius ex hoc ſolo intelligitur, quod natura ſubſtantiae non poteſt concipi, niſi infinita, & quod per partem ſubſtantiae nihil aliud intelligi poteſt, quam ſubſtantia finita, quod manifeſtam contradictionem implicat*. Quid autem? nonne experimenta perſpicue demonſtrant, materiam dividi? *Ei*, in-

---

(a) *Newtonus Princip. Math. Phil. Natural. def.* 3.

(b) *Muſſchembroek Elem. Phyſ. a* §. 53. *ad* 63. *Vide ibi adnotata ab illuſtri Philoſopho Joſepho Orlando.*

(c) *P. part. Prop.* XII.

quit, (a), *respondebo, quod quantitas duobus modis a nobis concipitur, abstracte scilicet, sive superficialiter, prout nempe ipsam imaginamur; vel ut substantia, quod a solo intellectu fit. Si itaque ad quantitatem attendimus, prout in imaginatione est, quod saepe & facilius a nobis fit, reperietur finita, divisibilis, & ex partibus conflata: si autem ad ipsam prout in intellectu est attendimus, & eam quatenus substantia est concipimus, quod difficillime fit, tum, ut jam satis demonstravimus, infinita, unica, & indivisibilis reperietur, quod omnibus, qui inter imaginationem, & intellectum distinguere sciverint, satis manifestum erit. Praecipue si ad hoc etiam attendatur, quod materia ubique eadem est, nec partes in eadem distinguuntur, nisi quatenus materiam diversimode affectam esse concipimus, unde ejus partes modaliter tantum distinguuntur, non realiter. Ex. g. aquam quatenus aqua est dividi concipimus, ejusque partes ab invicem separari: at non quatenus substantia est corporea: eatenus enim neque separatur neque dividitur.*

Quum hic homo corpora dividi quidem non inficiatur prout *imaginationis* sunt objectum, neget prout objectum sunt *intellectus*; affirmet aquam dividi quatenus aquam; neget quatenus substantiam; perspicuum est eum (quod *illi* familiare) abstracta illa substantiae, quam commentus est, idea deludi. Scilicet tantundem est, quod ait, atque abstractam quidem substantiae notionem non dividi, in quo ei non adversamur; dividi autem corpora ipsa. Nos, qui philosophamur *ex ideis*, *quas habent homines* (post. 1.) quique praecipere solemus, *caveto ab ideis abstractis & universalibus*; *ex iis de rebus ipsis ne judicato* (b) contenti sumus hujusmodi deridiculi erroris fontem indigitasse; nec putamus operae pretium in re evidente argumenta non necessaria congerere. Atque ne quis inertiae id

(a) *Schol. prop. XV. primae partis.*
(b) *Art. Logico-Crit. lib. 2. cap. 3. can. 4.*

nostrae tribuat, is sciat, duo esse rerum genera, quae demonstratione comprehendi nequeant, *summe evidentia*, & *summe obscura*. Bene autem habet, quod ii Philosophi, adversus quos dissentimus, Epicurei nempe, priori illi theorematis nostri parti non adversantur.

Quod spectat ad inertiam, ei videntur & veteres plurimi, & non pauci e recentioribus Philosophis contraire. Nam & Democritici omnes, atque Epicurei actuosa corpora fecerunt: & fecit Aristoteles cum suis formis substantialibus, quamquam eas minime corporeas habuerint Peripatetici omnes: nec repugnant Scholastici (a) & omnes nunc Leibnitiani suum addunt calculum. Nec Platonici eam negarunt, activitatem, etsi a formis aeternis repetierunt (b): At Arabes quidam, praecipue Avicebron, quem B. Thomas memorat (c), *omnes actiones, quae videntur esse corporum, esse actiones cujusdam virtutis spiritualis, quae penetret per omnia corpora, putarunt*. Quid, quod ipse Newtonus ab hoc naturae spiritu plastico non abhorruit (d)? Eandem nos corporum omnium activitatem in priori parte (prop. 96.) statuimus.

Si quis est, qui ita adversus inertiam corporum differat, is quaestionis vim non dum intellexit: ea enim activitas, de qua loquuntur, non pugnat cum *inertia* hac recentium philosophorum. Nam haec est vis illa, *qua corpus reluctatur vi extrinsecus impressae, quae e statu suo deturbatur, ut in suo statu se conservet & qua reagit in causam impellentem* (e). Est autem perspicuum, & eam vim omnibus inesse corporibus, & non pugnare cum activitate illa, quam isti opponunt.

Prop.

(a) *Vide B. Th. in Summ. Theol. p. 1. q. 115. art. 4.*

(b) *Idem ibidem.*

(c) *Ibidem.*

(d) *Vide a nobis dicta in dissert. de origine & constitut. rerum corporearum quam iterum edidimus ad calcem primae part.*

(e) *Vide Nevvtonum loco superius citato.*

Prop. XI. Cogitatio & ratiocinatio pugnant cum soliditate, divisibilitate, & inertia corporis.

D. Primum : Cogitatio & ratiocinatio est actio qua plures ideae comparantur (def. 4. & 5.) Vocetur haec actio A, ideae quae conferuntur B, C, D, E. Sint hujusmodi ideae motiones extensi solidi G. Eae conferri non possunt, nisi in unam A confluant, ut se mutuo in ea repraesentent, quemadmodum est manifestum : id vero aut fit, quia totidem particulae solidi G, quae sint subjecta quatuor illarum motionum B, C, D, E, in unum compenetrantur ; aut quia actiones tantum A, B, C, D, sine suis subjectis in unum confluunt. Posterius esse nequit, quum modificationes nequeant existere sine suis subjectis (a) (prop. 27. primae part.) : superest prius ; at id evertit soliditatem (def. 62. pr. part.) : omni modo cogitatio & ratiocinatio pugnant cum soliditate.

Alterum. Pone subjectum cogitans G dividi in partes B, C. D, E : cogitatio A aut coextendetur iisdem, aut non : si posterius, evertetur cogitatio, quippe diffluent ab ea ideae B, C, D, E. Prius ergo : dividetur autem ea in partes, an indivisibilis erit in toto illo diviso B, C, D, E? Posterius inintelligibile est ; neque ex eo philosophari fas est (post. 1.) Si prius, singulae ne partes, puta P, Q, R, S complectentur integram comparationem phantasmatum B, C, D, E ;

 an

(a) *Reponet quispiam, motiones omnes fibrarum cerebri, quae sint totidem perceptiones, confluere in unum cerebri punctum, quod* sensus *sit* communis, *ibique inter se conferri. Sed principio, confluent in indivisibile, an in divisibile cerebri punctum? non primum : id enim motum nullum excipere potest. Si alterum, idem diversis ne motionibus agitabitur, an una motione composita ex diversis? Primum me intelligere non posse fateor : posterius si est, unam haec motio ac novam ideam repraesentabit non plures, quas inter se conferet.*

an ſingulae ſingula ? Prius eſt contra hypotheſin : neque enim eo caſu diviſa erit cogitatio : alterum totam naturam cogitationis evertet. Cogitatio ergo & ratiocinatio cum ſunt comprehenſiones plurium idearum in uno impartibili pugnant cum diviſibilitate.

Tertium. Libertas, ſeu facultas agendi aut ceſſandi ex ratione (def. 12.) cuicumque ineſt, uti inferius ſumus demonſtraturi : ea & a ratione pendet & cum ea eſt conjuncta : nec ratio quidpiam eſt, niſi vis cogitandi (def. 2.). Quum autem ea libertas evertat inertiam, ut patet; ſequitur & vim cogitandi cum libertate pugnare.

Praeterea, quoniam corpora ſunt inertia, perſpicuum eſt Newtoni illud axioma, *Mutationem motus proportionalem eſſe vi motrici impreſſae, & fieri ſecundum lineam rectam, qua vis illa imprimitur* (a) : at cogitatione & ratiocinatione totum hoc axioma evertitur : nam de infinitis rebus cogitamus, quin ulla actione externa agitemur : & libertatem habemus ſeriem demonſtrationis unius interrumpere, alteramque omnino diverſam aggredi, idque centies repetere, & intermittere. Praeterea, minorem intendere, aut remittere : ab imaginatione, ad intellectionem, & viciſſim, quoties libeat tranſire. Quae omnia cum corporis illa proprietate, atque cum iis, quae ex illa ſequuntur, manifeſtò pugnant.

Schol. Pugnare corporis diviſibilitatem cum cogitatione obſervatum Carteſio perſpecte. Is enim ſic eam in rem ſcribit (a): *Nempe in primis hic adverto magnam eſſe differentiam inter Mentem, & Corpus, in eo quod corpus ex natura ſua ſit ſemper diviſibile, Mens autem plane indiviſibilis. Nam ſane quum hanc conſidero, ſive meipſum quatenus ſum tantum res cogitans, nullas in me partes poſſum diſtinguere, ſed rem plane unam & inte-*

(a) *Princip. Math. lemmate* 2.
(b) *Medit.* 6. *de prima Phil.*

integram me esse intelligo. Et quamvis toti corpori tota mens unita esse videatur, abscisso tamen pede, vel brachio, vel quavis alia corporis parte, nihil ideo de mente subductum esse cognosco. Neque etiam facultates volendi, sentiendi, intelligendi &c. ejus partes dici possunt, quia una & eadem mens est, quae vult, quae sentit, quae intelligit. Contra vero nulla res corporea sive extensa potest a me cogitari, quam non facile in partes cogitatione dividam, atque hoc ipso illam divisibilem esse intelligam. Quod unum sufficeret ad me docendum, mentem a corpore omnino esse diversam, si non dum illud aliunde satis scirem. Operae tamen fecisset pretium si paulo accuratius ex legibus Mechanices rem explicuisset: nimis enim vage id dicit.

Prop. XII. Mens humana est substantia incorporea.

D. I. Quum cogitationes sint actiones (ex. def. 2. Sch.) esse debet earum vis aliqua, seu potentia (p. part. prop. *66.*), ejusque vis aut potentiae subjectum sive substantia (ibid. prop. 65.) Jam si id subjectum corpus est, idearum repraesentatio & perceptio, tum judicium & ratiocinatio non aliter fieri possunt quam conflictu partium corporis (prop. 1.): quod quum esse nequeat (prop. 8. & ejus Coroll.); cogitationes erunt subjecti alicujus incorporei: subjectum vero cogitationum nostrarum Mens est humana (def. 1.); Mens ergo humana incorporea est.

II. Præterea si non est incorporea, erit aut habitus & temperatio corporis; aut ejus attributum aliquod substantiale. Primum esse nequit (prop. 9.): nec secundum: nam quum mens pugnet cum præcipuis corporis attributis essentialibus, divisibilitate, mobilitate partium, soliditate, inertia (prop. 11.) eadem substantia corporea constaret ex iis, quae se mutuo destruunt, quod fieri nequit (prim. part. prop. 1. & 2.). Nec regeratur, ignorare nos essentiam corporis, ac propterea non posse affirmare, cogitationem non esse illius attributum essentiale: nam ut demonstrem pugnare, Ex g., ut triangulum sit quaevis alia figura, non est necesse, ut utri-

utriusque omnes proprietates noscam: sat est scire, esse in illa figura, V. g. X, proprietatem Z, quae destruat hanc Trianguli, tres ejus angulos aequales esse duobus rectis.

Coroll. Attributa essentialia Mentis omnino sunt diversa ab essentialibus Corporis attributis. Nempe substantiae diversae iisdem attributis constare nequeunt.

Prop. XIII. Mens humana, quoad vivit perenni perceptione praedita sit necesse est, si ex postulato primo philosophemur.

D. Principio, Mens humana est substantia a corpore distincta & diversa (prop. 12.), ejusque attributa essentialia ab attributis corporis essentialibus distincta sunt & diversa (Corol. prop. 12.): ergo & vita Mentis quoad ea vivit, diversa esse debet ab ea, quae corpori vulgo tribuitur, aut quae corporis esse propria possit, nempe agitatione, aut energia corporearum partium. Jam posita est omnis vita in actione quacumque, quae sit perennis quoad vita durat, quemadmodum per se est perspicuum: (def. 10.) ita plantam, ignem, atque alia, tamdiu vivere dicimus, quoad actione aliqua vitali agitantur: actio ergo, qua Mens vivit, perennis esse debet, quoad vivit. Ea vero actio aut *corporea motio* est, aut *cogitatio*; neque enim ullius alterius actionis ideam habemus: motio esse non potest (ex superioribus); cogitatio ergo est; perenni ergo cogitatione Mens praedita est, quoad vivit; idest ex natura Mentis sequitur necessario, ut semper cogitet.

Praeterea. Ponatur Mens non semper cogitare: per intervalla cogitabit, & non cogitabit. Cogitet tempore A, non cogitet tempore B.; perpetuo a statu cogitationis ad statum incogitantiae transibit: fieri autem id potest aut ipsa Mentis natura; aut objectu externae alterius caulae. Primum esse nequit; nam principio quemadmodum nullum corpus suapte natura a motu ad quietem transire potest: ita nulla substantia suapte natura ab *actione* quacumque ad *inactionem*; cujus rei ratio est, quod quaelibet res natura sua & esse

& con

& conservari exigit, nec ipsa sibi esse potest contraria: quumque nulla res iis constare possit, quae se mutuo destruunt: omnia cujuslibet rei attributa, ex quorum indivisibili unione ejus rei essentia existit, natura comparata sunt ad *esse* & *conservari*; ut idcirco nullum ens *actione sui*, sed *passione* perire possit. Deinde quemadmodum nullum corpus a quiete ad motum transire potest suapte natura, ita nulla substantia ab inactione ad actionem; scilicet ex nihilo nihil fit (prop.I.part.p.). Suapte ergo natura Mens humana, si perenni cogitatione destituitur, neque ab A ad B, neque a B ad A transire per intervalla temporis potest. Alterum si est, vel corporis objectu id fit, vel Dei, aut alterius. Non corporis. Quum enim Mens sit incorporea (prop.XII.) intelligi nequit conatus corporis in mentem; ut quum nulla sit alia actio in corpore, nisi motio, idest mutatio *figurae*, *situs*, *loci*; nec ea fieri in mente possit (ex super.); Mens a corpore ad cogitandum excitari nequit. Quoniam ergo nullus esse potest Physicus influxus corporis in Mentem, corporis actione nec cessare potest Mens a cogitatione, nec ad cogitationem, excitari. Idipsum conficitur de quacumque alia corporea causa. Dei vero voluntate id fieri posse, non negamus: sed neutri ad id confugere possumus: ut enim nos nulla habemus argumenta, quibus id non fieri evincamus: ita, qui huic theoremati adversantur, nulla, quibus probent id fieri.

Schol. Magna inter Philosophos hujus aetatis de perenni Mentis cogitatione controversia exorta est. Nam Cartesius quum Mentis humanae essentiam in actuali cogitatione posuisset, non potuit non asserere Mentem perenni cogitatione praeditam esse, quippe qua sublata Mentis essentia aufertur ex Cartesii doctrina. Scio respondere recentiores Philosophos Cartesio, temere illud sumi, Mentis essentiam in cogitatione positam; ex quo consequitur concidere totum illud Renati argumentum. Sed quum isti non inficiantur, cogitationem & vim cogitandi essentiale esse Mentis attributum; idem omnino con-

conficitur. Nempe ut esse nequit ens sine sua essentia, ita esse nequit sine suo attributo essentiali; praecipue quum in entibus simplicibus *agere & esse* idem sit, quod Peripatetici non ignorarunt. Quae res adeo est manifesta, ut non intelligam, qui haec duo stare possint, Mentem incorpoream esse substantiam & intelligentem, destitui vero perenni cogitatione. Sic habeo, doctrinam hanc Peripateticorum & Lockianorum e diametro pugnare cum animi incorporalitate; nec locum habere posse nisi in Lucretiano & Hobbesiano systemate. Qui secus sentiunt, rem non satis ad incudem exegere. B. Thomas omnium mortalium in his rebus exercitatissimus negat quidem *intellectum humanum esse semper in actu*, idque intellectus divini proprium esse dicit (*a*); sed quum is non dubitaret, *nihil deduci de potentia in actum, nisi per aliquod ens actu* (*b*), ad *intellectum agentem* confugiit: at nisi hic intellectus sit semper *in actu*, necesse erit alterum adhibere, idque in infinitum. Quod Aristoteles vidit, qui eo loco, quem B. Th. laudat corruptum, ut Joan. Nicolaus observat (*c*), negat intellectum agentem esse posse *aliquando in actu, aliquando non in actu*, quinimmo alibi diserte scribit (*d*) *intellectum agentem esse substantiam actu ens*. Jam ex Thomae sententia intellectus agens non est ab anima distinctus: ergo si consentanee principiis suis ratiocinari voluisset, negare non potuisset, Mentem in perenni esse cogitatione.

Jam Cartesium secuti sunt primum Cartesiani omnes, in primis viri acutissimi Claubergius, Malebr., Silvan. Regis, aliique, denique saeculo nostro Leibnitius & Wolfius. At iis se opposuerunt omnes Peripatetici, & Joh. Lok. in lib. 2. De intellectu humano cap. 2., quo in

(a) *Sum. Theol. p. p. q. 79. art. 2.*
(b) *Ibid. art. 3.*
(c) *Nota ad art. 4. ibidem.*
(d) *In 3. de anima text. 14.*

in loco conatur demonſtrare fanaticum eſſe dogma de perenni Mentis cogitatione. Lokii argumenta ad duo ſumma capita referri poſſunt. Primum: Quod nemo unquam eorum, de quibus in profundiſſimo ſomno cogitat, recordetur: itaque haec doctrina internis Animi experimentis adverſatur. Alterum; quod ſtatus cogitationis ſit ſtatus vigiliae: experimur enim nos dormire non poſſe, dum perennis quaedam cogitatio Animum vexat. Quod ſi ſemper cogitaremus, ſemper vigilaremus, quod eſt falſum. Accedit eodem, quod Mens noſtra duas referret perſonas, altera dum dormimus, altera dum vigilamus. Perſonae enim identitas ex Lokii doctrina poſita eſt in identitate conſcientiae cogitationum: at quoniam vigilantibus mens noſtra non habet conſcientiam earumdem cogitationum, quas habuit nobis dormientibus; ſequitur duas referre perſonas, alteram nobis dormientibus, alteram vigilantibus, quod ille intolerabile putat abſurdum.

Sed ſunt rationes iſtae ſuapte natura infirmae. Ad primum quod attinet, reſpondet Malebr. ideo nos cogitationum illarum non reminiſci, quod eae, torpentibus ſpiritibus animalibus, & cerebri fibris, nulla in cerebro veſtigia relinquant. Wolfius autem reſpondet id evenire, quod eae cogitationes ut plurimum ſunt confuſae & obſcurae, non vero clarae & diſtinctae. Nam quum mens a clarioribus ſemper ideis rapiatur; dum a ſtatu idearum confuſarum ad claras tranſit, nullam illis attentionem praebet; quo circa eorum recordari nequit (*a*). Ceterum falſum eſt, nos nunquam reminiſci eorum, quae in ſomno cogitavimus: nam quid eſt aliud ſomniorum recordari, quam recordari earum perceptionum, quas paullo diſtinctiores habuimus, quaeque majorem impreſſionem in cerebro fecerunt? Quod ſpectat ad vigiliam & ſomnum, itidem fal-

(a) *Vide quae ſuper ea re diſſerit in utraque Pſychologia*.

falsum est, quod profert Lockius, nos non posse cogitare & dormire: quippe intima experientia scimus, nos dum dormimus, longissimas plerumque habere ratiocinationes. Nec raro Geometra somniabit longissimas demonstrationes, suaque abstracta Systemata Methaphysicus; quod Lock., si ingenuus esse voluisset, non potuisset negare. Sane nos dormimus non quando nihil cogitamus, sed quando quasi torpentibus cerebri fibris, & sanguine, motus fit tardior. Quod si cogitationes quaedam somnum rumpunt, id fit, dum eae cerebrum paullo vehementius agitant. Tandem postremum Lockii argumentum, si nihil aliud est persona nisi identitas *conscientiae*, recte concludit, duas Animam referre personas, alteram dum dormimus, alteram dum vigilamus. Sed id non magis absurdum est, quam eundem hominem in scena Mercurium agere & Sosiam. Quod si persona statuatur esse individuum rationale, qnemadmodum ceteri omnes Philosophi docent, Anima dum vigilamus & dormimus semper eadem erit persona, quippe semper idem individuum rationale. Nullis igitur evidentibus argumentis perennis Animi cogitatio everti potest.

Sed rogant quibus tandem de rebus, quum primum Mens corpori unitur, cogitat? Unde ei ideae suppetunt? Est enim illa id temporis nuda quaedam tabula: materiem ergo cogitationum non habet. Quasi vero, qui perennem cogitationem mentis ex ejus natura sequi demonstravit, cogatur etiam scire, unde illi materies suppetat cogitandi; aut haec si ignoret, illud quoque ignoret. Sylvanus quidem Regis (a) ex unione cum corpore statim illi materiem cogitandi praesto esse affirmat. Nec id inverisimile est. Me ea ignorare lubens fateor. Scio adesse, qui refrictam hanc Cartesii crambem exhibilaturi sunt, quique admiraturi, me Lockii alias praedicatorem egregium, nunc velut palinodiam recinere,

---

(a) *Regis usage de la raison, & de la foi.*

nere. Sed nec eos moror, qui de re nulla, nisi ex cortice judicant, quibusque philosophandi principium est phantasia, quique laborem refugiunt ex immutabilibus ratiocinandi principiis; & his parco, qui ex vulgi fama potius, quam scriptionibus censent. Nempe si quis est, qui minus Philosophorum jugum admittat, parcus eorum nominis cultor, rationis dumtaxat tenax, eum me esse pluries sum testificatus. Lockium vero ut virum doctum laudo, sed tantum abest ut admirer, ut nemo potius sit, qui magis agnoscat, quod veteri Philosopho Phocion dixit (*a*), totum ejus de Intellectu humano librum *Cupresso esse plane similem*.

Prop. XIV. Mens nec suapte natura, nec actione corporum circumpositorum perire potest.

D. Mens humana est substantia incorporea (prop.12.), ut idcirco ejus attributa essentialia omnino sint diversa ab attributis essentialibus corporis (ibid. Coroll.) ∴ dividi ergo & discerpi in partes nequit nec suapte natura, nec passione circumpositorum corporum: nam & natura cujusque entis ad se conservandum comparata est; & substantia incorporea passioni corporum obnoxia esse non potest: Quae autem talia sunt, si quidem natura sint viventia, immortalia sunt; Mens ergo humana, quae & incorporea est, & natura sua vivens, nec corrumpi potest, & immortalis est.

Sch. 1. Hominem duabus rebus, *mente*, scilicet, & corporea machina, quae separatim intelligi & esse possint, constare, communis est, & vetustissima omnium nationum, saltem cultiorum, opinio. Quod inde vel maxime patet, quod apud cultiores omnes nationes & sepulchrorum curam, & apotheosin, adeoque alterius vitae beatae vel miserae, persuasionem reperimus. Ea vero publica persuasione gravissimi Philosophi ad hujus doctrinae adversarios refellendos confidenter utebantur, rati *consensionem omnium vocem quamdam naturae esse*.

Quum

(a) *Plutarch. in Phocione.*

Quum de animorum aeternitate disseritur, inquit Seneca, *non leve momentum apud nos habet consensus hominum aut timentium inferos, aut colentium* (*a*). Vide ut ea super re disserunt Gerardus Vossius, & Huetius (*b*). Macrobius certe vetustioris sapientiæ diligens investigator, audacter scribit, *obtinuisse jam non minus de incorporalitate, quam de immortalitate animae sententiam* (*c*).

2. Opponunt habuisse eam sententiam, hodieque habere, aut qui ignorent, aut qui adversantur. Scilicet & Saducaei, famigeratissima Judaeorum Secta, utrumque negarunt (*d*); & Epicurei apud Graecos Latinosque magnis argumentis id dogma conati sunt subvertere: & in eadem fuere sententia Stoici, qui & tenuissimum aethera fecere animas, & longaevas quidem, sed mortales. Nobilissimorum quorumdam aliorum Philosophorum consimiles opiniones describit Cic. in p. Tusc. & Plutarchus in 4. de Placitis Philosophorum. Homerus animas quidem post corpora superesse docet, sed velut tenuissima corpora, quae non omnem modo effigiem retineant humanam, sed αἷμα κελαινὸν (*nigrum sanguinem*) bibant. Anima Anticlae dicitur σκιῇ ἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ *instar umbrae & somnii* avolare (*e*): quem locum Virgilius, ut solet, transtulit; ei enim Anchisae anima describitur

Par levibus ventis, volucrique simillima somno.

3. Accedit, inquiunt, quod tota illa inferorum doctrina, ex qua altera haec de animorum incorporalitate & immortalitate profluit, Poëtarum sit commentum, quem-

(a) *Seneca Ep.* 117. *Vide & Tull. in prima Tuscul.*

(b) *Vossius in Theol. Gentil. lib.* 1. *cap.* 10. *Huet. in Alnet. lib.* 2. *cap.* 8.

(c) *In Somn. Scip. lib.* 1. *cap.* 14.

(d) *Vide Joseph. lib.* 2. *Antiq. Judaic. cap.* 18.

(e) *Homer. Odys* Λ.

quemadmodum teſtificatur Diodorus Siculus (*a*). *Orpheum*, inquit, *hymnos Deorum plurimos, & Orgya, & Inferorum fictionem* ex AEgypto *attuliſſe tradunt* . . . . . . *impiorum poenas & campos Elyſios* . . . . *ab AEgypticrum ſepulchris deſumpta introduxit. Mercurium quoque ſecundum antiquos deſtinantem finxit mortuorum animas* . . . . *Oceanum igitur Nilum vocant* (Heſiodus, & Homerus), *quoniam apud AEgyptios Nilus proprio nomine Oceanus appellatur* . . . . . *Acheruſia palus prope Memphim, circumque prata amoena, paludeſque calamis plenae.* Proſequitur deinde, mortuos haec incolere loca, quod AEgyptiorum ſepulchra magna ex parte in iis locis aedificata ſunt: *corpora vero*, pergit, *per fluvium & Acheruſiam paludem ad ſepulchra delata, ibique condita, aliaque plura, quae nunc etiam ſervant AEgyptii, dant locum fabulis, quas Graeci de inferis finxerunt.* In eadem opinione fuiſſe videtur Cicero, alias Platonicus: nam poſtquam adunco naſo, quae de inferis narrantur, deſcripſiſſet, rogat diſcipulum, *haec fortaſſe metuis & idcirco mortem eſſe cenſes ſempiternum malum? A. Adeo-ne me delirare cenſes, ut iſta eſſe credam? M. An tu haec non credis? A. Minime vero. M. Male hercule narras. A. Cur quaeſo? M. Quia diſertus eſſe poſſem, ſi contra iſta dicerem. A. Quis enim non, in ejuſmodi cauſa? aut quid negocii eſt haec poëtarum & pictorum portenta convincere* . . . . *M. Si ergo apud inferos miſeri non ſunt, ne ſunt quidem apud inferos ulli. A. Ita prorſus exiſtimo.*

4. Sed & Chriſtiani quidam Theologi quum veteres, tum etiam recentiores incorporalitatem animi humani rejecerunt. Tertullianus apertiſſime animam corpoream facit, idque & bonae Philoſophiae, & Scripturis Sacris eſſe conforme contendit (*b*). Jam Hobbes, Covvardus, Sociniani omnes eamdem fovent opinionem.

(a) *Lib. 2. Biblioth. prope finem.*
(b) *In lib. de Anima cap. 7.*

nem. In Italia nostra quanta animorum contentione super ea re scriptum est a Cardano, Pomponatio, Ficino, Portio, aliisque? Sed & recentes nationes Siamenses, Sinenses, Americani, atque Africanorum, qui noscuntur, nullius rei incorporeae notionem habent, easque, ubi praedicari audiunt, rident. Huttentotti alteram vitam ignorant (*a*). Nec veteres *entia* haec Cartesianorum *incorporea* ullo modo cognovisse, plurimis ostendit Huetius, vir in primis eruditus, in Origenianis. Lucas Brugensis doctus Lovaniensis Theologus non dubitavit scribere, opinionem hanc de incorporalitate & immortalitate animorum ignotam fuisse veteribus Hebraeis, nec apud illos usurpatam, nisi post commercium cum Graecis (*b*). Veteres ipsi plerique Patres tantum abest ut Mentibus, & Daemonibus tenuia negaverint corpora, ut Deo etiam id dederint, rati, *quod corpus non sit, nihil esse*, in qua re enarranda plurimus est Petavius in dogmatibus Theologicis tom. 1. & 2.

5. To-

(a) *Vide Andream Kolbi in descriptione Capitis bonae spei.*

(b) *Comment. in Matth. cap. 3. v. 7. Quum*, inquit, *tempore Macchabaeorum plures florerent Scribae, quorum collegium ab Esdra exordium sumserat, qui sapientiae studerent, &, ut jugo Graecorum subjacebant, nonnumquam audirent Graecorum de his rebus (animae humanae immortalitate, corporis resurrectione, aeternis bonorum praemiis, & malorum suppliciis) fabulas, factum est ut caeperint quaestiones de his rebus in medium afferre, & inter se ventilare, atque a se mutuo dissidere, aliis ista adstruentibus, qui vocati sunt Pharisaei, aliis negantibus, qui Saducaei. Ante haec tempora non videtur populus Israel quidquam de his rebus doctus fuisse, aut quidquam de his publice praedicatum, eo quod lex harum rerum disertam mentionem non faceret, terrenas dumtaxat spes minasque*

bonis

5. Tota haec argumentatio recentium Epicureorum tribus constat partibus. 1. Quidam negant, aut immortalitatem, animi aut incorporalitatem, aut utrumque: 2. Quidam non negant diserte, sed ea animo attribuunt, unde duo illa dogmata destrui videntur. 3. Quidam tandem ignorant. Ut a postremis exordiamur, ignoratio veritatis alicujus praejudicium adversus illam facere nullum potest: nam quae res ignoratur, aut ex traditione majorum derivata est, aut ex ratione. Si posterius, causa ignorationis est neglecta ea super re animi exercitatio. Ita veritates Geometricas, Astronomicas, Physicas necesse est eos omnes ignorare, qui iis nunquam intelligendis incubuerunt. Quod si eorum apud majorem hominum partem ignoratio argumentum est falsitatis, nae solemniter insaniunt Philosophi omnes, qui praedicant Isoscelium triangulorum angulos ad basim esse aequales, angulum in semicirculo esse rectum, &c. Si vero prius, causa est ferina & barbara educatio majorum, ex qua progenies semper stupidior sit nata. Nam in ipsa culta Europa, ejusque literatissimis civitatibus reperies facile agrestes homines, aut plebejos, qui maxima etiam Religionis Christianae capita ignorent. Si isti delati in vacuas terras gentem integram condant, quacum nullum sit aliarum cultiorum commercium, ignorabit ea intra duo saecula totam Christianam sapientiam. Erit autem qui ex ea ignoratione praejudicium colligat adversus Christianam doctrinam? Quod de Hebraeis dicunt, id du-

bonis, malisque ob oculos ponens. Fuit quidem Patriarcharum & Prophetarum non dubia hic fides, quod vel undecimum caput Epistolae ad Hebraeos testatum facit. Sed multa a Patriarchis & Prophetis credita praedictaque fuere, quae ut non proposita atque enarrata, ita nec credenda necessario populo fuerunt, ut Virginitas Matris Messiae, paupertas, passio, mors, resurrectio Messiae. Videtur clara publicaque hujusmodi rerum aeternarum doctrina Messiae reservata fuisse.

plex est. Extitisse apud Hebraeos opinionem alterius vitae adeoque immortalitatis animorum saltem apud primores plura probant manifeste. I. Notata secta Saducaeorum, quae ei doctrinae se opponeret. II. Lex a Mose lata contra eos, qui defunctorum animas consulerent, &c. De incorporalitate animorum loca diserta, fateor, non habemus. Interim colligi id potest ex creatione animae Adae, aliisque locis, de quibus consulendi sunt Theologi. Haec quum sint, duo illa dogmata (prop. 12. & 14.) talia sunt, ut seu e ratione nata dicamus, seu ex traditione propagata, quorumdam ignoratione in dubium vocari non possunt (*a*).

6. Quod spectat ad secundum, principio hallucinatur manifeste eo loco Huetius, ubi ignotas incorporeas substantias veteribus fuisse scribit. Nam Thales, Pythagoras, Plato, Cicero ita eas substantias descripserunt, ut non possint clarius recentes Philosophi. Plutarchus (*b*) quum retulisset Thaletem animam vocasse *φύσιν ἀεικίνητον ἢ αὐτοκίνητον naturam quae semper & a se moveatur*; Pythagoram vero numerum *ἑαυτὸν κινοῦντα se moventem*; Platonem *οὐσίαν νοητὴν* substantiam *mente praeditam a se ipsa mobilem secundum numerum harmonicum*; addit (*c*) iis positam *incorpoream*. Ne vero quis putet tenue corpus illis habitum incorporeum, audiat quam egregie & Dei & Mentis incorporalitatem ex eorum mente explicat Cicero (*d*). *Nec vero*, inquit, *Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quaedam & libera, SEGREGATA AB OMNI CONCRETIONE MORTALI, omnia sentiens & movens, ipsaque praedita motu sempiterno. Hoc e genere*

&

(a) *Vide ut copiosissime, veterum productis locis, eandem rem adstruat Cudvvorthus in syst. intell. cap.* 1. *a* §. 19. *ad* 27. *ibique adnotata Mosshemii.*

(b) *Lib.* 4. *de Placitis cap.* 2.

(c) *Ibid. cap.* 2.

(d) *Lib.* 1. *Quaest. Tusc.*

& eadem e natura est humana mens . . . In animi igitur cognitione dubitare non possumus, nisi in physicis PLANE PLUMBEI simus, quin nihil sit animis ADMIXTUM, nihil CONCRETUM, nihil COPULATUM, nihil COAGMENTATUM, nihil DUPLEX. Eodem modo loquuntur nobilissimi Platonici Philosophi Alcinous, Ammonius, Numenius, Proclus, Jamblicus, Plotinus, quorum verba brevitatis amore lubens omitto. Deinde tota doctrina idearum aeternarum Philosophiae Platonicae, formarum substantialium Aristotelicae, spatii etiam vacui Epicureae, ostendit incorporea veteribus ignota non fuisse. Quod si ne id quidem est clare loqui de substantiis incorporeis, operae pretium fecisset Anabrigensis Episcopus, si conceptas ea de re formulas docuisset Philosophos, is, qui tam cernit acute, ut in ipsis *Bacco* & *Priapo* Mosem videat expressum. Jam veterum Theologorum, quorum isti authoritate abutuntur, perspicaces, si Diis placet, Critici, turpe est doctrinam non esse assequutos. Veteres nempe illi Patres duo in anima distinguebant humana *Animam* & *Spiritum*, quod & Graeci quidam fecere Philosophi (*a*) Priorem corpoream & mortalem, posteriorem incorpoream & immortalem habebant (*b*) Augustinus, aliique priorem partem *Spiritus vehiculum* appellant. Eodem modo de Angelis loquebantur. At existimare substantiam ipsam spiritus incorpoream tenui corpore circumdari, velut vehiculo & sensorio, non idem est, atque ipsam Mentis substantiam facere corpoream, quum recentissimi Philosophi incorporalitatis animorum alioquin defensores, eandem docuerint opinionem. Oportebat id observare *Consarcinator Philosophiae paganae*, praesertim quum doctus Gentis suae

 Au-

(a) *Vide Plut. in 4. de placitis.*

(b) *Vide Tatianum orat. ad Graecos, Ireneum lib.* V. *cap. 6. & 7.*

Auctor aperte id explicuisset (*a*). Qua vero ratione Tertullianus, Hilarius, & quidam alii Deo corpus tribuerint, loco suo.

8. Tandem, qui negant incorporalitatem animi, ratione ne illi utuntur, an auctoritate? Rationes quam sint pueriles inferius dicetur. Auctoritas vero esse non potest, nisi plebejorum, quos non negamus, Mentes sibi velut subtilia corpora repraesentare: eorum tantum captui Homerus aliique Poetae sese adaptarunt, qui idcirco gravissime vapulant Platoni Philosophorum facile principi (*b*), quod Religionem auctoritate sua foedissime conspurcarint. At suaves sunt *magnanimi isti spiritus*, ut vocari volunt, qui nos, dum revocare conantur a popularibus erroribus, ad hominum faecem appellant. Non pudet Hobbium, & Lockium eos patronos appellare? Nam quod ad immortalitatem attinet ne populum quidem appellare possunt; quum perpetua ea de re Gentium omnium consensione aperte refellantur. Jam Diodorus & Cicero fabulas tantum verae doctrinae adsutas a Poetis confictas scribunt, non rem ipsam. *Dic quaeso*, inquit Cicero eodem in loco, *num te illa terreant, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, transvectio Acherontis, mento summam aquam attingens siti enectus Tantalus? num illud quod Sisyphus versat,*

Saxum sudans nitendo, neque proficit hilum?

Fortasse etiam inexorabiles judices Minos, & Rhadamanthus, apud quos nec te Lucius Crassus defendet, nec Marcus Antonius, nec, quoniam apud Graecos judices res agetur, poteris adhibere Demosthenem? Haec Poetarum & pictorum portenta vocat, non id, superesse post mortem corporis immortales animos, in qua re demonstranda potissimum eo in libro adlaborat.

9. Constat ergo de Traditione duorum illorum dogma-

(a) *Joan. Cleric. in Hist. duor. prior. Eccl. Saecul.*
(b) *In 3. de Rep.*

gmatum. Percenſeamus nunc breviter praecipue in eam rem Philoſophorum argumenta. Plato quum in Phaedone, tum etiam in Phaedro plura profert incorporalitatis, & immortalitatis animorum argumenta. I. Quod imperat, & id, cui imperatur; quod utitur, & id quo utitur diſtincta ac diverſa inter ſe ſint oportet: eſt autem in nobis quod paret quidem corpus; idemque inſtrumentum, quo altera noſtri pars utitur: imperat vero ratio, eaque corpore utitur, idque moderatur; ergo ratio, adeoque animus, in quo ineſt ratio, res eſt a corpore diſtincta & diverſa: nec vero corpus natura ſua ſe, & vi atque temperatione regit, ſibique imperat: nam clarus ineſt in nobis ſenſus, machinam hanc humani corporis rei alteri ſubjici, eique parere.

10. II. Jam praecipuum immortalitatis argumentum ex ipſa animi natura activa & irrequieta deſumebat Plato. Nempe ex veteri philoſophorum conſenſione, omne motum corpus eſt, incorporeum quod movet, quod probatum Ariſtoteli, hinc gravioribus omnibus philoſophis: animus ergo qui principium eſt & ſui & corporis vitae atque actionis corpus non eſt, neque idcirco mortalis. Libeat Ciceronis verbis id argumentum deſcribere. *Nam*, inquit (a), *quod ſemper movetur, aeternum eſt: quod autem motum affert alicui, quodque ipſum agitatur aliunde, quando finem habet motus, vivendi finem habeat neceſse eſt. Solum igitur quod ſeſe movet, quia numquam deſeritur a ſe, numquam ne moveri quidem deſinit, quin etiam caeteris, quae moventur, hic fons, hoc principium eſt movendi: principio autem nulla eſt origo: nam ex principio oriuntur omnia; ipſum autem nulla ex re alia naſci poteſt: nec enim id eſſet principium, quod gigneretur aliunde. Quod ſi nunquam oritur, ne occidit quidem unquam: nam principium extinctum nec ipſum ab alio renaſcetur, nec ex ſe aliud creabit: ſiquidem neceſſe eſt a principio oriri omnia.*

 Ita

(a) *In Somnio Scipionis.*

Ita fit, ut motus principium ex eo fit, quod ipfum a fe movetur: id autem nec nafci poteft, nec mori .... Quum pateat igitur aeternum id effe, quod a fe ipfo moveatur, quis eft, qui hanc naturam animi effe tributam neget? inanime eft enim omne, quod pulfu agitatur externo: quod autem animal eft, id motu cietur interiore & fuo: nam haec eft natura propria animae atque vis. Quae fi eft una ex omnibus, quae fefe moveat; neque nata eft certe, & aeterna eft. Quae Platonica ratiocinatio aequalis effet Geometrarum demonftrationibus, fi animi humani fempiterni effent: nunc quando conftat Platoni ipfi, creatos effe animos a Supremo Deo (a); argumentum illud, quod obfervatum Voffio, fubleftum eft. Quamquam ne is ipfe quidem id probaffe videtur, quippe qui in Timeo voluntate fupremi Opificis Mentes facit immortales, fed natura fua mortales in quam opinionem plures ex veteri Ecclefia Patres pertraxit, qui *gratia*, non *natura*, quum Angelos, tum Mentes immortales habuere. Interim ne haec quidem diftinctio digna eft aut tanto philofopho, aut tantis fectatoribus. Nam fi quidem Natura rerum nihil eft, quam Dei conftans & immutabilis voluntas rerum creatrix & confervatrix; quae Dei voluntate funt immortalia, natura funt talia: fi vero natura fint vires rerum factarum, quam naturam naturatam dixere Scholaftici; partiri iterum quaeftionem oportet: nam vi ipfarum mentium neceffe eft effe eas immortales, quippe nulla res fua vi & natura perire poteft: at utrum perire poffint *paffione*, feu actione extrinfecarum rerum, id tantum in quaeftione effe poteft. Haec ne funt Pherecidis illa, quibus immortalitatem animorum fibi perfuafit Plato?

11. Veteres quidam Theologi ex providentia divina luculentum defumebant argumentum, cur animi fint immortales. Nam quum conftet plerofque viros bonos in praefenti vita perpetuo adverfis conflictari; malos con-

(a) *Vide Timeum*.

contra profperari, & in deliciis effe: nifi altera fit vita, qua contraria omnia, bonis bona, malis mala retribuantur, videri poffet, res humanas a Deo negligi, quod effe nequit (a).

12. B. Thomas in utroque opere, *Summa* nempe *Theologica*, & altera *adverfus Gentes* accurate prorfus & fubtiliffime de incorporalitate & immortalitate animorum difputavit. In pofteriore hoc opere (b) plurimis demonftrat, operationes intellectuales effe non poffe corporeas: inde vero incorporalitatem, & immortalitatem omnium fubftantiarum intellectivarum derivat. *Oftenfum eft*, inquit, *quod intelligere non poteft effe actio alicujus corporis: eft autem actus animae; anima igitur, ad minus intellectiva, non eft corpus* (c). Jam adhibet argumentum ex principio actionis & motus: nempe quum naturae corporeae fit aliunde moveri & agitari; quod principium eft motionum corporis corpus corporeumve non eft; eft autem anima vitae, adeoque motionum corporearum principium, & fons; corpus ergo anima non eft. Quo argumento faepe utitur & Plato, & Ariftoteles, & plerique alii veterum, ut dictum eft.

13. Sed illud in primis egregium fi quid video. *Omne corpus divifibile eft: omne autem divifibile indiget aliquo continente & uniente partes ejus:* (itaque Newtoniani vim attractricem, aut naturae quemdam fpiritum commenti funt, qui certe corporeus effe non poteft, nifi & is alio coire dicatur, & fic porro in infinitum; Campanella vero fpatio univerfali eam vim conglutinandi, & attrahendi tribuit). *Si igitur anima fit corpus, habebit aliquid aliud continens, & illud magis erit anima: videmus enim, anima recedente, corpus diffolvi; ut fi hoc iterum fit divifibile, oportebit vel devenire ad aliquod indivifibile & incorporeum, quod erit anima: vel*

(a) *Vide Chryfoftomum orat.* 4. *de Providentia.*
(b) *Lib.* 2. *cap.* 50. *&* 51.
(c) *Contra Gentes lib.* 2. *cap.* 65.

vel erit in infinitum procedere, quod est impossibile; non est igitur anima corpus (*a*).

14. Quod spectat ad immortalitatem Substantiarum intellectivarum, pluribus ille eam rem persequitur in eodem libro (*b*). I. Nihil corrumpitur, nisi quatenus compositum est ex dissolubilibus partibus: intellectivae vero substantiae simplices sunt; corruptioni ergo non sunt obnoxiae: II. In entibus simplicibus *vita*, *essentia*, *existentia* unum sunt; at quae sunt talia, sola annihilatione, non etiam corruptione perire possunt. Pereant enim corruptione; superesse aliquid debet; quum sint simplicia, nihil, nisi ipsum esse superesse potest. Annihilatio autem nullius rei viribus naturae fieri potest; viribus ergo naturae perire nequeunt substantiae intellectivae. Eo argumento mirifice delectatus est Wolfius. III, Nihil natura corrumpitur, sed *passione*, idest actione eorum, quae excipit: nihil autem substantia intellectiva suscipere potest ex corpore, quod ejus naturae sit contrarium, quum nihil ex corpore corporeum transire in incorporeum possit: ergo ne *passione* quidem perire Mens potest. IV. Quae desideria sunt naturalia Entibus inania esse non possunt, quum *nihil frustra Deus naturae Auctor operetur*; est autem desiderium beatitudinis Mentibus innatum: & id complectitur *semper esse*, uti patet; inane ergo esse nequit. Semper ergo sunt, quae hujusmodi sunt. Atque haec sunt praecipua. Cetera Arabicae Philosophiae principiis innituntur, nec vim habent ullam, nisi adversus eos, qui eodem modo philosophantur.

15. Operis esset infiniti ea enarrare, quae eandem in rem egregia alia Italiae nostrae ingenia, Marsilius Ficinus in *Theologia Platonica*, Hieronymus Cardanus in libris *de immortalitate*, Thomas Campanella, Pomponatius, Pici Mirandulae Comites, aliique excogitarunt. Venio ad Cartesium, qui nova quadam ratione & via

(a) *Ibidem l.* 3.
(b) *Cap.* 55.

& via haec dogmata conatus est demonstrare (a). *Quoniam scio*, inquit, *omnia quae clare & distincte intelligo, talia a Deo fieri posse, qualia illa intelligo; satis est, quod possum unam rem absque altera clare & distincte intelligere, ut certus sim unam ab altera esse diversam*. Possum autem intelligere cogitationem, idest mentem, sine ulla extensione, seu corpore: nam. 1. Si supponam me nullum habere corpus, adhuc cogito, cogitationisque sum conscius. 2. Nullam extensionem in cogitatione inesse video, nec possum dimidiam, aut tertiam partem cogitationis intelligere: conficitur cogitationem, seu mentem rem esse distinctam & diversam ab extensione, seu corpore.

16. Plura adversus illud Cartesii argumentum objecta sunt. Autor *secundarum* objectionum Mersennus vir in primis doctus & acutus, reposuit, *memineris te non actu quidem & revera, sed tantum animi fictione corporum omnium phantasmata pro viribus rejecisse, ut te solam rem cogitantem esse concluderes, ne postea forte concludi posse credas, te revera nihil esse praeter Mentem, aut cogitationem vel rem cogitantem . . . . Hactenus cognoscis te esse rem cogitantem, sed quid sit res illa cogitans nescis. Quid enim si fuerit corpus, quod variis motibus & occursibus illud faciat, quod vocamus cogitationem? licet enim existimes te corpus omne repulisse, in eo decipi potuisti, quum te ipsum minime rejeceris, qui sis corpus. Quomodo enim demonstras, corpus non posse cogitare? vel motus corporeos non esse cogitationem?* Cui Cartesius respondet item generatim & vage, *sufficere quod unam rem absque altera clare intelligamus, ut agnoscamus illas realiter distingui*. Si id non sufficit, *date*, inquit, *certius aliquod signum distinctionis realis: nam confido nullum dari posse . . . Si qui autem negent se habere distinctas ideas Mentis & corporis, nihil possum amplius, quam illos rogare, ut ad ea, quae in hac secunda medi-*

(a) *Medit 6. de vr. phil.*

meditatione continentur, *satis attendant*. Nec fallitur Cartesius profecto dum *cogitationem* & *extensionem* realiter distincta esse scribit. Quis id non intelligat? Sed id oportuit demonstrare, distingui ea ut duas substantias, seu res per se subsistentes, nec intrinsecus alteram ab altera pendentem: non ut duos ejusdem substantiae modos, vel duo attributa.

17. Antonius Arnaldus auctor objectionum quartarum minutatim prorsus argumentum illud cribravit, ut Cartesius ipse ingenue confiteatur, *se non potuisse optare magis perspicacem scripti sui examinatorem*. *Ac primum*, inquit ille, ut vera *sit illius syllogismi propositio* (quae clare & distincte percipiuntur esse substantias) *non de quacumque etiam clara & distincta, sed tantummodo de adaequata rei cognitione intelligi debet . . . contendat igitur aliquis, inadaequatam tantum esse tui conceptionem, dum te concipis tamquam rem cogitantem, non extensam; similiterque quum te concipis tanquam rem extensam, non cogitantem*. Itaque ut possum concipere figuram, sine aliis proprietatibus circuli, nec inde sequitur eam esse realiter a circulo distinctam; ita cogitationem sine extensione, quin concludi possit, esse illas duas distinctas substantias. Reposuit Cartesius, si, ut duo distingui realiter intelligatur, necessarium sit, adaequatas eorum habere ideas, rerum distinctionem realem solus Deus noscet: quippe qui solus ideas rerum adaequatas habere potest. Ad rem vero quod attinet, *Etsi*, inquit, *multa forte in me sint, quae nondum adverto; quia tamen id quod adverto mihi sufficit, ut cum hoc solo subsistam; certus sum me a Deo potuisse creari absque aliis, quae non adverto; atque ideo ista alia ad mentis essentiam non pertinere. Nihil enim eorum sine quibus res aliqua esse potest, mihi videtur in ejus essentia comprehendi: & quamvis mens sit de essentia hominis, non tamen est proprie de essentia Mentis, quod humano corpori sit unita*.

18. Plures interea fuisse reperio e Scholae Theologis, qui, quod animi immortalitatem spectat, in ea fuere opinione, credere eam divina revelatione oportere ve-

lut

lut rem supra captum humanum positam, & quam nullis naturae rationibus demonstrare possimus. Nam naturae rationes, quas B. Thomas protulit *Henricus & Scotus probabiliter suadere, non necessario demonstrare censuerunt*, *ut* Canus agnoscit (*a*); *& Cajetanus*, addit idem, *sui valde dissimilis scripserit, se credere quidem animam rationalem incorruptibilem esse, at nescire tamen*. In eandem sententiam ingressi sunt & alii, in primis Nicolaus Perrottus (*b*), & Joannes Lockius (*c*). Nempe, inquiunt, tamdiu res creatae vivunt, quoad eas esse & vivere Animas vult Deus: at quousque esse & vivere animas velit Deus id scire nequimus nisi divina revelatione, seu manifestatione divinae voluntatis. Atque pluribus hos refellit eodem in loco Canus: ego tribus verbis. Nempe divina voluntas, non omnis quidem, & adaequate, sed ex parte, ab hominibus intelligitur non *revelatione* tantum, sed ipsa quoque naturali ratione, quum & revelatio, & ratio naturalis duo quasi radii ejusdem Dei luminis aeterni sint. Itaque vulgatum est apud Philosophos omnes, & *naturae via*, & *via prophetiae Deum nos alloqui*: & Augustinus elegantissime Philosophos appellat *vates naturae* (*d*). Nihil impedit igitur, quo minus inter alia, quae de divina voluntate cognoscimus naturae via, & hoc sit, animos esse immortales (*e*).

Prop.

(a) *De locis lib.* 12. *cap.* 1.

(b) *Apud Baelium in Diction. Art. Perrot. Remarq.L.*

(c) *Locke* 3. *Replique a Mr. Stilling.*

(d) *Lib.* 2. *de ordine.*

(e) *Quum divina voluntas aeternae Dei sapientiae esse contraria nequeat; possintq; ex rerum natura plures divinae sapientiae rationes a nobis intelligi; & voluntates, quae ad eas rationes pertinent, intelligi a nobis posse, equidem nemini ambiguum esse puto. Ut ecce, Deum velle mundum existere, quem conservat tanto ordine ac providentia; item velle*

Prop. XIV. Dogmata incorporalitatis & immortalitatis animorum sunt Christianae Religionis dogmata.

D. Christianae Religionis dogmata sunt quae a Deo sunt

---

le omnia ex aeterno ordine in eo fieri; tum homines & se conservare, ac mutuo se fovere & amare, ac plura ejusdem generis, perspicua ego esse ajo ex naturae ipsius contemplatione. Itaque quamquam divinam homines sapientiam & voluntatem plene & adaequate nullo pacto comprehendere possunt, sunt tamen plurima, quae Naturae res spectant, in quibus liquido rationes ac voluntatem Dei intelligimus. Ad id nos genus referre hoc possumus, de quo disputamus, mentem humanam esse quum ex natura sua, tum etiam ex divina voluntate non indestructibilem *modo, sed immortalem quoque. Quid enim attinuisset & simplicem illam creare, &* essentialiter *intelligentem ac viventem, & aeterni cupidam atq; sempiternum spectantem, ubi tota ejus existentia non brevi solum unius saeculi ambitu, sed plerumque unius mensis, ac nonnunquam etiam unius diei, contineatur? Artifices inter homines machinarum naturam, quas construunt, ei tempori aptare solent, cui destinant. Ita ex iis intelligere facile, perpetuo ne ut essent, voluerint auctores sui, an menstruae, annuae, seculares. Nemo ignorat, aeternitati AEgyptios Pyramides suas aedificare voluisse, qui tantas moles molibus aggerrarunt. Cur non idem ego ex Dei operibus conjiciam? Praesertim cui nec efficiendi scientia, nec potentia desit, cuique res subjectae, non, ut homini, resistunt, sed parent, ut sit in iis, quod scholae more suo dicunt,* potentia obedientialis *Dei activae potentiae ejusque imperio aequalis. Accedit, quod quaedam humanae mentis aut facultates, aut propensiones sunt, quae suapte natura in infinitum tempus feruntur, qualis intelligentia, voluntas, providentia, quae in iis animantibus, quorum tota vita heic absolvitur, nullum est vestigium. Hinc futuri providentia in homine, quae nulla in brutis,*

Serit

sunt revelata: quae vero a Deo sunt revelata Divinis scripturis, & traditionibus demonstrantur: demonstrantur autem divinis scripturis & traditionibus incorporalitas & immortalitas animorum: dogmata ergo sunt Christiane Religionis. Propositionem hujus argumenti majorem apud Christianos, inter quos hoc theorema disceptatur, constat. Assumptionem sequentibus probamus.

1. Plurima veteris Testamenti loca pro incorporalitate, & immortalitate animorum proferri solent, locus in primis sub initium Genes., quo in loco animae creatio describitur. Cum Deus corpus humanum ex argilla molliori conformasset, inspiravit in faciem ejus *spiraculum vitae, & factus est homo in animam viventem*, ideft factus est vivens, cum antea non esset nisi pura machina. Patet hinc origo Animae Divina. Scio locum non esse adeo manifestum, ut sit ab omni exceptione immunis: nihil enim in eo loco aliud dici videtur, nisi Deum dedisse machinae illi vim vitalem, quae stare etiam potest in Dicaearchi sententia. Itaque Grotius, & Calmetus agnoscunt infirmum esse ex hoc loco adversus Socinianos petitum argumentum. Sed fatendum non parvam habere inde desumtum argumentum probabilitatem, maxime quum perspicacissimi veterum interpretum agnoscant eo in loco animi divinam naturam. Addi solet argumentum desumtum ex Mosaica lege, quae extat in Levitico, contra eos, qui animas mortuorum consulunt. Ex qua lege patet persuasum fuisse Hebraeis ejus temporis, animas corporibus superstites esse. Non est hoc quidem argumentum liquidum, quippe non explicat Moyses, vera ne fuerit illa populi persuasio, an falsa, nec licet ex populari per-

---

Serit arbores, quae alteri seculo prosint
Quid autem causae esse dicemus, quod ex omnibus animantibus solus homo curam ac providentiam suam ultra vitam porrigat longissime? Haec me monere videntur, me ad aeternitatem generari, cui ego vel imprudens studeo, & ad quam natura ipsa rapior.

persuasione solide argumentari: sed sua probabilitate non caret. Argumentum desumtum ex facto Pythonissae Endoreae, quae Samuelis animam revocavit minus etiam probat: nam non consentiunt Interpetres, nec perspicuum est animamne Samuelis, an spectrum aliquod exciverit Pythonissa illa. Quocirca ex vetustis libris veteris Testamenti probabiliter certe, sed non admodum perspicue adversus Socinianos argumentari possumus. In recentioribus veteris Testamenti libris, ut in libro Sapientiae, in libris Machabaeorum, clariora sunt hujus rei exempla. Sed hos libros non admittunt Sociniani.

2. Praestat igitur novi Testamenti loca, quae sunt apertiora, urgere. Primum Matth. 10. v. 28. Servator noster aperte dicit, *nolite timere eos, qui occidunt corpus; animam enim occidere non possunt: sed timete eum qui postquam occiderit corpus, potestatem habet mittendi animam in gehennam ignis*. In hoc loco animus a corpore, illius vita a vita corporis manifestissime distinguitur. Non solum ergo hinc probatur animos esse incorporeos, verum etiam corporibus extinctis superesse. Accedit quod Matth. 18. apparuerint cum Christo Moyses, & Elias; supererant igitur animae Moysis, & Eliae, postquam ii mortui fuerant. Tum Paulus in epist. ad Philipp. inquit, *Cupio dissolvi, & esse cum Christo*. Ex Pauli igitur sententia animus dissolvi potest a corpore, & superesse, quod argumento est incorpoream esse, & immortalem. His omnibus adde consensum omnium Christianorum ab Apostolis usque ad nos continuatum, qui locus est Theologicus, ex quo certissima petuntur argumenta.

3. Superest ut Epicureos, & Socinianos audiamus, neque enim licet quemquam inaudita causa damnare. Quaecunque adversus incorporalitatem, & immortalitatem animorum depravata suppeditat ratio, unus complexus est Lucretius in tertio de natura rerum. Hic Philosophus primum animum esse corporeum sic probare conatur. Cum videamus magnam esse corpus inter, & animum harmoniam, ita ut quaecunque animo accidunt,

cidunt, corpus etiam afficiant, & quae corpori, animum; sequitur eadem natura praeditos esse animum, & corpus, alioquin iisdem causis non afficerentur. Deinde animus movet corpus, corpus animum afficit, ita ut nihil animus percipere, aut sentire possit, nisi per excitatas in cerebro commotiones: id autem esse nequiret, nisi animus, & corpus simili constarent natura, eo vel maxime quod tangere & tangi nulla res nisi corpus possit: fatendum igitur est, concludit Epicureus iste,

Corporea natura animum constare, animamque.

4. Accedit inde ad animi mortalitatem. A versu igitur 418. ad ver. 842. animos nasci, & interire cum corporibus viginti octo argumentis demonstrare conatur. Praecipua sunt hujusmodi.

Principio, quoniam tenuem constare minutis
Corporibus docui, multoque minoribus esse
Principiis factam, quam liquidus humor aquai est,
Aut nebula, aut fumus: nam longe mobilitate
Praestat, & a tenui causa magis icta movetur;
Nunc igitur quoniam quassatis undique vasis
Diffluere humorem, & laticem discedere cernis,
Et nebula aut fumus quoniam discedit in auras,
Crede animam quoque diffundi, multoque perire
Ocyus, & citius dissolvi corpora prima
Cum semel omnibus è membris ablata recessit.

5. *Praeterea gigni pariter cum corpore, & una*
Crescere sentimus, pariterque senescere mentem.
Nam velut infirmo pueri, teneroque vagantur
Corpore, sic animi sequitur sententia tenuis.
Inde ubi robustis adolevit viribus aetas
Consilium quoque majus, & auctior est animi vis.
Post ubi jam validis quassatum est viribus aevi
Corpus, & obtusis ceciderunt viribus artus
Claudicat ingenium, delirat linguaque, mensque,
Omnia deficiunt, atque uno tempore desunt.
Ergo dissolui quoque convenit omnem animai
Na-

Naturam, ceu fumus in altas aeris auras.

6. *Huc accedit uti videamus corpus ut ipsum*
Suscipere immaneis morbos, durumque dolorem
Sic animum curas acreis, luctumque, metumque
Quare participem lethi quoque convenit esse.

7. Huic argumento aliud adjungit ab animi dementia, quae medicinis corporeis sanatur.

Et quoniam mentem sanari corpus ut aegrum
Cernimus, & flecti medicina posse videmus,
Id quoque praesagit mortalem vivere mentem.

8. Ad haec si animus esset immortalis, quid doleret cum è corpore dissolutum it? laetari enim potius deberet. Sane rogant ii, qui huic argumento coronidem addunt, animae lubentes ne in corpus intrarunt, an coactae? Si primum, postquam infinita corporis mala sunt expertae, & lubentes exire deberent. Si coactae, quid tantum mali commeruere? Vide sis hoc argumentum magna verborum pompa, & sententiarum pondere tractatum ab Arnobio lib. 2. adversus Gentes.

9. Et haec quidem Epicureorum Nepotes. At Sociniani negant ullo modo doctrinam de incorporalitate, & immortalitate animorum in Scripturis Sacris haberi; imo illarum dogmatibus adversari pronunciant; ajuntque cum Pythagorica, atque Platonica Philosophia in Christianam Religionem manasse. Nam, inquiunt, in toto Mosis Pentateucho neque vestigium est hujus dogmatis, neque vola. Quin oppositum, inquiunt, reperitur. Cum Deus facit hominem ex argilla, ei inspirat vitam, quam *nephesch hhajach*, & *nischmath hhajim* passim Hebraei vocant, quae vocabula halitum, flatum, respirationem significant, ut Interpretes Hebraïcarum rerum consentiunt. Quod autem nullam animam a corpore distinctam explicent vocabula ista, patet, inquiunt, ex eo quod promiscue etiam adhibentur ad animas brutorum significandas, quas ipsa scriptura docet esse corporeas. Praeterea ex ipsis verbis, quibus Moyses describit hominis creationem, patet, inquiunt, hominem purum esse corpus animatum. *Formavit Deus hominem pulverem ex terra.*

Sic

Sic enim, inquiunt, legendum est, non *ex pulvere terrae*, ut vulgo legunt. Nam Hebraica praepositio *Min* non praeponitur pulveri, sed terrae. Jam post peccatum nulla animi facta mentione, Deus sic Adae minatur, *pulvis es, & in pulverem reverteris*. Ad haec Scriptura de anima hominis non alia ratione loquitur, quam de Animabus bestiarum: Genes. 7. v. 22. eodem illo vocabulo *nischmath hhajim* vocatur hominum, & brutorum anima, ut observat Scherzerus in systemate Theologiae loco 5. Genes. 9. pactum Deus paciscitur nedum cum homine, sed cum omni anima vivente, quae est nobiscum tam in volucribus, quam in jumentis, & pecudibus terrae. Requirit etiam rationem vitae hominis, & de manu hominum, & de manu bestiarum. In his ita se Deus gerit cum homine, tanquam qui nihil majus habet ipsis brutis. Praeterea Salomon in Ecclesiaste cap. 3. rem omnem definit clarissimis verbis. „ *Dixi in* „ *corde* meo de filiis hominum ut probaret eos Deus, „ & ostenderet similes esse bestiis, idcirco unus interi„ tus est hominum, & jumentorum, & aequa utriusque „ conditio. Sic moritur homo, sic & illa moriuntur: „ Similiter spirant omnia, & nihil habet homo jumen„ to amplius; cuncta subjacent vanitati, & omnia per„ gunt ad unum locum: de terra facta sunt, & in ter„ ram pariter revertuntur. Quis novit si spiritus filio„ rum Adam adscendat sursum, & spiritus jumentorum „ *descendat deorsum* „. Haec Salomon.

10. Tandem urgent locum Pauli in prima ad Cor. cap. 15. Eo in loco Paulus ostendit Christum resurrexisse, idque testimoniis eorum, qui illum resuscitatum viderant. Probat secundo & nos olim resurrecturos, tum quia resurrectio mortuorum possibilis est, ut patet ex Christo, qui resurrexit; tum etiam quia vanae essent omnes nostrae afflictiones, & labores, nisi resurgere deberemus. *Si enim*, inquit, *in hac tantum vita speramus in Christum, miserrimi omnium hominum sumus: si non est resurrectio, edamus, & bibamus cras moriemur*. Qui hunc in modum loquitur persuasum sibi ha-

bere debet, animas corporibus superstites non esse: nam si animae supersunt, etiamsi non resurgant corpora, virtutum praemia obtinere possunt. Itaque dogma immortalitatis animorum, pergunt Sociniani, evertit necessitatem resurrectionis corporum. Si enim animae immortales sunt, esseque possunt beatae sine corporibus, quid attinet eas iterum in corpora, velut in tetros carceres, detrudere? Certe animae horrere debent conjunctionem cum corporibus, in quibus tot mala sunt perpessae. Haec Sociniani.

11. Nunc his paucis respondebimus. Et primum quidem Lucretii argumentum quo probare nititur animum esse corporeum ex corporis, & animi consensu, ineptum est. Scilicet cum Deus hominem ex animo, & corpore constare voluisset, efficere debuit, ut inter utrumque harmonia esset perpetua, alioquin monstrum biceps fecisset. Sed qua ratione, inquiunt, incorporeum afficit corporeum, & hoc illud? Corporeum ab incorporeo affici & moveri clare percipio, cum omnes vires motrices sint incorporeae: rationem, & viam ignoro. At id non efficit quominus primum cognoscam. Interim quoniam ex hoc capite omnia alia Lucretiana argumenta pendent, explicemus in antecessum paulo fusius mentis, & corporis unionem.

12. Silvanus Regis in aureo opere de usu Rationis, & Fidei lib. 1. parte 1. cap. 3. decem ponit leges unionis mentis, & corporis, quas perpetua experientia veras esse discimus. Prima est, ut quousque Mens unitur corpori habeat ideam extensionis corporeae occasione motionum ab externis corporibus in sensus nostros excitatarum. Hinc fit, ut omnes mentis perceptiones cum phantasmatibus corporeis conjunctae sint, nec possibilis sit in anima conjuncta corpori pura intellectio. II. Ut omnis motio cerebri excitet similem in animo sensationem, quae tamdiu duret, quamdiu haec cerebri motio. III. Ut quousque anima corpori conjuncta est, habeat notionem alicujus corporis peculiaris in sensus agentis. IV. ut anima, excitata motione in cere-

bro

bro ab aliquo peculiari objecto externo, statim convertatur ad id objectum, & eam motionem referat ad objectum suum cum circumstantiis temporis, & loci. V. ut si iterum excitetur motio aliqua in cerebro, quae alias fuerit ab objecto externo facta, nascatur in anima ejusdem objecti reminiscentia. VI. ut excitata motione qualibet in corpore, qua corporis harmonia conservatur, aut destruitur, nascatur in anima voluptas, vel dolor. VII. ut quae ideae cum voluptate conjunctae sunt determinent animam ad objecta harum idearum persequenda, quae cum dolore, ad fugienda. VIII. ut omnes ideae animae, seu notiones, quae pertinent, aut ad corpus nostrum, aut ad animum, aut ad bona utriusque, vel mala, conjunctae sint cum motionibus excitatis in cerebro. Hinc fit, ut ad notionem rei terribilis contremiscat corpus, ad notionem vero rei amabilis oculi, & vultus rideant. IX. ut quamdiu anima cum corpore unita est, nulla de re cogitare possit, nisi ex alicujus motionis occasione in cerebro, vel sensibus excitatae, X. ut perceptiones animi sint magis, aut minus expeditae prout magis vel minus expediti fuerint motus cerebri, & sensuum. Hanc decimam legem substituimus Silvano Regio.

13. Ceterum non consentiunt Philosophi circa modum unionis animae, & corporis, ex quo hujusmodi sequuntur leges, quas perpetuo experimento discimus. Sunt quibus placet animam physice in corpus influere, corpus in animam, quemadmodum Scholastici ferme omnes. Quod systema vix defendi potest salva animi incorporalitate. Alii adsciverunt substantiam quamdam mediam inter mentem, & corpus, qualem induxerat post veteres quosdam Philosophos Athenagoras, de quo supra: Ita Gassendus, Cudwortus, & Clericus. Cartesiani Deum faciunt auctorem immediatum hujusmodi legum, qui nempe immediate producat cogitationes in anima, ex occasione motionum corporearum, & motiones in corpore, ex occasione cogitationum animi. Leibnitiani ex natura animi, & corporis per harmoniam praestabilitam haec explicant. Quae omnia infe-

rius edifferentur. Ex posterioribus systematibus possunt facillime argumenta Lucretiana refelli. Sed si mavis modum unionis mentis, & corporis inter ignota referre, non idcirco Lucretii argumenta illa minus erunt solubilia.

14. Postremis Lucretii argumentis facillime respondetur, si recoluerimus leges illas unionis mentis, & corporis. Juxta illas leges mens cogitat secundum motiones cerebri, & sensuum, & secundum easdem afficitur. At inde non sequitur eam esse corpoream, & mortalem, sed tantum ita esse a Deo factam, ut non possit, quamdiu in corpore est, alio modo operari. Objectiones igitur omnes Lucretianae sunt phaenomena hominis, quae ex legibus unionis mentis, & corporis nascuntur. Quod vero anima timeat a corpore separari, & doleat, id fit, aut cogitatione futurae vitae, quae vita anceps est, ut respondet Lipsius; aut quia cum per diuturnum usum mancipata sit bonis hujus vitae, dolet quod illa sit relictura. Alioquin scimus eos homines, qui praesentia bona prae aeternis contemnunt, cupere etiam dissolvi, ut de se loquebatur Paulus. Sed quaerunt, lubentes, ne, an invitae animae corpus subeunt? Neutrum fortassis: nam si animae in corpore creantur, neque unquam corpus praecesserunt, ridiculum est quaerere, lubentes ne, an invitae corpus intrent.

15. Restant nunc Sociniani. Primum eorum argumentum ex silentio veteris Scripturae desumtum est. Sed hoc argumentum non magis probat animos esse corporeos, & mortales, quam silentium incorporalitatis Dei in ipsis vetustis Scripturis probet Deum esse corporeum. Quod autem veteres illi Scriptores de homine semper ita locuti sint, ut de prorsus corporeo, & mortali, mirum non est, cum & de Deo tanquam de natura corporea perpetuo verba faciant. Indulgendum igitur est hoc rusticitati Hebraeorum, qui nisi corpora, nihil praeterea intelligere poterant. Quemadmodum igitur Thomas Hobbesius ex hujusmodi veteris Testamenti phrasibus non recte deduceret Deum esse

cor-

corporeum, ita ex similibus non recte Sociniani concludunt animorum corporalitatem. Quod porro Moses non ita aperte de altera vita monuerit in suis legibus Hebraeos, factum est ex arcanis Providentiae Divinae, quae magnum hoc dogma clare explicandum Christo reservaverat, ut ratiocinatur B. Augustinus. Sane Deus non omnia simul homines docuit, sed praefinitis quaedam temporibus explicanda distulit, ut ex perenni Scripturarum oeconomia patet.

16. Quod spectat ad Salomonis locum, primum non is sensus est, in nulla prorsus re hominem a bestiis differre, seu simillimum illis esse in omnibus, quum Salomo alibi praestantiam animi super bruta aperte doceat: verum ortu, vita animali, & interitu nos bestiis esse simillimos, & quod ad corpus pertinet, ex eadem tellure cum brutis genitos, in eamdem redire. Quod addit, *quis novit utrum spiritus filiorum Adam adscendat sursum, spiritus jumentorum descendat deorsum*, rationem spectat naturalem, cujus ope nequeunt homines clare, & distincte cognoscere discrimen mortalitatis animarum brutorum, & hominum. Hanc mentis brevitatem, imbecillitatem, obscuritatem passim notare solent Scriptores Sacri, in primis auctor libri Jobi, Salomo ipse in hoc eodem libro, & ut ceteros mittam, Paulus in epist. ad Rom. Sunt quibus placet Salomonem in hoc loco ex persona impiorum loqui. Ita Gregorius Magnus, & B.Thomas. Sed Scripturae contextus ei opinioni refragatur. Alii censent haec narrare Salomonem, velut a se cogitata, dum juvenis esset: quod item rerum series non patitur.

17. Ad Pauli auctoritatem post B. Chrysostomum ita respondent Theologi, quod quoniam Paulus sciebat plenam beatitudinem nemini contingere ante corporum resurrectionem, idcirco scripserit inanes esse labores nostros, nisi corporum futura esset resurrectio. Primi tamen aliquot Christiani ita haec intelligebant, ut animae separatae usque ad corporum resurrectionem censerentur esse in statu quodam dormitionis, a quo tandem

essent excitandae in die extremi judicii. Eam ob rem Christianorum mortem *somnum*, & *requiem* appellabant: quae opinio Scripturae juxta & meliori traditione adversatur. Sed ea de re in elementis Theologiae Christianae differimus. Quid autem attineat corpora resurgere cum animae sint immortales, is quaerere potest, qui aeterna Dei consilia in numerato habeat. His in rebus, quod saepe dixi, quae clare in Scripturis positae sunt, fas non est hominem, qui tenuitatis suae sit sibi conscius, Dei aeternas rationes & fines investigare. Ex his igitur concludimus mentes humanas, & incorporeas esse, & superesse post corporum dissolutionem, ex Theologiae quoque Christianae decretis.

Prop. XVI. Cogitationes sunt actiones *immanentes*, non *transeuntes*. D. Pertinent enim ad vitam Mentis (prop. 12.): vita autem posita est in actione perenni e principio rei viventi insito manante (def. 10.); insitae igitur sunt Menti; adeoque ei *essentiales*; quae vero *insita* sunt Enti & *essentialia* nequeunt esse transeuntia: cogitationes ergo sunt actiones immanentes. Enimvero perridiculus esset, qui cogitationes aut non esse Menti insitas, aut de Mente in Mentem, aut de mente in corpus transire diceret. Itaque quoniam & id clare sequitur ex natura Mentis, & omnium philosophorum consensione probatur; nobis, qui philosophamur ex ideis humanis (post. 1.) axioma habendum est. Quamquam ne Hobbesius quidem alias philosophari posset. Nam quum illi cogitatio sit *conflictus corporeus*, isque peragatur ex *actione* externa singulari, & singulari *reactione*; nequit is esse, nisi in quo fit, neque is idem numero conflictus de subjecto in subjectum migrare. Neque vero ab eadem doctrina dissentire possunt, qui animam faciunt vim quidem incorpoream, sed toto corpore fusam, & ex corporis compage atque temperatione pendentem. Scilicet ex horum sententia cogitationes sunt modificationes singulares hujus vis in humana machina, quae idcirco, nisi in ea, esse non possunt, sed ne intelligi quidem ab ea separatae.

Prop.

Prop. XVII. Mens humana non est una eademque numero in omnibus hominibus.

D. Mens humana est substantia incorporea (prop. 13.); cui cogitationes immanentes sunt & essentiales (prop. 16.); si est una eademque in omnibus hominibus ejus vis intellectiva & una ipsa eademque est in omnibus; adeoque eaedem in omnibus cogitationes, idemque cogitationum ordo & numerus, eademque claritas, aut obscuritas, velocitas, aut tarditas: at neque eaedem numero cogitationes in omnibus, neque eadem cogitationum series & numerus, minus etiam eaedem aliae cogitationum affectiones, claritas, obscuritas, velocitas, ne super iisdem quidem rebus; non igitur mens humana una eademque numero in omnibus est.

Praeterea, quod Aristoteles prodidit, comprobatumque est a sequioribus, *intellectum fieri quodammodo omnia, quae intelligit*, idest *ideas intellectuales & intellectum unum esse idemque*, adeo verum est, ut nihil verius scribere potuit Joannes Picus, *qui dubitat ex intelligibili & intellectu magis vere & substantialiter fieri unum, quam ex materia & forma substantiali non est philosophus* (a): sit autem non simul omnia intelligibilia, neque plurima; capacitatis enim non modo infinitae non est sed ne magnae quidem; ut idcirco experiamur, vix eum sufficere parvo numero idearum simul contemplando: at si unus esset in omnibus, fieret eodem tempore tot distincta atque diversa intelligibilia, quot simul, qui sunt homines, intelligunt: non unus igitur in omnibus. Scholasticorum quidem pulvere adspersum est id argumentum, sed minime tamen contemnendum.

Sch. Sunt qui superioribus argumentis respondent, vim intellectivam unam quidem in omnibus hominibus esse, sed eam diverse modificari in singulis, pro phantasmatum sensuum & cerebri diversitate, indeque esse ut in diversis hominibus diversa appareat. Quemadmodum

(a) *Joan. Picus in thesibus ex mente sua thesi* 71. *tom.* 1. *pag.* 59.

dum idem ſuccus nutrititius pro varia herbarum, plantarumque ſtructura, in frondes, fructuſque diverſos erumpit: idem flatus pro inſtrumentorum varietate varios edit ſonos. Quibus B. Th. perſpecte reſpondet, quod quoniam intelligere actio eſt immanens, fieri non poteſt, ut ſola phantaſmatum varietate & multiplicitate variet (*a*).

Arabum praecipue Peripateticorum ea fuit opinio, *unam eſſe animam intellectivam in omnibus hominibus*, quae Averrois theſis eſt apud Joannem Picum (*b*) & B. Th. (*c*). Nempe *Anima* & *Intellectus paſſivus*, ut vocat Ariſtoteles, vel *poſſibilis*, ut Arabes & Scholaſtici, pro hominum multiplicitate multiplex eſt, & varius: Agens vero, qui ex Arabum Philoſophia eſt ſubſtantia ab Intellectu paſſivo diſtincta, unus tantum eſt. Sed non ſibi convenit Arabibus. Sunt enim qui creatum intellectum hunc mundanum opinentur: ſuntqui ipſum Deum arbitrentur. Nam Albumaron, *Intellectum agentem eſſe Deum* ſcribit (*d*); & Themiſtii doctrina fuit, *Intellectus poſſibiles, qui illuminantur tantum, plures eſſe: agentes participatos illuminantes, & illuminatos plures quoque eſſe: agentem illuminantem tantum unum*, ſcilicet Deum (*e*), quod Ariſtotelis doctrinae eſt conforme, quippe qui Deum fecit *Mentem mundum informantem*, quemadmodum demonſtratum eſt a Walchio (*f*). Plura ſuper ea re congeſſit Baelius (*g*). Nos inferius copioſius eam hiſtoriam enarrabimus Sed quod ſpectat ad priorem opinionem, neſcio utrum Campanellae, & Cudworthi *anima mundana & genitrix* affinitatem cum illo Arabum intellectu habeat: at certe flecti in ean-

(a) *Lib.* 2. *contra Gent. cap.* 73.
(b) *In Apologia pag.* 45.
(c) *Loco ſuperius citato*.
(d) *Apud Joan. Picum pag.* 45.
(e) *Apud eundem pag.* 49.
(f) *De Atheiſmo Ariſtotelis in Parergis Academicis.*
(g) *In dict. Art. Ariſtotel. & Averr.*

eandem doctrinam haud difficulter potest. Ego etsi non negem, me valde esse proclivem in eam opinionem, esse in natura corporea *vim quandam omnia permeantem, atque continentem*, quam & *genetricem* appellare possis, seu igneae ea sit naturae, seu cujusvis alterius; atque ex ea non parum, ut aliorum viventium, ita hominum vitam pendere, quod experimentis perpetuis probari posset, si esset opus; at eam substantiam, qua intelligimus, subjectum idem & principium cogitationum nostrarum, communem esse aut toti corporeae naturae, aut saltem hominibus omnibus, adeo stolidum puto, ut ne confutatione quidem dignum censeam.

Prop. XVIII. Mens humana sempiterna non est.

D. Nam nulla habet sempiternitatis attributa. Principio, sempiternum necessariam habet existentiam, adeoque essentiam (prim. part. prop. 15.); hinc infinite perfectum (ibid. prop. 16.); quod nunc Mens humana non est. Deinde sempiternum necessariam habet existentiam: nulli ergo subditur, nec quidquam invitum ab alio pati potest; plura autem invita patitur mens, ut patet; sempiterna ergo non est. Tandem Mens humana mutationi obnoxia est: quae sunt talia sunt contingentia (prim. part. prop. 17.); nec contingentia sempiterna; Mens ergo humana contingentem habet exsistentiam, nec idcirco sempiterna.

Schol. 1. Super Animarum humanarum origine & veterum philosophorum memoria disputatum est acerrime, & nunc disputatur: neque inter Profanos modo, sed inter ipsos maxime Theologos. B. Hieronymus (*a*) sic paucis historiam ferme omnem complectitur. *Super animae statu memini vestrae quaestiunculae, immo MAXIMAE ECCLESIASTICAE QUAESTIONIS, utrum lapsa de coelo sit, ut Pythagoras Philosophus, omnes Platonici, & Origenes putant? an ex propria Dei substantia, ut Stoici, Manicheus, & Hispana Priscilliani haeresis suspi-*

(a) *Tom.4. oper. pag.642. edit. Martian.*

suspicatur? an in thesauro habeantur Dei olim conditae, ut quidam Ecclesiastici stulta persuasione confidunt? an quotidie a Deo fiant & immittantur in corpora? an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinaris, & maxima pars occidentalium censent? Ad quinque igitur clafses, quaecunque ferebantur opiniones, retulit Hieronymus: quarum tamen non erat cur primam a tertia distingueret. Et gravissimos quidem Philosophos, atque Theologos earum opinionum singulae patronos habuere: nunc vero quarta tantum vulgata est & publice suscepta: quinta a paucis, in primis a Wolfio (*a*), restituta est. B. Augustinus *de origine animae* (*b*) quatuor libris disseruit: & quamquam in eam fuerit opinionem proclivior, ex traduce ad posteros animos derivari; ita tamen disseruit, ut plurimis demonstraverit nihil certi super ea re nec revelatione divina, nec naturae ratione sciri. Quod paucis ostendit inde Clericus in Pneumatologia. Scilicet nulla nobis suppetunt principia, neque sensu, neque conscientia, neque conjectura ulla, quibus quidpiam certi pronunciare possimus; & in Scripturis altum ea de re silentium: Hebraei vero veteres, & Christiani Theologi in partes varias iverunt (*c*).

2. In primis vero inter veteres vulgatissima est prima illa opinio, Mentes humanas longe ante corpora praeextitisse, quae cum altera erat conjuncta, transire eas de corporibus in corpora. Metempsychosin enim hanc non Graeci tantum Philosophi, sed & AEgyptii, & Chaldaei, & Persae, & Indi magna consensione tradiderunt, hodieque Orientales ferme omnes populi credunt (*d*). Sed & Menasseh ben Israel opinionem hanc communem omnium Hebraeorum vocat, & ab his ad Gentiles manasse autumat (*e*); quae gloriatio Rabbinica est; nem-

(a) *In Psychologia Rationali.*
(b) *Vide & lib.3. de libero arbit. cap.21.*
(c) *Vide Calmet. Diction. Biblico art. Ame.*
(d) *Vide eund. ibid. art. Metempsycosis.*
(e) *Lib.1. de creat. problemate 15.*

nempe posteriores tantum Kabbalistae id sibi persuasere. In tractatu de revolutionibus animarum (a) legitur: *Res ipsa autem ita se habet, quod nempe omnes MENTES, & SPIRITUS, & PSYCHAE, nulla excepta, comprehensae fuerint in Adamo protoplasto cum conderetur.* Ad ejusdem capitis §. V. Auctor *Kabbalae denudatae* haec observat, *sciendum, antiquo dogmate Hebraeorum, per Adamum protoplasten non intelligi personam unam individuam, sed totum animarum genus suis ordinibus atque gradibus varie distinctum, & sub forma exercitus cujusdam ab Adamo seu Duce sub Imperatore Messia, per signa membris humanis assimulata gubernatum, quod corpus intelligitur Apostolo Eph.* IV. 13. *& alibi, ubicumque Christus ab ipso caput nominatur* (b).

3. Jam Platonicorum illam animorum praeexistentiam in aliis orbibus, dehinc descensum in corpora non inscito illo argumento deridet Lucretius (c).

Praeterea si immortalis natura animi
Constat, & in corpus nascentibus insinuatur,
Cur super anteactam aetatem meminisse nequimus?
Nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?
Nam si tantopere est animi mutata potestas,
Omnis ut actarum exciderit retinentia rerum,
Non, ut opinor, id ab leto jam longiter errat.

4. Arnobius acerrime in eamdem opinionem dum invehitur, praeclara quaedam dicit adversus Platonicos, sed quaedam addit, quae demere possis. Rogat primum, quum in Coelo essent Mentes humanae beatae, quae causa extitit, cur in corpora demitterentur? *Habitari*, inquiunt, *oportuit, & has partes, & idcirco huc animas tanquam in Colonias aliquas Deus omnipotens misit.* Tum sumto

(a) *Part.*1. *cap.*1. §. 11.

(b) *Vide Henricum Morum tom.* 1. *operum in exposit. visionis Ezechielis, & Buddeum Introduct. ad hist. phil. Heb. pag.* 431.

(c) *De nat. rer. lib.*3. *V.* 670.

ſumto cothurno in eam opinionem, velut Dei providentiae injuriam, debacchatur. Locus paulo longior eſt; ſed rerum utilitas longitudinem compenſabit (a).

Et quid homines proſunt mundo, aut ob rei cujus ſunt neceſſarii cauſam, ut non fruſtra debuiſſe credantur parte in hac agere, & terreni eſſe corporis inquilini? Ad conſumandam molis hujus integritatem, partem aliquam conferunt: & niſi fuerint additi, imperfecta & clauda eſt univerſitatis haec ſumma. Quid ergo? ſi homines non ſint, ab officiis ſuis ceſſabit mundus? Viciſſitudines ſuas non peragent ſydera? aeſtates, atque hyemes non erunt? ventorum flamina conticeſcent? nec ex coactis, & pendentibus nubilis ad terram decident imbres ariditatibus temperamenta laturi? Atqui neceſſe eſt, cuncta ſuos ire percurſus, nec ab ordinis nati continuatione diſcedere, etiam ſi nomen in mundo nullum hominis audiatur, orbiſque iſte terrarum ſolitudinis vacuae ſilentio conticeſcat. Quemadmodum ergo jactatur habitatorem debuiſſe regionibus his addi, cum ab homine liqueat nihil ad mundi perfectionem redire, omniaque ejus ſtudia commoditatem ſemper ſpectare privatam, nec a finibus propriae utilitatis abſcedere? Quid enim prodeſt mundo (ut ab rebus incipiam ſeriis) maximos reges hic eſſe? Quid tyrannos, quid dominos, quid innumeras alias atque ampliſſimas poteſtates? Quid rei militaris experientiſſimos duces capiendarum urbium peritos, in equeſtribus proeliis, aut in pedeſtri pugna immobiles atque invictiſſimos milites? Quid oratores, grammaticos, poetas? quid ſcriptores, dialecticos, muſicos? quid pantomimos, quid mimulos, hiſtriones, cantores, tuba, tibia, calamoque flatantes? Quid curſores, quid pugiles, quadrigarios, deſultores, grallatores, funiambulos, praeſtigiatores? Quid bigarios, ſalinatores, volones, unguentarios, aurifices, aucupes, vannorum ſirpiarumque vinctores? Quid fullones, lanarios, phrygiones, coquos, panchryſtarios, muliones, lenones, lanios, meretri-

(a) *Arnob. in 2. adverſ. Gentes.*

retrices? Quid institorum alia genera? Quid professorum, & artium, quibus enumerandis omnis aetas angusta est? Rationibus conferre, & constitutionibus mundi, ut sine hominibus condi non potuisse credatur, nec obtenturus integritatem sui, nisi ei contentio animalis miseri, & supervacui jungeretur. Nisi forte rex mundi (quem temeritatis est maximae humano ex ore depromere) idcirco ex se genitas huc animas misit, ut quae fuerant apud se deae, corporei tactus, & temerariae circumscriptionis expertes, humana immergerentur in semina, foeminarum ex genitalibus prosilirent, ineptissimos ederent continuarentque vagitus: exugerent felitantes mammas, proluvio linerent & madidarent se suo? & ut ad silentium pavidi nutricis motibus, & crepitaculis adducerentur auditis. Idcirco animas misit, ut quae fuerant simplices, & bonitatis nuper innoxiae: simulare in hominibus discerent, dissimulare, mentiri, circumscribere, fallere, adulatoria humilitate captare, mente aliud volvere, aliud in facie polliceri: illaqueare, decipere dolis atque insidiis nescios, per innumeras artes malitiarum venena conquirere, & ad usum temporis pellaciae mobilitate formare. Idcirco animas misit, ut in pacata & placida tranquillitate degentes, assumerent ex corporibus causas, quibus ferae fierent, & immanes simultates, atque inimicitias gererent, consererent inter se bella, expugnarent atque everterent civitates: servitutis opprimerent & manciparent se jugo: & ad ultimum fierent alterius altera potestatis natalium conditione mutata? Idcirco animas misit, ut immemores veritatis effectae, & quidnam esset Deus oblitae, simulacris inertibus supplicarent, ligna, aera, & lapides, divina alloquerentur ut numina, auxilia poscerent caesorum animantium cruore, nullam sui facerent mentionem: quinimmo ex his aliae ut dubitarent se esse, aut ullum esse penitus abnegarent? Idcirco animas misit, ut quae in sedibus propriis mente fuerant una, intellectu & scientia paribus, postquam formas induere mortales, opinionum discriminibus dissiderent, aliud aliis justum, aliud utile videretur, & rectum, de appetendis rebus, fugiendisque certarent, malorum ac bonorum

alios

alios aliae constituerent fines : veritatem cupientibus nascere rerum opponeretur obscuritas , & velut oculorum luminibus viduae , nihil certum viderent , & per ancipites semitas suspicionum inducerentur errore? Idcirco animas misit , ut cum animantia caetera sponte natis alerentur , & nulla satione prolatis , neque domorum , aut vestium tutamina sibi , aut velamenta conquirerent , miserabilis istis necessitas adderetur : ut cum impendiis maximis, perpetuisque sudoribus domos sibi construerent , membrorum conficerent tegmina , supellectilem variam diurnorum contraherent egestate , imbecillitatis auxilia animalibus mutuarentur a mutis , vim facerent terris , ut non sua sufficerent gramina , sed imperatas extollerent fruges , & cum sanguinem totum in subigenda tellure fudissent , rubigine , grandine , siccitate , spem laboris amitterent ? & ad ultimum vi famis humanis cadaveribus incubarent : & ab hominum formis tabifica macie dissociarentur abjunctae ? Idcirco animas misit , ut quae secum commorantes possessionis alicujus nullum unquam habuissent amorem : avarissimae hic fierent , & in habendi studium inexaturabili pectoris ardescerent appetitu : effoderent alios montes , & viscera ignota terrarum in materias verterent alieni nominis , atque usus : penetrarent abditas discrimine cum capitis nationes , & translatis mercibus caritatem semper , vilitatemque captarent : exercerent avidum atque injustissimum foenus , & miserorum è sanguine supputandi se angerent insania : millibus possessionum semper producerent fines : & quamvis provincias totas rus facerent unum , pro arbore una , pro sulco , forum litibus tererent : cum amicis , & fratribus inexpiabiles susciperent simultates ? Idcirco animas misit , ut quae dudum fuerant mites & feritatis affectibus nesciae commoveri , macella sibi , & amphitheatra constituerent , loca sanguinis & publicae impietatis : ex quibus in altero mandi homines cernerent , & bestiarum laniatibus dissipari : interficere se alios nullius ob meriti causam , sed ingratam voluptatem consessorum , ipsosque illos dies , quibus tantum committeretur nefas , in gaudiis communibus ducerent , & festa

sta

sta hilaritate sacrarent: in altero vero animalium miserorum discerperent viscera, alias aliae raperent (ut canibus mos est & vulturibus) portiones, subigerent dentibus, & crudelissimo ventri darent, & in tam saevis atque horridis oribus sortem suam flerent, quas ab talibus mensis paupertatis angustiae vindicarent: pro beatis ac felicibus viverent, quarum ora & faciem tam crudeles polluerent apparatus? Idcirco animas misit, ut divini ponderis & gravitatis oblitae, gemmas, lapillos, margaritas, castitati dispendio compararent, conspiciendis quaererent corporibus fucos, innecterent his colla, laminas pertunderent aurium, imminuerent frontes limbis, fuligine oculos obumbrarent, nec in formas erubescerent masculorum calamistris vibrare caesariem, cutem corporis levigare, incedere poplitibus nudis, omnique alio cultu vigorem virilitatis, & exponere, & in habitum foeminarum, delitiasque mollire? Idcirco animas misit, ut viarum aliae infestarent meatus, aliae circumscriberent nescios, testamenta supponerent falsa, venenatas conficerent potiones, domos ut effringerent, noctibus solicitarent, abigerent, praevaricarentur, & proderent, saporum fastidia ut excuterent palato, ut in coquendis alitibus pinguitudinem nossent retinere labentem, ut spirulas, & botulos facerent; isicia, castellamenta lucanica, suminatam cum his carnem, & glaciali conditione tuceta? Idcirco animas misit, ut res sancti atque augustissimi nominis symphonicas agerent & fistulatorias hic artes, ut inflandis bucculas distenderent tibiis, cantionibus ut praeirent obscoenis numerositer, & scabillorum concrepationibus sonoris, quibus animarum alia lasciviens multitudo incompositos corporum dissolveretur in motus, saltitaret, & cantaret, orbes saltatorios verteret, & ad ultimum clunibus & coxendicibus sublevatis lumborum crispitudine fluctuaret? Idcirco animas misit, ut in maribus exoleti, in foeminis fierent meretrices, sambucistriae, psaltriae, venalia ut prosternerent corpora, virilitatem sui populo publicarent, in lupanaribus promptae, in fornicibus obvinctae, nihil pati renuentes, ad oris stuprum paratae? Quid dicitis, o soboles,

ac primi progenies numinis? Ergòne sapientes illae; atque ex causis principalibus proditae genera haec animae turpitudinum, criminum, malitiarumque noverunt, atque ut exercerent, ut gererent, ut percelebrarent haec mala, habitare jussae sunt has partes, & humani corporis circumjectione vestiri? Et mortalium quisquam est rationis alicujus accipiens sensum, qui ordinatum existimet mundum per has esse, ac non potius sedem ac domicilium constitutum, in quo omne quotidie perpetraretur nefas, malefícia cuncta conficerent, insidiae, fraudes, doli, avaritia, rapinae, vis, scelus, audacia, obscoenitas, turpitudo, flagitium, mala omnia caetera, quae in orbe homines toto mente noxia pariunt, & labem machinantur in mutuam? Sed sua (inquitis) voluntate, non regis jussione venerunt. At ubi pater omnipotens fuit, ubi regiae sublimitatis auctoritas, ut eas prohiberet abscedere, nec in praecipites labi permitteret voluptates? Si enim degeneres futuras locorum immutationibus sciebat (scire autem debuerat causarum ut omnium constitutor) aut extrinsecus aliquid accessurum his esse, quod eas faceret oblivisci suae dignitatis & decoris: millies, ut ignoscat oraverim: universorum non alius quam ipse est causa: siquidem perpessus est evagandi eas habere jus liberum, quas retenturas non esse integritatis suae habitum praevidebat: atque ita perficitur, ut nihil intersit omnino voluntarie venerint, an illius optemperaverint jussioni: cum non prohibendo quod oportuerat prohiberi, cessatione crimen fecerit proprium, & retentionis dissimulatione permiserit prius. Sed procul haec abeat sceleratae opinionis immanitas, ut Deus credatur omnipotens, magnarum, & invisibilium rerum sator, & conditor, procreator, tam mobiles animas genuisse gravitatis ac ponderis constantiaeque nullius: in vitia labiles, in peccatorum genera universa declives: cumque eas tales, atque hujusmodi sciret, in corpora ire jussisse, quorum indutae carceribus sub procellis agerent tempestatibusque quotidie fortuna, & modo turpia facerent, modo paterentur obscoena: naufragiis, ruinis, incendiorum conflagrationibus ut perirent: Pauperies alias, alias ut mendicitas premeret, infer-

infernarum paterentur aliae laniatus muſcularum, aliae ut interirent veneno, claudae ut incederent aliae, ut aliae lumen amitterent: ut articulis ſederent aliae colligatis, morbis denique objectarentur ut cunctis, quos infelix & miſeranda mortalitas diverſarum ſuſtinet dilaceratione poenarum: tum deinde oblitae unius eſſe ſe fontis, unius genitoris, & capitis, germanitatis convellerent atque abrumperent jura: urbes ſuas everterent, popularentur hoſtiliter terras, ſervos de liberis facerent, inſultarent virginibus, & matrimoniis alienis, odiſſent invicem ſeſe, aliorum gaudiis & felicitatibus inviderent: tum deinde ſe omnes maledicerent, carperent, & ſaevorum dentium mordacitate laniarent. Sed procul haec abeat (ut eadem rurſus frequentiuſque dicamus) tam immanis, & ſcelerata perſuaſio, ut ille ſalus rerum Deus omnium, virtutum caput, benignitatis & columen, atque (ne eum laudibus extollamus humanis) ſapientiſſimus, juſtus, perfecta omnia faciens, & integritatis ſuae conſervans menſiones, aut aliquid fecerit claudum, & quod eminus eſſet a recto, aut ulli rei fuerit miſeriarum aut diſcriminum cauſa, aut ipſos actus quibus vita tranſigitur & celebratur humana, ordinaverit, juſſerit, & a ſua fluere conſtitutione praeceperit. Minora haec illo ſunt, & magnitudinis ejus deſtruentia poteſtatem: tantumque eſt longe ut iſtarum auctor rerum eſſe credatur, ut in ſacrilegae crimen impietatis incurrat quiſquis ab eo conceperit hominem eſſe prognatum, rem infelicem & miſeram, qui eſſe ſe doleat: qui conditionem ſuam deteſtetur & lugeat: qui nulla alia de cauſa ſeſe intelligat procreatum, quam ne materiam non haberent per quam diffunderent ſe mala, & eſſent miſeri ſemper, quorum cruciatibus paſceretur neſcio quae latens & humanitati adverſa crudelitas. Et graviter quidem Arnobius platonicam opinionem refellit. Sed noluiſſem tot nimis ad vivum reſecata: nam nihil vehementius in rem ſuam Manichaei dicere potuere. Quocirca inferius in Theologia naturali copioſe haec eadem argumenta expediemus. Quod hoc in loco monere ſatis fuit.

Prop. XIX. Mens humana neque Deus est, neque Dei pars, aut idea.

D. 1. Mens humana nec una in omnibus hominibus est (prop. 17.) nec aeterna (prop. 18.); Deus autem substantia est aeterna, & unica, quod heic assumo ex eorum maxime consensione, adversus quos praesens theorema positum est; mens ergo humana non est Deus.

2. & 3. Mens humana existentiam habet contingentem (prop. 18.); quae autem sunt talia neque partes esse possunt, neque attributa, neque affectiones substantiae aeternae (prim. part. prop. 21.); neque pars ergo est, neque idea entis aeterni, seu Dei.

Schol. Inter opiniones olim apud philosophos magna omnium consensione vulgatas, haec haud dubium referenda est, mentem humanam aut Deum esse *per omnem rerum naturam commeantem & intentum*, *aut Dei partem*, *aut vim & flatum*. Quod Gentilis philosophiae principiis consentaneum est. Nempe quum nihil apud illos verius putaretur, quam hoc,

Ex nihilo nihil, *& in nihilum nil posse reverti*, duoque tantum statuerentur aeterna, *materia*, *& mens*; corpora omnia non poterant non haberi *modificationes materiae illius aeternae*, Mentes vero *modificationes mentis aeternae in materia*. Itaque quod de AEgyptiis retulit Herodotus (*a*), eos primum animas humanas immortales dixisse, ita interpretantur docti, animas post absolutum per varia corpora circuitum, in *Deum*, seu *Animam mundi* reverti. Id quod confirmat disertis verbis Jamblicus (*b*), *a primo*, inquit, *descensu propterea dimisit Deus animas*, *ut rursus in ipsum revertantur* (εἰς αὐτὸν ἐπανέλθωσιν). Eadem & Chaldaeorum doctrina fuit, ut alibi demonstravi (*c*). Hinc invectus *fons ille anima-*

(a) *Lib.* 2. *cap.* 123.
(b) *Lib.* 8. *de myster. c.* 8.
(c) *In dissert. de orig. & const. rer. corp.*

marum Graecis Auctoribus tam saepe memoratus, & *crater* Platonis, de quo is disserit in Timeo (*a*). Aperte idipsum docuit Pythagoras, qui dixit *esse Deum per naturam rerum intentum & commeantem, ex quo nostri animi caperentur* (*b*). Tribuit idem Platoni Theodoretus (*c*). Diserte Clemens Alexandrinus pronunciat, ex Platonicorum doctrina, *mentem humanam & divinae sortis esse & effluxionem seu emanationem naturae divinae* (*d*) quamquam ei videtur adversari Plutarchus, qui in 4. de Placitis scribit, Platonis doctrinam esse, *mentem* esse Dei opus, quo maxime loco ab ea opinione eum vindicare studet Buddeus. Omnia quae ad hanc Platonis doctrinam pertinent conrasit Hanschius in *Diatriba de Enthusiasmo Platonico* edita Lipsiae an. 1716. Non est cur plura etiam de Stoicis dicamus: constat ipsis animas habitas *partes* Dei, earumque mortem regressum in Dei naturam (*e*), uti passim loquitur Seneca. Placuit jam id Marcionitis & Priscillianistis veteris Ecclesiae haereticis: Placuit Arabibus plurimis in eo impietatis Aristotelicae sectatoribus, qui *intellectum Agentem Deum habuere*. Hinc nata apud Muhammedanos plerosque portentosa illa opinio, *omnia esse Deum* (*f*). De Almarico haec retulit Gerson: *omnia sunt Deus: Deus est omnia: Creator, & creatura idem. Idem creat, & creatur. Deus ideo dicitur finis omnium, quod omnia reversura sunt in ipsum, ut in Deo immutabiliter conquiescant, & unum individuum atque incommutabile per-*

(a) *Legatur docta ea super re Jacobi Thomasii dissertatio addita ejusdem Exercit. de exust. mund. Stoica pag.*249.

(b) *Cic. de natura Deor. lib.* 1. *Vide citatam nostram dissert.*

(c) *De curandis Graecorum Affect. serm.* 5. *tom.* 4. *oper.*

(d) *Lib.* 5. *Stromat.*

(e) *Vide VVilelmum Suiterum in* Idea Philosophiae Stoicae.

(f) *Pietro della Valle tom.* 3. *Besp. sur Ricout.*

manebunt (a). Jam Siamenses plurimi, & Sinenses, & Japonenses, animas censent tenuem, aetherem mundanum, eumdemque & Deum.

Atque haec idcirco retuli, ut nemo ignoret, quo ex coeno Spinozisticum systema manaverit. Hic igitur homo rotunde pronunciat, *mentem humanam partem esse infiniti intellectus Dei*, additque, *ac proinde quum dicimus, mentem humanam hoc vel illud percipere, nihil aliud dicimus, quam quod Deus, non quatenus infinitus est, sed quatenus per naturam humanae mentis explicatur, sive quatenus humanae mentis essentiam constituit, hanc vel illam habet ideam* (b). Propositio vero ipsa XI. apertius explicat quid illam constituat mentem, *primum*, inquit, *quod actuale mentis humanae esse constituit, nihil aliud est, quam idea rei alicujus actu existentis*. Propositione autem XIII. scribit; *objectum ideae humanam mentem constituentis est corpus, sive certus extensionis modus actu exsistens, & nihil aliud*.

Ea autem errorum portenta ipsis hominis theorematis adversamur, quod paucis demonstrabo. Prima parte Ethicae prop. XXI. scribit. *Omnia, quae ex absoluta natura alicujus attributi Dei sequuntur, semper & infinita exsistere debuerunt, pve sier idem attributum aeterna & infinita sunt: Essentia autem non mentis tantum, verum totius hominis constituitur a certis Dei attributorum modificationibus* (idem part. 2. coroll. prop. X.). Non ergo tantum mens humana, sed tota essentia cujusque hominis aeterna est & infinita: non est autem nec aeterna, nec infinita, non ergo &c. Deinde *Idea Dei ex qua infinita infinitis modis sequuntur unica tantum esse potest* (idem prop. 4. part. 2.); quum autem mens huma-

(a) *Gerson tract. de concord. Metaph. cum logica part.4. operi.*

(b) *Part. 2. prop.* XI. *coroll.*

mana sit idea corporis humani in intellectu Dei, ea nequit esse aliud nisi haec unica idea; quicquid autem in Deo est Deus est; & mens ergo humana Deus est. Jam ea unica idea repraesentat tam Dei essentiam, quam omnia, quae ex ipsius essentia necessario sequuntur (idem p. 2. prop. 3.); & sequuntur infinita infinitis modis (ibid. prop. 4.); ergo repraesentat infinita infinitis modis: nihil ergo ignorat mens humana, nec ullas confusas, & inadaequatas habet ideas; habet autem inadaequatam cognitionem sui corporis (prop. 24. ibidem) & rerum externarum (ibidem prop. 25.) & de duratione sui corporis (ibidem prop. 30.) & infinitarum aliarum rerum, ut passim deinde scribit; non igitur *unica illa idea*.

Praeterea, si id ita se habet, mens humana non minus late patebit quam Dei; atque ut Deus adaequatam habet sui ideam, omniumque quae ex ipsius essentia necessario sequuntur (idem 2. part. prop. 3.), ita & illa; quam ille conclusionem tantum abest ut dissimulet, ut potius diserte doceat, coneturque demonstrare; *mens*, inquit, *humana adaequatam habet cognitionem aeternae & infinitae essentiae Dei* (prop. 47. part. 2.) intelligit autem Dei nomine *ens absolute infinitum*, *hoc est substantiam constantem infinitis attributis*, *quorum unumquodque aeternam*, *& infinitam essentiam exprimit* (prima part. def. 6.); mens ergo humana adaequatam habet cognitionem entis absolute infiniti, idest substantiae constantis infinitis attributis &c. eorumque omnium, quae inde necessario sequuntur: qui autem talem habet cognitionem & nihil ignorat, & in nullo labitur, erratque: at ignorat mens humana infinita, & in plurimis errat, quod is agnoscit, nec negare nisi esse velit deridiculus, potest; non ergo id est, quod is esse vult. Quae quum sint, oportuit hunc hominem perpetuo cum ratione sua colluctari, ut ea scriberet. Nempe quos semel fanatismus arripuit ad insaniam usque adigit,

Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum: tanto magis ille fatigat

Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo (a).

Sed ecce, quum hic, tum Sectatores ejus Tolandus, Poiretus, aliique, Scripturas quoque divinas in partem suam, quo auctor erroris honestior sit, trahere adnituntur. Scriptura, inquiunt, animam pro perenni Dei flatu habet. Primum in Genesi vocatur *Spiraculum vitae*, quod Deus inspiravit in faciem Adae (*b*): tum deinde, ut describeret Moses, qua ratione Deus esset homines deleturus de facie terrae, ait, *non permanebit spiritus meus in homine* (*c*), quod scilicet illum ad se traheret; quod aperte explicat Auctor libri Jobi, *si spiritum illius & flatum ad se trahat deficiet omnis caro simul* (*d*): eodem stilo loquitur Auctor Psalmi 113. ℣. 29. Accedit Salomon, qui in Ecclesiaste eamdem phrasin repetit, *redeat Spiritus ad Deum qui dedit illum, & corpus in terram unde sumptum est* (*e*): redit autem corpus in terram velut pars in totum suum; ergo & spiritus in Deum uti in fontem scaturiginis suae. Tandem Paulus, quo loco maxime abutitur Spinoza, *in Deo nos vivere, moveri, & esse*, pronunciat (*f*). Atqui haec talia sunt, ut nisi mens laeva fuisset, homines styli Hebraicae linguae non ignari, pudere potuit in confirmationem erroris sui producere. Stylus enim est perpetuus Scripturarum Sanctarum actiones causarum secundarum ἀμέσως Deo tribuere, quod ille earum causa & primaria est & perpetuo conservatrix (*g*). At inde non magis deducere potes, partes Dei esse quaecumque sunt in Natura rerum, quam ex eo quod ventus, tempestas, ce-

(a) *Virg. lib. 6. Æneid.*
(b) *Gen.* 2. ℣. 7.
(c) *Ibid. cap* 9.
(d) *Cap.* 34. ℣. 14.
(e) *Eccl. cap.* XII. ℣. 7.
(f) *Actor.* 17. ℣. 25.
(g) [illegible] *in Dict. Bibl. art. Ame.*

cedri, montes dicantur Dei, concludere, ea omnia ex Scripturarum doctrina Dei esse membra. Eam autem scribendi rationem Spinoza idem in Tractatu Theologico-politico diserte adnotaverat, ut non necesse ei fuerit ex aliis discere. Et vero, qui animadvertit, nihil aut clarius, aut saepius in Scripturis divinis praedicari, quam Deum rerum omnium, quibus universum hoc continetur, creatorem esse, easque non ex aeterno, sed nudius tertius creasse, iis imperitare ex libertate, & similia, non potest non inter putida mendacia censere & imperitissima, Divinis Scripturae auctoribus Deum esse quodcumque vides, quocumque moveris. Jam in eorum classem, qui mentem humanam emanationem esse, seu effluxionem ex Deo, censuerunt, retulit Johannes Franciscus Buddeus (a) Petrum Poiretum: is enim ex instituto eam rem egit in primo eorum, quos de Oeconomia divina inscripsit, libro (b). Interim nemo melius explicavit, Auctores omnes hujus sententiae ipsosmet ignorare quid dicant, tantum abest ut ab aliis possint intelligi. Nam quum quaereret, quid tandem esset haec *emanatio Animae ex Deo*, ingenue ignorantiam suam fatetur. *At si quis*, inquit, *inquirat penitus, quae fuerit haec emanatio animae ex Deo suo egredientis & nascentis? id mihi peculiarius intelligere non licet, neque video; an ab ulla creatura in hac certe vita intelligi possit*, sed bene, quod haec portenta in prima parte pluribus ac saepe refellimus.

CAP. II.

De unione Mentis & corporis.

Prop.XX. MEns unitur corpori humano quoad homo vivit.

D. Mentem & corpus uniri dicimus, quousque har-

(a) *Theol. dogm. lib.* 2. *cap.* 2. *ad* §. 16.

(b) *Cap.* x. §. 2., §. 20., §. 24. *&c.*

monice inter sese utriusque operationes & nascuntur & procedunt, iis quidem legibus, quas superius ex Sylvano Regis recitavimus: at quoad homo vivit Mentis & corporis operationes harmonice secundum eas leges & nascuntur, & procedunt, ita, ut quilibet ejus rei esse possit testis locupletissimus: Mens ergo & corpus, quoad homo vivit, uniuntur.

Schol. Neminem esse qui ei theoremati adversetur non dubito. In eo potius aeterna inter philosophos quaestio erit, qua ratione modoque mens unitur corpori. Super ea re haec sunt excogitata. 1. Peripatetici esse animam putant *formam substantialem corporis*, quae totum permeet corpus, totam in toto corpore, totam in qualibet corporis parte, principium ut *vitale*, ita *essentiale* corporis, adeoque reciprocum esse inter utriusque substantiae operationes influxum, trasmutarique cogitationes in corpore, motiones in animo (a). 2. Plato (b) Mentem quidem corpori praeesse, ut Nautam Navi, eoque uti velut instrumento, censuit; energiam vero, seu vitam, & sensum corporis ab alia esse substantia quadam mediae naturae. Cui opinioni & favisse videtur Augustinus (c); & recente memoria Gassendus, Cudworthus, Clericus patrocinati sunt (d). Renatus Cartesius in eo quidem Platoni assentitur, non esse mentem formam corporis substantialem, sed soli cerebro praeesse, indeque ope spirituum animalium motus in corpore ciere: at nullum nisi in mente sensum agnoscit, nullamque idcirco substantiam mediam. 4. At Malebranchius, & Sylvanus Regis longius quoque praetergressi sunt: nam quod non negabat Plato, nec aperte Cartesius inficiatus erat, isti diserte dixerunt, nullo modo

(a) *Vide B. Thom. in utraque Summa.*
(b) *Plato in Alcibiade, & Phedone.*
(c) *Aug. de quantit. animae cap. 31. & 32.*
(d) *Vide Cleric. Bibliotb. Chois. tom. 2. pag. 213.*

modo Mentem in corpus agere, sed ex occasione cogitationum animi Deum agitare corpus; ut ex occasione motionum corporis modificare animum; quo omnino reale commercium inter mentem & corpus ruperunt. 5. Leibnitius, & Wolfius in eo Malebranchianis assentiunt, nullum esse reale inter mentem & corpus commercium, sed tantum apparens; sed ut hoc apparens commercium explicent, non, ut illi, ad Deum confugierunt, sed ex ipsa animi & corporis natura secundum praestabilitam harmoniam explicare conati sunt. Quarum omnium opinionum quae verior sit, Deus sciverit. Sed earum prior placet Pantheistis, & Lockianis: Malebranchiana Enthusiastis: Leibnitiana Idealistis: Platonica generosis philosophis & nobilibus: Cartesiana mechanicis. Sed incertae omnes, quod sequentibus theorematiis demonstrabimus.

Prop. XXI. Scholasticorum opinio ceteris, quae feruntur, hominis naturae accomodatior est; nec repugnat phaenomenis; sed nec certa est; & cum natura animi non satis convenit.

D. Prima pars. Mens, quoad homo vivit, unitur corpori (prop 20.); & quidem reali commercio, nisi conscientiam prodere velimus: ex reali enim illo commercio natura existit humana, & inter Mentis ac corporis actiones omnes perfecta harmonia: at totum hoc falsum est nisi concipiatur anima velut entelechia prima corporis humani, ex qua hominis manet energia & vita: Quum ceteri philosophi & reale illud commercium abrumpant, & negent Mentem esse corporis humani Entelechiam; ea docent quae naturae humanae, & intimae cujusque conscientiae minus sunt consentanea; consentanee ergo naturae humanae & intimae cujusque conscientiae Scholae philosophi ratiocinantur.

Secunda pars. In homine actiones sunt quae ad duo summa genera referre possis, *motiones*, & *cogitationes*. Tum motiones, quae in tota sunt corporis machina, item in duas classes partiri possumus; & quaedam *ingenitae* sunt ac *naturales*, qualis aequabilis illa motio,

qua

quidem non habeo, sed nec manifesto falsam comperio: & in re obscura infinita opinari facile esse video; quorum quousque quod sit verum sciatur, nihil decerni affirmate potest. Accedit quod ea vis, quae ab homine in alia corpora transfunditur longe sit diversa a vi illa vitali, quae in toto est corpore. Tandem hoc systema accommodatum est non iis tantum phaenomenis facilius explicandis, quae *vitam* & *sensum* spectant, sed iis maxime, quae ad voluptatem & dolorem pertinent, quae praeterquam in toto sentiuntur corpore, intensionem suam habent & remissionem, in ratione ejus intensitatis & remissionis, quae est in motione corporis, qua *vita & sensus* continetur; & congeminantur haec plerumque, ut plures diversi generis dolores, & voluptas & dolor, idque in diversis hominis partibus vivide & distincte sentiantur. Quae quum sint, qui Scholasticorum systema nimis praepropere damnant, ii seculo magis indulgent, quam rationi consulunt. Nec Cartesius, qui adversus praecipitantiam philosophandi tam saepe invehitur, rem attente ad incudem revocaverat. Qui sequuti sunt, novitatibus dum toti intendunt, vetera negligunt, dixere magis quod placeret, quam quod repererant. Nempe vetera fastidiosum hominis ingenium contemnit,

Transvolat in medio posita, & fugientia captat.

Tertia pars. Quum plures esse possint phaenomeni alicujus causae, & ex earum nulla evidenti intuitione, vel demonstratione pendere id intelligatur; aut nulla perspicua demonstratione ceterae possibiles excludantur; qui ex una potius, quam altera pendere illud contendit, incertum pronunciat. Jam unionis mentis & corporis modi esse possunt plures, non ii tantum quos alii a Peripateticis edidere philosophi, sed & qui mentis nostrae aciem fugiunt; quorum nec suum perspicue demonstratione comprobarunt Scholastici, sed probabilibus tantum probationibus; nec reliquos evidenter rejecerunt, quemadmodum patet, incerta ergo eorum est doctrina, & non nisi opinatio. Tum quaedam sunt in hac scholarum

ve-

veterum doctrina, quae nec ipsos intellexisse Scholasticos, si ingenui esse velint, nepotes concedent; nec philosophorum recentium ullus: veluti qui transfundi ex corpore in animum quidpiam, & in eo *spiritualizari*, qui ex Animo in corpus, atque in hoc *corporalizari*, queat, quae recte vocabula nihili appellat Wolfius: qui corpus ab incorporea substantia agitari possit: nam reactione id fiat aliqua, an nulla, fieri intelligi nequit, quum naturae corporeae proprium sit reagere in agentia & impellentia: reagere vero in animum corpus minus etiam intelligi potest. Quod si Scholastici regerant, eam objectionem spectare omnes corporum vires activas, ipsum quoque Deum, si ad illum velut omnis motionis fontem confugiatur; annuemus. Sed fatebimur esse, ut haec, ita illud ignotum. Non dubito quin (si in re tam obscura minus obscurum speciem veri ementiri possit) intelligatur facilius *a vi informante* agitari corpus aliquod, quam *ab assistente*: sed in re etiam minus obscura tantum superest tenebrarum, ut qui id negare velit sit conscientiam dissimulaturus; utque non injuria Wolfius inter qualitates occultas eam doctrinam retulerit, & quod facetum, geometrica demonstratione confirmaverit (*a*).

Quarta pars. Mens humana est substantia a corpore distincta & diversa (prop. 12.); ea autem si corpori unitur, quemadmodum Scholastici contendunt, efficiet cum corpore unam eandemque substantiam, cujus corpus sit materia, Mens materiae energia, & actus, quod illi deserte docent, uti ex adjecto Scholio patet (A); quod nescio utrum sit ei Mentis naturae, quam demonstravimus, satis consentaneum.

Sch. (A) Peripatetici illi majorum Gentium (nam posteriores rem penitus non inspexere) dum ea de re disputant, sit ne anima humana *forma* corporis, necne, talia dicunt, quae,

(a) *In Psychol. Ration. sect.* 3. *cap.* 2. §. 528.

quae, nisi stabile illud Dicaearchi spiritus & corporis conjugium in unam eamdemque substantiam statuatur, & superiora omnia theoremata evertantur, vix, opinor, intelligi possunt. B. Thomas (*a*) quum percensuisset veterum philosophorum opiniones super unione mentis corporis, easque, accurate necne, rejecisset, iis verbis Mentis velut *formae*, & corporis unionem adstruit (*b*), quae perspicuum faciunt, quod dico. Scilicet nec probat Mentem uniri corpori velut *motorem motae machinae*, quod & Plato, & Augustinus censuere: nec ope *phantasmatum*, quae ex corpore excipit, quod opinabatur Averroës: sed contendit eam esse debere *formam substantialem* corporis. *Ad hoc autem*, pergit ille, *quod aliquid sit forma substantialis alterius, duo requiruntur: quorum unum est, ut FORMA SIT PRINCIPIUM ESSENDI SUBSTANTIALITER ei cujus est forma: principium autem dico, non effectivum, sed formale, quo aliquid est, & denominatur ens. Unde sequitur aliud, scilicet quod FORMA ET MATERIA CONVENIANT IN UNO ESSE . . . & hoc ESSE, est in quo subsistit SUBSTANTIA COMPOSITA, QUAE EST UNA SECUNDUM ESSE EX MATERIA & FORMA CONSTANS*. Et ne quid desit, addit paulo post, *Non tamen minus est aliquid unum ex substantia intellectuali & materia corporis, quam ex forma ignis & ejus materia: sed forte MAGIS; quia quanto forma magis vincit materiam, tanto ex ea & materia magis efficitur unum*. Et emollit haec quidem paulo inferius, dum negat substantiam intellectivam esse *totaliter materiae immersam, ut aliae formae materiales*, quae videri possunt superioribus contraria: sed statim, objecta diluens, addit (*c*) . . . *non enim corpus & anima sunt duae substantiae actu exsistentes, sed ex iis dua-*

(a) *Lib.* 2. *contra Gent.*
(b) *Ibid. cap.* 68.
(c) *Ibid. cap.* 69. *sub initium*.

duabus fit UNA SUBSTANTIA actu exsistens, ideſt unum per ſe ſubſiſtens, quod illi eſt ſubſtantia. Erant qui opponebant, intelligi non poſſe, ſi ſic ſe res haberet, mentem rem eſſe a corpore ſeparatam. Reponit, etſi non per *eſſentiam*, at per *potentiam* intelligendi, quae ſine corpore fit, id eſſe verum: Quum tamen idem paſſim ſcribat *potentiam cujuſque rei ejus eſſentia contineri*, quod verum ceteri Philoſophi habuere. Franciſcus Ferrarienſis, qui B. Thomae interpres perhibetur acutiſſimus, ut clarius etiam doceat, qui ex corpore embrionis, quod etiam ante unionem cum anima, ſubſtantia eſt, & ex ſubſtantia ipſa intellectiva una fieri poſſit ſubſtantia, quum id ex Peripateticae philoſophiae dogmatis ſit ἀδύνατον; addit, *corpus adventu animae corrumpi ſecundum ſubſtantiam*. Quae proculdubio miranda eſt Philoſophia! Accedit, quod *forma* & *materia habent ſe ut potentia & actus* (a): adeoque quum anima ſit forma corporis eſt ejus *actus primus potentia vitam habens*. Quod ſi, ut nunc loquuntur philoſophi, proferre velis, anima eſt vis corpori activa, tota diffuſa corpore, &, ut Dicaerchus dicebat, una corporis temperatio, qua illud vigeat & ſentiat. Scio non hoc dicere ſcholae Philoſophos voluiſſe, quod illi aperte oppugnabant: at nemo non videt ea inde conſequi. Et bene habet, quod non proſpexerunt, quo ea doctrina abire poſſet: alioquin quibus illi piaculis expiari poſſent? Atque hinc intelligitur, graviſſimas proferre potuiſſe recentiores Philoſophos cauſas, ſi id animadvertiſſent, cur veterem potius Platonicam, & Auguſtinianam doctrinam ſuper unione mentis & corporis, quam hanc Peripateticorum, tenuerint. Nempe eſt haec quidem Philoſophiae Ariſtotelis aeconomiae inſerta, qui Deum fecit *animam informantem materiae*, ut alias obſervatum eſt; ſenſus & phantaſiae phaenomenis adulatur, ita ut ſyſtemati ſuo accommodatiorem *Senſiſtae* & *Materialiſtae* philoſophi reperiant nullam: at

(a) *B. Th. ibidem. cap.* 71. *& paſſim alibi.*

at est interim talis quae rationi adversatur, & quam Christiani philosophi vix sine nefandis consectariis tueri possint. Haec observari ab iis velim, qui tanta cum protervitate in recentes philosophos invehuntur, quasi qui Mechanica philosophandi ratione substantias incorporeas e dignitate sua deturbarint, quum illi potius sedi & dignitati suae restituerint. Nam, quaeso qui dicit mentem humanam esse *vim*, *virtutem*, *actum*, *principium essendi substantialiter* corporis, quocum corpus *unum simpliciter*, *unam SUBSTANTIAM* efficiat, is ne melius Mentis naturae & dignitati prospicit, an qui praesidere eam corpori, eoque velut instrumento uti, nec ullo modo cum eo misceri pronunciat? Quae quum observo, miror Hobbesianos, & Lockianos philosophos, dum de natura animi loquerentur, & quidem tanta cum invidia, ad hos patronos non appellasse: nam ego certe non video quid intersit inter Aristotelis, ejusque discipuli Dicaearchi, & Lockii de natura animae sententias: illi enim est *actus corporis*, & *forma substantialis*, energia scilicet, entelechia, & *usia* corporis: isti corporis totius temperatio: huic tandem vis qua corpus vivit & cogitat. Rogoque viros doctos, ut me ejus discriminis admoneant.

Prop. XXII. Motiones vitae vegetativae, & sensitivae necessariae sunt, non liberae, omnemque usum rationis praevertunt.

D. Primum ex intimo cujusque sensu & conscientia: nam crescere, nutriri, vegetare corpus; tum motus pulmonum, cordis, sanguinis, in nobis fiunt velimus, nolimus: manifestissime eas motiones distinguimus a voluntariis, gesticulationibus artuum; motu oculorum, linguae; agitatione totius corporis; translatione de loco in locum, quae ex consultatione fiunt, saltem quum ex ratione & deliberatione fiunt, quod est ex libertate fieri (def. 12.) Atque hinc nascuntur hominis temperamenta, ac temperamentorum affectiones & propensiones & ipsae necessariae. Inde quoque sensus doloris & voluptatis necessarius, ex iis motionibus paulo ve-

he-

hementioribus, quae ſeu ab extrinſecis, ſeu ab intrinſecis excitantur cauſſis. Neque quiſquam eſt adeo aut ſibi ignotus, aut impudens, ut haec omnia ex imperio & libertate noſtra proficiſci affirmare poſſit. Nihil enim eſt quod de natura noſtra clarius intelligamus, atque certius pronunciare poſſimus.

Altera autem pars ex ſuperiori patet. Nam quae neceſſario in nobis fiunt, ea profecto uſum libertatis antevertunt; adeoque uſum conſultationis atque deliberationis, ideſt rationis.

Nec regerant Malebranchiani, poſitis earum motionum neceſſariis perceptionibus, a Deo eas produci, neque idcirco omnem rationem antevertere. Nam hos rogo, quum perceptiones ſint *cauſae occaſionales* motionum corporis, nullaeque in corpore a Deo excitentur motiones, niſi quae perceptionibus & voluntatibus mentis reſpondeant, ut ſarctae tectae leges unionis mentis & corporis ſerventur; percipit ne Mens, aut vult omnes eas motiones, quae ad conſervandam vitam corporis ſunt neceſſariae? Si percipit, percipiet quoque totam partium omnium corporis compagem & ſtructuram; neque enim alias, quae motiones vitae conſervandae inſervire poſſint, intelligere poteſt. Vix, opinor, eo confidentiae avadent, ut haec affirment ſerio: nam ſi exercere ingenium, & ludere velint, non repugno. Moneo tantum, quod haec,

Si quem delectent barbatum, amentia verſat.

Prop. XXIII. Si earum actionum & corporis ἐνεργείας (prop. 22.) Mens eſt immediatum principium, eae provenient in corpore neceſſaria naturae Mentis in corpus emanatione ſeu effluxione.

D. Nempe quae ex re aliqua fluunt non ex libertate, ſed neceſſario, emanationes eſſe debent, ſeu effluxiones neceſſariae naturae ejus rei: quum autem hujuſmodi actiones, ἐνέργειας & vitae hominis (prop.22.) antevertant rationis & libertatis uſum (ibidem); nequeunt eſſe niſi effluxiones neceſſariae Mentis, ſi

quidem ab illa sunt immediate.

Prop. XXIV. Si Mens est immediatum principium energiae corporis, est *forma* corporis *substantialis*.

D. Si id ita est; energia corporis est necessaria effluxio mentis totum permeans corpus (prop. 23.); effluxiones autem, quae ex re aliqua fluunt necessitate naturae, essentiales ei rei sunt; energia ergo illa erit Menti essentialis, idest ipsa mens actuosa; adeoque mens erit energia haec, actus & entelechia corporis, idest forma substantialis.

Coroll. Si Cartesiani & Platonici ita Mentem locant in Cerebro, ut ea sit principium immediatum totius Energiae corporis, ii negare nequeunt mentem esse *formam* corporis *substantialem* (ex prop. 24.).

Opponunt, nihil prohibere, quo minus Mens praesideat quidem in cerebro, ex eoque moderetur totam humanam machinam ope motus, quin influat physice in corpus. Enimvero seu in corpore ingens *spirituum animalium* copia insit, & ad energiam illam corporis producendam ii apti erunt administri: seu ope nervulorum, eorumque fluidi nervei, & fibrillarum id dicatur fieri, & intellectu facillimum est, quum tota humanae machinae tela a cerebro ordiatur, inde etiam exordiri vitam. Sat est igitur moveri a mente glandulam pinealem, aut eam cerebri partem, unde procecedunt nervi, ut tota corporis harmania & vita consistat. Sed Cartesianos rogo, voluntate ne Mens glandulam pinealem agitat quaquaversus, an ipsa naturae suae necessitate? Posterius sine physico influxu fieri nequit; & prius nec intelligitur, & adversatur vivido naturae nostrae sensui. Sed, inquiunt, cur membra paralysi affecta, quae excipiendo a cerebro motui apta non sint, sensu & vita destituuntur? Quia nempe ne cannae quidem Musicae, si orificia, unde perfluit flatus, clausa sint, sonum reddunt. Nec interim, quum sonant, inflari spiritu minus verum est. Ne plantae quidem rami virescunt, si vasa, quae succum deferunt, obstruantur. Sed an idcirco quum virent non

non eos permeat ſuccus? Nempe vis illa ſenſifera & vegetatrix quaecumque ea ſit, quae ex Animo in corpus perfluit, ſiquidem perfluit (ejus ſcilicet opinionis auctorum heic perſonam gero), meatus, vaſa, organa energiae illi apta habeat oportet, ut & tranſeat, & agat. Pergunt, quum ex capite tota vitae humanae ſtructura ordiatur, non ſine ratione id factum ſit oportet: nec eſſe alia ea ratio poteſt, niſi ut ibi praeſidens Anima movendo & regendo corpori ſit expeditior. Quae ſi ratio quidquam valet, probabit etiam brutorum totam animam in cerebro reſidere, quorum ſimilis eſt machinae ſtructura: tum plantarum vim vegetatricem & plaſticam in uno ſemine, aut ſolis radicibus contineri, nec ullo modo corpus plantae pervadere, niſi ſola fibrillarum oſcillatione. Addunt porro, ita fieri ut in toto corpore, atque in ſingulis ejus partibus inſint cogitationes, ſi quidem Mens in tota ſit humana machina: quod quum non ſit, in cerebro Mens praeſidere poteſt, quin per totum corpus diffundatur. Cui argumento reponunt Scholaſtici, Mentem ita corporis partibus eſſe apta, ut eas exſerat actiones, quae ſint parti cuilibet accommodatae. Atque ita videt quidem in oculo, non in aure; nec aure, ſed naribus odoratur. Non alia ratione ac idem plantarum ſuccus candere poteſt in flore, vireſcere in fronde, flaveſcere in pomo: idem in cannis Muſicis flatus altius, gravius ſonare: idem calor liquefacere, aut indurare. Quod, inquiunt, intellectu facilius eſt, quam inextenſam ſubſtantiam & ab omni corporis commercio abſtractam eodem tempore odorem, ſonum, ſaporem, colorem, calorem, frigus, dolorem, & voluptatem, quod evenit plerumque, ſentire. Ut ecce Palaemon *cui renes morbo tentantur acuto*, per amoenum collem ſpatiatur,

Quum omnis ager, omnis parturit arbor;

Paſtores

Formoſam reſonare docent Amaryllida Sylvas.

Is virentia late prata proſpectat, *niveaſque bidentes*: legit *humi naſcentia fraga*, & guſtat; matutino gelu rigent artus, dum, admoto lateri fomento, uritur.

Haec ne tu in uno conario compones ? Aut in uno geometrico puncto ?

Corol. 2. Si Mens non est forma corporis substantialis ; ea nullo modo immediate influit in corpus.

Sch. Id intellexit Malebranchius & Leibnitius ; qui idcirco reale omne commercium inter Mentem & corpus sustulere , ille systemate *causarum occasionalium* ; hic harmonia praestabilita . Scilicet qui cum una parte commercium illud *immediati & physici influxus* ponit , is intelligit non repugnare mentem totum corpus permeare & agitare posse , nec idcirco est cur reprehendat Scholasticos . Quod si de maxima corporis parte negat , is etiam neget de omnibus.

Prop. XXV. Si Mens ita praesidet in cerebro , ut non sit etiam *forma substantialis & essentialis* humani corporis , ponenda est media quaedam substantia , quae sit anima hominis *vegetativa* & *sensitiva* , seu principium activum earum actionum , ejusque energiae , quae in corpore inest necessaria .

D. Nam si ita praesidet , ea non influet in corpus (prop. 24. coroll.2.) adeoque eae actiones *vegetativae* & *sensitivae* vitae quae sunt in toto corpore , ut patet , & necessariae prop. 22.) a Mente provenire nequeunt ; ergo alterius activi principii erunt (prop. 67. p. part.) quod appellabitur *anima media* , seu *vegetativa* & *sensitiva* .

Schol. 1. Sit ne in homine reapse *anima* haec *media* magna contentione inter philosophos disputatur . Nam (a) & veteres Philosophi *subtilissimo fluido* , quae sit ani-

(a) *Extat apud Homerum in Odissea* Λ *locus omnino aureus , ex quo apparet perspicue , veteres Mentem ab Anima distinxisse , atque Animae tantum , velut mediae cuidam substantiae , effigiem , aliasque qualitates corporeas tribuisse . Narrat eo in loco Ulysses inter veteres apud inferos Heroas & Herculem vidisse , diuque cum eo*

anima media, Mentes circumvestiri crediderunt, & in eandem sententiam magna pars antiquorum Christianorum Theologorum ivit, & recentes plurimi, ut superius adnotatum est, suum calculum addidere. Nec scholasticorum plerisque ea displicuit, inprimis Zabarellae (*a*) & Henrico Gandavensi (*b*), qui tres Animas velut tres substantias realiter distinctas, *Vegetativam*, quae sit materies *Sensitivae*; Sensitivam quae sit materies *Intellectivae*; Et Intellectivam, quae *actus* sit, in homine posuerunt. Accessere Chimici quidam & Fanatici, Theophrastus Paracelsus (*c*), Joannes Baptista Helmontius (*d*), & Joannes Comenius (*e*), qui Mosaicam esse & Cabbalisticam doctrinam contendit. Hic post Cabbalistas quosdam Nῦν *Mentem* a Deo esse, animam mediam ex praeexistente spiritu mundi, quod & Fluddus opinatus est (*f*), & Campanella (*g*): & Henricus Morus, etsi doceat animam vegetativam & sensitivam esse ipsam

 Men-

---

eo colloquutum, sed agnoscit fuisse id Εἴδωλον *Herculis; Hercules enim ipse apud Deos immortales convivabatur, qui Homero aliud esse non potuit; nisi Herculis Mens*, ut Mens cujusque id sit quisque. *Sed ponam Homeri locum.*

Τὸν δὲ μέτ' εἰσένοησα βίην Ἡρακληείην,
Εἴδωλον· αὐτὸς δὲ μετ' ἀθανάτοισι θεοῖσι
Τέρπεται ἐν θαλίῃς . . .
Post haec vidi *vim vitalem*, *animam* Herculis,
Formam, *animam effigiatam*: nam ipse apud immortales Deos
Oblectatur in conviviis . . . .

(a) *In libro de facultatibus animae cap.* 8.
(b) *In* VII. *physicorum quaest.* 8.
(c) *De Creat. hominis pag.* 757.
(d) *De Sede Animae num.* 17.
(e) *In physica cap.* XI. *pag.* 194.
(f) *Apud Gassendum Exercit. in Fludd. philosoph. c.* 19.
(g) *De sensu rerum.*

Mentis vim toto corpore fusam, ab eo non admodum abhorret, & spiritum mundi archeon plurimum in vitam humanam influere (a). Referemus in pauca quae in eam rem excogitata sunt. Nec nunc moror Comenii argumenta e Scriptura Sacra depromta, ne contortis interpretationibus hominum Fanaticorum quid concedere videar.

2. Vitam sensitivam, qua voluptatem & dolorem sentiamus, qua externarum rerum impressiones, & imagines excipiamus, toto corpore esse fusam pluribus demonstravit Morus (b): 1. Nulla est corporis pars in qua voluptas aliqua aut dolor non sentiatur, & quidem vivide & distincte. Dicere id fieri ope motionum ad sedem usque animi communicatarum, adeoque ad ipsam animam, est sine consilio rationis loqui. Nam si id sit, nihil erit in extremo pedis digito, dum uritur, aut scinditur, nisi motus, sensus vero nullus: est enim sensus in sola mente. Cur ergo dolor persentitur in digito? inde scilicet oritur doloris causa. Sed quoniam is motus perpetuatur ad cerebrum usque; eoque totus nervus, quo is communicatur, concutitur; ita ut causa physica ejus doloris sit is motus, quatenus ad partem concussam refertur a mente, oportet in toto nervo, quo defertur motus ille, dolorem persentiri, quum in toto nervo sit eadem causa doloris physica: quod si non in toto; ne in extremitate quidem, ex qua exorditur motio.

3. Praeterea aperte distinguimus dolores qui ex sola perceptione nascuntur, ab iis qui nascuntur ex violenta corporis contusione, aut scissione, ut sit inter eos id discriminis, quod est inter dolorem, quem Nauta sentit ex fractura navis; & quem percipit ex cruris, aut brachii fractura. Id autem discrimen esset nullum, si eodem modo ex perceptione mali, quod contingit rei, quam caram habemus, & corporis contusione afficeretur Mens.

4. Tum

(a) *De Immortalit. animae.*
(b) *De immortal. Animae libro 2. cap. x.*

4. Tum qui dolores animi dicuntur intensi magis aut minus sunt in ratione intensitatis motionis energiae corporeae, quae agitatio necessario perceptionem mali sequitur. Ex. gr. ex acerba amici morte perstringitur spiritus, & cor, atque in ratione hujus excitatae in corpore perturbationis consequitur dolor. Quod argumento est dolorem esse in anima per corpus diffusa.

5. Quod pertinet ad sensationes id potissimum argumentum ex Moro adornant. Nisi animae aut *sensitivae*, aut *rationalis* essentia a communi sensorio ad oculos pertingat, difficillimum erit intellectu, qui distincta repraesentatio fieret objecti cujusvis visibilis. Nam qui non confunduntur colores? praecipue cum colores qui in ipsis sunt radiis luminis, non possunt eo pertingere distincti, quo radii ipsi non pertingunt, idest ad remotiorem cerebri partem. Qui porro imago objecti non dispercitur per confragosas ad cerebrum usque nervorum contexturas? Cur saltem non miris modis confrangitur? Nam experimenta Catoptrica aperte docent, dissipatis radiis ob inaequalem in speculis inaequalium angulorum reflexionem, aut contortas & monstrosas imagines rerum objectarum apparere, aut etiam concisas in partes.

6. Est ergo anima in toto corpore; nec tamen *Intellectiva*; nam quod proprium Intellectivae est, percipere, judicare, ratiocinari, id in solo cerebro persentiscimus distincte, ut argumento sit in eo mentem praesidere, seu in conario Cartesii, sed in aliquo cerebri ventriculo, quod probabilius putarunt alii, seu in toto cerebro; quod parum refert. Praeterea quae est in corpore anima vegetatrix & sentiens, nec imperio mentis paret, & a pluribus externis caussis pendet, & veluti nutritur, in primis aere, igne, & spiritu mundano plastico. Id etiam ostendit hanc animam esse a Mente distinctam: Tum contrahitur haec, & dilatatur pro ratione corporis, quod *Intellectivae* esse nequit. Tandem dolor & voluptas, & sunt animae, nec esse possunt *Intellectivae*. Nam & sunt mutationes quaedam substantiae, quae dolore aut

voluptate afficitur ; & gradus intensitatis dolorum & voluptatum, qui intenduntur & remittuntur, sine intensione & remissione subjecti, quod dolet, aut laetatur, intelligi nequeunt : Anima autem intellectiva nec internae mutationi obnoxia est, nec ullo modo intendi & remitti potest. Atque haec sunt argumenta eorum qui animam sensitivam a Mente distinguunt, non ea certe perspicua, nec certa, sed probabilia tamen, quae juvenem olim Gassendum in sententiam pertraxere, ut ipse adversus Fluddum fatetur, quaeque plerumque veri specie mihi adblandiuntur. Sed nolo opinari.

SYSTEMA MALEBRANCHIANUM,

Seu causarum occasionalium.

PErgamus nunc ad systema Malebranchianum. In hoc systemate commercium inter mentem & corpus explicatur ope modificationum harmonicarum Mentis & corporis, quae immediate a Deo producuntur ex sua generali voluntate, & secundum aeternas & immutabiles leges. Scilicet Deus in gratiam corporis perceptiones quasdam & voluntates in Mente producit, quae impressionibus in corpore factis, corporisque modificationibus respondeant : & in gratiam Animae quosdam motus in corpore excitat, quia Anima hos & non alios vult. Quamobrem nec Anima influit ullo modo in corpus, nec corpus in Animam : nullum reale sed apparens tantum inter duas hasce substantias intercedit commercium. Tantum cogitationes & voluntates Animae *causae sunt occasionales* motionum corporis : ut motiones corporis : *causae occasionales* cogitationum & voluntatum animi. Praeterea nulla est in corpore anima aut *sensitiva*, aut *vegetativa* : ejus omnia phaenomena aut motus sunt, aut corpori non recte tribuuntur.

Prop. XXVI. Systema *causarum occasionalium*, 1. incertum est, 2. intimae conscientiae repugnat, 3. gravissi-

vissimis argumentis oppugnatur, 4. & cum Theologia Christiana non satis consentit.

D. Prima pars. Quum plures esse possunt dati alicujus phaenomeni causae, earum nulla pro certa habenda, nisi quum omnes aliae aut falsae demonstratae sunt, aut impossibiles: jam nec certi sumus nullas superesse alias vias explicandae unionis mentis & corporis, quam quae hucusque sunt a Philosophis traditae, nec, quae suo tempore ferebantur, demonstratae sunt a Malebranchio falsae, vel impossibiles; & postquam is occidit reperta est etiam *harmonia prae stabilita*; incerta est ergo hypothesis illa causarum occasionalium. At enim, nulla res creata potest sibi quidquam *realitatis* dare, quum *ex nihilo nihil esse possit*, & *nulla res dare sibi aut alteri possit, quod non habet*. Quum autem & cogitationes novae sint novae etiam realitates Mentis, & novae sint realitates novae corporis motiones; nec corpus sibi novos motus, nec Mens novas cogitationes creare potest. Utrumque ergo efficit Deus (*a*). Ego unum rogaverim, qui sciunt id Deum posse? Quia, inquiunt, & omniscius est, & omnipotens. Sed iterum rogaverim, qui omniscius est & omnipotens, potest ne tales naturas creare, quae & cogitent ipsae suapte vi, & moveant? nam & homines, qui nec omniscii sunt, nec omnipotentes, tales machinas fabricare didicerunt, quae sua partium temperatione moveantur. Quod si Deus potest (nec enim adeo vesania agitari putaverim, ut negent), unde sciunt non id effecisse? Incertum ergo quodcumque pronunciant. Sed illa sola via (inquit Malebranchius) & facilior est & brevior, & breviori semper & faciliori via operatur Deus. Nae ego stultus, qui puto, & omnes agendi vias esse Deo aeque faciles, atque breves; & eam dicere nos debere faciliorem brevioremque, qua

(a) *Ita ferme rationes subducit suas Auctor operis. Actions de Dieu sur les Creatures.*

qua ille operatur, non eam quae homuncionibus placeat! Nunc disco philosophos alioquin doctissimos Virgiliano Tityro esse persimiles.

Urbem quam dicunt Romam, Meliboee putavi
Stultus ego huic nostrae similem . . . .
Sic Canibus catulos similes, sic matribus haedos
Noram, sic parvis componere magna solebam.

Ignosco: natura est enim ita comparatum, ut rebus ignotis, quas maxime celebrare volumus, naturam atque affectiones nostras tribuamus. Hinc illud Ciceronis adversus Poetas, *humana transtulerunt ad Deos: divina mallem ad homines.*

Secunda pars. Clara omnium hominum conscientia docet corpus hoc nostrum ab anima agitari, animari, vivum atque vegetum fieri, esse inter Animam & corpus commercium reale: at haec omnia abrumpit systemate suo Malebranchius; clarae igitur cujusque conscientiae & sensui, nec plebejorum modo, sed ipsorum philosophorum, Malebranchii ipsius, haec doctrina repugnat. Neque vero argumenta ex claro hominum sensu atque conscientia desumta nihili esse debent apud homines: saltem in dubium vocari nequeunt, nisi ex perspicuis demonstrationibus, non ex meris hypothesibus. Ex. gr. Quum Optici a communi sensu discedunt, docentque visionem non fieri per *extramissionem*, sed *intromissionem*, pronunciati sui claras demonstrationes praeferunt. Astronomi dum motum Telluri contra communem sensum persuadere student: Physici, dum negant qualitates sensiferas esse in rebus ipsis corporeis. Nunc quum nullas perspicuas systematis sui demonstrationes Malebranchius protulerit; non video, cur a sensu omnium communi & claro sit discedendum. Nam argumenta Auctoris libri *Actionum Dei in Creaturis* fanatismo sunt omnia involuta, &, si quid probant, probant etiam, Deum esse solum mundi *actum*, *animam*, *naturam*, quod est Spinozistis assidere.

Quamquam illud scire velim, cur ne Malebranchius ipse post diuturnas meditationes intelligere potuit, unde nascatur sensus hic vividus & clarus, animam im-

media-

mediate corpus movere, quum, si illi fides, id sit falsum? Nempe quum anima sit conscia operationum suarum, nihil illi debet esse facilius, quam internoscere inter eas actiones, quas ipsa naturâ suâ exserit, & eas, quarum non physica, sed moralis tantum causa est. Nemo est quantumvis stultus, qui non advertat, quid intersit inter movere baculum propria manu, & praecipere alteri, aut eum orare, ut moveat. Josue, ex gr., intelligebat aperte, quantum esset discrimen inter cessare solem a motu ad suum nutum, dehinc iterum ad nutum suum moveri: atque ad nutum brachium movere, aut cohibere. At nunc fit ut ne perspicacissimus ipse Malebranchius longa attentione distinguere potuit inter eas actiones quae sunt Animae propriae, & eas cujus est occasio. Quod si nullas Animae actiones tribuere vult, contenditque esse omnes passiones, negare quoque debet ulla activa vi esse Animam praeditam, ac consequenter esse in nobis ullam Animam. Mihi enim tantumdem est, nullas esse in mundo Animas praeter Deum, & esse, sed magis etiam inertes, quam corpora. Quae quum sint, non intelligo, qui philosophandi hic furor sit, nota & clara hominibus e manibus auferre, obscura & ignota substituere. Non tu, Malebranchi,

. . . . floribus Austrum
Perditus, & liquidis immittis fontibus Apros?

Tertia pars. 1. Non intelligo cui usui sit Mens humana in corporibus, atque adversus Malebranchium argumenta omnia flecto, quae adversus Platonem Arnobius (*a*). 2. Nec quae esse possit libertas in corporis actiones, si nullum in corpus habet Mens imperium: sed ne in Mente ipsa quidem esse ulla voluntatum libertas potest, si ex occasione tantum motionum corporis omnes in illa cogitationes & voluntates producat Deus. 3. Cur non sit Deus anima mundana: nec enim aliud

(a) *Vide superius pag. 106.*

qua ille operatur, non eam quae homuncionibus placeat! Nunc disco philosophos alioquin doctissimos Virgiliano Tityro esse persimiles.

Urbem quam dicunt Romam, Meliboee putavi
Stultus ego huic nostrae similem . . . .
Sic Canibus catulos similes, sic matribus haedos
Noram, sic parvis componere magna solebam.

Ignosco: natura est enim ita comparatum, ut rebus ignotis, quas maxime celebrare volumus, naturam atque affectiones nostras tribuamus. Hinc illud Ciceronis adversus Poetas, *humana transtulerunt ad Deos: divina mallem ad homines*.

Secunda pars. Clara omnium hominum conscientia docet corpus hoc nostrum ab anima agitari, animari, vivum atque vegetum fieri, esse inter Animam & corpus commercium reale: at haec omnia abrumpit systemate suo Malebranchius; clarae igitur cujusque conscientiae & sensui, nec plebejorum modo, sed ipsorum philosophorum, Malebranchii ipsius, haec doctrina repugnat. Neque vero argumenta ex claro hominum sensu atque conscientia desumta nihili esse debent apud homines: saltem in dubium vocari nequeunt, nisi ex perspicuis demonstrationibus, non ex meris hypothesibus. Ex. gr. Quum Optici a communi sensu discedunt, docentque visionem non fieri per *extramissionem*, sed *intromissionem*, pronunciati sui claras demonstrationes praeferunt. Astronomi dum motum Telluri contra communem sensum persuadere student: Physici, dum negant qualitates sensiferas esse in rebus ipsis corporeis. Nunc quum nullas perspicuas systematis sui demonstrationes Malebranchius protulerit; non video, cur a sensu omnium communi & claro sit discedendum. Nam argumenta Auctoris libri *Actionum Dei in Creaturis* fanatismo sunt omnia involuta, &, si quid probant, probant etiam, Deum esse solum mundi *actum*, *animam*, *naturam*, quod est Spinozistis assidere.

Quamquam illud scire velim, cur ne Malebranchius ipse post diuturnas meditationes intelligere potuit, unde nascatur sensus hic vividus & clarus, animam immedia-

mediate corpus movere, quum, si illi fides, id sit falsum? Nempe quum anima sit conscia operationum suarum, nihil illi debet esse facilius, quam internoscere inter eas actiones, quas ipsa naturâ suâ exserit, & eas, quarum non physica, sed moralis tantum causa est. Nemo est quantumvis stultus, qui non advertat, quid intersit inter movere baculum propria manu, & praecipere alteri, aut eum orare, ut moveat. Josue, ex gr., intelligebat aperte, quantum esset discrimen inter cessare solem a motu ad suum nutum, dehinc iterum ad nutum suum moveri: atque ad nutum brachium movere, aut cohibere. At nunc fit ut ne perspicacissimus ipse Malebranchius longa attentione distinguere potuit inter eas actiones quae sunt Animae propriae, & eas cujus est occasio. Quod si nullas Animae actiones tribuere vult, contenditque esse omnes passiones, negare quoque debet ulla activa vi esse Animam praeditam, ac consequenter esse in nobis ullam Animam. Mihi enim tantumdem est, nullas esse in mundo Animas praeter Deum, & esse, sed magis etiam inertes, quam corpora. Quae quum sint, non intelligo, qui philosophandi hic furor sit, nota & clara hominibus e manibus auferre, obscura & ignota substituere. Non tu, Malebranchi,

. . . . *floribus Austrum*

Perditus, & liquidis immittis fontibus Apros?

Tertia pars. 1. Non intelligo cui usui sit Mens humana in corporibus, atque adversus Malebranchium argumenta omnia flecto, quae adversus Platonem Arnobius (*a*). 2. Nec quae esse possit libertas in corporis actiones, si nullum in corpus habet Mens imperium: sed ne in Mente ipsa quidem esse ulla voluntatum libertas potest, si ex occasione tantum motionum corporis omnes in illa cogitationes & voluntates producat Deus. 3. Cur non sit Deus anima mundana: nec enim aliud

---

(a) *Vide superius pag.* 106.

aliud Animae nomine intelligimus, nisi principium activum vitae, sensus, cogitationum: at ex Malebranchianis omnium harum rerum immediatum activum principium est Deus. Quam rem Anonimus superius citatus videtur diserte dicere. Ei enim anima cujusque hominis est cogitatio; & omnis cogitatio perpetuo creatur a Deo immediate; quod si recte accipio, est idem atque dicere, Deum perpetuo & perenniter in mundanis machinis cogitare. 3. Lex est mechanica, corpus motum nec cessare a motu, nec a priori directione, nisi incursu alterius; quae falsa est in corporibus hominum & brutorum. Dicere vero in hominibus & brutis esse legis exceptionem, est *ludere par impar:* oportuit enim id accurata demonstratione ostendi. Mitto alia, quae protulit Wolfius (*a*). Haec talia sunt, ut Malebranchium imprudentem coëgerint esse in ea sententia minus constantem, ut scilicet philosopharetur ex systemate & paucis; loqueretur, & pluribus, ex communi sensu, ac vulgo, ut ille dicere solet.

Quarta pars. Nemini peccato imputari possunt actiones adversus Dei legem. Nam. 1. scelera a corpore patrata Menti imputari non possunt, quippe est illa causa moralis (nisi instrumentum dicere mavis). Deus tantum physica. Quis autem non intelligat actiones physicae magis causae imputari, quam morali? 2. ne peccata quidem cordis imputari Menti possunt, quum producantur in illa necessario ex occasione motionum corporearum, Quae si sunt vera, *Ecce qui tollit peccata mundi?* 2. Inutiles sunt leges morales: Nam cui tu usui dices legem *non occides*, si ut occidam corpus moveri debet a solo Deo, animus nihil potest, nisi obtemperare necessario ex occasione motionum corporis? Nempe leges morales tum regulae sunt rationis & voluntatis, si quidem mens & ipsa suapte natura cogitat, & libertate ulla utitur. Tu quum utrumque neges animo

(a) *In Psychol. Rationali sect. 3.*

nimo, inanes efficis & leges, & exhortationes omnes, & consilia. Vide igitur ne intestabilis, & sacer sis. 3. Doctrina peccati originalis hoc systemate est omnino inintelligibilis, nisi statuatur etiam animorum praeexistentia. Enimvero, sublato omni cum corpore Mentis commercio, quo ex surculo contrives labem illam Adamiticam? Scio non deesse Malebranchianis ad haec quae regerant: sed scio etiam *nullam esse falsitatem sine patrono*.

SYSTEMATIS LEIBNITIANI

Enarratio.

GOtofredus Guiliesmus Leibnitius sub exitum elápsi saeculi, ut veterem, quemadmodum scribit, & veram philosophiam restitueret, omnium primum in genuinam substantiae notionem, quam ille in recentiorum philosophorum scholis depravatam esse censuit, inquisivit. Ejus rei specimen exhibuit in commentatione *de primae philosophiae emendatione*, *& de notione substantiae* (a). Ejus ea de re doctrina huc redit, omni substantiae tam corporeae quam incorporeae inesse vim quamdam activam, atque ex ea perenniter actionem sui generis emanare (b), qua super re acerrima illi cum Ruardo Andala fuit concertatio. Ea Leibnitii sententia viam fecit novo dogmati harmoniae praestabilitae. Nam harmoniam actionum duarum substantiarum triplici tantum via & ratione expediri posse vidit. Nempe aut altera in alteram influit, altera alteri est causa determinans, atque id est systema *influxus physici*: aut ab eadem causa extrinseca utraque agitur atque determinatur, *repetita*

(a) *Extat in Act. Erudit. Lips. ann.* 1694. *mense Martio pag.* 110.

(b) *Vide quae dicta sunt pr. part. Schol. prop.* 97.

tita & immediata semper actione, idque Malebranchianum est systema: aut a causa quidem extrinseca sed mediantibus viribus ipsis utrique substantiae insitis, & *harmonia est praestabilita* (a). *Fac*, inquit Bilfingerus, *duo esse horologia, quae consonent; obtineri id potest triplici modo. Uno per influxum, si feceris ut alterum agat in alterum, idque vel mutuo, vel ex alterutro tantum latere. Hanc viam influxus vocabimus. Secundus est si Opificem operi comitem feceris, qui dissonantia ceteroquin vel cessatura horologia singulis momentis sibi mutuo accommodet, alterum dirigens ex altero: hanc viam vocabimus assistentiae. Tertius est, si satis accuratas feceris eas machinas, ut singulae suas leges exacte sequantur, easdemque ab initio sibi respondere curaveris: ita enim quum utraque easdem vel similes exsequatur leges, semel harmonicae numquam dissilient; quam viam praestabiliti consensus vel harmoniae dicimus* (b). Quum autem influxus substantiae corporeae & incorporeae videretur sine ulla *ratione sufficiente* positus, quod neque in corpore esse ulla possit ratio sufficiens actionum animae, nec in anima motionum corporis, everteretque quantitatem virium perennarum, quam statam & immutabilem is habebat: systema vero Malebranchianum vires substantiarum essentiales funditus avelleret: una ei harmonia praestabilita superfuit, qua mentis & corporis unionem explicaret.

Christianus Wolfius hujus systematis praecipuus patronus pluribus additamentis illud exornavit (c). *Anima*, inquit, *ita est a Deo creata, ut vi sua sine ope externae cujusvis causae omnes suas perceptiones & appetitiones continuata serie sibi producat, ita ut semper posterioris perceptionis aut appetitionis ratio sufficiens contineа-*

(a) *Bilfingerus in* Harmonia praestabilita §.15.17.& 18.

(b) *Est Leibnitii comparatio Journal. des savans* 19. *Novemb.* 1696. *edit. Batav. pag.* 708., & 709.

(c) *Vide Psychol. Rat. sect.* 3.

neatur in antecedente perceptione vel appetitione: & corpus ita compactum ac constitutum est, ut per se solum ex legibus motus sine ulla animae ope sibi producat omnes suas motiones, itidem continuata serie, ut semper posterioris mutationis ratio sufficiens sit in praecedente. Quocirca etiamsi nullum esset corpus Animam eadem continuata serie omnes eas perceptiones & appetitiones, quas nunc habet, producere sibi posset; & sublata omni Anima, corpus eadem continuata serie omnes motus suos sibi crearet. Sed qui harmonice alteri altera consociatur? Nempe ea vis animae matrix & primigenia est, vis *sibi repraesentandi universum convenienter ad motus in organis nostris sensoriis productos, ita scilicet ut ea universi idea easdem mutationes subeat quas mundus spectabilis per relationem ad sensus nostros*. Ita utriusque actiones harmonicae procedunt. Quasi diceres, quum oculis suspicio Lunam, tum illa *universi idea* ex Lunae adspectu repraesentatur menti: si libuerit statim a Luna in subjectum mare oculos dejicere, ecce vertigine quadam idea illa exhibet mare: & si attentius contueor oculis innatantes pisciculos, tum ipsa etiam Mentis acies acuitur, introspicitque in immensa universi idea pisciculorum fluctuantes imagines. Tum repente si per vastissima aëris spatia in minutissimas stellas oculos intendo, & circumgiro velocitate incredibili circum singulas, atque pro variis distantiis in partes varias differo, & nunc defigo, nunc proveho, nunc expando, idea illa rotatur, dilatatur, modo se explicans in vasta intervalla, modo se in punctis coarctans. Quod si celeritate magna & continuata successione percurro oculis innumerabilia diversi generis individua, herbas, plantas, lapides, animantia, picturas, numeros, vestes, literas Hebraicas, Arabicas, Sinenses; Graecas, Latinas, quae omnia nullam habent inter se necessariam connexionem, repente idea illa sine ullo cum oculis commercio haec omnia offert. Sed & colores, & sonos, & sapores & odores, & figurarum infinitas miriades uno quasi momento exhibere potest. Oh!

Quo

Quo teneas nodo mutantem Protea vultus?

Mirum non est, si magna animorum contentione super ea re disputatum sit. Ex una parte Leibnitio, Wolfio, Bilfingero, eorumque cohortibus; ex altera Baelio, Andala, Lamio, Turnenimio, aliisque decertantibus. Nam nihil minus involutum excogitari posse putarunt Leibnitiani; nihil magis paradoxum adversarii. Et hi quidem adjutore populo utebantur: nihil enim populus magis esse perspicuum censet, quam reale intercedere inter mentem & corpus commercium. At illi, qui limphati vulgo audiunt, nihil multitudinem verebantur: *est enim philosopia paucis contenta judicibus, multitudinem ipsa consulto fugiens, eique ipsi & suspecta & invisa, ut vel, si quis universam velit vituperare, secundo id populo facere possit, vel si in eam, quam ipsi maxime sequuntur, conetur invadere; magna habere possit auxilia ex vulgarium philosophorum disciplinis* (a).

Prop. XXVII. Systema harmoniae praestabilitae & incertum est, & gravissimis oppugnatur argumentis.

D. Prima pars. Principio Wolfius, quo nemo accuratius in ejus systematis penetralia inquisivit, non habet nisi loco *hypothesis* (b): & *hypotheticam* commentationem suam inscripsit Bilfingerus, & incertitudinis conscius monet in praefatione lectorem Plautinum illud, *optio haec tua est; utram harum vis conditionem, accipe.* Neque putandum est alio loco a Leibnitio ipso habitum, qui ut erat acerrimi ingenii, ignorare non potuit, quinam sunt certitudinis characteres. Auctoribus igitur ipsis harmonia praestabilita hypothesis est, non aut perceptum, aut demonstratum theorema. Nam quae ejusmodi sunt characteres alios evidentiae & certitudinis praeseferunt, quibus literata, omni Rep. judice, Leibnitianum systema destituitur.

Deinde, quum communis omnium hominum sensus sit,

(a) *Cicero in secunda Tusc.*
(b) *Psych. Rationali sect.* 3.

sit, Animam imperium in corpus habere, in id influere, vi & voluntate moderari, qui ab ea sententia velit desciscere, perspicue debet demonstrare, esse eam aut impossibilem, aut falsam; alioquin ineptus sit oportet, qui a tam vivida & clara conscientia dissentiat: at id non effecere novi systematis conditores: nam Wolfius *qualitatem tantum occultam* habet; Bilfingerus *incertam*: probabilibus argumentis eam oppugnant: possibiles proferunt causas, unde conscientia illa *influxus* in omnibus hominibus, etiam perspicacibus & attentis, provenire possit. Quae omnia incertam efficere sententiam illam possunt; quod in reliquis naturae rebus praestare quam facillimum est, impossibilem, & falsam nondum faciunt. Ex.gr. sic praecipuas rationes subducit Bilfingerus. Nulla intelligi potest in Anima ratio sufficiens earum corporis motionum, quae animo tribuuntur: nec ulla in corpore, qua illud possit influere in animam: quum autem sine ratione sufficiente nihil esse aut fieri possit; ne influxus esse ullo modo potest. At tota ea ratiocinatio tantis philosophis indigna est, aut, si quid valet, systema totum Leibnitianum evertit. 1. Capacitas Mentis humanae aptata non est integris rerum naturis, & caussis, nec ex iis quae intelligis confeceris, nihil superesse quod ignores. 2. Adaequatam corporis ideam nemo habet, minus etiam Mentis. Nam ex systemate ipso Leibnitiano ea corporis sibi mens repraesentare potest, quae sunt phaenomena, seu motiones & mutationes partium aut ab insita activa vi, aut ab extrinsecis caussis manantes, seu simplicium substantiarum & monadum, quibus illud coalescit, effecta; intimas earumdem substantiarum essentias nullo modo, aut obscure tantum, confuse, inadaequate. Et Mentis nostrae, praeter perceptiones, nihil praeterea aliud noscimus, si attente recoluerimus. Conscii nempe sumus variarum idearum, seu perceptionum rerum aut ad nos, aut ad reliquas universi partes pertinentium; intimam autem animi essentiam omnino ignoramus. 3. Sunt plurima, quae ad animum perti-

nere Leibnitiani non inficiantur, neque tamen quisquam est, qui eorum in animo rationem sufficientem intelligere possit. Instar omnium sit sensus doloris & voluptatis. Is enim sensus proculdubio ex mutatione aliqua subjecti, quod eo afficitur, nascitur. Divinent autem nunc Leibnitiani, quo animi, seu monadis illius inextensae intelligentis motu dolor & voluptas fiat: quae sit doloris, & voluptatis intensitatis & remissionis in animo ratio sufficiens: quid causae sit cur a dolore ad voluptatem, & vicissim, ab uno ad alium gradum intensiorem, aut remissiorem, transeat. 4. In corpore eaedem ambages: Quae ratio sufficiens in inextensis monadibus extensionis? quae soliditatis? actione sese, inquit Wolfius, repellunt: inde fit ut ne se penetrent: inde extensio simul & soliditas. Sed rogaverim, monadum actio extrinsecus etiam exseritur, necne? si posterius, non in se agent mutuo. Si prius, ecquid ex una in aliam monadem pertransit? nihil? effluvia incorporea, idest monades aliae, ut sint primigeniae illae praegnantes? actio sine ullo subjecto? nescio quid? viderint isti, qui haec omnia expediverint. Si ergo ratiocinatio illa, qua Peripateticos perstringunt, vera est, de toto systemate Leibnitiano actum est. Quod si eam in id tantum urgent, ut incertitudinem vulgaris doctrinae persuadeant, non repugnabo: sed quando illa incerta, non aperte est falsa, ne haec quidem praestabilita harmonia perspicua erit & certa.

Praeterea Malebranchianum systema impossibile non est, nisi dicere Leibnitiani velint, efficere non posse Deum duas substantias, quarum alteram ex altera moderetur; posse artificem quemlibet duo construere horologia, eaque ita regere, ut alterum alteri consonet. Ne manifesto quidem falsum; quod Wolfius ipse intellexit, qui argumentorum omnium, quibus illud impetitur, infirmitatem luculenter demonstravit. Quum igitur & hoc possibile sit, nec omnino improbabile, certum habere Leibnitianum nequimus, nisi omnes Logicae canones temerare velimus.

Se-

Secunda pars. 1. In hoc fyftemate admittuntur phaenomena fine ratione fufficiente, quod paucis oftendam. Mens eft in continuo fluxu idearum: earum fingulae fingulos Mentis ftatus efficiunt; adeoque Mens a ftatu ad ftatum perpetuo tranfit. Quum, ex Leibnitiana doctrina, Mens ipfa fuapte natura fecundum vim illam intelligendi & agendi primigeniam omnes fibi perceptiones, adeoque ftatus producat; id fieri nequit nifi in antecedente ftatu pofterioris ratio fufficiens contineatur: funt autem animi quidam ftatus quorum in corpore facilius quam in animo reperieris *rationem fufficientem*, quales funt ftatus cogitationum inter quas nulla eft connexio, quod quilibet ipfe per fe experiri poteft. Sumat quis in manus Lexicum aliquod Linguae alicujus, Catalogum Plantarum, Animantium, aut aliarum rerum, Dictionaria Artium, Scientiarum, Hiftoriarum; intra horam percurrere poteft duo millia verborum idearum inter se nullo modo connexarum, plantarum diffimilium, animantium, artium, factorum, hominum illuftrium. Quis in omnibus his dixerit rationem pofterioris ideae aut perceptionis contineri in anteriore, & non potius in impreffionibus in fenfibus aut cerebro factis? Ex. g. lego haec verba Aaron, Ariftides, Ariftippus, Averroes, Bufiris, Bucephalus, Binkerloëk, Bilfingerus, Codrus, Caefar, Cefenates, Centaurus, David, Delphus, Dido, Dantes &c.: totidem obverfantur menti perceptiones: eft autem quifquam adeo ineptus, qui dicat rationem fufficientem notionis Ariftidis effe in perceptione Summi Sacerdotis Aaronis, Ariftippi notionis in Ariftide, Averrois in Ariftippo, Binkerfoeki in Bucephalo? Lego haec, Alpha, Aaron, Acanthus, Anchora, Amens, Elephas, Cedrus, Perfepolis, Pirus, Alexander Macedo, Homerus, Ficus, Ellipfis, Draco, Lepus, Quadratum, Quercus, Luna, Diagonalis &c. Tune in his alterius perceptionis in altera rationem fufficientem explicaveris? atque nifi haec componant Leibnitiani, fciant neminem effe adeo incogitantem, qui haec fibi velit perfuadere.

 Sunt,

Sunt, inquiunt, rationes sufficientes, quas non pervidemus. Scilicet ita ludere cum pueris potuit renatus Pythagoras, ut iis una esset ratio, *ipse dixit*: at philosophis, ut nova doctrina persuadeatur, rationes saltem probabiles reddendae sunt, quas illi intelligant & probent. Nempe laborant

Quum ventum ad verum est; sensus moresque repugnant

Atque Unanimitas recti sola mater & aequi

2. In eo systemate neque sciri potest, utrum quidquam praeter mentem existat, neque quae sint verae aut inter se, aut cum vita nostra corporea rerum relationes: nam quum mentis perceptiones, seu ideae ex ipsa Mentis natura profluant, eae non possunt haberi nisi formae rerum tantum possibilium, existentium nullo modo: quo enim argumento persuadere sibi mens potest ideis suis totidem extra se res respondere? Non intuitione: non enim res, sed earum ideas intuetur: non ex caussis; quandoquidem ideae hujusmodi non sunt causae existentiae aut essentiae rerum: non ex effectibus; quum hujusmodi perceptiones a rebus ipsis non nascantur. Ita tota scientia Poetica erit & Romanensis fabula. Quod si Leibnitius dicat, Mentem esse creatam cum *idea totius Universi*, quae paulatim se evolvat: quumque certi simus, divinas ideas rebus esse adamussim conformes, dubitare non posse & nostras rebus ipsis respondere: tum 1. efficietur rerum *ideas* seu *formas* esse a perceptionibus distinctas, quod non concoquet Wolfius fidus ille Leibnitii Achates & interpres. Deinde expedire clarius oportet quae sint conditiones *ideae* hujus & *mappae*, ut vocant, *cosmographicae*. Tum componere quae a viris doctissimis adversus innatas hujusmodi ideas congesta sunt. Praeterea explicare & illud, cur in evolvenda ea mappa semper ab iis incipiat mens, quae sensus tangunt, nec unquam ultra progrediatur? Ex. g. usu oculorum detegitur in ea mappa idea Saturni: cur semel ea patefacta non etiam cetera quae in illa Saturni idea continentur,

par-

partes, corpora varia, corporum vires, figurae, relationes, quemadmodum in Telluris idea evenit, fine Telescopio manifestantur? cur fine sensuum usu & experimentis nihil ex ea patescat? cur non omnes aeque faciles & habiles in ea explicanda? Jam quum Mappa illa non possit continere nisi *ideas reales*, cur tot fictitiae nobis obversentur ideae?

3. Vis, quae corpus regit, bruta ne est, an rationis particeps? si posterius, erit ea Mens; quum ea vis sit entelechia corporis secundum Leibnitium, erit Mens corporis entelechia, quod isti nolunt. Prius ergo sit oportet. At

Tempora si, fastosque velis evolvere mundi,

sanus non videberis, qui ex ea sola vi bruta hominum omnium, gesta, Rerumpublicarum & Regnorum facta, quibus mundus civilis continetur, nata & ordinata velis. Nempe corpus Alexandri Macedonis, Annibalis, Julii Caesaris, nulla Mentis directione, nulla manu directrice, ipsa insita bruta vi, ejusque fatalibus modificationibus, non secus atque fictiles marmorei, aut argentei Hermae, aut circulatorum pupae, ea omnia efficere debuere, quae in eorum historiis narrantur. Ea etiam effecissent, si postridie ejus diei, qua geniti sunt, earum Mentes in nihilum essent redactae. Exercuissent sese in artibus omnibus, quibus Resp. bello, domique gubernatur: petiissent magistratus: delectum militum fecissent: agmina disposuissent; parassent commeatus: flumina, maria transissent: praelia infinita iniissent: foedera aut paces constituissent, Mentibus interim, & Deo otiose inspectantibus (a). Praeclara ea quidem, & Dei amplitudine digna: sed vereor ut ulli persuadeat Leibnitius. Bellum est, inquit, sapere cum paucis? At tu etiam solus sapere possis. Nec tamen desipient alii qui recinant,

 Mu-

(a) *Vide ut haec eleganter diducit Baelius dict. Art. Rorarius Remarque L.*

Musicam, quae sit abscondita, eam esse nulli rei. Sed perpendamus haec paulo pressius accuratiusque. *In hoc systemate*, inquit Leibnitius (a), *corpora agunt, ac si per impossibile nullae darentur animae: animae agunt, ac si corpora nulla darentur: & ambo agunt ac si unum influeret in alterum*. Nempe ob vim illam a Deo iis sub existentiae initium inditam, vim primigeniam & substantialem. Ex ea primigenia vi omnes quum animi, tum corporis actiones per quam ordinatissimae atque harmonicae fluunt. Videtur Baelio paradoxum, quod omnem humanum captum superet, corpus Julii Caesaris sola illa vi bruta ea omnia efficere potuisse, quae in ejus Vita narrantur. Reponit Leibnitius, quum id non sit ἀδύνατον, in admirationem potius divinae sapientiae & potentiae nos rapere debet, quam in systematis irrisionem. Atque heic Leibnitium volo. Rogo, vis illa primigenia creata est, atque a vi ipsa Dei distincta, an eadem? Creata, inquit. Conservatur ne perenni Dei *activitate*, nec ne? Quis negaverit? Jam earum virium determinationes manant ne a vi illa Dei conservante primigenias substantiarum vires, an a viribus ipsis, suapte se natura determinantibus? Si prius, id systema Cartesianum est: si posterius oportet in viribus ipsis inesse rationem sufficientem omnium determinationum; nihil enim est sine ratione sufficiente. Agnoscit. Itaque bene habet: processimus. Unum superest. Determinationes corporis Julii Caesaris sint aequales 2000000.: ratio earum omnium sufficiens adaequata ab initio existentiae ejus corporis exstitit, necne? si prius, quum axioma sit non ceterorum modo, sed Leibnitianorum quoque perspicuum, *posita adaequata ratione sufficiente, poni integrum effectum*, omnes illae 2000000. simul existent, quod systema totum evertit, ut ne quid aliud dicam. Si posterius, efficitur adaequata suapte virium natura, influxu aliarum, an voluntate Dei? posteriora continent Scholasticorum & Carte-

sia-

(a) *In princip. phil.* §. 84.

sianorum systemata: ea Leibnitianis falsa. Prius sit ne ratione alia sufficiente, an nulla? videant quo sese proreptent novi isti Philosophi. Respondent, actiones Mentis causas esse determinantes (a), non physicas, sed metaphysicas. Nova vocabula, novae ambages. Metaphysicae hujusmodi causae agunt in corpus? an occasiones sunt quibus Deus ipse agat? an neutrum? non difficile est videre, pudoris ergo, ne concederent quidpiam, excogitata.

CAP. III.

De idearum natura & origine.

AD rem aggredimur, qua nescio utrum alia sit in philosophia magis implicita, & super qua docti tanta sunt in varietate ac dissensione constituti, ut eorum vel molestum sit annumerare sententias. Atque si mihi saepe contingit, ut non tam facile in mentem venire soleat, quare verum sit aliquid, quam quare falsum; tum in hac re potissimum, in qua quid non sentiam facilius, quam quid sentiam dicere possum. Et substiti pluries, & caput scalpsi, arrodique ungues, dum me ad ea de re differendum compararem: horrebat animus in avia ingredi. Sed durandum fuit, quia coeperamus; Et veri

. . . . . . *Amor gemmatas aureus alas*
Et mihi propositum perfice, dixit, opus.

Quae ad historiam hujus quaestionis pertinent in Arte Logico-critica paucis complexi sumus (*b*). Quaedam quoque per summa capita indigitavimus, quae demonstrant totius rei incertitudinem. Quod superest, systemata eadem pressius, accuratiusque ad examen revocabimus. Initium faciemus ab eorum philosophorum doctrina, quos

(a) I*ta Bilfingerus*
(b) *Lib.* 2. *cap.* 1.

plebejos Cicero vocat, apud nos *sensistae* audiunt. Nam quamquam ea pervulgata nunc est, nactaque nobilissimos & disertissimos patronos, tamen nisi superiora theoremata evertantur, vera esse, si quid cerno, non potest. Sed principio de natura idearum pauca.

Prop. XXVIII. Mens nequit ipsa sibi esse causa creatrix simplicium idearum.

D. Ideae sunt formae rerum seu exsistentium, seu possibilium (def. 5.), quae idcirco continent realitatem objectivam earum rerum, quarum sunt exemplaria: si eas sibi Mens creare potest, ante omnes ideas continere debet realitatem objectivam omnium earum rerum, quarum sibi ideas simplices producit, alioquin statueretur effectus sine ratione sufficiente, quod esse nequit (p. part. prop. 7.); at realitates rerum existentium aut possibilium sunt exemplaria, idest ideae, ut patet: ergo ante omnes ideas debet ideas easdem continere, quae sunt pugnantia. Neque vero dici potest, res illas, quarum ideas sibi producit *eminenter*, *aut virtualiter* in Mente contineri, nisi etiam dicatur, Mentem humanam esse aut Deum, aut Dei partem, quod falsum (prop. 19.)

Schol. 1. Neque alia est causa, cur, qui simplices ideas colorum habere nequeunt, nulla ope colores doceri possint. Sane enim, quod alias dixi (*a*), non magis potest Mens ideas sibi simplices creare, quam Pictor ignotae rei expressam imaginem depingere. Sed demus interim posse, quemadmodum (ut idem persequar exemplum) si pictor ignotas in Saturno res depingeret, nullo modo asseverare posset, picturas hujusmodi ad vivum res illas exprimere, aut ullo modo esse illi similes, nisi haberi vellet deridiculus; ita si Mens ignotarum rerum ipsa sibi notiones crearet, incerta semper esset rerum extra

(a) *Vide Art. logicocrit. lib. 2. cap. 1. & ep. ad Cl. Contium.*

extra se positarum, nec, nisi divinando, de illis disserere posset. Ut idcirco pateat, eos, qui hanc opinionem tuentur, omnem e manibus hominum rerum certitudinem & scientiam praeripere, illis commenticiam tantum & poeticam cognitionem concedere.

Prop. XXIX. Si ideae & perceptiones sunt una eademque res, duorum alterum sit necesse est, aut Mentem esse subjectum mere passivum omnium suarum cogitationum, quemadmodum cera figurarum, aut eam omnes sibi rerum ideas creare.

D. Nam aut ideas excipit; aut non. Si primum, quum illae (ex hypothesi) sint una eademque res cum perceptionibus, adeoque cogitationibus omnibus, omnes quoque cogitationes excipiet, ut sint illae, *quod figurae in cera*, quemadmodum loquitur Cartesius. Si alterum, quum eae nequeant esse sine causa, eaque causa non alia nisi ipsa Mens, erit ea sibi idearum suarum causa creatrix.

Prop. XXX. Ideae & perceptiones non videntur esse posse una eademque res.

D. Sint: duorum alterum sequetur, aut mentem esse subjectum mere passivum suarum cogitationum; aut eam omnes sibi ideas creare (prop. super.). At si primum dicatur, Mens nec vivens erit (def. 10.), nec magis Mens, quam later crudus, quum sit non principium activum, sed iners subjectum operationum alterius principii activi; quae sunt absurda. Posterius minus etiam dici potest (ex prop. 28.); non ergo perceptiones & ideae videntur esse posse una eademque res.

Schol. Acerrime super ea re disceptatum est inter viros doctos Malebranchium & Arnaldum. Malebranchius ideas omnes & a perceptionibus distinguit, & velut imagines, exemplaria, *entia repraesentativa* habet, non quidem in Mente ingenita; sed illi a Deo in sui idea & lumine participata. Adversus eam doctrinam librum inscripsit Arnaldus *de veris & falsis ideis* gallice, Coloniae ann. 1683. 8. Geometrica methodo eam

pro-

propoſitionem, *ideas a perceptionibus nullo alio modo diſtingui*, niſi duobus reſpectibus, ut, quae eſt *perceptio* relata ad Mentem, ſit idea relata ad objecta, demonſtraturum se confidenter pronunciat. Rem totam tredecim definitionibus, axiomatibus octo, poſtulatis ſeptem, quinque demonſtrationibus conficit. At ea argumenta mihi ſemper non digna tanto viro viſa ſunt. Primum & ſecundum in eo ſunt poſita, ut oſtendat, Malebranchium *petere*, ut ſcholae inquiunt, *principium*, atque obſcura praeſtituere & incerta, dum ponit velut ſuae doctrinae fundamentum, *neminem poſſe percipere objecta externa in ſeipſis*. At nihil eſt clarius veriuſque. Enim vero quum perceptiones ſint & *immanentes* & *eſſentiales* Menti, quod ne ipſe refragatur Arnaldus, neceſſe eſt in *ſeipſa* percipere quae percipit, nec poteſt *in ſeipſis* objecta alia cognoſcere, niſi ſi aut illa in Mente contineantur *formaliter*, aut Mens ipſa rebus omnibus intime ſit praeſens. Quae ambo quum ne Arnaldus quidem dixerit, conficitur in *ſeipſa* Mentem intelligere cuncta. Qui autem id poſſit niſi expreſſas earum rerum aut ſibi ipſa producit imagines, aut ab altero excipiat? Et ſibi producere ignotarum rerum imagines nemo ſobrius docuerit; quod ſi excipit, nequeunt illae eſſe perceptiones, quin Mens omnis evertatur, ut demonſtratum eſt. Nec obſcura ergo haec eſt Malebranchiana doctrina, neque logo-machia, neque *principii petitio*, quod Arnaldus contendit demonſtratione illa prima & ſecunda.

Sed regerit Arnaldus (*a*): Mentem noſtram plura externa objecta, etiam diſtantiſſima, Lunam, Solem, Stellas fixas, percipere, eſt in compertis; quoniam autem *argumentum ab actu ad potentiam concludit neceſſario*; conſequitur Mentem eſſe praeditam facultate intelligendi etiam externa & diſtantiſſima, quin exemplaribus Malebranchianis indigeat. Nihil pejus concluſum ex certis

(a) *In libro cit. pag. 66. & ſeqq.*

tis principiis unquam vidi. Rogo, perceptiones hujusmodi Arnaldinae Lunae, Solis, Fixarum complectuntur *realitatem* eorum corporum *objectivam*? fatetur ultro. Sunt ergo ideae. At eae perceptiones e natura ipsa Mentis, seu facultate intelligendi manant; Mens ergo suas sibi omnes ut perceptiones, ita ideas producit. Bene habet. Sed reddenda nunc est Arnaldo *ratio sufficiens realitatis objectivae* perceptionum. Erit ea ne in agitationibus cerebri, quae actione externorum corporum fiunt? at quum Mens iis affici nequeat, ea ratio est nihili, idest nulla. Erit Deus? Non placet Arnaldo. Erit ipsa intelligendi facultas? At quum ea nulli objecto determinata sit, poterit etiam sibi producere ideas earum rerum, quae sunt in globis circum Solem a nobis distantissimis, aut circum Fixas, si quidem sunt ulli, quod Astronomis recentioribus juxta ac veteribus Philosophis placuit. Infinitae sunt hujusmodi conclusiones, quas adversus Arnaldum urgere possum.

Jam tertia ejus demonstratio prioribus nihil addit novi. Obscuritatis tantum & ambiguitatis Malebranchium reprehendit; recte nec ne nostra non interest, qui non Malebranchianum systema defendendum suscepimus, sed *quod* nobis videtur *verum*. Quarta autem est ejusmodi. *Iis*, inquit, *qui ratione duce philosophantur, entitates quaedam philosophicae, obscurae eae, & commenticiae, eam in rem invectae, ut systemati sustinendo insererentur, suspectae esse debent, maxime quum nec necessariae sint, & nullius usus: tales autem sunt ideae a perceptionibus distinctae*. *Nam*, perigit, *quum Deus Mentem corpori junxerit tot circumdato diversis rebus vitae ducendae necessariis, non est simile vero, noluisse illi dare facultatem eas cognoscendi, & quidem via simpliciori & breviori; ea autem via est ut cognoscat sine ope idearum hujusmodi a perceptionibus distinctarum*. Quasi vero simplicior via sit Arnaldina haec, non alia quaecunque, etiam nobis ignota! Interim vim argumenti frustra perquiro. Facultatem cognoscendi datam animae nemo negaverit. Sed ea posita, oportuit ut id explicaret Arnaldus, qui

sine

sine ideis externa possit Mens percipere, nisi ipsa sibi vi prorsus creatrice rerum objectivas realitates effigiando. Quum itaque id non videatur alia via perfici posse, nisi ope idearum; apparet & necessarias eas esse, & rejici non posse, quin simul tota Menti negetur rerum cognitio. Cetera Arnaldi argumenta minus etiam facienda sunt, quam superiora: quocirca iis expendendis non puto operae esse pretium immorari.

Prop. XXXI. Nihil potest mens intelligere nisi in seipsa.

D. Perceptiones sunt actiones Mentis immanentes (prop. 16.); adeoque menti insitae (ibid.); esse igitur nequeunt nisi in Mente. Praeterea si mens extra percipit, id vel effluxione fit, vel non. Primum naturae animi adversatur: posterius verbum est *nihili*.

Schol. Miror Isaacum Newtonum praestantissimae illum mentis philosophum, talia super ea re, per transennam licet, scripsisse, ex quibus colligatur, in ea illum fuisse opinione, Mentem in cerebro praesidere, atque in eo, in suo scilicet sensorio, rerum imagines cernere. Quid enim hoc est, Mentem in cerebro ut in suo penu & sensorio rerum imagines cernere? Est ex cerebro in se attrahere, ut in se cernat? an perceptiones suas extra se, suamque essentiam exserere? Ex cerebro nihil nisi corporeum transire potest: & perceptiones nisi in animo esse nullibi possunt. Praeterquam quod intolerabile est, asserere Mentem in cerebro quasi depictas rerum imagines intueri, cerebrum vero ipsum nullo modo: quasi quisquam possit pictas in tela figuras videre, nec videre telam ipsam figurarum subjectum. Ad haec, qui in cerebro colores potest Mens cernere, quo solares radii, in quibus colores insunt, aut quibus depinguntur, non pertingunt? radii enim luminis in retina consistunt, nec ex iis nisi motus cerebro communicatur, qui solus colores pingere nequit. An pertingit etiam ad oculos Mens? cur non etiam ad aures, gustum, odoratum? Quod si hoc, ad pedes quoque: ita forma erit corporis informans, quod recentes isti philosophi renuunt. PE-

PERIPATETICORUM OPINIO.

Super origine idearum.

Prop.XXXII. QUod spectat ad originem idearum. 1. nec sibi convenit Peripateticis. 2. & quae fertur vulgaris in scholis opinio incerta est, atque non levibus objectionibus obnoxia.

D. Prima pars. Nam Arabes quidam & Mauri censent *habere mentem apud se rerum species*, quae a rebus extrinsecis excitentur tantum (*a*), non etiam progignantur: & Albertus Magnus non negat *species* Menti congenitas, licet iis aut nunquam, aut raro uti, dum in corpore est, doceat (*b*): Avicenna vero *posuit omnium rerum sensibilium intelligibiles species . . . . praeexsistere immaterialiter in Intellectibus separatis; a quorum primo derivantur hujusmodi species in sequentem, & sic de aliis usque ad ultimum intellectum separatum, quem nominat intellectum agentem, a quo, ut ipse dicit, effluunt species intelligibiles in animas nostras, & formae sensibiles in materiam corporalem* (*c*). At B. Thomas superiora quidem refellit, sed docet tamen aperte, nos omnia cognoscere in *rationibus aeternis*, quae sunt in Deo (*d*). Sed quum cognoscere quidpiam in aliquo cum duabus notionibus accipi possit, una ut A cognoscatur in B tanquam in objecto cognito, qua ratione, inquit, videntur imagines in speculo; altera ut A cognoscatur in B tamquam in principio, quemadmodum in lumine Solis colores; priori modo Beatos omnia intelligere docet, quippe qui & Deum & in Deo cetera vident; posteriori nos, quod scilicet lumen intellectus humani sit

(a) *Picus tom.1. pag.* 50.
(b) *Idem ibid. pag.* 42.
(c) *B. Thomas prima part. quaest.* 84. *art.* 4. *in corp.*
(d) *Pr. part. q.* 84. *art.* 5.

ſit participatio quaedam aeterni Dei luminis, *in quo continentur rationes* iſtae *aeternae*. Eam vero doctrinam ex Auguſtino accipit. At quum Auguſtinus *rationes hujuſmodi aeternas* ſubſtituerit ideis Platonicis, quod eodem in loco agnoſcit vir acutus, haberi eae poſſunt pro ideis menti a Deo participatis, ut non alia ſit idearum origo & natura. Interim is ſyſtemati ſuo non fuit conſentaneus, dum deinde docuit, & cogitationem intellectivam haberi a rebus ſenſibilibus ope intellectus agentis (*a*), & *impoſſibile eſſe, Intellectum noſtrum ſecundum praeſentis vitae ſtatum, quo paſſibili corpori conjungitur, aliquid intelligere in actu, niſi convertendo ſe ad phantaſmata* (*b*), & quae ſunt his ſimilia plurima. Jam reliquum ſcholaſticorum vulgus *ſenſum eſſe idearum omnium ſcaturiginem* non dubitant. Nihil illo tritius in ſcholis, *nihil eſſe in intellectu, quod ullo modo non fuerit in ſenſibus*. Nec tamen haec ita dicunt, quaſi ideae ſint *defluxiones* & *idola* rerum, quae per ſenſus, velut per canales Mentem ſubeunt; ſed ita ut motionibus ſenſuum creentur in cerebro *phantaſmata*, quas illi *ſpecies impreſſas* vocant: ex iis vero ope *intellectus agentis* ſpecies emergant *expreſſae* & *intelligibiles*, quae ſint immediatum *intellectus paſſivi* objectum. Nam duos intellectus ſchola omnis peripatetica poſuit *Agentem*, & *Paſſivum*, quem paſſim quoque *poſſibilem* vocant. Et ille quidem eſt, *quo facere omnia intelligibilia*, *hic quo fieri omnia intellecta*: ſic enim illi loqui amant. Sed nec in natura, nec in muneribus intellectus agentis explicandis ſibi convenit Peripateticis. Arabibus pleriſque intellectus Agens eſt ſubſtantia intelligens ab Anima humana diſtincta: unus etiam eſt in omnibus hominibus; quibuſdam Deus ipſe, quod & Zabarellae placuit (*c*) e Scholaſticis, & Cajetano, non Alexandro tantum

(a) *Ibid. art. 6.*
(b) *Ibid. art. 7.*
(c) *De Mente humana cap. 9. & 10.*

tum Aphrodiseo (a), & non paucis Arabibus.

Dissentiunt Arabes alii: hi animam ex duabus partibus constare arbitrantur a se invicem realiter distinctis, velut ex *materia*, & *forma*; & velut materiam esse *intellectum passivum*, formam *agentem* (b); qua de re superius dictum. Nostris scholae Philosophis vis est & facultas, atque virtus Animae unius & ejusdem, cujus sit & intellectus passivus, nec a passivo distinguitur tanquam substantia a substantia, sed tanquam ejusdem substantiae facultas a facultate, virtus a virtute (c), *realiter* quidem, si Thomistas audias, *formaliter* si Scotistas, *ratione* si alios (d).

Praeterea quae intellectus agentis munera, controversum. Nam sunt qui opinantur intellectum agentem in sola phantasmata vim suam exercere, nec ullo modo in *passivum* agere. Scilicet *phantasmata illuminat, facitque intelligibilia actu*. Ea Joannis Bacchoni sententia est (e); quumque eodem ferme modo loquatur saepe S. Thomas, factum est, ut eandem illi opinionem tribuerit Zabarella. Sed adversantur Thomistae ferme omnes, qui ex Thomae sententia duplicem activitatem intellectui huic agenti tribuunt, scilicet & ut illuminet phantasmata, & ut inde expressas intelligibiles species imprimat *passivo* (f). At qui Aphrodiseum Alexandrum nobilem illum & veterem Aristotelicae doctrinae interpretem, sectantur, contendunt Intellectum agentem non illuminare tantum phantasmata, sed imprimere illis spiritualem quamdam formam & speciem, qua in-de-

(a) *Libro primo de Anima.*

(b) *Zimara theorem.* 41., *& in* XII. *Metaph.textu* 17.

(c) *B.Th.p.p.q.*79. *art.*4.*& Scotus in Quodlibetis q.*15.

(d) *Piccolomineus lib.* 1. *de humana Mente cap.*12.*aliique qui ea super re se mutuo defendunt aut accusant.*

(e) *In prol. primi sent. q.* 2. *art.* 2. *&* 3.

(f) *Vide, se tantum abs rebus seriis tibi otii est, Javellum in* 3. *de Anima, tract. de intell. agente.*

telligi possint, quod & probat Zabarella Alexandri alias admirator. Scotus vero loco superius citato acutissime super ea re disputat, & copiose, docetque, munus intellectus agentis esse duplex, *abstrahere e phantasmatibus species intelligibiles, & producere active actum intelligendi*. Haec Schola super origine idearum, varia, & obscura, ut cetera: quaeque idcirco narrasse refutasse est.

Secunda: Ea opinio supponit influxum physicum aut ex utraque parte, aut ex alterutra: at ea doctrina incerta est, & difficultatibus implicita gravissimis (prop. 21.); incerta ergo haec & implicita.

Praeterea intellectus agens Scholasticorum vulgo Mentis est aut pars, aut virtus; paucis Deus (ex priori parte). Quum Mens nihil possit intelligere nisi in seipsa (prop. 31.) si intellectus agens ejus est aut pars, aut virtus, superest scholae explicanda ratio & via, qua is, idest Mens ipsa, quatenus agit, & intelligit phantasmata, a sensibus & cerebro accipiat, & *intellectui passivo*, idest sibi ipsi Mens ipsa quasi receptrix, offerat: quod quum nec fecerint scholae philosophi, nec fieri posse videatur, nisi alter intellectus agens adhibeatur, obscura & incerta praedicant. Quod si Deus est (quod meliore consilio alii opinantur) res eo redibit, Deum phantasmata corporea illuminare, atque Menti humanae offerre, ut non aliunde nascantur ideae, nisi a Deo, qui illas in mente producat ad occasionem motionum corporearum; quae sententia & a ceteris scholae dogmatibus aliena est, &, ut inferius sumus demonstraturi, incerta ipsa.

Ad haec, quum vulgata sit scholarum doctrina, *nihil reducitur in actum, nisi per ens actu*, & ne intellectus agens quidem sit semper in actu, ut iidem philosophi arbitrantur; a qua is causa *in actum* deducetur? a phantasmatibus? a Deo? a seipso? Primum fieri nequit nisi per *influxum physicum*, qui hucusque *qualitas est occulta*. Postremum cum priori illo axiomate pugnat: medium systema invehit causarum occasionalium;

lium; tum *intellectus agentis* inutilitatem facit: quando enim ad Deum ventum est, is munera intellectus agentis praestare potest, quin haec ignota hominibus qualitas obtrudatur.

DEMOCRITICORUM SYSTEMA.

JAm super origine idearum Democritus, si quidem ejus viri mentem tenemus, haec commentus est. A rebus ipsis undequaque leves quasdam & corporeas facies, quas ille idola vocat, avolare, quasi summa abrasas industria, credidit. Haec dum cerebrum subeunt, ideae sunt, cogitationum nostrarum omnium materies (a). Eadem docuit Epicurus, fieri scilicet cogitationem, ut visionem, per *simulacra incurrentia*. Nempe quemadmodum Leonem videmus, dum illius imago allabitur Menti, ita reliqua. Quod si cogitemus Centauros, Scyllas, ac ejusmodi alia, quae neque sunt, neque unquam fuerunt, contingere id posse docent, non tam ob formata sponte simulacra, quam ex eo, quod quum hominis & equi, v g., simulacra sibi obvia fiunt, facile propter tenuitatem junguntur, inque unum exinde conformantur, quale Centauro tribuitur. Sed audiamus haec ex Lucretio, qui egregie ea enarrat & illustrat (b),

Nunc age, quae moveant animum res, accipe, & unde
Quae veniunt, veniant in Mentem, percipe paucis.
Principio hoc dico, rerum simulacra vagari
Multa modis multis in cunctas undique parteis
Tenuia, quae facile inter se junguntur in auris,
Obvia quum veniunt, ut aranea, bracteaque auri,
Quippe etenim multo magis haec sunt tenuia textu,

 Quam

(a) *Plutarch. de placit. lib.* 4. *cap.* 8. *& Cicero de Finib. lib.* 1. *cap.* 6.

(b) *Lib.* 4. *de nat. rer.* V. 726.

Quam quae percutiunt oculos, visumque lacessunt,
Corporis haec quoniam penetrant per rara, cientque
Tenuem animi naturam intus, sensumque lacessunt:
Centauros itaque & Scyllarum membra videmus
Cerbereasque canum facies, simulacraque eorum,
Quorum morte obita tellus amplectitur ossa:
Omne genus quoniam passim simulacra feruntur,
Partim sponte sua quae fiunt aëre in ipso
Partim quae variis ab rebus cumque recedunt,
Et quae consistunt ex horum facta figuris.

Pergit deinde, atque horum simulacrorum ope praecipua cogitationum phaenomena explicare conatur.

Prop. XXXIII. Democriticorum opinio. 1. pugnat cum rerum corporearum natura. 2. cum certis animi phaenomenis; 3. nec ullo modo originem *idearum intellectualium* expedit.

D. Prima pars. Principio, simulacra illa facies sunt rerum corporae, an imagines in aëre, vel lumine insculptae, an *nescio quid*? Primum si est, jamdudum oportuit corpora solida fuisse in nihilum redacta, tot abrasis superficiebus. Alterum is dicere potest, cui natura corporum diffluentium, minime imaginum tenax, ignota fuerit. In postremum Lucretianum illud ipsum quadrat,

Deinde adopinamur de signis maxima parvis,
Ac nos in fraudem induimus, frustramur & ipsi.

Deinde an ulli verisimile erit,

. . . . . rerum simulacra vagari
Multa modis multis in cunctas undique parteis

quin alia aliis corrumpantur, aut deformentur? praesertim in tanta corporum plerumque distantia, in qua non possunt non cum infinitis aliis perpetuo colluctari.

Secunda pars. Egregium ipse suppeditat argumentum Lucretius, nec, nisi deridiculis rationibus, explicare atque refellere conatur.

Quaeritur in primis, quare, quod quoique libido
Venerit, extemplo mens cogitet ejus idipsum.
Anne voluntatem nostram simulacra tuentur?
Et simulac volumus nobis occurrit imago?

Si

Si mare, si terram cordi est, si denique coelum,
Conventus hominum, pompam, convivia, pugnas,
Omnia sub verbo ne creat natura, paratque?
Quum praesertim aliis eadem in regione, locoque
Longe dissimileis animus res cogitet omnis?
Quid porro in numerum procedere quom simulacra
Cernimus in somnis, & mollia membra movere,
Mollia mobiliter cum alternis brachia mittunt?
Scilicet arte madent simulacra, & docta vagantur
Nocturno facere ut possint in tempore ludos?

Praeterea quae esse possunt simulacra rerum abstractarum? Ex. gr. demonstrationes Geometriae purae constant omnes ideis abstractis: eas tu ideas simulacra dices circumvolitantia? Qui porro longas ratiocinationum series hujusmodi simulacris explicabit Lucretius? trecenta sunt alia animi nostri, seu cogitationum, phaenomena, quae nullo modo Democritici idolis suis expediverint.

Tertia pars. Animus substantia est incorporea (prop. 12.), nec quidquam intelligit nisi in seipso (prop. 31.): quum vero non intelligat nisi simulacra (ex hypoth.) necesse est haec animum penetrare, adeoque corpus physice influere in animum; quod intelligi nullo modo potest (prop. 21.). A.

A. *Sch.* Scio Democriticos animum facere corporeum, atque ex ea doctrina de origine idearum consentanea principiis suis disputare; sed quando principia illa falsa esse ostendimus, perstat integra nostra adversus eam idearum naturam & originem ratiocinatio. Quamquam ne si animus corporeus est, doctrina illa simulacrorum consistere potest. Enimvero aut animus est tenuis quaedam substantia corporea toto corpore fusa; aut vis illa Dicaearchi. Si primum, ut simulacra intelligat, debet illa in se excipere; quumque illa sint corporea, penetrari cum illis oportet, quod esse nequit. Si alterum simulacra ipsa illabentia in sensus & cerebrum dum agitantur, & miscentur, aut intexuntur, erunt perceptiones, judicia, ratiocinia, quod itidem cum vero pu-

 gnat,

gnat. Nullo modo igitur haec Democriticorum doctrina probabilis esse potest.

SYSTEMA LOCKIANUM.

JOannes Lockius nibilis ille Anglus philosophus insignem sibi peperit existimationem ac dignitatem opere edito *de intellectu humano*. In duobus primis ejus operis libris id unum sibi proposuit demonstrandum, *omnes ideas a sensibus atque meditatione & conjectura proficisci, nihil opus esse ideis ingenitis, esse quinimmo eas fanaticorum hominum commenta*. Is primum ideam definit *quidquid objectum est intellectus, dum cogitat, quodque phantasma, notionem, speciem vocant* (a): & alibi, *quidquid mens in seipsa percipit, omnis perceptio, quae in mente est, dum cogitat* (b). Atque passim ita scribit, ut non videatur *ideas* a *perceptionibus* distinguere, nisi *relatione*, in quo Arnaldo consentit. Quumque ei, quod alibi dictum est, anima sit corporis *vis* & *entelechia*, & ideae sunt motiones sensuum & cerebri: eaedem, si sibi esse velit consentaneus, erunt & perceptiones. Itaque Mens, quaecumque ea sit, partim actione sensuum, partim & ipsa sua agitatione & meditatione omnes sibi comparat ideas. De natura animi, & idearum non hoc in loco cum Lockio concertabimus: id enim superius praestitimus: tantum opinionem hanc hodie in Scholis Europeis vulgarem super origine idearum accuratius perpendemus: idque tanto attentius faciemus, quanto est ea hodie provectior, & gratior.

Prop. XXXIV. Vulgaris opinio, primas ideas esse a sensu, quorum deinde ope Mens conjectura & ratiocinio alias sibi creat. 1. conscientiae & phaenomenis naturae humanae conformis esse videtur. 2. sed non videe-

(a) *Avant-propos.* §. 8.
(b) *Lib.* 2. *cap.* 8. §. 8.

detur esse posse vera, nisi aut posito *influxu physico*, aut ea animi natura statuta, quam Dicaearchus & Hobbes esse contendunt: 3. ex quo sequitur ut sit incerta.

D. Prima pars. Principio tam vivide & clare persentiscimus res corporeas ope sensuum percipere, ut facilius cuiquam persuaseris, nihil esse omnino incorporeum, quam nihil oculis videre, tactu tangere, auribus audire. Dicere vero hanc sensuum evidentiam esse omnem fallacem, est, inquiunt, homines ad Pyrrhonis furorem adigere. Quod si quid valet evidentia sensuum, in eo certe est maxima, nos primas nostras ideas eorum ope habere. Eadem quoque evidentia conscii sumus, nos ope primarum hujusmodi idearum alias conformare compositas, aut detegere connexas; vel ex iis conficere abstractas. 2. Nullas earum rerum ideas claras & distinctas conficere unquam possumus, quae a sensibus nostris omnino sunt remotae, quum quae res sensibus subjectae sunt clare ut plurimum & distincte percipiantur. 3. Majorem semper idearum numerum habent, qui magis cum sensibus versantur, minorem qui minus. 4. Qui aliquo sensu carent objecta ejus sensus propria ignorant, nec ulla arte ea doceri possunt. 5. Instrumentis quibusdam, quibus sensus acuuntur, novas acquirimus ideas, quibus perpetuo caruissemus, illis non adhibitis. 6. Pro perfectione majore, aut minore sensuum, res corporeas magis aut minus distinctè cognoscimus, quod non esset, si nihil sensus ad animum deferrent. 7. Prout obtunduntur sensus, ita rerum ad eos sensus pertinentium imminuitur cognitio, quod in senibus contingit, dum oculis, & auribus laborant, quod esse nequiret, si ab iis earum rerum cognitio nullo modo penderet. 8. Intelligi non posset, cui usui sensus homini dati essent, si externarum rerûm nihil illi ad animum deferunt. 9. Ut cetera mittam, sola Optica abunde demonstrat, nos non alia via colorum & figurarum ideas habere, praeterquam oculorum: structura enim oculi in id tota conformata est, ut vi-

sio externorum perficiatur: idem demonstrat structura aurium quod ad sonos, aliorumque, quod ad alia sui objecta. Trecenta hujusmodi consarcinari possent phaenomena, ex quibus totidem hauriantur argumenta, ad probandum, nos & primas ideas a sensibus habere, & externa non nisi sensuum ope percipere, & ceteras nostras ideas inde aut *consociatione*, aut *abstractione*, aut antecedentium, connexorum, & consequentium conjectura & ratiocinio nobis comparare. Lockiana igitur haec opinio, quae & olim vulgaris fuit in Scholis Peripateticorum & Epicureorum, & nunc est tota in Europa, & intima conscientia nititur, & evidentia sensuum confirmatur, & est naturae humanae phaenomenis conformis.

Secunda pars. Quum nihil mens nisi in se percipiat (prop. 31.) si ideae proveniant a sensu, percipi nequeunt nisi in mentem ipsam pervadant: id vero fieri nequit, nisi aut posito *influxu physico*, aut ea animi natura statuta, quam Dicaearchus & Hobbes esse contendunt, ut patet.

Tertia pars. Si ideae proveniunt a sensu percipi nequeunt, nisi aut *influxu physico*, aut ea animi natura statuta, qualem Dicaearchus & Hobbes ponunt (ex hujus 2. part): posterius esse nequit (prop. 9.): prius falsum, ne quid majus dicam (prop. 21.); & hoc igitur ad minus incertum.

Sch. Ea quum sint, nemo non videt, non posse hujusmodi opinionem teneri, nisi simul mentis incorporalitas evertatur, Materialistarum igitur propria ea doctrina esse potest, quippe quae est cum suis principiis consentanea. Nec mirum est eam tantopere Lockio placuisse, nisi ei, qui ignoret Lockium in natura animi Dicaearcho consentire. At scholasticos remis, ut inquiunt, velisque eam opinionem promovisse, incorporalitatis animorum alioquin tenaces, id certe mirum esse posset, nisi compertum esset, raro scholae philosophos principiis suis accommodate philosophatos esse. Quid? inquit, aliquis, & conscientiae, & sensuum evi-

den-

dentiae vale dicemus? Omnino, nisi animi incorporalitati vale dicere velimus. Durum est, inquiunt, adversus evidentiam sensus philosophari. Durum proculdubio, ubi nulla argumenta eam evidentiam in dubium revocent. Nunc vero, quando haec cum manifesta mentis nostrae natura non consentiunt, suspecta sint oportet. Nec in hac re primum discimus, quam parum tuta sit sensus & phantasiae evidentia, ubi nullis rationis adminiculis fulciatur. Nam certe ea decepit turpissime majores nostros in Optica, in qualitatibus sensiferis, aliisque innumeris. Cui accedit, quod quum ideae esse non possint nisi formae rerum, quas referunt; qui dicit ideas a sensibus provenire, is dicit etiam motiones in sensibus & cerebro factas (nihil enim aliud ab objectis externis excipiunt sensus) esse ejusmodi formas. At quis serio dixerit in his motionibus formas contineri rebus, unde proveniunt, similes? Quod si dicatur, non motiones istas formas esse & ideas, sed caussas idearum efficientes, id magis etiam improbabile est: caussa enim efficiens continere debet rationem sufficientem essentiae sui effectus: quum autem essentiae ideae sit posita in eo, ut sit forma continens realitatem objectivam rei, cujus est idea; motiones illae continere debent rationem sufficientem ejus objectivae realitatis; quis vero dixerit id in puris motionibus, idest mutatione figurae, situs, loci, partium sensuum & cerebri, contineri? excitatur, inquis, ab iis motionibus Mens, eoque sibi ipsa ideas conficit. Primum, videsis ne vocabulum hoc *excitari*, si nullus est inter mentem & corpus influxus physicus, vocabulum sit *nihili*. Deinde rogo, dum excitatur mens, pertransit ne aliquid ex corpore in illam, necne? si primum profecto corporeum: quid enim aliud? nisi iterum in scenam *intellectum agentem* producere velis. At qui id fieri potest, salva animi incorporalitate? si nihil, ne excitatur quidem: ipsa sibi rerum ideas, quas ignorat, divinando procreabit. Qua ex re & illud patet, quam obscura & pugnantia ii loquuntur, qui dicunt, positis motionibus ce-

rebri ab objectis externis, Mentem ipsam sibi rerum ideas procreare, seu eas percipere, in qua opinione est Arnaldus. Id enim est *effectus* ponere sine ulla *ratione sufficiente*.

SYSTEMA MALEBRANCHIANUM.

FRanciscus Nicolaus Malebranchius in tertio libro eorum, quos de inquirenda veritate praescripsit, ad sex summa capita referri posse observavit quaecumque super origine idearum scripta sunt. 1. Ut Mens in seipsa omnes perfectiones rerum, quae cognosci possunt, vel formaliter, vel eminenter contineat. 2. Ut simulacra rebus externis similia ab iis manent; atque per sensus mentem penetrent. 3. Ut Mens polleat virtute sibi ideas producendi, quae respondeant motionibus corporeis. 4. Ut Deus sub initium existentiae cujusque animae rerum omnium, aut saltem earum, quas perceptura sit, ideas in eis insculpserit. 5. Ut ex occasione motionum corporearum perenniter illas in nobis Deus creet. 6. Ut tandem uniatur Deo ipsi, in quo omnia videre possit. Variis de causis priores quinque sententias refellit. Primam quidem ut manifesto falsam: alteram, utpote quae nec intelligi possit, & maximis difficultatibus sit implicita; qua de re superius actum a nobis. Tertiam tanquam quae Mentem Deo exaequet virtute illa idearum creatrice. Quartam cum finita animae natura pugnare contendit, ut in eo infinita hujusmodi *entia repraesentativa* contineantur. Quintam indignam Deo censet, qui non longiori & difficiliori, sed breviori, & faciliori semper operatur. Superest sexta, ut scilicet omnia in Deo videamus.

Atque ut haec confirmet animadvertit, esse in Deo mundum intelligibilem, in quo rationes omnium & notiones contineantur, &, ut Seneca loquitur, formae, quibus Deus est plenus, quasque ideas appellat Plato. Quocirca, si Mens ἰδίως cum Deo uniatur, fieri nequit,

quin

quin in illo videat, quaecumque intelligit. Conjunctam autem esse Mentem cum Deo, & quidem arctius, quam cum corpore, non est, quod dubitare possimus: nam quum Deus sit infinita *extensio spiritualis*, non potest non esse spirituum locus, quemadmodum spatium locus est corporum; ita arctius Mentes Deo immenso, quam corpora spatio copulantur. Praeterea unio Mentis & corporis neque Menti *essentialis* est, neque corpori: sed *essentialis* est unio Mentis cum Deo; cujus rei argumentum est, quod si priorem unionem recidas, nihil Menti detrahes: at non potest posterior abrumpi, quin Mens in nihilum redigatur. Tum vocat in subsidium divinos Scriptores. David, *qui docet hominem scientiam* (a). Paulus praedicat, *Deus non longe est ab unoque nostrum; in ipso vivimus, movemur, & sumus* (b). Jacobus *Deus est Pater luminum* (c); *qui manifestat Philosophis, quae illi sciunt* (d): *qui est lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum* (e). Passim quoque Augustini auctoritate opinionem suam fulcit. Sane Augustinus in toto libro *de Magistro* conatur demonstrare, hominem nihil sensibus discere posse, nec ulla alia via, sed a Deo, qui intus in corde loquitur, erudiri: adeoque verum illud esse Scripturae, *unus est magister vester, qui in coelis est* (f). Quem librum ille quum retractasset (g), tantum abest ut de sententia animum dimoverit, ut confirmaverit potius. Sed & in aliis libris idem docet. In primo Soliloquiorum, *Deus intelligibilis lux, QUO, & a quo, & per quem intelligibiliter lucent omnia*. Repetit idem saepe in libris

(a) *Psalm.* 3. ℣. 10.
(b) *Act.* XVII. ℣. 28.
(c) *Cap.* 1. ℣. 17.
(d) *Ad Rom.* 1. ℣. 19.
(e) *Joan.* 1. ℣. 9.
(f) *Matth.* XXIII. ℣. 10.
(g) *Lib.* 1. *Retract. cap.* 12.

bris *de Trinitate*, & in *Confessionibus* (*a*).

Si quis autem eam opinionem e Platonis schola originem coepisse dicat, haud plane erraverit. Enimvero Jamblicus licet mundum *noeticum* & *archethypum* animis humanis participari a Deo asserat, in eoque intelligi a nobis cuncta; passim tamen edisserit lumen quoddam intelligibile, quod sit Deus, & in quo omnia cognoscamus. *Etenim*, inquit *si unquam aliqua re & modo potentes esse videamur ad agendum, hoc solo potentes efficimur, quantum participando, & radios hauriendo divinitus, divina actione perfruimur* (*b*): item, *veritatem spectare mundum intelligibilem, eamque mentem tum clare pervidere, cum melioribus se copulaverit, naturae scilicet divinae*. (*c*) At in Segm. primo cap. 9. sic diserte scribit. *Perstat in sese erectum & stabile lumen divinum, & tamen omnia penetrat, percurrit omnia, a seipso autem nunquam excurrit. Permeat universum, cernitur omnibus locis, omnibus partibus mundi*. Eo lumine non creari ideas, sed tantum in mundo intelligibili exsistentes detegi, secundum Platonem docet (*d*): nempe rerum ideae his aeternae sunt omnes, & subsistentes.

Jam Plotinus prolixe de unione Mentis cum Deo differit (*e*). Inter cetera, quae eo in loco dicit, est, *Mentem in contemplando ENTE* (*ov*, quo nomine Deum vocabant Platonici) *totam esse occupatam*. Etiam illud addit, *Ens eo ipso, quod intelligitur a Mente, dare illi & INTELLIGERE, & ESSE*. Quae Chaldaicae philosophiae valde sunt similia. Noluerim tamen affirmare nihil esse in Malebranchii, quod veteres isti non opinati fuerint; similia tantum dico. Nam ceteroquin

si in-

(a) *De Trinit. lib.* XIV. *cap.* 3. & *alibi Lib.* X. *Confes. cap.* 26.

(b) *Segm.* 3. *cap.* 19.

(c) *ibid. cap.* 3.

(d) *Segm.* 1. *cap.* 2.

(e) *Ennead.* V. *lib.* 1. *cap.* 4.

ſi indulgere phantaſiae velimus, Homerum ipſum ſyſtematis Malebranchiani primum conditorem dicere poſſumus, quippe cujus extat inſignis locus in Odyſſea XVIII., in quo docet Deum quotidie ad cogitandum hominum mentes modificare,

Τοῖος γὰρ νόος ἐςὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἦμαρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.
Talis enim mens eſt terreſtrium hominum
Qualem quotidie ducit pater hominumque Deorumque.

in quo notanda eſt emphaſis verbi *ἄγῃσι*: majus enim aliquid eſt, quam quod interpres Latinus verbo *ducit* explicare credidit.

Adverſus ſyſtema illud Malebranchii primum Arnaldus libro illo *de veris & falſis ideis* ſcripſit: cui Malebranchius reſpondit an. 1684. Roterodami. Acceſſit Petrus Poiretus, qui quamquam opinionem foveret non longe a Malebranchiana diſſimilem (a); tamen Malebranchium accurate refellit (b). Lockius & ipſe egregiam eandem in rem commentationem edidit (c); tum Georgius Pritius diſſertationem emiſit *de Enthuſiaſmo Malebranchii*. Neque quiſquam, quod ſciam, alicujus nominis Malebranchii defenſionem in ſe ſuſcepit.

Prop. XXXV. Malebranchianum ſyſtema. 1. puerilibus inaedificatum eſt rationibus. 2. eſt incertum. 3. ſecum pugnans. 4. abſurdum.

D. Prima pars. Malebranchii argumenta duum ſunt generum, *rationis*, & *auctoritatis*. Prima duo. 1. quod Mens *ὄντως* cum Deo uniatur. 2. quod nullo alio ſyſtemate intelligi poſſit natura & origo idearum. Primum tam eſt nihili, ut ipſe Malebranchius animadvertat, eam unionem non ſufficere, ut Mens in Deo videat, quae intelligit, ſed neceſſe praeterea eſſe ut ei Deus ideas hujuſmodi detegat. Enimvero unio haec inter

(a) *Vide lib.3. de oeconomia divina.*
(b) *In cogit. rationali lib.3. cap.10.*
(c) *Locke Oeuvres diverſes tom.2. pag.146. edit. ſecundae.*

inter Mentem & Deum, nisi dicere velit esse *vocem sine sensu*, duo nobis significare potest, primum unionem substantiarum. 2. unionem operationum. Primum nec sufficit, ut Mens intelligat, nisi secundum accedat; & esse nequit, nisi simul mens Dei aut pars, aut modificatio esse dicatur; quod nec Malebranchius dixerit, nec dici potest (prop. 19.). Alterum est idem atque dicere, Mens unita est Deo, quia communicatione idearum & luminis Dei intelligit omnia, quod est ignotum probare ex ignoto, aut *petere*, ut inquiunt, principium.

Magis etiam puerile est secundum argumentum. 1. quinque alia systemata probabilibus rationibus confutavit Malebranchius, non certis probationibus. 2. Est id *argumentum ad ignorantiam*, ut inquiunt. Non enim idcirco quod aliorum hypotheses sint falsae, mea erit vera; & possunt ut quinque illi priores, ita sextus hic aut errare, aut ignorare. Qui ita argumentatur esse certus debet, primum, rem, de qua differit sciri posse; deinde sciri a se posse. At duo haec non sine intolerabili temeritate pronunciaverit Malebranchius *(a)*. Itaque, nisi alia argumenta accedant, duo superiora nihil omnino conficiunt.

Jam in argumentis ab auctoritate desumtis systemati suo indulget vir doctus. Primum Scripturae dum docent Deum homines illuminare, id duplici cum notione pronunciant. 1. Quod ratio, quae velut lumen Mentis est, a Deo sit & conservetur. 2. Quod Deus rationem hominis naturalem *prophetia*, seu *revelatione* emendet & perficiat, qua ratione lex divina dicitur *lucerna ardens ante pedes*, prophetia *lumen in tenebroso loco lucens*, & Christus *lux*, *veritas*, *via*. Turpissime ergo loca illa Malebranchius contorquet, & de genuino sensu perturbat, ut genio suo litet. Deinde frustra niti-

(a) *Vide Lockium Examen du sentiment du P. Mallebranche loco superius citato.*

nititur auctoritate Augustini: nam. 1. in ea sententia Augustinus singularis est, cujus idcirco nomen nemini potest vim inferri, ut auctoritati cedat etiam sine ratione. 2. Augustini praeceptum est, nullius hominis autoritati concedendum, nisi quatenus aut divina auctoritate, aut naturae probabili ratione utatur. Quod si quis est, qui ad Platonicos quoque appellet, non is melius causae suae consulit, nisi simul ostendat, quibus illi rationibus suffulti in eam opinationem venerint: alioquin si fanatico fanaticum alterum addas, non duo Doctores, sed duo erunt fanatici.

Nil agit exemplum litem quod lite resolvit.

Secunda pars: nam quum ea opinio nullis aliis argumentis nitatur praeterquam quod hominum fanaticorum libidini (ex hujus p. p.) esse certa non potest. Praeterea saniores philosophi adunco omnes naso eam excepere opinionem: certa ergo esse nequit, nisi apud eos, quibus persuasum est, esse aliquid, quod conturbata Mens melius videre possit, quam costans. Et mirum certe esse posset, virum non ignarum criterii veritatis, in mathematicis versatissimum, tam pertinacem in ea fuisse opinione, nisi exploratum esset, neminem esse, qui non aliqua insaniat. Sed ut peccent multa omnes,

Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est
Qui minimis urgetur . . .

in hoc tamen Gallus Metaphysicus *communi sensu plane caret*, si quid aut cerno, aut audio, quod mihi dulces

Ignoscant, si quid peccavero stultus, amici.

Tertia pars. Videri aliquid in aliquo cum duplici notione accipi potest, quemadmodum praeclare est a S. Thoma observatum. 1. *velut in objecto cognito.* 2. velut *in lumine & principio*. Priori modo imagines in speculis videmus, posteriori modo colores in lumine (utor veteri illo exemplo), aut in axiomatibus conclusiones. Rogo qua cum notione Malebranchius accipit? Si cum priori, objectum etiam ipsum cognitum

explo

exploratumque habemus oportet; quod nunc tantum abest ut sit verum, ut potius plerique reperiantur, qui aut nullam, aut adeo confusam Dei notionem habent, ut ignorare Deum melius, quam scire dici possint. Deinde quum Deus non sit nisi simplex quaedam natura, *totus animus*, *totus animi*, ut Plinii verbis dicam, idest simplex intelligentia, si mentes nostrae in Deo omnia vident, id fieri nulla alia ratione potest, quam intuendo divinam intelligentiam, quae ideis omnium possibilium aequivalet; atque ita nihil ignorare Mentem humanam oporteret. Non omnia, inquit Malebranchius, detegit Deus. At pugnantia videri possunt ens simplicissimum videre, nec tamen integrum: sed id demus. Si quae detegit, certe non inutilia, nec noxia, sed quae maxime in rem nostram sunt detegit: quod nunc contra est; quum maxima idearum humanarum pars inutiles sint, & pleraeque etiam noxiae. Praeterea cur quum omnes Mentes aeque Deo conjunctae sint, non omnes tamen aeque vident? Cur eadem Mens in pueritia, adolescentia, virilitate, senectute non eadem nec ex eodem adspectu? Cur, quum promtuarium idearum nostrarum Deus sit semper idem, memoria nostra non eadem semper? Quinimmo miror super eam doctrinam ullam in cerebro Malebranchius memoriam statuere potuisse. Ad haec, quid est cur quidam diu laborent in concatenatione idearum percipienda, quum alii nullo eamdem negotio intelligant? Tum cur morbis notitia rerum amittatur? nec enim quidquam causae est, cur Deus ita nobis a morbo aliquo irascatur, ut priores ideas occultet. Cur jam amentes homines fiunt? Cur divinarum legum ignari evadunt & contemtores? nam, si quid hominibus Deus patefacit in seipso, eae profecto sunt divinae leges, quas tanta cura illis inculcat: nunc vero fit ut nihil minus homines apud se reputent. Accedit eodem quod mentes Deo semper ὅλως unitae nullo modo esse possent miserae: an tu eum miserum dices, qui summo ipsi bono perpetuo conjunctus est? Infinitae sunt hujusmo-

jusmodi conclusiones inter se, cum evidentia, & cum systemate Malebranchiano pugnantes; quas qui concoquet, eum nunquam sanum habuero. Videant igitur Malebranchiani, si qui ulli sunt, ne nos, dum intelligentes facere conantur, insanos facient:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Quod si cum secunda notione *videre omnia in Deo* accipiat, tum tantundem est, atque ope divini luminis, idest rationis naturalis, intelligere, quae intelligimus; quod nemo inficiabitur: at id nec novum est, & tanto rerum apparatu non indigebat.

Quarta pars. Nam quae opinio cum intima conscientia, experimentis hominum omnium perpetuis & claris, cum divina quoque revelatione pugnat, ea absurda est: est autem talis Malebranchiana hypothesis. Primum, quo quis conscientiam suam consulit attentius, eo clarius intelligit, quavis potius alia ratione res extra positas cognoscere, quam in Deo, a cujus clara & distincta cognitione tam sunt mentes nostrae dissitae, ut non inscite docuerint scholae Philosophi, *Deum via remotionis cognosci*. Deinde phaenomena humanae scientiae, ignoratio, errores, cognitiones rerum nihili, & ridiculae, concertationes super rebus iisdem, dependentia mentis a sensibus, phantasia, temperamentis corporis, phaenomena memoriae quae colligi possunt plurima, omnia cum Malebranchiana illa sententia pugnant. Tandem, si omnia in Deo videmus. 1. omnes natura ipsa sumus prophetae. 2. revelatio externa, & externa legislatio sunt inutiles. 3. Inscite monent scriptores divini, Deum a rebus *visibilibus nosci, & per ea quae facta sunt*. 4. Frustra nobis beatitudinem promittunt aliam, quum non possint mentes arctius, quam quod uniuntur in Malebranchiano systemate, cum Deo uniri: mitto alia sexcenta. At illud certe omitti nequit, quod unio haec substantialis Mentis cum Deo nequeat intelligi, nisi in Spinozistico systemate. Enim vero si Deus locus est Mentium, ut spatium corpo-

rum,

rum, ita Mentes cum Deo penetrabuntur, quemadmodum cum ſpatio corpora: at ita aut Dei partes erunt, aut modi, aut Deus ipſe. Neque ego unquam alias cenſui, aut cenſere poſſim, ſalva religioſi viri pace, quam Malebranchianum & Spinoziſticum ſyſtema verbo tantum tenus diſtare, re vera unum eſſe idemque; quod fautores ignoſcent, ſi paulo confidentius dico; nam veritas potior eſt & antiquior philoſophis. Quamquam quis tam Malebranchii fautor inepte eſt, ut non hoc fateatur? Ignoſcendum interea ſaeculo, in quo opera Carteſii, aliorumque Platonicorum quaedam placita aequo nimius provecta ſunt, & in quo librorum B. Auguſtini lectio magna fuit Gallis eruditionis pars. Nam certe Malebranchius,

Si foret hoc noſtrum fato dilatus in aevum,
Detereret ſibi multa, recideret omne quod ultra.

recti fines trahi poteſt, iiſque legendis, quae in eum ſunt congeſta

Saepe caput ſcalperet, vivos & roderet ungues.

SYSTEMA IDEARUM INNATARUM.

QUicumque Mentium humanarum praeexiſtentiam philoſophi ſibi perſuaſerunt, iidem ideas omnes ingenitas cum mente eſſe credidere, in primis Platonici. Ideas ii omnium rerum aeternas, & ſubſiſtentes poſuere, quas primum Deus mente ſua & intelligentia complecteretur, deinde Diis minoribus, & Mentibus participaret. Hinc illud Socratis *ſcientiam noſtram eſſe reminiſcentiam*, nec philoſophia diſcere nos quidpiam, ſed excitari, & in veteris ſcientiae memoriam revocari (a). Sed ea Platonicorum opinio, poſtquam una regnare coepit Ariſtotelis ſecta, apud paucos cuſtodita. Cum literae Europeae inſtaurarentur Renatus Carteſius iterum ideas innatas praedicare occoepit,

(a) *Vide Theetetum Platonis.*

pit, sed significatu longe a Platonicis diverso: ideas enim innatas vocat non formas aut a Deo menti participatas, aut in animo insculptas, *quae sint aliquid diversum ab ejus facultate cogitandi*, *sed earum cogitationum formas*, *quae cogitationes*, *nec ab objectis externis*, *nec a voluntatis determinatione procedunt*, *sed a sola facultate cogitandi*; quasi nempe necessitate naturae a mente ipsa manantes, si recte accipio (*a*). Ejus philosophiae fautores tenuerunt id constantissime, & longius etiam, quam Cartesius, provexere, in primis Henricus Morus (*b*), qui semina scientiarum quum theoreticarum, tum maxima moralium Menti a Deo indita arbitratur. At Sylvanus Regis negat quidem ideas innatas esse menti concreatas, aut insculptas; sed notionem Dei, corporis, animi statim innasci putat in Mente, atque cum corpore conjuncta est, easque tres notiones ideas innatas appellat (*c*). Leibnitius vero cum idea totius universi creatam mentem opinatur, qua de re superius. Graves philosophi, non omnes modo e Schola, sed politiores alii, Petrus Gassendus, Thomas Hobbesius, Malebranchius, Joannes Lockius, Andreas Rudigerus, ut minores alios omittam, ita omni ex parte adversus haec invecti sunt, ut vix hodie in Europa reperias, qui sit nominis alicujus, ejus doctrinae patronum. Nempe negatum humanis stare diu.

Prop.XXXVI. Nequeunt ideae omnes esse Menti concreatae.

D. Nam aut ideae hujusmodi perceptiones sunt, aut formae a perceptionibus distinctae. Si primum, omnes, quas unquam habere mens potest, perceptiones simultaneae essent, quod conscientiae adversatur. Si alterum, necesse est tot distinctas ponere in animo insculptas formas, quot ea, quoad est & intelligit, habere potest,

(a) *Respons. ad art. 12. programmatis Belgici ann.* 1647.
(b) *De Immortal. animae*
(c) *Usage de la raison*, *& de foy lib.* 1. *part.* 1. *cap.* 7.

idest non modo infinitas, sed infinities infinitas, quod pluribus ostendit Malebranchius: id vero cum finita mentis natura pugnat. Non omnes igitur ideae ingenitae esse possunt.

Praeterea, si haec sola est idearum origo, & corporum quoque omnium, eorumque qualitatum, quae nobis tactu, gustu, auribus, oculis percipi videntur, & variarum corporearum rerum terrestrium, aut coelestium ideae ingenitae erunt. At id principio nemo sobrius dixerit: deinde, si qui dicit, is etiam dicat necesse est, esse eas perpetuo menti praesentes; neque enim quidquam in simplici animi natura inesse potest, quin sit illi semper praesens: quod si praesentes; semper eas percipit: non autem semper percipit; ne ergo praesentes quidem; neque idcirco innatae.

Tum, si id se ita habet, memoria erit idearum cella penaria, & quidem in mente: nullo ergo corporis morbo imminui aut deperdi, nullo remedio juvari poterit; quod nunc contra est.

Prop. XXXVII. Nisi omnes ideae sint innatae, hypothesis idearum innatarum inutilis est ad originem idearum explicandam.

D. Nisi omnes sint innatae, agnoscenda est altera via, qua reliquae proveniant; ita ambages iterum & incertitudo super origine maximae idearum partis.

Praeterea nisi omnes sint innatae, erunt quaedam adventitiae: a Deo ne illae, an a sensu & conjectura? Primum nec ullo modo probare possunt; & si verum est, intelligi nequit, cur non potius simul cum innatis aliis eas in Mente producat Deus, quam paulatim, & successione atque per intervalla. Nec id dico, quasi id esse nequeat, sed ut intelligatur, eos, qui ita arbitrantur nullas habere opinionis suae probationes, sed quodcumque venit in Mentem effutire divinando. Si dicatur postremum, quum ex eo demonstratu facile sit, eadem via omnes reliquas, quae non adventitiae statuuntur, gigni posse; doctrina idearum innatarum inutilis

erit

erit & superflua : nec enim vero in rebus naturae praeter eas, quae necessariae sunt & sufficientes, nisi inscitissime, causae aliae inducuntur.

Prop. XXXVIII. Systema idearum innatarum nullius usus esse potest ad idearum originem explicandam.

D. Non omnes ideae esse possunt innatae (prop. 36.: & nisi omnes sint innatae, inutilis ea opinio est ad idearum originem explicandam (prop. 37.); id igitur systema omnino inutile est & supervacaneum.

Prop. XXXIX. Fautores doctrinae idearum innatarum, nisi omnes ideas ponant ingenitas, rogati ecquaenam sint innatae, nullam proferre possunt, quam non facile sit ostendere via eadem, qua reliquas oriri opinantur, sensu nempe & conjectura, provenire posse.

Enim vero praecipuae, ad quas appellant, sunt idea Dei, ideae primorum principiorum cum scientiarum theoreticarum, tum maxime etiam moralium, ideae abstractae numerorum, & proportionis, atque ejusmodi aliae. At earum nulla est, quae, si quidpiam sensu & conjectura percipit Mens, non possit ostendi & eam inde originem trahere. Nam Deum velut primam mundi causam effectricem & conservatricem ex existentia, qualitatibus, structura, ordine, finibus rerum mundanarum ita posse intelligi, uti ex effectis causae aliae, tam perspicue demonstratum est a viris doctis B. Thoma, Lockio, Derham, Nievventitio, Clarkio, aliisque, ut qui id inficiatur, non modo impietatis, sed stupiditatis argui possit. Deinde prima scientiarum axiomata, & principia, ut in Geometria, ex simplici collatione idearum nasci, id adeo est exploratum, ut supervacuum existimo operam omnem, quam in ea re demonstranda impendit Lockius. Principia quaedam moralia *Deum amandum super omnia : Proximum ut aequalem spectandum : Nihil alteri faciendum, quod tibi fieri nonvis*, ex ideis Dei hominum, naturae societatis, utilitatis & nascuntur & corroborantur.

Quamquam in hoc ego patronos Platonicorum miror, qui dum ideas innatas tueri student, judicia quoque & ratiocinia innata mentibus esse pronunciant. Quod utcumque excusari in Platonicis possit, quippe quod est eorum doctrinae de praeexsistentia animorum conforme, in his, qui ab illa doctrina descivere, membrum videri potest sine capite, conclusio ex negatis principiis. Jam vero eodem modo ideae numerorum, proportionis, aliaeque abstractae explicari possunt: nascuntur enim illae, aut divisione idearum sensibilium, aut meditatione & conjectura; quam rem isti negare ut impossibilem nequeunt, quousque & conjectura plurima percipi fatentur (*a*).

CAP.

(a) *Animadvertendum est hoc in loco, esse quasdam inter homines notiones, quaedam rationis percepta, quae homines ipsi per se a nullo edocti habent omnes, seu a sua ipsorum natura in ea advertenda impellantur, seu a natura rerum, quae aeque omnibus subest, excitentur, seu a ratione & intellectu admoneantur. Ita veritates quaedam, quae numerorum computationem, multiplicationem, divisionem spectant, suapte natura ab omnibus intelligi possunt: item principia quaedam proportionum, quum Arithmeticarum, tum Geometricarum, quae operis ipsis omnes scire profitentur. Tum quaedam aut nos ipsos, aut rerum naturas spectantes sunt inter omnes communes, quibus communis natura, eademque rerum universitas oculis objecta.* Innata *haec vocari possunt, ac vocantur quandoque a viris doctis, suntque hoc sensu innata. Quibus nos minime refragamur, qui qua notione haec ingenita principia in dubium vocaverimus dilucide explicuimus, Quod si quis ingenitas & communes hominibus omnibus notiones, ea, qua hic accipimus, significatione, negare in animum induxerit, is dupliciter peccabit. Nam & imperite communi hominum sensui ac experientiae adversabitur, & omnem hominum inter se societatem abrumpet, quae nulla esse potest, ut alibi*

adno-

CAP. IV.

De humanae mentis libertate, ejusque extensione.

Prop.XL. MEns humana est libera, sed intra quosdam fines ea continetur libertas:

D. Libertas est ea mentis facultas, qua ex ratione boni vel mali propria, nec invita, & cum voluptate operatur (def. 12.): plurima autem ex propria boni vel mali ratione & conscientia, nec inviti & cum voluptate perpetuo omnes operantur (ex intima conscientia); est igitur Mens humana libera. Quod primum.

Jam quaedam sunt, quae inviti patimur & cum aegritudine; quaedam alia quae voluntati nostrae minime sunt subjecta, non in corpore tantum, verum etiam in ipsa mente; quaedam, ad quae potentia naturae nostrae non pertingit; haec omnia cum moderamini rationis nostrae non subsint, ne libertati quidem subesse possunt (def. 12.) (a).

---

adnotatum est, ubi nulla inter se communi ratione copulentur. Neque enim ego aliunde clarius deduxerim, ad communionem vitae homines geri, quam hinc, quod in communi quadam ratione participent, sine qua ut sese mutuo intelligere nequirent, ita nulla communione sociari.

(a) *Tota hominis libertas binis verbis absolvi potest, ac digito, ut ita dicam, demonstrari. Exploratum est, causas necessarias agere semper secundum totas suas vires: lapides totis viribus decidunt: elateres totis viribus objecta obstacula repellunt; ignis, aqua, ceterae naturales ac necessariae causae totis semper suis viribus agunt. At vero, nisi vim manifestam conscientiae facere velimus, ex intima experientia quilibet persentiscit, posse se parte virium agere.*

Prop. XLI. Homines praediti sunt liberate *a coactione*.

D. Quae operandi potentia nullo Fato rapitur libertas est a coactione (Schol. def. 12.): est autem Fatum externum triplex, Democriticum, Stoicum, Spinozisticum (def. 53. primae p.), a quibus omnibus immunes sumus (prop. 13. 74. 76. prim. part.); liberi ergo sumus a *coactione*.

Praeterea cujus libertatis motiva proxima suppeditat ratio intima Principio agenti ea libertas *a coactione* est (Schol. def. 12.): at libertatis nostrae proxima motiva determinantia sunt motiva rationis (ex intima conscientia); est ergo ea libertas a *coactione*.

Prop. XLII. Motiva quae libertatem humanam determinant sunt perceptiones boni vel mali, *seu bona & mala objectiva*. Nihil manifestius esse potest, si intimam conscientiam consuluerimus. In adjecta appendice copiosius id explico.

Prop. XLIII. Libertas humana est libertas a necessitate naturae.

D. Quae libertas pendet a motivis, quorum actio nec absolute infinita est, nec unum in modum determinata, est libertas a necessitate naturae; talis est libertas humana; nam quum determinetur *a bonis vel malis repraesentatis* (prop 42.) quorum activitas nec infinita est (si summi boni, & summi mali perceptiones exceperis), nec unum in modum determinata, quippe quod

---

re. Ut ecce, quum abacum hunc primum parva vi digitis premo; mox majori; deinde paulo etiam majori; postremo quantum queo; nemo dixerit, me non potuisse premere totis viribus, quum parte premebam; nam alias ne postremo quidem id potuissem. Qui ergo parte virium agere possum, ac majori, vel minori, prout lubitum fuerit, cogor fateri, me non necessario agere, idest esse liberum. Itaque nisi hoc sit perspicuum, non video, quid in ideis humanis clari ac perspicui esse possit.

quod perceptiones bonorum & malorum variae ſint, mutabiles, vagae, ut patet; a motivis agitur nec abſolute infinitis, nec unum in modum determinatis.

Coroll. 1. Ineſt homini libertas indifferentiae: nam quum libertas humana immunis ſit a coactione (prop. 41.), & a naturae neceſſitate (prop. 43.), regaturque a motivis rationis, nec activitate infinitis, nec unum in modum determinatis; nequit non eſſe libertas indifferentiae.

Corol. 2. Eſt quandoque humana libertas *contradictionis*, & *contrarietatis*. Nam eſt indifferentiae (coroll. 1.), quae indifferentia a motivis rationis tantum determinatur: ſunt autem rationis motiva bona vel mala repraeſentata (prop. 42.), & poteſt eſſe bonum repraeſentatum *verum malum*, ut malum repraeſentatum verum bonum, quod patet: ita non ſolum ex duobus bonis propoſitis unum prae alio eligere poſſumus, ſed idem unum eligere poſſumus, aut reſpuere, & malum bono praeferre poſſumus.

Schol. Ex quibus omnibus perſpicuum eſt, unam humanae libertatis radicem eſſe rationem, ſeu potius libertatem humanam, quemadmodum B. Thomas docet, *eſſentialiter eſſe in ratione per appetitum operante:* nam *voluntas eſt in ratione*, inquit alicubi ex Ariſtotele (*a*). Perſpicuum quoque & illud eſt, turpiſſime in ſtatu quaeſtionis hallucinari, qui libertatem ita concipiunt, tamquam potentiam, quae omne motivum determinans excludat: talis enim libertas nec ulla eſſe poteſt, & naturae rationali repugnat (*b*). Sed nec minus erit clarum, ſi libertas e fonte rationis manat immediate, non idcirco minus eſſe libertatem, quod *concauſis aliis*, ut vocant, temperamento corporis, actione externorum objectorum, actione Dei, adjuvetur: nam exploratum eſt cauſam non idcirco deſinere eſſe cauſam, quod ab

 aliis

(a) *P. 2. q. 9. art. 5. in corp.*
(b) *Vide eundem S. Th. 1. 2. tota q. 9. & 10.*

aliis adjuvetur (a). Quousque igitur Mens humana activitatem suam retinet, operaturque ex ratione boni per desiderium, mali per aversationem, etiamsi ab aliis adjuvetur causis, libera esse non desinit. Quocirca inepta sophismata sunt, quae adversus humanam libertatem ex temperamentis, actione rerum externarum, concursu Dei generali, vel peculiari desumuntur argumenta: concausae eae tantum esse possunt, quae *causalitatem* (liceat eo vocabulo uti) Mentis nullo modo evertunt. Sed ut plenius eam rem & accuratius pertractemus, quam dudum ea super re commentati sumus appendiculam adjiciemus. Quae si minus sit tironum captui adaptata, differri ejus tantisper lectio potest.

APPENDIX

Ad superius Caput.

De libertatis natura & proprietatibus disseritur accuratius.

§. 1. QUum de rerum disseritur natura aut proprietatibus, jamdudum monuere philosophi, eam rerum naturam, eas proprietates & qualitates, eas causas quaerendas esse, quae revera sunt, non quae esse possunt. Nam qui quae esse possunt summo capitis labore perquisivit, atque beato ita ei esse licuit, ut repererit, non magis profecit, quam qui nihil unquam tentavit. Ea regula, quum de libertate disseritur, potissimum recolenda est. Perquirenda enim est ea humanae naturae libertas, quae nobis a natura inest, & quatenus inest, non eam quam maxime vellemus. Nam qui eam sui libertatem exquirunt, quam maxime vellent, ne eam quidem, qua nos natura praeditos fecit, reperiunt. Contenti ergo esse de-

bemus

(a) *Vide ut idem ibidem egregie haec explicat.*

siemus iis dotibus, quibus sumus donati, nec aut alias, aut majores exquirere, aut impudentius in Dei consilia inquirere, cur has potius, quam alias, aut cur non majores dederit. Quod tam est ineptum & adrogans, quam si quis exquirat curiosius, cur materiae soliditas, cur igni calor sit inditus, & cur materia metallica aquam, aut aërem mole sua non exaequet. Factarum quidem rerum omnium fines, ac propterea rationes sint necesse est, sed quas scire minime necessarium est, ac impudentissimum in arcanis sapientiae Dei perquisitis, nec repertis, naturae suae poenitere, aut adversus Dei providentiam indignari.

§. 2. Quae omnium hominum animis libertatis notio inest, clara ea est, & naturae nostrae sufficiens, nisi abutamur. Nempe apud omnes homines is ex libertate agere dicitur, qui sua vi, & ex propria boni vel mali ratione cum voluptate agit: is vero ex necessitate, qui contra boni vel mali propriam rationem, & invitus operatur. Itaque lubenter agere, & invite velut contraria inter homines habentur. Ne aliam quidem homines, quum de laesa libertate queruntur, expostulant. Ea si detur vevendi & operandi optio, tum se plane liberos dicunt. Eam vero facultatem agendi ex propria boni vel mali ratione sibi inesse intimitus persentiscunt; nec ullus est aut tam doctus & perspicax, aut tam stupidus, & pectoris obtusi, qui ullis sophistarum conclusiunculis ab ea persuasione se dimoveri patiatur. Ea quoque naturae sufficiens est, si recte uti didicerimus, quod sequentibus patebit.

§. 3. Ex quibus sequitur, ut eae actiones quae ex ratione boni vel mali propria cum voluptate in nobis nascuntur *liberae* sint: quae vero nec a ratione & voluntate nostra proveniunt, & vel nobis invitis, esse, aut fieri pergunt, *necessariae*. Quumque nemo sit, qui posteriores has non habuerit *necessarias*; nemo esse potest, nisi qui insanire velit, cui primae non sint *liberae*.

§. 4. Voluntas est ultima mentis determinatio quum ali-

aliquid eligimus, aut aversamur, ex ratione boni, vel mali propria proficiscens: non igitur consistere potest sine ratione. Ergo ratio sufficiens voluntatum nostrarum, seu *electionum*, & *cessationum* liberarum, ratio est boni vel mali propria. Nam tota ratio sufficiens cur aliquid eligamus ratio est boni, seu potius *bonum ipsum repraesentatum*, & *objectivum*: & tota ratio, cur aliquid aversamur, est ratio mali, seu *malum ipsum repraesentatum*. Et prior quidem ratio voluptate operatur: posterior dolore. Ut id etiam intelligatur, proxima operationum nostrarum liberarum motiva esse voluptatem, & dolorem, nec rationem alio modo voluntatem flectere, nisi voluptatis & doloris ope. Iis instrumentis tota regitur humana natura (*a*).

§. 5. Plures sunt hominis actiones, quae ex voluntate manant, seu quae, posita voluntate, exsistunt. Ejus rei intime conscii sumus. Ex. gr. posita voluntate movendi oculos, manus, linguam &c. actiones istae statim exsistunt, nisi quum organa sunt impedita. Plures quoque sunt cessationes ab agendo, quae a voluntate pendent, veluti quum cesso a movendis oculis, manibus, lingua &c. Idem observatur etiam in animi plerisque cogitationibus.

§. 6. Quum dico actiones quasdam, aut cessationes pendere a voluntate, immediatam causam actionum, aut cessationum specto. Nulla enim est alia immediata causa actionum aut cessationum hujusmodi, nisi voluntas, idest ultima mentis ex ratione boni vel mali determinatio (§. 4.): sed quum voluntatis immediata cau-

(a) *Hoc quum dicimus, non id intelligimus, rationes boni vel mali vim quoque ipsam agendi efficere, quae nisi in natura ipsa sit, nullo pacto inde procreari potest. Determinationem ergo tantum hujus potentiae ac vis activae efficiunt.*

causa determinans sit voluptas, vel dolor (*ibidem*); voluptatis autem & doloris causa procreatrix perceptio boni vel mali; ambae istae causae sunt, licet non immediatae, valde tamen proximae, & conjunctissimae, *actionum*, aut *cessationum*, ad quae duo genera omnes actiones liberas confero. Et sunt quidem causae aliae, aut potius *concausae* perceptionum boni vel mali; sed utcumque ab iis mens dependeat in suis perceptionibus, seu excipiendo ab iis ideas, seu subsidium quodcumque ad agendum, quod nunc scire parum refert; quum ejusmodi concausae, non auferant menti activitatem in suas operationes, nec vim inferant necessariam, ut velimus, nolimus nos impellant, sintque ab actionibus liberis remotissimae, imperite faciunt ii, qui inde tantum actionum nostrarum principia accersunt. Scilicet recte inde repeterentur, si homo non nisi pura esset machina mechanica, nullo ipse activo agendi principio praeditus: nunc quum Mens humana principium sit activum energiae & operationum vitae, saltem rationalis, eaque nec corpus sit, aut corporea qualitas, nec anima mundana, nec Deus (ex demonstratis); in ea tantum, & ex ea principium immediatum actionum & cessationum liberarum petendum est: aliae vero causae spectandae veluti subsidia quaedam activi hujus principii.

§. 7. Homo in pluribus est liber. Scilicet libertas est facultas agendi vel cessandi ex propria ratione cum voluptate (§. 2.); in pluribus agimus aut cessamus ex propria ratione cum voluptate (ex §. 5.); in pluribus ergo liberi sumus. Dico autem in pluribus, quod libertas nostra infinita non est: suis continetur terminis. Nec tamen idcirco minus sumus liberi. Saltem eam, quam habeamus, libertas naturae nostrae consentanea est, &, nisi abutamur, sufficiens. Porro, statuta in homine libertate, ejusque natura paucis explicata, in ejus libertatis proprietates & modificationes inquirendum est; eaque refellenda quae adversus philosophi plurimi

rimi sunt moliti ; in primis Hobbes (*a*) & Antonius Collinus (*b*).

§. 8. Principio, libertas nostra in *inclinationes*, aut *declinationes* naturales, seu impetum & vim naturae nostrae erga ipsum bonum, & *aversationes* ab *ipso malo*, imperium non extendit : sunt enim eae naturae hominis insitae, & naturales: *naturalia vero*, quod scholae docent, libertati subesse nequeunt. Praeterea eae perpetuo & perenni conatu in nos agunt, omnemque consultationis, adeoque libertatis usum, praevertunt. Inde fit, ut apud philosophos actiones, quae ex iis viribus inconsulta ratione, emergunt, in censum actionum moralium, &, ut vocant, *humanarum*, non veniant. Nam ea demum a Philosophis voluntas libera habetur, quae proëresi, seu consilio determinatur, quod ab Aristotele adnotatum omnes retinuerunt Scholae Doctores (*c*).

§. 9. Earum inclinationum, aut declinationum, de quibus superiore §. dictum est, *ratio sufficiens* in Dei voluntate & hominis essentia unice est posita. At sunt inclinationes aliae aut declinationes peculiares, quae ex generalium illarum moderatione & determinatione in objecta particularia existunt. Earum *ratio sufficiens* sunt ideae bonorum vel malorum peculiarium voluptate aut dolore naturam nostram inflectentes. In has libertas mixta cum necessitate quadam nobis inest. Et quidem liberi sumus in eo, ut possimus earum inclinationum caussas, ideas nempe bonorum, vel malorum peculiarium, in consultationem rationis revocare, perpendere accuratius, quandoque etiam exhibere nobis alias, aut eas investigare, atque interim a prioribus animum tantisper abducere. At positis semel fixisque notionibus boni vel mali, indeque, ob arctam connexionem *ratio-*

(a) *In opusc. de libert. & necess.*

(b) *Recherches sur la libertè in Collect. Leibn. Nevvt. &c. tom.* 1.

(c) *Vide S. Th.* 1. 2. *q.* 9. *art.* 4. *in corp.*

tionis, *&* *appetitus*, genitis commotionibus, necessario Mens rapitur in *electionem*, aut *fugam*. Quod scholae aliis efferunt verbis, *Non potest mens bonum qua bonum aversari*, *malum qua malum sectari*.

§. 10. Inclinationes animi & declinationes particulares non omnes sunt aeque vehementes: habent ergo suas *intensitates*, quae commode per gradus distingui possunt. Earum nunc intensitatum causae physicae investigandae sunt, ut quatenus in eas possit libertas, quo vero consistat, intelligatur clarius. Est autem id faciendum accurate, quandoquidem actionum plerarumque vitae humanae fontes in hujusmodi inclinationibus, aut declinationibus continentur.

§. 11. Exploratum est: ut illas generales (§. 8.), ita has peculiares inclinationes in bonum, vel malum ferri, velut in fines. Sed oportet Philosophum distinguere inter *bona* & *mala* objectiva, ac *bona* & *mala realia*. Bonum & malum objectivum voco quantitatem boni vel mali, quae in idea boni vel mali apparet: *reale vero*, quae in rebus ipsis, quae velut bonae vel malae percipiuntur, inest. Non semper aequalia sunt objectivum & reale bonum, objectivum & reale malum. Nam possunt reale bonum, ac malum minora, aut majora apparere: possunt diversa: potest malum apparere bonum, bonum vero malum. Nihil frequentius in vita humana accidit. Nec quidquam efficacius hominum miseriam progignit (a).

§. 12. Inclinationes, aut declinationes animi peculiares non pendent nisi a bonis, vel malis objectivis: nam pendent ab ideis bonorum vel malorum peculiarium generales inclinationes voluptate & dolore moderantium, & determinantium (§. 9.). Ex quo consequitur, ut earum inclinationum & declinationum gradus intensitatis sint in ratione bonorum, vel malorum ob-

(a) Intellectus non percipit res per modum rerum ipsarum, sed per modum sui, *inquit cogitate S. Th.*

objectivorum. Ut si, ex. g. quantitas boni objectivi sit = 6., & inclinationis erga illud intensitas erit = 6. Porro si mali objectivi quantitas sit = 4., erit declinationis intensitas = 4. Ea quum sint manifesta, non admodum perspecte, ut solebat, Renatus Cartesius (a) voluptatem ex magnitudine perfectionis realis illam producentis esse metiendam scripsit: nihil enim exploratius est, quam voluptatem & dolorem oriri ex bono aut malo objectivo, non reali.

§. 13. Nec minus & illud verum est, posse plerumque bonum reale producere in animo nostro declinationem, malum vero reale inclinationem; quum illud pro malo, hoc pro bono traduci possit (§. 11.) Cui simile & illud est, posse majus bonum reale inclinationem minorem facere, quam minus; ut minus malum declinationem progignere majorem, quam majus; quod postremum tum potissimum contingit, quum *majus malum* distantius est, *minus* vero propinquius. Scilicet quemadmodum corpora in ratione distantiae ab oculo majora aut minora videntur, ita appetitus nostri, aut aversationis objecta crescunt aut decrescunt in ratione plusquam fortassis duplicata distantiarum.

§. 14. Duo *bona objectiva aequalia*, sed opposita, inclinationem quidem *generalem* & vagam progignere possunt, *particularem* vero nullam. Nempe inclinatio generalis nascitur ex opinione boni ut boni: quum autem duo bona objectiva A, B utcumque diversa unum sint in ratione boni, perstat integra eorum activitas ut bonorum; progignunt ergo inclinationem generalem & vagam seu innatam excitant, agitant, fovent: Quod erat primum. Jam quum inclinationes animi peculiares sint animi erga peculiaria objecta determinationes, seu inflexiones; nec possit simul in oppositas partes animus flecti; ob aequalitatem vero bonorum ne in alterutram quidem possit; efficitur, ut quousque bona illa obje-

(b) *Ad principem Elizabetham Palat. ep. 6. prim. part*

objectiva sunt aequalia nullam peculiarem inclinationem, aut actionem producant. Quare si in alterutrum mens se determinat, id quod ob libertatem potest, non inde determinatur, sed alias rationes sectatur. Quam rem Aristoteles exemplo capilli omni ex parte aequalis resistentiae explicuit: eum nempe capillum nulla in parte rumpi posse, quacumque adhibita vi, arbitratus est: quod utcumque falsum, clare tamen explicat, quod ille voluit, quodque scholastici magna consensione sectati sunt.

§. 15. Si idem objectum A duas in nobis producat ideas unam boni D, alteram mali C. intensitate aequales, sed contrarias, nulla, inde sequi potest peculiaris Mentis inclinatio. Sit $D = 4$, C itidem $= 4$, erunt inclinatio & declinatio aequales: ergo erit inclinatio erga $D = 4$, declinatio a $C = 4$. Quocirca erit inclinatio $= 4 - 4$, idest nulla: & declinatio $= 4 - 4$, idest nulla.

§. 16. Intensitates bonorum vel malorum objectivorum sunt ipsae idearum bonorum vel malorum intensitates. Intensitatem vero idearum bonorum vel malorum voco *claritatem*, *distinctionem*, *plenitudinem*, aut obscuritatem, confusionem, imperfectionem.

§. 17. Si ideae sunt innatae, bonorum vel malorum intensitates sunt & ipsae innatae (ex §. 16.). At quum experientia doceat in majori hominum parte realia mala esse *bona objectiva*, & contra realia bona esse *mala objectiva*; si ideae sunt innatae, idest Menti a Deo communicatae, sequetur Deum hominibus illudere, quod intolerabile est absurdum. Idem dici potest, si Deus singillatim in nobis ideas producat, prout nobis sunt illae ad munera nostra perficienda necessariae: aut si in sua essentia manifestet. Quod argumentum invictum est contra tria illa systemata.

§. 18. Postulo ut omnes ideae nostrae statuantur *sensus* esse, & *meditationis* atque *conjecturae*. Nam quamquam ea opinio valde sit controversa, est tamen & naturae humanae consentanea & phaenomenis cogitationis humanae explicandis accommodatior, & praesentibus philosophis probatissima.

§. 19.

§. 19. Pro varia intensitate externorum objectorum in nos agentium, variat intensitas impressionum in nobis factarum. Axioma est exploratum.

§. 20. Constitutio subjecti, in quo fit impressio aliqua, ad intensitatem ejus impressionis plurimum facit. Antiquum est & verum Scholarum proverbium, *quidquid recipitur per modum recipientis recipitur*. Ex. gr. Si vi = 2. urgeas objectum, cujus resistentia sit = 3, & alterum cujus sit resistentia = 1. actionis in iis intensitas non erit aequalis. Ex quo fit, ut intensitas impressionis ab objecto aliquo in nobis factae metienda sit non in ratione tantum magnitudinis objecti, sed etiam dispositionis naturae humanae in qua fit. Quumque constitutiones hominum seu temperamenta nec eadem sint in omnibus, nec in eodem homine quovis tempore eadem; inde intelligitur, qui fiat, ut impressiones ab iisdem objectis, aut in diversis hominibus, aut in eodem homine temporibus diversis varient.

§. 21. Voco *animi constitutionem*, quae existit ex ejus *habitibus* aut *intellectualibus*, aut *moralibus*; ex *affectibus*, & ex *praesentibus ideis*. Detur animus A imbutus habitibus scientiarum theoreticarum Geometriae, Logicae, Metaphysicae, Physicae, Theologiae &c.; ejus constitutio diversa erit a constitutione animi B, qui aut iisdem habitibus non est informatus, aut non aeque, aut est imbutus diversis. Detur animus C, qui ornatus sit habitibus moralibus caritatis, misericordiae, justitiae, fortitudinis, aliisque ad bonitatem moralem spectantibus, aut omnibus, aut plerisque, aut paucis, ea animi constitutio erit diversa a constitutione animi D, qui aut habitibus diversis sit formatus, aut non aeque, aut deformatus habitibus contrariis feritatis, intemperantiae, irae, amoris venerei &c. Praeterea si tempore X animi C, D, iisdem habitibus imbuti non easdem versent animo cogitationes, constitutiones variabunt. Hujusmodi animorum constitutiones, quemadmodum est perspicuum, infinitae esse possunt, non in diversis modo hominibus, sed in eodem diversis temporibus:

ribus:

ribus: nam pendent vel a minimis variationibus statuum animi. Earum autem omnium ratio habenda est, quum perquiruntur motiva determinationum voluntatum humanarum.

§. 22. Pro varia animi constitutione variant impressiones in nobis ab objectis externis factae. Consectarium est eorum, quae supra dicta sunt. Ex. g. si injuriam eandem feceris homini stupido, & homini perspicaci, ii non eodem modo afficientur: si feceris patienti, forti, temperanti; & intemperanti, impotenti, iracundo, diverso certe modo agitabuntur. Ex eodem insolente phaenomeno non eodem modo commovebuntur vulgus, & philosophi. Eodem sermone pio non eodem modo agitabitur muliercula, idiota, politicus, impius. Audito viri cujusdam famosi nomine, commotiones & judicia varia excitantur in diversis, pro professionis, sectae, affectionis alterius, aetatis, sexus diversitate.

§. 23. Ex quibus sequitur intensitatem impressionum in nobis factarum a tribus pendere causis. 1. intensitate actionis externae. 2. a temperamento corporis. 3. ab animi constitutione. Ut si ea omnia, eorumque consensio, aut repugnantia possent exacte dimetiri, possent quoque intensitates impressionum exactis calculis subjici, indeque deliberationes omnes, & determinationes animi magna probabilitate pervideri.

§. 24. Porro quum de his disseritur, non solum ad examen conferenda sunt, quae impressiones faciliores efficiunt, verum etiam quae remorantur, quominus impressiones illae nascuntur, aut quae de earum quidpiam quantitate detrahunt, conferendaeque & agentes causae, & resistentes. Ex. g. dum disceptatur, quanta cum vi Julius Caesar se determinaverit ad sibi Romanam Remp. submittendam, in censum cum primis venire debent causae impellentes. 1. externi boni consequutio. 2. corporis temperamentum. 3. animi affectus, praecipue ambitio regni, aut gloriae, invidentia nominis Pompejani. 4. externa auxilia unde magnos animos homines facere solent &c.; tum vero etiam disserentes

tes. 1. amor libertatis Patriae, si qui ullus superfuit: 2. notiones honesti & justi. 3. rei difficultas. 4. vires adversae. 5. pericula quae id facinus consequi poterant &c. Quibus omnibus inter se collatis, quum apparet majores fuisse impellentes causas, intelligitur, qui is homo adversus removentes agere potuerit & voluerit. Infinita sunt similia facta, quorum similes sunt causae.

§. 25. *Boni, vel mali objectivi*, intensitas est in ratione intensitatis impressionum: nam bonum vel malum objectivum sunt ipsae ideae boni, vel mali (§. 16.): ponantur ideae istae adventitiae (§. 18.) eae erunt impressiones ab objectis externis in nobis factae; ab illis igitur objectis pendebunt; in ratione igitur intensitatum earum impressionum erunt ideae, atque idcirco bona, vel mala objectiva. Quod si jam ponantur esse ideae factitiae, eae proculdubio erunt in ratione constitutionis animi, temperiei corporis, & actionum externarum: cum autem intensitas impressionum sit in ratione composita horum omnium (§. 23.); idearum quoque factitiarum intensitas erit in ratione impraessionum.

§. 26. Inclinationes, & declinationes peculiares pendent ab impressionibus, & sunt in ratione earum impressionum. Nempe pendent a bonis aut malis objectivis (§. 12.); bona autem & mala objectiva ab impressionibus (§. 25.); inde ergo & inclinationes & declinationes: sunt igitur in ratione bonorum, vel malorum objectivorum (§. ex superior.); bona vero & mala objectiva in ratione impressionum (25.).

§. 27. Voluntates pendent a libertate determinata a ratione ope impressionum, seu *ope appetitus*, ut loquuntur scholastici. Scilicet voluntates sunt ultimae mentis determinationes erga bona objectiva, aut a malis objectivis; eae vero determinationes pendent ab inclinationibus, aut declinationibus; istae a ratione bonorum vel malorum objectivorum flectente libertatem (omnia ex demonstratis); ergo inde quoque voluntates.

§. 28. Quae hucusque dixi, ea ex contemplatione peculiaris naturae meae mihi videor deduxisse; sed quum

fieri

fieri possit ut fallar, nemini quidpiam pertinacius obtrudere velim. Si autem sunt vera constat jam de *motivis determinantibus* libertatem. Sunt interim qui ex iis, quae observata sunt, hunc in modum fortassis adversus libertatem concludant (*a*). Voluntates nostrae pendent ab inclinationibus, aut declinationibus; hae ab impraessionibus, adeoque sunt ut impressiones; impressiones vero ab actione objectorum externorum, temperie corporis, constitutione animi; necessariae ergo sunt impressiones, adeoque inclinationes, & declinationes, atque hinc voluntates. Eo argumento triumphat Collinus. Plures scio fuisse philosophos, qui ad hunc scopulum illisere, nec ulterius progredi potuerunt, dumque libertatem studiose quaererent, amisisse repente, quasi ex oculis subductam. Me autem vide quam praefidentem faciat veritas, ut merum esse sophisma superius argumentum, plane confidam demonstraturum. Nempe voluntates ab inclinationibus, & impressionibus ita pendent, quod a ratione pendeant, quae non alio modo libertatem inflectit, quam naturae inclinationibus & declinationibus: ergo ita pendent, ut motiva inflectentia libertatem semper sint rationes boni vel mali, nec tamen vis infinitae, atque idcirco constat integra homini libertas (def. 12. Schol.). Sed ut plenius id argumentum refellatur, res altius suscipienda est.

§.29. Quum Mens humana sit ad beatitudinem facta, ab ejus amore necessario rapitur, adeoque necessario ab eo tantum bono objectivo determinari potest, quod summum est, quippe quod id tantum desiderium illud beatitudinis plene explere potest. At cetera omnia bona objectiva, quae finitae sint intensitatis, nec rapere in se unice eam possunt, nec necessario determinare, sed relinquunt ei facultatem super iis consultandi atque indifferentiam eligendi. In ea enim consultandi super natura finitorum bonorum facultate, quae sarcta tecta homini inest, dum inter bona finita versatur, libertas indifferentiae posita est, quemadmodum praeclare BB. Augustinus, & Thomas docuere.

(a) *Collins recherches sur la libertè loc. sup. cit.*

cuere. Atque inde intelligitur cur in amando Deo homines liberi non sint libertate indifferentiae; quod nempe tale illud bonum est, super cujus electione nec consulere possunt, nisi vim naturae inferendo, nec cunctari, nisi plane si stipites sint & trunci.

§. 30. Ex quibus intelligitur fontem libertatis a *coactione* esse, quod motiva immediata nos determinantia sint rationes boni vel mali per appetitum, vel aversationem: & fontem indifferentiae libertatis esse imperfectionem bonorum, aut malorum objectivorum, super cujus electione aut fuga consulere integrum est, quorumque electio necessaria esse non potest.

§. 31. Qua ex re & illud sequitur, ut quaecumque media rationem nostram perficiunt, ea & magis nos liberos a coactione faciant, & minus cunctantes atque indifferentes. Nam quo rationis nostrae imperium dilatatur, eo plura ratione efficimus, quam aut naturae impetu, aut affectibus. Et quo ratio auctior est & perspicacior, minus cunctabundi sumus, minusq; indeterminati. Itaque & philosophia, & Legislatio, & Gratia, quae omnes rationem perficiunt, libertatem quoque perficiunt: ut idcirco tantum absit ut quidquam libertati humanae deroget Legislatio & Gratia, ut potius nihil plenius eam augeat, atque provehat, in primis, quae naturam quoque mansuefacit, quod accuratissime a B. Augustino pertractatum est in iis libris, quos de libertate arbitrii inscripsit.

§. 32. Observatum est in scholio prop. 43. argumenta omnia, quae adversus libertatem produci solent, nihil aliud probare, nisi libertatem nostram sua habere *motiva determinantia*, aut *concausas* quasdam; quae quum ei activitatem suam auferre nequeant, nec necessario quippe finitae vis, nihil ei derogant, tectamque atque sartam, ut dicunt, relinquunt esse. Sed quando gravi ea philosophorum magni nominis contentione agitata sunt, exigitur a me profecto hoc in loco, ut hujusmodi argumenta retractem atque refellam. Nec ab interna naturae nostrae necessitate vindicanda nunc est libertas, quod superius

prae-

praestitum est: externa tantum persequar. Ea ad tria potissimum referri solent. Quorum primum Dei providentia & praedeterminatio suppeditat; alterum Dei praescientia: tertium vero Astrorum influxus. Nam quod addunt quidam, peccato Adae amisisse homines arbitrii libertatem, quod argumentum Theologia subministrat, id scripturae ipsius auctoritate confutatur; quae ut docet, nos omnes in peccato nasci; ita apud nos arbitrii nostri consilium esse. Eo igitur nihil moveri possumus, quamquam Calvinus eo potissimum nitatur.

§. 33. Est autem primum hujusmodi (a). Eae causae dici & esse possunt liberae, quae sese ipsae determinant in operationibus suis, non vero, quae determinantur ab aliis, quaeque ipsae se determinare nequeunt. Sunt autem omnes causae creatae hujusmodi, quae nec se ipsae ullo modo determinare ad operandum possunt, & a solo Deo determinantur. 1. Quemadmodum intelligi nequit corpus quod se ipsum a quiete ad motum impellat, ita nulla alia creata & finita res, quae ab *inactione* ad *actionem* determinet: par enim utrobique ratio est. Scilicet & ex nihilo nihil est, & nemo, quod non continet, praestare potest. 2. Quum constet inter omnes qui sanam habent Dei notionem, a Deo omnia conservari, sitque vetus philosophorum & verum adagium, *conservationem esse perpetuam creationem*; non magis possunt creatae res se ad agendum determinare, quam se conservare Quemadmodum horologii pendulum idcirco quod externa causa moveatur, & ab eadem in motu conservetur, dici nequit ullo modo se in oscillationes agere, desiperetque, & pugnantia aperte doceret, qui quum ab externis causis in motu conservari pendulum dixisset, adjiceret, esse tamen oscillationes quasdam, quas ipsum sibi faceret, aut gradum esse motionis, quem ipsum externae actioni adderet. Nempe qui ita differit, ponat gradus ejus motionis esse =

(a) *Nimis illlud adornat Pomponatius in.* 11. *de Fato &c. Hinc saepe Spinoza.*

4., quorum . 2. debeantur externae caufae, 2. penduli ipfius activitati,tum dicat etiam neceffe eft, pendulum fuapte natura, fine ulla externae caufae ope, agitare se poffe duobus viribus. Quae doctrina fuperiorem omnem evertit; moveri pendulum ab externa caufa, atque ab eadem in motu confervari.

§. 34. Diffiteri non poffumus, graviter eo argumento premi, & *phyficae praedeterminationis* auctores, & Malebranchianos, qui omnia ἀμέσως a Deo repetunt, nulla in natura activitate pofita, & Auctorem praecipue Gallici operis, *Actiones Dei in Creaturis*, alias a nobis laudatus. Nam refpondere, iis principiis pofitis, liberos nos effe *in fenfu divifo*, fi non *in fenfu compofito*, id eft fucum imperitis facere, quod eft perfpecte a Becano obfervatum. Enim vero fi quidem verba *in fenfu divifo* intelliguntur, quum non operamur *potentia* retinere libertatem, ut in *fenfu compofito*, ideft quum nos determinamus, non habeamus; nefcio utrum id libertatem vindicet potius, an evellat. At id certum eft, eam libertatem *potentia*, quae fit neceffitas *actu*, nullius effe homini ufus. Itaque ea refponfio adhibenda eft argumento, quam B. Thomas, divinitus, ut folet, pluries adhibet. Nempe quum Deus fit infinite potens & fapiens, dubitari non poteft, quin tales facere potuerit res, quae caufae effent & ipfae, ideft activitatem fui generis haberent & exercerent. Ejus generis eft humana Mens. Activitatem illa fui generis & habet & exercet. Sed quum quae intenfitate funt finita, confumi ufu poffint, confervari ea a Deo debent. Eft igitur Dei actio quaedam univerfalis qua hujufmodi activitates *caufarum*, ut vocant, fecundarum, confervatur, eaque conftans & perennis. Porro ea actione Deus rerum naturas non evertere, fed continere & confervare vult: effe autem id non poteft, nifi naturis illis adaptetur actio Dei. Sunt porro caufarum fecundarum activitates non unius fpeciei; quaedam brutae funt, ut vires materiae *attractrix*, *gravitans*, *plaftica*, fimiles: quaedam vero *rationales*. Illae legibus mechanicis regi poffunt, & reguntur: quo-

quocirca libertate destituuntur. Istae ratione ducuntur, ut idcirco una iis sint agendi motiva, perceptiones. Hae mechanicis subjici nequeunt legibus: rationis via conservari debent. Adaptatur prioribus Dei actio ut rapiat: his ut ducat. Ita Mentibus etiam cum actione Dei sua semper constat libertas. Quinimmo quum libertas *essentialiter* sit in *ratione*, & quae rationem emendant & perficiunt, libertatem quoque perficiant (§. 31.); & Dei actio naturae Mentium adaptata non possit non illas emendare & perficere; conficitur actione providentiae divinae perfici potius humanam libertatem, quam suffocari. Quae omnia & Augustinus summa perspicacitate praedixerat. Ita concidit tota illa Spinozistica moles.

§. 35. Alterum argumentum ita conformatur. *Si omnia futura praescita sunt a Deo, hoc ordine evenient, quo ventura praescita sunt: si autem hoc ordine eveniunt, certus erit ordo rerum praescientiae Dei, adeoque certus ordo causarum: si vero certus ordo causarum, quo fiat omne quod fit, Fato fiunt omnia quae fiunt: neque enim aliud est Fatum, quam certa & constans, atque immutabilis causarum & effectuum series: at si Fato omnia fiunt, nulla est libertas. Jam sunt omnia a Deo praescita; ergo certus ordo causarum; Fato fiunt quaecunque fiunt, nec ulla est libertas* (a).

§. 36. Eo argumento ita perturbatus fuit Cicero, ut ne negaret libertatem, praescientiam Dei sustulit (b), atque *ut nos faceret liberos, fecit sacrilegos*, ut eleganter scribit Augustinus. Fabulantur Armachanum acutissimum scholae Theologum viginti annos laborasse, ut eum nodum solveret, nec potuisse. Cardinalis Cajetanus vir in Metaphysicis contemplationibus attritus, eam quaestionem in alterum saeculum distulit. Augustinus tamen paucis, quasi compendio, & confidenter, sed peracute respondit: *Non est*, inquit, *consequens, ut si Deo certus est omnium*

 ordo

(a) *Vide B. Aug. lib.* v. *de Civ. cap.* 9. & *Cic. de Fato*.
(b) *Lib.* 2. *de Divinat.*

ordo causarum, *ideo nihil sit in nostrae voluntatis arbitrio*: *& ipsae quippe NOSTRAE VOLUNTATES IN CAUSARUM ORDINE SUNT*. Quae huc redeunt, praescientiam Dei non commutare rerum naturas, sed necessarias quidem sinere esse necessarias, liberas vero liberas: quod scilicet praescientia Dei, si a divina voluntate & providentia abstracta spectetur, in rerum naturas physice non influat. Non secus atque qui me quidpiam operantem inspicit, non adigit ad operandum. Et quemadmodum *memoria tua*, inquit idem alibi, *non cogit facta esse quae praeterierunt*; *sic Deus praescientia sua non cogit facienda*, *quae futura sunt* (a). Scilicet nihil vetat esse aliquid certum, quod sit liberum, si ex eo, cui id certum est, nulla inferatur operanti vis. Quae adeo sunt perspicua, ut mirer esse potuisse viros doctos, quibus argumentum istud quidpiam imponere potuerit.

§. 37. Tertium vero argumentum est hujusmodi. Corporis nostri constitutionem, temperiem, mutationes, pendere ex aëris constitutione, gravitatione, mutatione notius est, quam ut demonstratione egeat. Hinc vero manare inclinationes quasdam & mores, atque ad effectus propensiones perspicuum est. Certe non alia potissimum est ratio cur climatum diversorum Nationes diversis sint temperamentis praeditae, diversis moribus, affectibus. Quum vero Astra aut lumine, aut motu, aut effusione alterius subtilissimi fluidi, aut mutua gravitatione, vel actione alia quacumque constitutionem aëris commutent, in eumque agant vi maxima, certe & in nos influunt, aguntque. Pendet vero a corpore mens ita, ut ne cogitetur quidem a nobis nisi ex commotionibus sensuum atque cerebri. Ergo & in Mentem Astra influunt: influunt autem vi maxima; obniti ergo contra non possumus. Quod si videamur plerumque obniti contra hujusmodi impressiones, id fit quia validioribus concedimus: quo modo si quis a duabus cau-

(a) *Lib. 3. de liber. arb. cap. 4.*

causis ex oppositis partibus prematur ab A viribus = 6, a C viribus = 3, dum repellit C facile putabit vi resistere, quum si animadvertat, id fit, quia ab A validius impellitur. Nec refert, eam vim nos non animadvertere: nam quum constet cordis, pulmonumque motus necessarios esse non liberos, ne eos quidem in nobis vi fieri persentiscimus, nec eos spectamus, nisi velut quos ipsi lubentissime efficiamus, quos lubenter tantum patimur. Addunt, nisi id esset, qui posset intelligi futura libera ab Astrologis, qui *judiciarii* dicuntur praevidere posse & confidenter praedici? Nunc autem hujusmodi praedictionum plenae omnes sunt historiae, ut qui velit eas narrationes omnes velut fabulas traducere, ei necesse sit omnem pudorem exuere. Atque hunc ferme in modum *Tertiani*, quos ego fatinaticos appello.

§. 38. Cui argumentationi nihil esset ut pluribus responderemus, quando superius explicita ea omnis est res, demonstratumque, corporis impressiones inter motiva rationis, adeoque libertatis referenda esse, aut, si mavis, *concausas determinantes*, non vim inferentes necessariam; nisi quaedam essent, quae hoc in loco expediri paucis oporteret. Atque primum non negamus (neque enim hic ea de re sumus solliciti) temperiem nostram ab Astris quoque plurimum pendere, quum pendeat ab aëre, in quem illa quocumque tandem modo agunt. Interea id non magis libertati officit, quam propensiones temperamentorum. Nempe quum ea omnia rationem consultatricem super bonis aut malis objectivis non auferant, efficere quidem possunt ut vim quamdam sentiamus, quae nos illiciat, atque permoveat, cogere vero, & rapere nequeunt. Intima id confirmamus coscientia. Decipimur, inquiunt, quod proximas tantum causas electionum nostrarum, aut aversationum consideramus, remotiores minime prospicimus. At principio, si in iis, quae omnes homines vivide & clare sentiunt, hallucinantur, commutabuntur tantum humana vocabula, & quae ignoratio dicitur, ap-
lal;

labitur ſcientia, ſcientia vero ignoratio: res autem ipſae permanebunt eaedem. Deinde rogamus, remotiores illae cauſae libertatem flectunt ope rationis, an immediate? nemo poſterius dixerit; nam quae a nobis actiones ſine ratione fiunt, liberae non dicuntur: ſuper his non diſceptamus. Si prius, erunt ergo *libertatis* fortaſſe motiva, non cauſae vim inferentes. Scilicet, quotieſcumque motiva proxima libertatem noſtram determinantia in ratione ſunt, homini ſemper ſua conſtat libertas, ut demonſtratum eſt.

§. 39. Jam vero proferuntur in medium Aſtrologi judiciarii, *genus hominum*, ut perbelle Tacitus vocat, *potentibus infidum, ſperantibus fallax, quod in Civitate noſtra vetabitur ſemper, & retinebitur*. Eorum praedictionibus plenas eſſe hiſtorias Fati Aſtronomici aſſertores praedicant. At id argumentum vulgi potius fraudum ignari approbationem, quam philoſophorum, mereri poteſt. Non quod propenſiones quaſdam hominum generatim non agnoſcant plerumque, non iſti de trivio Aſtrologi, ſed prudentes & perſpicaces omnes, atque inde probabilibus conjecturis proventuras actiones non pervideant; ſed quod magna illa confidentia perridicula ſit, & eventis ipſis refellatur. Profecto ubi cetera deſint manifeſtae fraudis argumenta, at illud non leve certe eſt, quod ſcite Ennius protulit,

Qui aliis monſtrant viam ſibi ſemitas ignorant.

Referendae eſſent in tabellas circulatorum hujuſmodi praedictiones, ut quae mentiantur, quae certa pronuncient, dimetiri poſſet. At nunc apud popellum, ut ſolet, plus poteſt vera una opere completa praedictio, quam miriades mendaciorum. Inde alienorum bonorum inſidiatoribus & captatoribus praeſidentia & temeritas. Nec deterrentur, quum deteguntur: se quilibet animat Tireſiae Horatiani verbis (*a*),

. . . . *neu, ſi vafer unus, & alter*
Inſidiatorem praeroſo fugerit hamo,

Aut

(a) *Horat. lib. 2. ſatyra 5.*

Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.
Persta atque obdura, seu rubra canicula findet
Insantes statuas, seu pingui tentus omaso
Furius hybernas cana nive conspuet alpes.

In quo isti egregie divinant . . . *perraro haec alea fallit*. Sed tam docte & accurate est ea res a Cicerone (*a*) pertractata, ut orationem nostram non exigat.

CAP. V.

De propensionibus & habitibus, tum de memoria.

Prop. XLIV. PRopensiones ad *bonum*, *&* *verum* generatim, naturales sunt homini, legesque naturae humanae mechanicae, quibus illa ad consentaneos sibi fines fertur.

D. Quae propensiones & in omnibus reperiuntur hominibus, & in omni hominum aetate, quaeque neque intenduntur unquam, neque remittuntur, eae profecto haberi debent pro naturalibus totius generis humani propensionibus; quo modo quae qualitates & in omnibus corporibus, quae observari potuere, insunt, & neque remittuntur, neque intenduntur, qualitates habentur naturales omnium corporum (*b*): ejus autem generis sunt propensiones erga bonum & verum generatim. Nam primum adeo est omnium hominum, omniumque aetatum, ut communis sit etiam brutarum animantium; ut dubitari non possit, quin naturalis sit & insita *naturae animali*. Altera vero tam est hominum naturalis & communis, quam curiositas, quae nihil aliud est, nisi propensio ad verum. Ex quo manifeste sequitur esse illas naturae humanae leges mechanicas. Nimirum non alia est philosophis *lex naturae mechanica*, nisi ea, cu-

(a) *In libris de divinat. Adde Picum adversus Astrologos.*

(b) *Lex est Nevvt. probata ceteris.*

cujus, ut inquit Wolfius, in ſola Dei voluntate ſit ratio ſufficiens, quales ſunt vires *attractrix*, gravitationis Planetarum, aliaeque in inanimis rebus. Quum ergo propenſiones illae ſint naturales naturae humanae; *naturalium vero cauſa Deus*; leges naturae mechanicae ſunt habendae. Quod vero quidam ajunt ex *uſu rerum* eas naſci propenſiones, ii non advertunt uſum eſſe non poſſe ſine illis, adeoque uſum omnem illas praevertere. Ceterum non ſine magna ſupremi Numinis providentia id fieri intelligendum eſt, ut homo non ſola ratione, & libertate ad ſuum finem, eique adaptata media ducatur, ſed vi etiam ipſius naturae impellatur, ut ſcilicet ubi ratione & libertate ſit facile abuti, non poſſit non iis naturae legibus obſequi. Qua ex re illud etiam intelligitur, qua ratione fiat, ut hominum mores, atque humanae res, quae in quibuſdam hominum coetibus videntur a veteri vita & inſtitutis tam longe diſceſſiſſe, recurrant, circulumque quemdam perficiant. Quod nempe, quemadmodum elateres vi compreſſi a naturali ſua figura inflectuntur, quam induunt ſtatim atque vis conceſſerit; ita diſtrahi vi, aut ratione naturalia poſſunt, convelli funditus nequeunt: itaque cedunt tantiſper, mox reditura. Intelligitur & illud, cur quum ceterae peculiares propenſiones, aut averſationes neque eaedem in omnibus ſint, & aetatibus, temporibuſque aliae atque aliae: naturales vero illae immutabiles: nam *naturalia*, ut inquiunt Philoſophi, *immutabilia*. Atque haec quum ſint, perſpecte Ariſtoteles, vir in primis acutus & accuratus, *ſcientiae* quidem *moralis*, qua formatur homo ad beatitudinem, initium fecit ab hoc beatitudinis, ideſt ſummi boni, naturali deſiderio; *metaphyſicae* vero, ideſt *univerſali ſapientiae*, ab ingenito deſiderio veri. Quod nempe ut natura omnes cupiunt eſſe beati, ducendique ſint ad veram beatitudinem *recta* directione & conformatione ingenitae illius propenſionis: ita natura ipſa omnes ſcire cupiunt, pertrahendique ſunt ad veram ſapientiam accurata & induſtria curioſitatis propagatione ad utilia & egregia. Nec aliter ego cenſeo ſyſte-

systemata moralia, & theoreticae sapientiae diducenda, & contexenda, quam moderatione quoad fieri potest naturaliori, & simpliciori duarum illarum naturae humanae propensionum. Quomodo naturali fluminis impetu, paulo in rem suam flexu cursu, sata industrius agricultor irrigat. Quae qui observant attente, ii profecto animadvertunt, in plurimis emendari posse praesentia disciplinarum systemata; ut sint magis naturae humanae consentanea.

Prop. XLV. Propensio se conservandi, tum veneris appetitus, propensiones sunt naturales, atque duae alterae naturae humanae mechanicae leges.

D. Nam aeque & in omnibus sunt, & immutabiles, & ante omnem usum, quum ex iis potius omnis usus proficiscatur. Ita quatuor habemus praecipuas naturae humanae leges mechanicas naturales, quibus homines vel imprudentes ad se suumque genus conservandum, atque perficiendum feruntur. Quanta autem earum sit in vita humana necessitas & utilitas, inde intelligere possumus, quod earum nulla sit, qua sublata, non tota hominum vita funditus perturbetur. Nam sublata propensione in ipsum bonum, efficitur ut ne quaeratur quidem quidpiam boni: quumque homines non sint entia sibi *sufficientissima*; consequitur ut sint semper misera. Tum propensio in bonum inutilis esset, aut nullo modo esse posset sine propensione in verum: hac enim bona perquiruntur, quibus illa fruitur. Deinde amor nostri ipsorum nisi esset naturalis & necessarius, quum infinitae sint vitae perdendae rationes, brevi hominibus deserta esset Tellus. Tandem Veneris appetitu extirpato a natura animali non ultra hominis aetatem habitaretur Tellus. Quae si Athei cogitent, non possunt non clare intelligere, quanta divinae alicujus Mentis cura natura humana sit conformata, ut nihil in illa sit naturale quod non hominis fini apte respondeat. Non igitur Teleologia tantum physica, sed ipsa in primis metaphysica, supremae divinitatis cura omnia in universo geri perspicue demonstrat. Jam (ut ad institutum redeamus) attente philosophus

has

has leges recolere debet, qui operationum humanarum principia determinantia, fundamenta, primas quasdam in humana natura causas (*ressorts* Galli vocant) sit accurate explicaturus (*a*): quandoquidem nihil demonstra-tu

---

(a) *Sed & iis in primis hujusmodi rerum cognitio necessaria est, qui ad res humanas gubernandas accedunt. Nam adversante natura imperium nec stabile esse potest, nec pacatum, hominesque, quorum est ingenium elasticum, perpetuo aut resilire, aut irrumpere conantes, maxima vi sunt cohibendi, quae si tantisper remittat, itidem uti liberi elateres, perrumpunt, atque evertunt omnia. In id potius danda est opera, ut primigenias illas propensiones, quibus homines duci & amant & volunt, sic in publicam rem flectant, ut omnes intelligant, se ire, non trahi, rem suam ac utilitatem agi, subdi omnes legi, ut liberi sint, vim nemini inferri. Pueros ergo, in quibus natura adhuc integra est & sola, expertus sum pluries, invitos ac coactos, fere nihil, lubentes & blanditiis captos ea efficere, quae supra vires eorum videri potuissent. Adeo ingenium nobis coactionis impatiens natura dedit!*

Habent autem primae illae duae propensiones, in bonum, *&* in verum *magnum illud inter se discrimen, ut prior vi languescat, altera intendatur. Artes humanae vitae necessarias extirpaverit quisquis homines invitos ad eas adegerit; si sua cuique libertas relinquatur, si earum magnae utilitates ob oculos ponantur, tum alacres omnes incumbant, ac nihil est tam incredibile, quod non efficiant. Efficiunt idem si a naturae suae necessitatibus impellantur: voluptatem nempe suam & ingenium sequitur quisque alacer; naturae paret libenter, idem qui imperii his in rebus alieni fastidiosus est. Inde fit ut gloriae amor, voluptas, luxus plures artes, aut artium ornamenta invexerint, quam leges omnes aut minae: Contra autem propensio* in verum *vi ac minis, tum quacumque re, quae violentiae sit persimilis, velut arcanis atque enigmatibus, mi-*

tu facilius est, quam omnes humunas actiones proveni- re ex varia modificatione quatuor illarum Legum naturalium: scilicet modificatae illae ratione, & conversatione, in peculiares evadunt inclinationes, aut declinationes, quibus, ut in superiori appendice demonstratum est, homines regi solent. Neque tamen concludi quidquam ex ea re potest adversus utilitatem aut necessitatem legum naturae moralium: constat enim sua illis necessitas, & utilitas in eo, quod peculiares inclina-

---

mirum in modum intenditur: curiositas prima est, quae haec sequitur; eâ cerebri fibrae contrahuntur; inde vis major, quae quoniam nos angit, & infelicitat usque dum rem ipsi digito contigerimus, in vetita impellit. Opinor si quis severa sanctione prohibuerit inquiri ab hominibus in magneticae attractionis causam, brevi eam detectum iri. Sunt qui scripsere, philosophos praemio excitandos: nec nego posse plurimum in animis nostris praemii spem. Sed voluptatis ea est natura, ut facillime quis possit illam repudiare: dolori & inquietudini nemo unus concesserit, Ita fit ut acrius hinc exagitemur, quam a voluptate permoveamur. Ac vero vim hominis actuosam vehementius inquietudo vellicat & excitat, lenius voluptas. Est igitur ad hanc rem quod pertinet curiosum hominis ingenium flammae persimile, quae quo violentius comprimitur, eo vehementior ac voracior evadit. Atque haec quum per se sunt perspicua, tum tota historia litteria confirmantur: nulli enim errores quantumvis monstrosi tam publice grassati unquam sunt, quam qui severius vetiti, ut si blande ac palam expositi omnium fuissent oculis, brevi viluissent, ac fuissent irrisi. Itaque probo ego illos, qui istuc docuere, Ridiculum acri plerumque fortius ac melius secat rem. *Nam iidem homines qui tam curiose in occulta & vetita nituntur, nihil tamen magis verentur, quam ne publice rideantur, efficitque publica irrisio, quod nulla vis, ut vires naturae humanae omnes quasi dissipet, & alio convertat.*

nationes, atque hinc proficiſcentes actiones emendant & formant, emendata, & formata ratione, cujus illae velut ſupplementum ſunt; tum ſanctione poenali plurimum & ipſae voluntatem permoveant.

Prop. XLVI. Omnes habitus exercitatione acquiruntur & intenduntur, deſuetudine remittuntur, aut delentur omnino: delentur etiam, aut obtunduntur contrariis habitibus. Et quidem de habitibus Mentis ſeu theoreticarum diſciplinarum, ſeu moralium virtutum, atque mechanicis corporis juxta id affirmo. Obſervationes enim perpetuae ſuper utriſque abunde id demonſtrant. Nec ullus habitus in medium proferri poteſt, in quo id non obtineat. Quamquam quoniam morales virtutes & a naturae temperie plurimum quoque pendeant, minus theoretici diſciplinarum habitus, aut habitus artium; facilius iſti, quam illae, deſuetudine amittuntur.

Prop. XLVII. Habituum nullus eſt menti congenitus. Nempe habitus omnes intenduntur & remittuntur, exercitatione acquiruntur, deſuetudine delentur (prop. 46.); quae autem talia ſunt naturalia, & ingenita Menti eſſe nequeunt, Vide ut eam rem praeclare Ariſtoteles ſub initium Ethicorum Nicomachiorum perſequitur.

Prop. XLVIII. Omnes habitus animi ſimul & corporis ſunt.

D. Habitus ſunt facultates actuum exercitatione acquiſitae (prop. 46.); in iis ergo ſunt ſubjectis, quorum actuum exercitatione acquiruntur; acquiruntur exercitatione actuum mentis ſimul & corporis; quandoquidem nullae eſſe poſſunt actiones animi quibus totidem non reſpondeant in corpore; in utroque igitur ſunt, ſeu potius in eo homine, qui ex unione Mentis & corporis exſiſtit.

Schol. Inde intelligitur cur habitus, qui animi dicuntur, aut debilitentur, aut evaneſcant omnino, fracto morbis aut aetate corpore: & item cur qui habitus dici ſolent corporis, torpeſcant paulatim, animo ab iis abducto, aliiſque rebus intento. Ceterum agnoſcendum

dum est esse habitus quosdam qui Mente magis exercentur, quam corpore; alii qui e contrario magis corpore quam mente; esseque alios vitae sensitivae, qui ab habitibus mentis theoreticis discernuntur manifesto. Ex. gr. Habitus scientiarum theoreticarum Mente plus, corpore minus constant: habitus artium mechanicarum corpore magis, quam mente: habitus virtutum moralium voluntate & temperamento magis, quam ratione. Quod dico, non quod totidem habituum subjecta sint distinguenda, in quo laborarunt Scholastici, sed ut quid potissimum in singulis habitibus dominetur indicem.

Prop. XLIX. Quae actiones aut majori animi attentione exercentur, aut intensiori aliquo affectu, aut voluptate & dolore, eae impressionem in nobis faciunt altiorem, & diuturniorem. Exploratum est ratione & experientia. Itaque qui habitus actionibus ejusmodi acquiruntur, & facilius acquiruntur, & sunt diuturniores. Non secus atque vestigia, quae majori vi in tenellis plantis imprimuntur, & altiora sunt, & diuturniora.

Prop. L. Habitus humani quo plures fuerint, eo debiliores evadunt. Appello ad experimenta. Sed ejus rei ratio in vi naturae humanae finita continetur. Scilicet habitus conservari nequeunt sine vi exercente: quo minor haec vis evadit, eo minus facultatem exercitio conservare potis est. At ea decrescit divisa: ergo in plures habitus distracta, minor ejus pars singulis inhaeret; ex quo fit ut debiliores avadant. Qua ex re moniti esse debent, qui egregii & excellentes in facultate aliqua esse cupiunt, ut ne pluribus animum intendant: nullo enim modo finita naturae nostrae vis omnibus esse par potest. E quemadmodum si eidem solo plura quam ferre possit semina commiseris, detrahes omnibus alimentum; ita pluribus intentus animus mediocris quidem esse in illis potest, summus non potest.

Coroll. Eadem est ratio, cur habitus contrariis enerventur, & paulatim evanescant.

Prop. LI. Memoria est habitus.

D. Omnes scilicet habituum habet proprietates. 1. ingenita non est. 2. exercitatione acquiritur; eaque tenacius memoria haerent, quae pluries, & frequentius animo recursant. 3, & quidem iis actionibus, quae aut majori attentione, aut cum voluptate & dolore, aut cum affectibus paulo vehementioribus, fiunt, facilius, & est diuturnior. 4. desuetudine debilitatur, & evanescit. 5. rerum numero & varietate laborat, & hebescit. 6. iis omnibus quibus vis humanae naturae corroboratur, aut frangitur, & memoria corroboratur, aut debilitatur, velut aëre, cibis, medicamentis; tum senecta, morbis &c. 7. minus fatigata & post otia major. Quae omnia ita sunt habituum propria, ut perspicuum sit memoriam esse habitum (*a*).

Sch. Quod spectat ad memoriam, fuere, qui putarunt, eam considerari debere velut idearum penu: eas ideas dixere vestigia in cerebro ab objectis externis facta: itaque in cerebro hoc penu posuere. Protulere eam in rem Cartesii auctoritatem; Sed nec ea doctrina intelligi ullo modo potest, & a Cartesii doctrina longe aberrat. Nam nec ullo modo intelligi potest vestigia in cerebro ab objectis externis facta haberi posse pro eorum objectorum imaginibus; nec, si id tantisper detur, sibi quisquam persuadebit, tot rerum miriades posse distincta in cerebro, parva illa & molli materia, habere vestigia. Cartesius vero vestigiorum quidem vocabulo utitur, sed nihil aliud eo intelligit, nisi facilitatem cerebri, seu habitum actionibus repetitis acquisitum, *nam illa vestigia*, inquit, *nihil aliud sunt, quam quod pori cerebri, per quos spiritus antea ceperunt suum cursum, acquisiverint eo pacto FACILITATEM majorem, quam alii, sese rursus aperiendi eodem modo spiritibus, qui*

(a) *Copiosius haec persequitur Lockius de intellectu humano lib. 2. cap. X.*

qui ad se veniunt (*a*), quo pacto ille reminiscentiam explicat. Eodem modo Malebranchius memoriam explicuit, posuitque illam in habitu cerebri, seu in flexibilitate fibrillarum cerebri actibus repetitis acquisita (*b*). Nec alio modo se rem habere suadent phaenomena. Scilicet quemadmodum in ceteris habitibus actus ita se excipiunt, ut primo posito quasi natura sua sequantur ceteri, quod in habitibus saltandi, canendi, pulsandi instrumenta musica, observatur; ita in memoria excitata idea quavis, aliae, quas cum illa didicimus consociare, subinde excitantur, ut altera alteram excipiat expeditius & distinctius, aut minus expedite, minusque distincte, pro perfectione & intensitate habitus majori aut minori. Ceterum quacumque tandem via reminiscentia in nobis fieri contingat, id certum est, nullam esse in rerum natura rem admiratione nostra digniorem, & ex qua promptius in supremae Dei sapientiae & potentiae contemplationem provehi debeamus, quam memoriam (*c*).

Prop. LII. Omnes habitus constant memoria & reminiscentia.

D. Omnes habitus sunt facilitates actus continuata & harmonica serie producendi, suntque animi simul & corporis (prop. 48.); ergo in omnibus habitibus conjunctae sunt motionibus corporeis totidem animi actiones, perceptiones nempe & voluntates incredibili celeritate percurrentes; quum id sit memoria; omnes habitus memoria constant. Inde est, ut qui exercere habitum aliquem corporeum coepit, si alibi mens abstrahatur, perturbatis illum actibus exercere pergit.

Prop. LIII. Facultas ratiocinandi habitus est, isque va-

O 2

(a) *De pass. Animae part. 1. art. 42.*

(b) *Lib. 2. de inq. ver. cap. 5. §. 3.*

(c) *Vide quae ea super re scribit vir doctus & mihi amicissimus Antonius Muratorius sub initium* Philosophiae Moralis.

varius, prout in variis objectis exercitus, etsi vis ipsa ratiocinandi innata sit. Nam facultas exercitatione acquiritur, desuetudine amittitur, habetque ceteras omnes habituum qualitates.

Prop. LIV. Tota humana eruditio duobus generatim habitibus continetur, qui interea relatione ad objecta velut multiplices & varii spectari possunt.

D. Tota eruditio, scientia, sapientia humana continetur numero quodam idearum; idest memoria, & facultate super iis ratiocinandi, idest eas contexendi, antecedentia, consequentia, connexa pervidendi; at & memoria habitus est (prop. 51.) & habitus facultas ratiocinandi (prop. 53.); duobus ergo continetur habitibus.

CAP. VI.

De causis physicis, voluptatis, & doloris, tum de affectibus.

SUnt fortassis, qui mirabuntur, me geometrica methodo ea comprehensum ire, quae nulla ratione constant, sed ex quadam potius naturae perturbatione exsistunt. Esse cum ratione insanire; ut ille dicebat, affectus, qui omnes ex neglecto rationis imperio emergunt, ad rationem exigere. Addent affectus *vitia* esse & *morbos* naturae humanae, omnesque ex veteri illo Adami peccato defluxisse, curandumque magis esse ut in ordinem tumultuantes redigantur, quam ut ullo systemate explicentur. At mea sententia semper fuit, nihil in rerum fieri natura, quod non certis statutisque causis, summaque ratione fiat; adeoque omnia esse in natura connexa & copulata; multaque idcirco haberi minime intelligibilia, aut quae minus possint demonstrari, aut quod ea majores nostri velut desperatae habuere indaginis aut quod nos ea, qua par est, diligentia & labore, numquam pervestigaverimus. Qui vero putant morbos esse humanae naturae affectus etiam ubi minus tumultuant eique propterea no-

noxios, nae ii magnum operae pretium facturi sunt, si in rem paulo attentius inquirant. Quod si qui molestius rogitent, ecquid ad rem metaphysicam haec spectent; respondemus eadem ratione haec sibi Metaphysicam usurpare posse, qua ad se revocat tractationem de mente & natura hominis: ejus nempe naturae haec consectaria sunt, ut demonstrabimus. Naturam vero humanam quum dico, eam intelligo quae est, non quae aut unquam extitit, aut quae olim erit. Hanc philosophum contemplari debere censeo, si humano generi esse velit utilis: nam qui hominem non in Adae faece spectant natum, sed velut in Republica Platonis positum, ii genium quidem in philosophando praeseferre possunt, utiles nullo modo esse possunt. Philosophum ego, qui aeternitati scribere velit, *naturam exprimere*, oportere censeo, non *eam abstrahere*. Quo propius naturae accesserit, eo sua dogmata diuturniora habeat: quo ab ea abscesserit remotius, eo sciat sua esse brevi peritura, quia vera minus: veri enim mensura in natura est, non in opinione: itaque is se vero accessisse proximus existimare debet, qui naturam rerum verius expresserit. Cetera ingeniorum sunt lusus, indigni in quibus viri graves tempus terant. Nec sane video, quum Philosophia experimentalis tantopere probetur, ac jure quidem & merito probetur, cur ea a nobis exordiri non debeat.

Prop. LV. Voluptatum & dolorum omnium causae physicae sunt commotiones in corpore excitatae, quibus corporis harmonia aut conservatur, aut turbatur, aut turbata restituitur (*a*).

D. Causas hoc in loco physicas dicimus eas, quibus positis semper exsistit effectus, ablatis, evanescit, parum nunc curiosi, utrum influxione id fiat, nec ne: at hujusmodi sunt commotiones harmoniae corporis, seu

 in

(a) *Ea Platonis est doctrina in Philebo communi philosophorum reliquorum consensione probata.*

in anima & vita atque energia hominis *sensitiva* excitatae: nempe iis positis, sensus doloris aut voluptatis repente exsistit, sublatis, cedit; & ita quidem ut nullus sit dolor cujuscumque generis, nulla voluptas, quae non eas motiones consequatur. Caussae ergo physicae hujus sensus non aliae sunt, quam commotiones illae.

1. Ejus argumentationis assumptionem paucis demonstrabo. Ac primum, quod ad hanc rem spectat, quatuor omnino statuo hominis status. 1. voluptatis aequabilis, seu laetitiae minime gestientis, sed pacatae tranquillitatis. 2. Voluptatis gestientis quum animi, tum corporis, ut vocari solent. 3. aequabilis doloris, seu tristitiae per modum habitus perdurantis, minime tamen dilacerantis. 4. doloris impetuosi, & dilacerantis. Scio disputatum acerrime esse ea super re a veteribus Graeciae philosophis (*a*); sed eorum argutationes nihil moror.

2. Jam experimur continenter eorum statuum nullum esse, cujus physica & immediata caussa non sit energia vitae sensitivae seu perturbata, seu restituta, seu leniter, & instar amnis placide fluens. Atque ut a priori statu exordiar, observatum est Santorio (*b*), tunc nos hilariores esse, & magis ex animo, quum corporis perspiratio nec nimia est, nec deficit; tristiores vero, ubi minor, quam par sit, aut etiam nimia. Cujus status animi manifesta caussa est, prioris quidem justa energiae vitalis harmonia, posterioris excessu, vel defectu perturbata. Idem ceteris evacuationibus confirmatur: enim vero perpetuo experior, perspiratione, aliisque evacuationibus paulo retardatis, obtundi mentem, corpus fieri gravius, atque molestam studiis melancholiam dominari: magna perspiratione, aut purgatione quacum-

(a) *Plato*, *Aristoteles*, *Plutarchus saepe eam quaestionem memorant*. *Vide & Ciceronem lib.* 1. *de Finibus.*

(b) *Santorius in Statica humani corporis medica*.

cumque reparari statim haec omnia. Sunt quidem status laetitiae, aut tristitiae ex perceptionibus rerum pulchrarum, aut tristium provenientes; sed non immediate. Cogitatio rerum bonarum & pulchrarum agitationem majorem excitat in humani corporis fluidis; inde perspiratio justa, aliique motus expediti: hinc vero laetitia, quae semper est in ratione harum motionum, & vasorum dilatationis, ac fluidorum expediti cursus. Inde reddenda ratio, cur lacrymis hilarescant melancholici: cur laetior mens post lacrymas. Rerum contra noxiarum & tristium cogitatio coarctat fluidorum vasa, motum retardat; hinc turbatio & tristitia. Hinc quoque tristes illi perpetuo, qui durioribus & adustioribus sunt compacti fibris, lentiorique fluidorum motu, rara perspiratione, impedita evacuatione.

3. Exploratum est affectus omnes esse conjunctos cum motione quadam praeternaturali fluidorum, aliarumque corporis partium. Esse autem potest ea motio. 1. aut aequalis & lenis. 2. aut aequalis in toto corpore, sed paulo intensior. 3. aut minime aequalis in toto corpore, sed quae naturales corporis actiones praepediat. 4. aut quae magnopere perturbat. Prima aequabilem voluptatem gignit, & laetitiam, qualis amor sub sui initium, & quum, ut inquiunt, platonicus est. Altera paulo intensiorem voluptatem. At quum quo intensior motus evadit, eo est vicinior turbationi, inde intensissimam laetitiam maeror comitatur, seu statim infra naturalem eo motu compresso, seu paulatim. Tertia levem tristitiam progignit, & inquietudinem, veluti paulo ferventior amor. Quarta intensum animi dolorem. Atque ea generalis est ratio expediendi, cur omnes affectus, qui ex boni opinione nascuntur laetitiam, qui ex mali perceptione tristitiam secum adnexam habeant: & cur quidam fiat, qui aut mixtam cum laetitia tristitiam, aut *falsa gaudia* creent.

4. Eodem modo excitantur voluptates & dolores corporis gestientes. Ex. g. defectu cibi vel potionis, sublato objecto, in quo ventriculi actio exseratur, ne-

cesse est ut harmonia vitae perturbetur: inde dolor famis, aut sitis. Cibo aut potione quum restituitur, voluptas oritur, quae semper est in ratione cedentium graduum doloris sitis aut famis. Idem contingit in usu aliorum sensuum; ut facile quivis per se intelligere potest.

5. Quum ergo haec clare & continue experiantur homines, ratione abutuntur, qui alias dolorum & voluptatum causas physicas in medium proferunt. Causas autem dico physicas, quod quid Menti ipsi, dum dolore, aut voluptate afficitur, contingat, id me ignorare ingenue fateor. Nec raro subit animum esse dolores omnes, & voluptates animae cujusdam mediae & corporeae: nam phaenomena dolorum & voluptatum vix locum habere posse videntur in substantia incorporea. 1. Transitus a statu doloris ad statum voluptatis intelligi nequit sine mutatione quadam intrinseca subjecti: in animo vero incorporeo nec naturae ulla mutatio intelligi potest, & sola operationum intellectus, aut voluntatis vicissitudo hunc sensum efficere nequit, quemadmodum perpetua experientia comprobatur. 2. Sunt in voluptate & dolore quidam gradus: intelligi autem nequit, qui substantia incorporea intendi & remitti possit. Sed quum sciam, non idcirco aliquod esse non posse, quod non intelligam, agnoscamque eam opinionem non satis cum religione consentire, praestat rationi diffidere, quam de obsequio in illam vel hilum demere. Scilicet constat Religio divina ratione, cui, nisi velimus furere, postponenda est humana ratio.

Coroll. 1. Voluptates & dolores necessario consequuntur naturam humanam, ut illa scilicet nequeat nunc esse, quae non sit iis subjecta. Nimirum nascuntur ex iis physicis causis, quae, ea exsistente natura humana, quae est, nequeunt non in illa locum habere. Praeterea sunt hae affectiones naturae animalis, idcirco animantibus omnibus communes: quum autem tota insit in homine natura animalis, & necessario eam naturam

turam affectiones doloris & voluptatis consequantur; necessario quoque sequuntur naturam humanam, seu, si scholae formulis loqui licet, sunt ita naturae humanae *propria*, ut *risibilitas*. Ex quo sequitur, ut quum Adam integram habuerit naturam humanam, fuerit natura sua voluptatis & doloris capax, etiamsi in statu innocentiae, ut in beatitudine quadam naturali, sine ullo dolore victurus fuisset; quod nempe partim ratione divinitus hausta; partim imperio animi majore in res corporeas (*a*), partim quoque peculari Dei ipsius cura & subsidio, causas omnes physicas doloris & miseriae cavisset. Et quo modo Adam *gratia*, non natura fuisset immortalis, quod Theologi magna consensione docent; ita *gratia*, non *natura*, dolores omnes evasisset. Scilicet ut in Adamo connexa erant immortalitas & beatitudo illa naturalis: ita mortalitas & miseria. Jam id Moses aperte indicat, qui & cibo usos primos homines etiam innocentes docet, cujus usus intelligi nequit, sine titillatione famis; & Evam salivam fecisse adspectu pomi *pulchri visu*, *& suavis ad vescendum*. Natura ergo fuere primi homines voluptatis & doloris capaces; a dolore immunes rationis, majoris libertatis, & gratiae dono: nec doloris nisi imperium ex peccato profluxit, inducta mortalitate, quae B. Augustini doctrina est.

Qua

(a) *Quid si ante peccatum Tellus ipsa fecundior & hominum integrorum felicitati faciendae accommodatior fuisse dicetur? Nam divinae scripturae aperte dicunt, Tellurem a Deo post primorum mortalium peccatum maledictam, spinas & tribulos germinasse. Quod si Vodvvardi opinio vera est, diluvii tempore totam dissolutam, ac renatam inde corruptis hominibus puniendis, accommodatam, intelligitur facilius, qui tot inde in nos mala imperium habere potuerint, quibus homines integri caruissent. Vide ut ea de re is disserat in Geographia physica.*

Qua ex re etiam intelligitur, quid respondendum sit iis, qui rogant, cum ex peccato Adae dolores in vitam humanam inundaverint, ecquid peccavere bruta, quae doloribus & ipsa affliĉtantur? quam quaestionem pluribus in locis agitavit Augustinus. Nempe ejus naturae Creatori suo facere placuit, quae ut voluptatis, ita doloris essent capacia, atque alteri altera compensaretur. Non ergo probari possunt, qui idcirco, aut negant bruta dolorem & voluptatem sentire; aut opinantur devolutas in brutorum corpora sontes mentes, quorum illud cum ratione, hoc cum Religione pugnat. Sed *sub Deo justo*, inquiunt, *nemo miser*, *nisi mereatur*. Nempe id obtinet in iis creaturis, quae & Dei, & rationis atque legum divinarum intelligentes factae sunt: nec ulla suadet in naturis brutis locum habere; quae ut pro voluptatibus nullas agunt gratias, ita pro doloribus conqueri nequeunt. Sed ea de re alibi; est enim paulo implicatior, quam ut paucis explicetur.

Coroll. 2. Voluptatis & doloris intensitas est in ratione intensitatis perturbatae aut restitutae harmoniae. Nam intensitas effectus est in ratione intensitatis actionis causae physicae: Est autem perturbata, aut restituta harmonia doloris & voluptatis causa physica (prop. 55.); ergo &c.

Prop. LVI. Affectus omnes nascuntur ex perceptione *boni*, quae operatur *voluptate*; & *mali*, quae impellit *dolore* (ex intima conscientia), suntque naturae impetus intensiores, quibus persequatur bona externa, aut mala externa aversetur.

Prop. LVII. Omnes affectus sunt argumentum manifestum. 1. naturae mutabilis. 2. nec infinite perfectae. Nam sunt commotiones naturae, quae iis afficitur (def. 15.), & quidem impetus, qui habent intensitates, quippe qui cum voluptate, aut dolore sunt conjuncti (56.); quae omnia, nisi in natura mutabili, intelligi nequeunt.

Deinde affectus sunt naturae impetus intensiores, quibus persequatur bonum externum velut naturae nostrae com-

complementum, aut externum malum velut a quo destrui possimus aversetur (prop. 50.) quod pugnat cum natura perfectissima, quae nec bonorum externorum indiget, ut plena sit, absoluta, sibi sufficiens, nec malis ullo modo affici potest.

Prop. LVIII. Affectus necessario consequuntur naturas rationales atque animales non infinite perfectas.

D. Naturae rationales atque animales non infinite perfectae necessario ferri debent in summum bonum, bonum ipsum generatim, quod in se non habent; adeoque & necessario aversari malum quodcumque quod timere possunt; nequeunt ergo non affici ex cujusque externi boni vel mali perceptione; qui sunt affectus, idest naturae impetus intensiores, quibus bona externa prosequatur, aversetur mala.

Prop. LIX. Affectus naturam humanam necessario consequuntur.

D. Primum, affectus necessario comitantur naturas rationales atque animales finitas (prop. 58.); quum sit talis natura humana; necessario eam consequuntur. Praeterea affectus omnes sunt impetus intensiores, quibus rationalis & animalis natura persequitur bonum, aversatur malum (56.); qui impetus necessario sequuntur intensitatem voluptatis, aut doloris, quibus natura humana determinatur: quum autem voluptas & dolor necessario sequantur naturam humanam (coroll. 1. prop. 55.); sequuntur & affectus.

Schol. Est hoc in loco nobis non cum philosophis modo quibusdam, sed & cum Theologis etiam plerisque acerrima concertatio. Nam Stoici *morbos* vocabant affectus, eosque *praeternaturales motiones* definiebant (*a*), aut *aversas a recta ratione contra naturam animi commotiones* (*b*). Jam affectus in sapientem numquam cadere pertinaciter docuere Stoici: alias negarunt esse sapien-

(a) *Zeno apud Laërt. lib.* VII. *sect.* 110.
(b) *Cic. Lib.* IV. *Tuscul. cap.* 6. *&* *lib.* 3. *de finibus.*

pientem: agunt nempe sapientes voluntate, idest constante ratione; non affectu, perturbato scilicet & incitatiore appetitu (a). Porro sunt Theologi inter Christianos quidam, qui non dubitant affectus omnes inter peccata censere, quod scilicet originem coeperint ab Adae peccato. Ita Lutherani ferme omnes & Calviniani (b). Non desunt qui eandem B. Augustino sententiam tribuunt: in quo profecto aberrant; quippe qui passim scribit, imperium tantum affectuum inde cepisse (c). At B. Thomas (d), cujus ego hominis subtiliorem hanc philosophiam in plurimis admirari soleo, rem ita composuit, ut tribueret naturae integrae affectus ex opinione boni manantes, quos perpetuo voluptas comitatur, negaret vero eos, qui ex mali opinione progigni solent, quod ea natura ut a dolore fuit immunis, ita ab affectibus tristitiam & dolorem comitantibus. Mea non refert exquirere qui affectus fuissent in hominibus integris: nam differere non admodum soleo de rebus, quae minimum nos tangunt, aut *possibilia* persequi. Id affirmo, affectus consequi necessario naturam rationalem & animalem: atqui non dubito, Adamum, ut erat immortalis, ita affectuum libidini minime ante peccatum fuisse obnoxium: sed id pronuncio audacter, tali fuisse creatum natura, quae ut dolore & voluptate, ita affectibus affici posset: alias nullam in eo naturam humanam intelligere possum. Et quemadmodum in JESU CHRISTO servatore nostro integerrima fuit natura, sed voluptatis & doloris, eorumque, qui voluptatem & dolorem comitari solent, affe-

(a) *Cic. ibid. Laërt lib.* VII.

(b) *Vide Campegium Vitringa observat. sacror. lib.* 3. *cap.* 11. *Buddeum Theol. Mor. part.* 1. *cap.* 1. *sect.* 6. §. 2. *Et revera Lutherus & Calvinus non aliter loquuti passim esse videntur.*

(c) *Vid. lib.* 14. *de Civit. cap.* 10.

(d) *Prim. Part. q.* 95. *art.* 2.

affectuum capax, quod aperte in Evangeliis positum est; ita esse potuit in Adamo licet innocente. Nam ego imperium in affectus illi relinquo: naturam affectuum impatientem nego. Stoicorum vero hoc dogma non possum non deridere: tantundem enim est homini affectus demere, atque circulo rotunditatem, aut si mavis, triangulo aequalitatem cum tribus angulis, cujus est illa *necessaria proprietas*. Sunt praeterea affectus instar *vectium* quarumdam, quibus mirifica in homine excitatur, aliturque magnarum rerum effectrix vis, nec sine magnis affectibus quidquam egregium & praeclarum legas unquam ab hominibus factum. Ratio recta nullo impetuosiori affectu concitante constantius operatur, & aequabilius, sed eximium quidquam & distinctum efficiet unquam. Eadem, ubi natura vehementissime affecta est, velut erigitur, ac, licet paullo turbulentius, efficit tamen quae mira videri possent naturae humanae vires omnes ignorantibus. Itaque Plato saepe scribit, magnorum virorum fuisse neminem sine enthusiasmo quodam, idest vehementiori affectu.

Prop. LX. Affectus, nisi quum ad extrema vergant, sunt homini necessarii, seu solitarium illum spectes, seu in societate constitutum.

D. Nempe conservari homo nequit nisi bonorum fruitione, declinatione malorum: at bonis nemo perfruitur, iisque frui studet, nisi incitatus affectu voluptatis: nec quisquam aversatur mala, nisi affectu doloris disterreatur: necessarii ergo homini conservando sunt affectus.

Schol. Ut hujus propositionis veritas intelligatur plenius, operae pretium erit praecipuorum humanae naturae affectuum paucis historiolam contexere eorumque physicas expedire causas, tum fines & effecta demonstrare. Quumque nemo sit, qui ea de re accuratius Renato Cartesio disputaverit, in tractatione *de passionibus animae*, pauca inde depromam in rem nostram.

1. Sex Cartesius statuit primarios affectus, admirationem, amorem, odium, cupiditatem, laetitiam, & mae-

moerorem: ceteros esse putavit horum modificationes; Sed & motu spirituum & glandulae pinealis eos produci omnes, augeri, conservari existimavit. Nostra hoc in loco non refert systema illud accurate expendere, qui non id nunc ex instituto agimus (*a*). Praecipuorum affectuum causas physicas ex illo mutuabimur, quas ille accurate investigavit, eorumque necessitatem atque utilitatem perpendemus, ut sint exemplorum loco.

2. Affectuum ordine primus, nec intensitate, et vi infimus, est admiratio. *Est ea*, inquit, *subitanea animae occupatio, qua fertur in considerationem attentam objectorum, quae ipsi videntur rara & extraordinaria*. Neque in ea animi affectione mutationem ullam sensibilem in corde aut sanguine, quod in ceteris contingit affectibus, provenire putat: ex nova tantum & insolente cerebri concussione nascitur. Sunt qui alia ex causa

(a) *Mentem is in glandula pineali sitam censuit: inde ope spirituum animalium solo voluntatis nutu corpus moderari arbitratus est. Hanc glandulam in medio cerebri ita suspensam esse statuit, ut minimo spirituum animalium motu huc illuc impellatur. Addidit hanc glandem tot variis modis in medio cerebro suspendi, quot variis modis spiritus animales in eandem impingunt: praeterea tot varia vestigia in eadem imprimi, quot variis objectis externis spirituus animales in eandem impelluntur. Haec, quae late ille in prima parte ejus tractationis exsequitur, principia sunt quibus ortum, & compositionem affectuum explicat. Nimium in his genio suo indulxit Cartesius. Profecto mirari satis non possumus, summum philosophum, qui firmissime statuerat, nihil affirmare, nisi quod clare & distincte perciperet, nihilque nisi ex evidentibus & claris concludere, & qui idcirco toties in Scholasticos invectus erat, occultarum qualitatum praedicatores egregios, hypothesin proferre omni occulta qualitate occultiorem; quod est viri acris ac Cartesianorum partium judicium.*

sa nasci admirationem putant. Admiratio, inquiunt, est quum mens uni imagini contemplandae defixa haeret. Id evenit, quum ea imago connexa cum aliis non est, idest quum insolita & rara est. Is affectus, dum excedit, *stupor est*, qui, ut in ceteris, vitium (a). Dubitari tamen non potest, quin admiratio ex fibrarum cerebri contractione quadam nascatur. Ea contractione fit, ut curiosius in rem, quam admiramur, intendamus animum, ac inquiramus diligentius, nec inquirendi faciamus finem, nisi re cognita. Quod scilicet ea est, non admirationis tantum, sed omnium affectuum natura, ut nos de naturali statu paullatim dimoveant, ac propterea naturae hominis eam faciant commotionem, qua nisi pacata, inquieti simus necesse est. Eam ob rem cavendum est iis, qui res humanas gerunt, publicis aut factis aut legibus hominum curiositatem erga ea excitare, quae praestat esse occulta. Omnia potius adhibenda esse remedia censeo, quam ea, quae vim quamcumque ingeniis inferendo, cerebri humani fibras contrahunt, & curiositatem vehementissimam concitant; quum ut in rebus pulchris, ac utilibus, ita in pravis numquam, ut dixi conquiescat, nisi re, qua impellitur, penitus explorata.

3° Utilitatem ejus affectus persentiscimus magnam, ut *discamus & retineamus, in memoria nostra ea, quae antea ignoravimus* (b). Nam ex gravi illa cerebri agitatione altiora memoriae vestigia proveniunt. Quae utilitas est in affectibus omnibus: nam quum affectus omnes sint vehementiores commotiones, gravius, quam ex ullis aliis caussis, inde afficimur, memoriaque expeditius acquiritur, & est diuturnior (prop. 49. & 51.). Sed est altera hujus affectus utilitas: nempe inde pulcherrimarum & utilium rerum inquisitio exorditur: ut accurate prorsus Plato & Aristoteles scripserint, *totius philosophiae principium fuisse admiratio-*

(a) *De pass. animae part. 2. art. 70. 71. 72. 73.*
(b) *Ibid. art. 75.*

tionem. Itaque esset hic affectus in pueris & adolescentibus, non, ut quidam faciunt, suffocandus, sed blande & prudenter alendus, ac ad praeclara sensim investiganda flectendus. Dici vix potest quantam haec naturae humanae vectis vim habeat, ac quantopere hominibus esse possit utilis, si iis applicetur, unde quidpiam praeclari & utilis in genus humanum derivari potest. Accedit, quae in alios ex admirantis situ & adspectu redundat, ut scilicet ii una excitentur ad eandem rem attentius contemplandam. Nam longe praestantissima est haec affectuum omnium utilitas; ut scilicet externis eorum signis & characteribus una agitemur, nobisque, aut aliis caveamus, ut nihil sit tam facile homini, qui adspectu aliquo vehementissimo agitatur, quam eos omnes, qui adstant, nec satis firmam rationem habent ad cavendum, veluti magica quadam virtute corripere, & excantare. Qua ex re intelligi potest, qui fiat ut Enthusiasmus, quod Aristoteles adnotavit, velut flamma quaedam plurimos corripere possit. Est enim Enthusiasmus plurium affectuum vehementissimorum velut complicatio. Jam admiratio necessarium consectarium est *mentis* finitae: nihil enim admirari aut Deus potest, aut truncus.

4. Admirationem sequuntur *aestimatio*, aut *contemptus*: ex quibus porro magnanimitas, aut humilitas, & *abjectio*: *veneratio*, aut *despectus*; qui affectus omnino sunt necessarii, ut nempe nos ex ratione circumpositorum objectorum componamus in statibus naturae nostrae necessariis, & externis rebus adaptatis. Scilicet non eodem modo agere nos debemus erga exilia & nullius pretii objecta, quo erga praestantia & nobilia. Ad eos situs, atque agendi habitus illi nos facilius expeditiusque componunt affectus. Id vero quantopere vitae humanae praeclare & sapienter gerendae conducat, hinc intelligere possumus, quod, ut Stoici perspectissime docuere, tota nostri tranquillitas, &, quae hic haberi potest, beatitudo, hinc tantum fieri possit, ut *congruenter naturae vivamus*. Vivere autem congru-

enter

enter naturae non possumus, nisi eas, quas cum rebus, a quibus aut agimur, aut circumdamur, relationes & animadvertamus, & sectemur. Ad eas vero relationes sentiendas satis a natura facultatibus instructi nascimur: sed affectibus, idest ipso naturae nostrae sensu, iis aptamur; ut proinde nihil in his debeat philosophus cavere, nisi perturbationes, idest, ut dictum est, excessus, quibus fit, ut a naturae ordine desciscamus. Atque hac in re valde ego mirari soleo Stoicos, &, qui eos perpetuo se affectari assimulat, M. Tullium Ciceronem, qui quum illud intellexerint, *oportere secundum naturam vivere*, nihilque eo esse in vita praeclarius & jucundius, in affectibus non compescendis modo, sed extirpandis giganteum conatum converterint, atque naturam humanam eum in locum adigere, in quo nullo modo nec praeclare, nec jucunde vivere possit, sed nec illud quidem possit, quod est secundum naturam. Contingit id enim quum ita vivitur, ut quum rebus naturae ceteris harmonice & simus & vivamus: nec vero hoc fieri ullo pacto potest, nisi eam habeamus naturam, qua iis adaptemur; quod fieri porro nequit, nisi varie pro rerum varietate ac adspectibus componi & modificari possimus; neque tandem hoc, nisi simus affectuum patientes. Ita ea Stoica doctrina non cum natura modo tota, sed secum quoque mirifice pugnat.

5. Amor Cartesio definitur, commotio animae, qua illa impellitur ad se voluntate jungendum objectis, quae ipsi convenientia videntur: odium commotio, quae animam ad id incitat, ut velit separari se ab objectis, quae illi videntur noxia (*a*). Amore rarefit paulatim sanguis, atque fluidorum vasa dilatantur, hinc perspiratio ma-

(a) *Ibid. art.* 79. *Eam definitionem* secundum effectus *esse*, *non secundum essentiam putavit B. S. Is. definit*, amor est laetitia concomitante idea causae externae, *idest boni*: *odium tristitia* concomitante idea causae externae, *idest mali*.

major, & hilaritas, nisi quum modum excedit. Odio arctantur fluidorum vasa, motus fit tardior, impeditur perspiratio: inde tristitia. In amore floridus vultus & subridens; macies & squallor in odio. Amoris necessitas atque utilitas est manifesta, seu privatam hominis vitam, seu publicam spectes. Noxius esse potest quum modum excesserit, quod illi cum ceteris affectibus commune est. Et quidem non morali tantum vitae, sed animali etiam est utilis, quum eo affectu harmonia vitae humanae & contineatur, & exerceatur expeditius. Sed & necessarium est odium, ut a noxiis caveamus; nec est noxium, nisi quum perturbata ratione ea odio prosequimur, quae bona sunt & utilia (*a*).

6. Metum Stoici definiebant, opinionem impendentis mali, quod intolerabile esse videatur (*b*). Et is naturam ra-

(a) *Inter omnes animi affectus nullus est aptior ad praeclara facinora gerenda, ac virtutes heroicas gignendas & edendas, praeterquem unus amor. Is & verecundas nos efficit, & honestatis studiosos, nobisque pernicissimas alas addit ad virtutes ferme omnes, id quod quum est ex natura ipsa amoris perspicuum, tum perpetua docet historia. Quare Plato scribit in Convivio, si civitas coire, aut exercitus legi posset omnis ex amatis & amantibus, supra quam dici potest fore illam quidem beatam, omniaque generose & sancte administraturam, hunc vero fortissime & magnanime gesturum omnia. Nam & se mutuo verentes singuli ab omni injustitia & turpitudine exhorrerent omnes, & se mutuo amore complectentes, communi omnium aemulatione ad nobilissimas incitarentur virtutes. Dici haec posset civitas heroica, atque heroicus exercitus. Ac sunt haec quidem longe difficillima inter Adae filios, &, ut nunc sunt mores a naturae simplicitate immane quantum dissiti, admodum rara: sed nec vacant exemplo, & in ipsa amoris natura rationem habent. Nam egregia sunt & illustria amantium facta in historiis relata, ut de hac doctrina*

(b) *Cic. 4. Tusc. cap. 7.*

rationalem animalem consequitur necessario, non secus atque *laetitia*, & tristitia: nempe natura ita sumus comparati, ut ex perceptione boni, quod quocumque modo nos spectet, laetemur; ex perceptione mali, quod quacumque ratione ad nos pertinere possit, tristemur. Est *laetitia* persensio boni praesentis: *spes* futuri, ut spes sit *minor laetitia*. At persensio mali praesentis *tristitia* est; futuri *metus*, seu minus vehemens tristitia: qui cum sine ulla spe est impendentis mali evadendi, est desperatio. Ut laetitia, ejusque species omnes, in primis amor, vasa fluidorum dilatant, sanguinem leniter rarefaciunt, atque agitant; ita tristitia, & qui ei sunt subjecti effectus, coarctant, atque praepediunt. Inde ex timore pallor, tremor, pavor. Hujus affectus utilitas insignis est, ut nos adversus mala tutemur fu-

 ga,

---

ctrina ab eo tantum dubitari possit, qui res humanas nunquam attigit; & prima Christianorum Civitas ita mente & moribus composita fuit, ut viderentur unum habere cor, ex quo factum est, ut nulla a Patrum memoria fuerit aetas tam ferax earum virtutum, quae hominum magis intersunt, seu ad adversa fortiter toleranda, seu ad vitiorum conquisitas illecebras constantissime repellendas, seu ad ea inter sese exercenda officia, ex quibus utilitas, commoditas, postremo felicitas humani generis proficisci potest. Sed & est ejus rei causa physica, in ipsa, ut dixi, amoris & hominis natura. Amor enim paulatim & leniter sanguinem rarefacit, ac fluidorum vasa dilatat: novam quoque vim fibris, idest humani corporis vectibus, tribuit, aut expeditiores illas efficit. Ita fit ut mens humana angustius se domicilium & nobilius incolere tum sentiat, quum amet. Sibi suarum virium magis conscia evadit; itaque in magna & nobilissima nititur; turpia velut humilia & se suaque natura indigna despectat. Ac animadverti saepe ego, nationes, quae sub ipsis ferme mundi polis vitam degunt, geluque perpetuo obdurantur, amicitia, & misericordia, iisque affe-

ga, quum ad defensionem vires deficiunt. Est is affectus in imbecillis vice armorum. Et, quod magna providentiae divinae cura contingere judico, brutaium animan-

---

affectibus, in quibus nonnihil inest amoris, gloria, ambitione, & hujusmodi aliis, aut nihil omnino, aut vix tangi, essque feroces, truculentas, denique inhumanos, eumque ipsum, quo agitantur, in alterum sexum amorem, & caritatem, quam ergo partus suos praeseferunt, nescio quid belluini habere, & naturalis potius esse impetus, quam delectus & amicitiae: contra qui circa tropicos habitant naturam habere molliorem, aequabilius ingenium, amore & misericordia capi, ac nisi aut vetera vitia obstent, aut metus vel suspicio animent, illustrium virtutum esse capaces. Adeo naturam emollit, & ad honesta & pulchra hic unus agit affectus! Quamobrem sic habeo, nulla ex re licere clarius conjicere interiorem animi humani habitum & constitutionem, quam ex amore; quo qui facile capiuntur, amabiles ii sunt, ingenio aequabiles, sociales, honestatis studiosi, & ad virtutem facti: qui minus, truces, subdoli, fallaces, cives aut inepti, aut perditissimi, ad scelera quaevis suscipienda prompti. Interea animadvertendum est, amorem quum dicimus, eum nos intelligere, qui amicitiae similior sit, aut habeat ejus plurimum, non eum animalem tantum impetum, quo velut mechanica lege sexus in se mutuo feruntur. Illum, non hunc, nos amorem architectum habemus Civitatum, artium, litterarum: eum virtutum omnium quum socialium, tum divinarum stimulum. Atque utinam ii, qui infantes & pueros educant in hoc operam praesertim locent suam, ut in iis nobilem hanc amicitiae flammam, cujus scintillas a natura ipsa haurimus omnes, alant, & ad egregia quaque impellant! Est enim hoc dolendum, ut puerorum institutores mentem excolant attentissime, vitiosam philautiam foveant, falsi honoris, ambitionis, superbiae semina, virtutis praetextu in teneris animis indant, amicitiae vero illius germanae vim aut ignorent ipsi, aut excitare & fovere negligant.

mantium, quae satis in se virium ad defensionem habent, in prospectu periculorum ira incenduntur, qua naturalia arma validius adhibere possint, venenum, cornua, ungues, ungulas, rostrum, dentes: quae vero inermes sunt, ut pisces, lepores, avium quaedam, damae, caprae &c. subitaneo terrore in fugam aguntur. Ex quo intelligi potest quanta supremae mentis cura natura animalis affectibus obnoxia sit creata (a).

(a) *Non singulorum tantum vitae tutandae necessarius est hic affectus, sed societati in primis conservandae. Nec enim sine harmonia quadam partium Civitates coire & stare possunt; nec ea harmonia sine amore aut metu nasci. Quum autem nec sociali amicitia tangantur omnes, & de immodico sui ipsorum amore quidquam concedere assuescant pauci; nihil aliud superest, quo dissilire promptae partes contineantur praeterquam metus. Ita fit ut Civitas sine poenarum sanctione esse inter Adae nepotes nequeat, faciliusque quis conceperit Civitatem sine mutuo civium amore conservari, quam sine poenis & metu. Quocirca Civitates omnes dissipare repente posset, quisquis naturam humanam metus impatientem redderet. Atque hoc in loco illud mihi cogitanti occurrit, esse Civitates elaterum in eodem plano insitorum fornicibus persimiles: quemadmodum enim flecti illi & curvari nequeunt sine suprema quadam vi; ita, nisi majoris potentiae metu, in idem consentient homines fere numquam, nec coetum illum efficient. Eodemque prorsus modo, ut elaterum fornices statim dissiliunt, ac comprimens vis cesserit; ita homines natura sua elastici, idest libertatis naturalis amantes, desinunt ejusdem esse Urbis Cives, atque in mutuam armantur perniciem, ubi vis legum & imperii concedat paullulum. Inde fit, ut in publicis quibusdam calamitatibus, ubi nullus esse potest legibus, & supremo imperio locus, veluti peste publicè grassante, aut ingente belli metu Rempublicam perturbante, incredibilia scelera regnare soleant,* an-

7. Ira est libido puniendi ejus, qui laesisse videatur injuria. Cujus species, ex irae excessu natae, sunt *odium*, *ira* inveterata: *amaritudo* ira confestim prorumpens: *bilis* ira intumescens: *inimicitia* ira ulciscendi tempus observans: *discordia* ira acerbior intimo odio & corde concepta (*a*). Ira non sensim, ut amor, sed statim & vehementer sanguinem rarefacit: unde excandescentia, & rubor: nam irae momentanea est necessitas: amor in longum tempus spatiari potest. Sunt tamen qui in ira pallescant, alii qui illacrymentur, quae Cartesius (*b*) aliter explicat, ego ex conjunctione cum aliis affectibus oriri censeo. Pallere in ira solent, qui temperamento sunt flegmatico, quod scilicet, antequam sanguis ebulliat tutas vindictae vias excogitant; hinc odium,

---

audentibus singulis in legum cessatione, ad quod vix plures in imperio essent aggressi. Melucas Insulas quum dereliquissent Sinenses, nostri ubi primum invasere in statu naturali, sine Legibus, sine Imperio, sine Republica repererunt: sed adeo alios in alios audentes & invadentes, ut nihil clarius ostendere possit, quam difficile sit homines in naturae statu societatem ullam servare posse, nisi aliter educentur.

Quod si quis quaerat, quid caussae fuerit, quamobrem homines metus capaces creati fuerint, quum potuerint ita esse natura comparati, ut solo amore & voluptate efficerent, quae societati sunt consentanea: respondeo, eadem ratione quaeri posse cur doloris capaces sint creati; est enim metus doloris velut consequens. Quod si quis est, qui & dolori subjectos homines indignetur, renunciare is voluptatibus debet; quandoquidem fieri non potest, ut natura animalis voluptate tangi possit, quin & doloris sit patiens. Scio ego haec ex ideis rerum nostrarum disputari: Sed his philosophandum nobis est, quando aliae non suppetunt.

(a) *Perelegantes Stoicorum definitiones apud Laert. lib.* VII. *Ciceron.* IV. *Tusc. Stobaeum Eclog. Eth. cap.* 4.

(b) *De pass. part.* 3. *art.* 200. *&c.*

odium, timor, & defixa cogitatio; ex quibus pallor; qui idcirco magis sunt timendi, quam subito excandescentes, non secus, atque qui excandescunt, & dissimulant, cujus erat Tiberius naturae (*a*). At plorant animae imbecilles tum quum irae admixtus est amor, ut pueri, faeminae, iisque alii similes.

8. Nullus affectus est, qui dum excedit, ira sit pernicialior: itaque sapienter veteribus dicta est, *brevis furor*. Sed & naturam humanam necessario consequitur, &, ni evagetur, utilissima. Nempe nos atque nostra necessario amamus, nec sine eo amore conservari possumus: porro ira nihil est aliud nisi nostri, nostrorumque amor sanguinis agitatione in nostri defensionem excitatus & injuriae tristitia mixtus. Ut idcirco stipites sint oportet, qui ira tangi nequeunt. Tum vero ira & memoriae fovendae, & intellectui acuendo est utilissima: ita veteres *ingenii cotem* dixere. Adversus pericula vires auget: bellorum nervus est. Argumentum certe generosorum hominum. Sed nisi ratione & usu cohiberi assuescat, *ruinis simillima est, quae super id, quod oppressere, franguntur* (*b*).

9. Commiseratio Stoicis definitur aegritudo super eo, qui indigne est miser. Affectus est ex temperatione quadam *amoris* & *tristitiae*. Atque hinc ex eo praesertim affectu facile illacrymamur. Nam quemadmodum elati calore terrestres vapores superioris aëris frigore coëunt in guttas, unde pluvia; ita agitatus amore sanguis, dum tristitiae occursu frigescit, lacrymas generat (*c*). Est autem hic affectus, si quis alius, homini in societate degenti necessarius: nam ita in opem mutuam impelluntur homines. Hinc nullus est hominibus, qui ira, aut aliis effectibus non agitentur, aeque familia-

 ris,

(a) *Vide Taciti praeclara super eo observata in primis annal. libris.*

(b) *Vide Senec. ad Novat.*

(c) *Vide Cart. ib. art.* 128. *& seqq.*

ris, eoque frequentior & facilior, quo natura simplicior, ut in pueris, & faeminis. Familiarissimus est iis gentibus, qui pastoralem, & agrestem vitam, sine luxu, sine bello, ac sine iis vitiis quae luxum & bellum comitari solent, agere sunt repertae. Ut intelligere possimus hominem aptissimum societati ineundae creari, posseque esse societates beatissimas, nisi prava educatione in mutuam instrueremur miseriam.

10. Pauca haec exempla, satis, opinor, demonstrant, affectus omnes & naturam sequi humanam, quum, si recte observetur, sint variae modificationes *inclinationis naturalis in ipsum bonum*, & *aversationis ab ipso malo*, sine quibus natura humana nullo modo concipi potest (a): & esse utilissimos non homini tantum solitario, idque seu memoriam, seu intellectum, seu ipsum corpus spectes; verum etiam in societate agenti, seu ut sese mutuo defendant, seu ut ab aliis caveant homines. Quanto ergo in errore versantur qui morbos semper eos habent, quique extirpatos illos a natura humana optant? Sed est, ut dixi, in quo & Menti simul, & corpori, & societati noceant, quum nempe omne rationis jugum excutiunt, atque ad extremum vergunt, quod nunc explicare locus non est.

11. Illud observatu dignum est, affectuum nullum esse, qui non vultu manifestetur. Quod quamquam videri potest necessitate quadam naturae fieri; non fit tamen sine sapientissimo Dei consilio: nam & ita facile homines aliis sui animi sensa, & agitationes etiam sine voce, idque vehementius & sincerius, patefaciunt, atque una aut incenduntur in idem, aut ab eodem cavent, quod societati conservandae adprime est necessarium: & certis (neque enim mentiri vultus potest) indiciis intelligunt quo sint loco apud alios, id quod scire omnium, quorum vita socialis est, interest maxime.

Prop.

(a) *Consule app. sup.*

Prop. LXI. Averſatio ipſius mali, quae naturalis eſt humanae naturae, conſequitur amorem. 1. ipſius boni. 2. noſtri; totaque ejus *ratio ſufficiens* poſita eſt in amore illo. 1. ipſius boni. 2. noſtri ipſorum: Atque idcirco non lex naturae mechanica, ſed legum naturae mechanicarum phaenomenon eſt. Eſt ea propoſitio evidens, niſi vehementer fallor: enim vero nemo quidquam averſatur, niſi quia naturae ſuae, aut iis, ex quibus naturae ſuae perfectio & conſervatio pendet, contrarium eſt; neque quae contraria ſunt naturae humanae, iiſque, quibus ea perficitur & conſervatur, ideſt bonis, averſari quiſquam poteſt, niſi, quia se, & bona amat. Quumque neceſſario se amat, & ipſum bonum; neceſſario his contraria averſatur. Ex quibus patet, averſationem malorum conſectarium eſſe neceſſarium amoris noſtri & boni (*a*).

Prop. LXII. Omnes affectus ſunt reactiones amoris. 1. ipſius boni. 2. noſtri ex peculiaribus objectis natae.

D. Affectus ſunt commotiones naturae humanae ex opinione boni vel mali natae (def. 15.), ideſt modificationes variae naturalis erga bonum amoris, & naturalis a malo declinationis. Quum vero averſationes & declinationes conſectaria ſint naturalis amoris (ex ſup.) affectus omnes ſunt modificationes variae & inflexiones amoris illius a variis natae objectis bonis vel malis. Jam eae modificationes & agitationes tum demum naſcuntur ex actione bonorum, aut malorum objectivorum, ſeu bonorum aut malorum realium perceptionibus, ſi eas natura noſtra aut ſequatur, aut averſetur, quod reactione fit naturae in objectorum actionem; atque inde affectus ſunt proportionati actioni bonorum aut malorum objectivorum (vide ſuper. app.): reactione ergo amoris illius natu-

(a) *Vide ut eam rem pluribus exſequitur Malebranch. lib. 5. de inq. verit.*

naturalis varia & diversa, progignuntur affectus omnes. Memini alicubi Augustinum eam propositionem pluribus & acutissime explicuisse, locus memoria excidit. Ex ea vero & illud etiam confirmatur, affectus & naturam humanam sequi necessario, velut ejus proprietates, & esse non posse morbos, nisi quum ita excesserint, ut sint amoris illius naturalis perturbatae modificationes, quod ego potissimum ex Adamitico peccato natum arbitror.

Prop. LXIII. Affectus aucta atque emendata ratione intra terminos suos plurimum contineri possunt.

D. Affectus in vitium abeunt, aut quia excitantur, quum iis natura non indiget; aut quia justam intensitatem excedunt: utrumque defectu rationis fit. Primum deceptione circa ea, quae nobis offeruntur objecta, velut quum bona phantastica amamus, mala timemus, quumque aut nullis, nisi apparentibus, aut levissimis de causis agitamur. Alterum deceptione circa intensitatem bonorum aut malorum: nam quum affectus sint proportionati actioni bonorum aut malorum objectivorum, si haec sint falsa, justo nimius intenduntur affectus. Ergo emendata, atque aucta ratione intra suos terminos magna vi contineri possunt.

Coroll. Affectus quum in vitia abeunt argumentum sunt manifestum aut brevis, aut corruptae rationis. Atque hoc fortassis est quod Stoici in sapientem non cadere dixere.

Prop. LXIV. Quodcumque naturae nostrae conservandae aut perficiendae aptum est, bonum & dicitur, & est: malum quodcumque destruere potest, aut deteriorem reddere.

Prop. LXV. Bona & mala voluptate & dolore cognoscimus, idest affectu. Scilicet ea dicimus bona, quae naturam nostram conservant & perficiunt; mala quae destruunt, & deteriorem efficiunt (ex sup.): at quae conservant & perficiunt voluptate animadvertuntur; quae destruunt dolore (prop. 55); voluptate ergo & dolore bona & mala cognoscuntur. Quum ve-

ro voluptas & dolor aut ipſi ſint affectus, aut cum affectibus conjunctiſſima; de bonis & malis nonniſi affectu judicamus. Et extendimus quidem eam cognitionem *analogia* ad ſimilia, in quo ſaepe decipimur: ſed primae boni aut mali notiones voluptate & dolore ingenerantur. Scilicet ante uſum omnem cum naturae rebus, neque bonas eas, neque malas habemus, quod infantium, & idiotarum exempla docent aperte: experimentis inde, quas illae cum natura noſtra relationes habeant, animadvertimus. Ex quo illud licet intelligere, quod veteres perſpecte docuere, externa in bonis non eſſe numeranda; quum eorum bonitas, aut malitia ex uſu tantum naſcatur.

Prop. LXVI. Bonitas externorum, aut malitia, & hinc amor, aut odium, ſympathia, vel antipathia, plurimum a conſtitutione naturae noſtrae pendet.

D. Bona & mala voluptate & dolore, adeoque affectu judicamus (ex ſup.); ab externis autem afficimur in ratione conſtitutionis noſtrae (ex ſup. append.), adeoque dolore, aut voluptate agitamur in eadem ratione; ergo a conſtitutione noſtra externorum bonitas, aut malitia plurimum pendent. Jam bonum & voluptatem amor ſequitur & ſympathia: malum & dolorem odium & antipathia: ex conſtitutione ergo noſtra amor plerumque & odium, ſympathia & antipathia emergit.

Schol. Hinc intelligimus, qui fieri poteſt ut quaedam amemus, aut odio habeamus ſine ulla cauſa nobis cognita. Scilicet ex eo ſolo, quod rem aliquam, dum laetitia aut triſtitia aliunde afficimur, contemplemur, bonam illam, aut noxiam habemus, totiuſque amoris, aut odii cauſa in natura & conſtitutione noſtra poſita eſt. Inde etiam petenda ratio cur amemus quaecumque ſunt ſimilia rei amatae, odio habeamus, quae ſimilitudinem quandam habent ei objecto, quod nos triſtitia afficit.

Peop. LXVII. In conſtitutione naturae noſtrae ratio ineſt, cur amemus eos, qui iiſdem, atque nos, affectibus

ctibus agitantur, aversemur, qui diversis.

D. Nempe quaecumque naturae nostrae judicamus consentanea, idest bona, amamus, contraria aversamur, idest mala (prop. 55. 64. 65.): sunt autem naturae nostrae consentanei & conformes, qui iisdem afficiuntur affectibus; contrarii qui contrariis; ergo &c.

Schol. Egregie id didicere parasiti, qui ad eorum se formam, & ingenium componunt, quos aucupantur. Gnato Terentianus, qui si potis esset, tanquam philosophorum habent disciplinae ex ipsis vocabula, parasiti itidem ut Gnatonici vocarentur, efficere gestiebat, artes sic explicat suas

> . . . . *hisce ego non paro me ut rideant,*
> *Sed eis ultro arrideo, & eorum ingenia admiror simul.*
> *Quicquid dicunt, laudo: id rursum si negant, laudo id quoque.*
> *Negat quis, nego: ait, ajo. Postremo imperavi ego met mihi.*
> *Omnia assentari: is quaestus est nunc multo uberrimus.*

Prop. LXVIII. Miseriae ejus, qua in hac vita agitamur, necessariae insunt in natura nostra causae, eaque tres. 1. Intellectus brevitas & imbecillitas. 2. appetitus naturali potentia major. 3. natura sibi ad beatitatem non sufficientissima.

D. Natura humana ita comparata est, ut intellectus brevitate & imbecillitate affectibus agitetur a falsis bonis, & a falsis malis, ex quibus perturbationes, dolores, & postremo miseria exsistunt (ex super.); est igitur prima & maxima humanae miseriae causa brevitas & imbecillitas intellectus, & quidem in ipsa natura nostra necessaria, talis nempe, quae nulla nostra industria, nulla ope convelli penitus queat.

Deinde quaecumque percipimus, nobis vel consentanea, vel contraria repraesentamus, adeoque bona, vel mala (prop. 64.), necessariisque inde agitamur inclinationibus, aut declinationibus (ex super. addend.), idest

appe

appetitu; qui nos torquet quousque quod concupiscimus bonum non sumus adepti, quod timemus malum non evasimus. At quoniam potentia naturae nostrae intellectu & appetitu longe minor est, ut nec concupita omnia adipisci, nec quae timemus & aversamur omnia cavere possimus, uti est perspicuum; efficitur ut appetitus intellectui quidem par, major tamen potentia, perpetuo nos torqueat, & misere miseros faciat. Quum vero id natura ipsa nostra & necessario ita sit comparatum; est & haec alia in natura nostra necessaria miseriae nostrae causa.

Tandem natura nostra & mutabilis est, & externorum plurimorum indiga ut conservetur, idest sibi sufficientissima ad beatitudinem non est. Ergo necessario fertur in usum externorum: in eo autem & errare potest, indeque esse misera in eo, in quo sui beatitudinem maxime consistere judicavit; & non semper ita sibi felix esse potest, ut concupita consequatur, caveat, quae timet; ex quo iterum misera; ergo quod sibi sufficientissima ad beatitudinem non sit, natura sua est misera. Tres ergo necessariae humanae miseriae causae in natura insunt nostra, atque individuae perpetuo nos comitantur.

Sch. Si accurata inductione res pendatur, totius humanae miseriae, quacumque ea patet, non aliae profecto proximae causae detegi possunt. Nam primo quod mutabilis sit natura nostra, nec sibi sufficientissima, quodque ab externis plurimis pendeat, morbi omnes, quibus continenter agitamur, proveniunt. His non minimam partem addit intellectus atque appetitus libido & petulantia. Tum brevitate & imbecillitate intellectus quotidie fit, ut aut nullibi existentia velut bona vel mala imaginemur, unde aut *falsa gaudia*, aut panici timores; aut quae sunt, ex aliis aspectibus nobis repraesentemus, vel majora, aut minora percipiamus; ex quo violentissimi progignuntur affectus, quibuscum continenter sit decertandum. Tandem vagus, inconstans, & propemodus infinitus appetitus eorum bonorum de-

ſiderio nos torquet, quae athmoſphaeram omnem potentiae noſtrae excedunt quam longiſſime; aut eorum malorum adſpectu turbat, quae nulla ope cavere poſſumus. Quocumque libuerit oculos torquere per latiſſima humanae vitae ſpatia, nullas tot miſeriarum alias cauſas *proximas* reperire eſt (a).

Coroll.

(a) 1. *Nolo ego hic quiſquam ſuſpicetur, me praeſentis vitae mala ita exaggerare, ut multo illa bonis plura & majora habeam, hominumque aut perditorum, aut triſtium & querulorum in naturam humanam indignationem acuam. Nam contra nihil ego exploratius habeo, quam bona & voluptates, quibus dum vivimus fruimur, generatim & plura eſſe, & majora, etiam dum minus ex recta ratione vivimus, quod plerique omnes faciunt; ut ſi viveremus omnes ſecundum naturam & rationi rectae congruenter, ſola naturae mala, quae dicuntur, in tanto ac tali bonorum cumulo aut evaneſcerent, aut eſſent quod in opiparis menſis herboſa moreta, aut certe minus illa perſentirentur, tantumque, quantum nos ad virtutem revocandos ſatis eſſent. Itaque illud mihi in ea propoſitione propoſitum eſt demonſtrare, perfectam beatitudinem nemini in hac vita contingere poſſe, id quod ego* relative *miſeriam voco; non hoc etiam, nos ad miſeram vitam a natura generari, quamquam ad laborioſam generemur. Nam idem non eſt laborare ut ſis tranquillus, atque eſſe miſerum. Sed retractemus haec paullo pluribus, quo moroſorum hominum & turbulentorum ſtultas voces comprimamus.*

2. *Primum ego argumentum, vitae humanae bona longe eſſe plura & majora, quam mala, hinc duco, quod nemo eſt quantumvis ſenex, aut malis obrutus, qui non vivere etiam aliquantulum velit, quique vitam inopem, miſeramque non morti praeferat. Hic in omnibus naturae ſenſus conſtantiſſimus, magnum eſt, ut dixi, argumentum, nos vehementer falli in bonis & malis dijudicandis,*

eaque

Coroll. 1. Natura ipsa monemur, exquirere, sit ne ratio ulla & via, qua possimus miseriae hujus caussis mederi. Nam natura ipsa impellimur ad beatitudinem, & su-

---

eaque judicia non ex natura nasci, sed ex libidine, esseque hominis aut aegritudine vel dolore agitati, aut ex abstracta ratione declamantis, quam naturalis *&. se suaque natura contenti. Ac vero hujusmodi seditiosas & injurias in Dei bonitatem voces ab iis audias, qui aut dolore premuntur, aut animi intemperie agitantur, aut cum adversa fortuna colluctantur, & tum quum mala sentiunt. Qui si ad naturae aequabilitatem redeant, serioque & accurate integram humanam vitam reputent, haud dubito quin illi aequius de se existiment.*

3. *Alterum argumentum desumo ex eo, quod bona vitae sint perennia, mala per vices recurrant. Conscientia existentiae, libertatis naturalis, mentis, sensuum perennis est quoad vivimus, eaque cum aequabili voluptate conjuncta. Est hoc bonorum omnium vitae humanae maximum, quod quoniam perenne & perpetuum minus animadvertimus, nec in censum bonorum referimus, qua in re stulti & in nos ipsos ingrati sumus. Equidem quum solutus omni cura cogito me esse, me mentis, & libertatis esse compotem, me oculis, auribus, manibus esse instructum, esseque in immenso hoc naturae templo, velut in pulcherrimo theatro, positum, nullam ego voluptatem huic anteponi posse sentio. Itaque ut hoc bonorum omnium maximum censeo, ita mirari eos non desino, qui extra se perpetuo vagantur, ac veluti si sibi infesti nati sint, in se animumque suum redire exhorrescunt. Qui si ita pergunt, vere quidem ii malorum cumulum praedicant; non recte tamen, neque jure de natura conqueruntur.*

4. *Sed est, inquit aliquis, perennis haec voluptas minus intensa quam vel mediocris dolor, vel animi aegritudo, ut nullo modo compensare posse videatur luctus, aerumnas, calamitates, orbitates, corporis contusiones, fractu-*

ras,

& sumus miseri: monemur ergo, ut viam & rationem perquiramus, qua a miseria liberemur, simus vero beati.

Coroll.2,

---

ras, lanienas, pressuras, dolores articulares, morbos capitis, pectoris, laterum, febrium inflammationes, famem, sitim, aestus, rigores, & trecenta alia, quibus, licet per vices, frequentissime tamen omnes affliguntur. Ego contra longe superare censeo. Primum capiamus vitam humanam annorum 60. sunt in ea dies 21900. si serio homines unius Civitatis, qui ad annum 60. devenerunt, ad quaestionem adigas omnes, vix reperias in miserrimis, idest paucissimis, dimidiam cujusque anni partem aegritudine & dolore conflictatos, in aliis quartam, sextam in aliis; est ubi reperies octavam, decimam, duodecimam, in paucissimis nullam. Eximamus extrema, ac accipiamus partem sextam. Erit bonum illud aequabile cujusque anni ad mala omnia ut 6. ad 1. in tota vita ut 21900. ad 3650. Accedant nunc ad bonum illud aequabile voluptates gestientes, gustus, tactus, aurium, oculorum, narium: tum somni, inambulationes, gesticulationes: jam plurimae animi, praesertim in iis, qui philosophantur, veritatum pulcherrimarum contemplationes, confabulationes & conversationes amicorum, amicitiae & caritatis ipsius vis, & sexcentae aliae. Haec ego omnia, quae quotidie incidunt, quartam saltem cujusque diei partem efficere opinor, idest fere quartam cujusque anni partem, ut quasi adaequent & numero, & intensitate mala illa, de quibus conquerimur. Itaque etiam ubi haec omnia mala sint a sola natura, ea non compensantur modo bonis, sed longissime superantur.

5. Jam demamus de illo malorum calculo sic negligenter facto omnia, quae ipsi nobis consciscimus; neque enim aequum est, ut illa in naturam referamus. Me nunc tota haec ratio mirifice exhilarat & beat: nam certum est naturae mala, quae invitus patior, pene ab oculis evanescere, ubi ego illa demere velim, quae sunt homini ab homine: itaque pene beatus esse

Coroll. 2. Natura ipsa monemur, ut perquiramus existat ne talis extra nos causa, qua possimus esse beati. Nempe monemur perquirere viam & rationem evaden-

 dae

---

esse possum, si ad rationem rectam vivere volo. Principio plurima esse reperio, quae aut meae ignorantiae, aut defectui attentionis, aut vitiis & pravis habitibus originem suam debent, quae vitare possum si, qua par est, diligentia mentem excolam. Quot sunt quae negligentia, aut pigritia, aut ignavia, aut cupiditas, aut avaritia, aut superbia, aut levitas, aut ingluvies, aut veneris abusus, aut ceterorum sensuum incontinentia & gignit & alit? Quot affectuum excessus, quos libenter fovere solemus, amoris, irae, odii, inimicitiae, metus? Nullum est vitium, quod non malum aliquod secum deferat. Animi aegritudines, quae malorum omnia sunt maxima, maxima ex parte a vitiis progignuntur. Plerumque ex ignorantia proficiscuntur, ut panici timores, gaudia falsa, inanes amores, leves irae, odia, spes. Non raro stolida reflexione intenduntur eae aegritudines, quae si naturam sequeremur, longe essent minores. Naturale est homini interitu filii acerbo dolere, quia naturalis in liberos amor; nec id malum, quia humanae vitae fini convenientaneum, ad societatem ineundam & continendam necessarium. Sed necesse non est naturae malum reflexione augere velle. Perpetuo in memoriam revocare, vivide depingere, omniaque agere, quae dolorem vehementissimum excitare possint, id nec natura exigit, & pravae rationis malum est. Ac peccamus saepe similiter in ceteris animi morbis: videntes & prudentes illos intendimus dum fovemus. Ita ex levissimis caussis excandescit ira, fervet cupido, alitur vegetaturque ambitio, nutritur, aut excitatur timor, quibus misere torquemur. Haec qui in naturam refert nae is impudentissime calumniatur: quippe quae evadere potest, si ex recta ratione vivere instituat.

6. *Deinde infinita alia sunt in humana vita mala eaque gravissima, quae non natura, sed sunt homini ab homine, quae & ipso ex malorum illo cumulo demere oportet.*

dae miseriae (coroll.1.), adipiscendae vero beatitudinis: beatitudinem autem a natura nostra frustrà expectamus (prop.68.); perquirendum ergo est, existat, nec ne extra nos causa, quae eam nobis beatitatem facere possit.

Co-

---

tet. In primis sunt quaedam corporis mala, quae cum semine majores nostri in nos transmittunt, qui quum prima futurorum hominum ovula ac machinas foedassent, monstrosos generant, imbecilles, mancos, praesertim postquam lues venerea totum ferme hominum genus infecit. Sunt alia mala, quorum & iidem majores nostri causas posuere, veluti inimicitiae, bella, lites, mali mores depravatae consuetudines, perniciales artes. Tum alia quae alter alteri machinatur, quorumque est numerus pene infinitus, qui alii aliis vitam, bona, famam, animum inficiamus, quorumque superius ex Arnobio historiam discere potuimus;

7. Haec quum sint, ubi mala, quae nos nobis conscisimus a malis naturae discernere velimus, intelligetur aperte, esse haec bonis, quae a natura ipsa parata habemus, & prompta, quibusque quotidie fruimur, longe minora. Ut propterea si velimus ad naturae simplicitatem, unde discessimus, redire, beati vivere possimus. Naturae enim pauca sufficiunt, libidini nulla. Itaque si congruenter naturae vitam agere velimus, eaque omnia, veluti onera quaedam, rejicere, quae sunt superflua, quaeque affectuum & phantasiae libido adduxit, nihil humana vita jucundius experiri possimus. Sed venimus in immensum superfluarum rerum apparatum tam alte, ut enatare sine humanae vitae & societatis eversione posse non putamus, in eoque ex iis causis erramus turpissime, quas ipsi nobis fecimus.

8. Tertium tandem argumentum, quo ego conficio, nos non ad miseriam, sed ad beatitudinem generari, miseriamque ipsos nobis consciscere, est illud, quod longe absunt Naturae mala, malis voluntatis. Nam illa ad nostram beatitudinem, & tranquillitatem pertinent; his

nihil

Coroll. 3. Ea caufa, aut nulla eft, aut Ens intelligentiffimum, potentiffimum, optimum, immutabile. Nam ea caufa perficere debet intellectum, potentiam, naturam, quae funt miferiae noftrae caufae; id vero fieri nequit, nifi intellectus extra aleam erroris conftituatur, potentia intellectui & appetitui aequetur, natura perficiatur, ita ut a nullis aliis pendeat; quod exigit Ens intelligentiffimum, potentiffimum, optimum, immutabile. Nifi igitur id fit, nulla effe poteft extra nos caufa, qua effe poffumus beati.

Coroll. 4. Nifi id-ens exfiftat (coroll. 3.) eft homo animantium omnium, quae in Tellure funt, miferrimum. Quippe qui iis miferiae caufis agitatur, a quibus illa funt immunia.

Schol. Sunt haec, quae pofuimus, fundamenta prima Religionis, & Gratiae, quemadmodum in Theologia naturali fumus demonftraturi. Quod heic adnoto; ut lector fpectet hinc quo tendam.

CAP. VII.

De hominis beatitudine, tum de virtute.

Placet hoc caput exordiri nobiliffimi hujus aevi philofophi verbis (a). *Nihil*, inquit ille graviffime,

Q 2 per-

nihil aliud efficitur, nifi aut privata, aut communis miferia: ut nulla ex re clarius intelligere poffimus, effe illa effectus amoris erga nos Dei; haec irae noftri ipforum adverfus nos ipfos. Nam illa virtutem fere femper aut in animis noftris ingenerant, aut alunt, aut cuftodiunt, nofque ad vitae commoda & procuranda fortiores, & ad utendum fapientiores efficiunt: haec vero virtutem omnem aut enervant, aut extirpant, quumque a vitiis progignuntur, tum vitia alia ingentia progenerant. Quum autem quicquid ad virtutem refertur bonum eft; quae vitia attinent mala; fequitur effe illa femper bona, haec perpetuo mala. Sed ea de re differemus copiofius in tertia parte.

(a) *Spectateur Anglois, ou le Socrate moderne to. 1. difcourf. 6.*

pernicialius hominibus accidere poteſt quam rationis abuſus : nihil interea eſt, quod utrique nunc ſexui, omnibuſ- hominum ordinibus pulchrius ſit. Mentis acumine, dexteritati, ſolertia nemo, quidquam alteri conceſſerit : quilibetid prae se fert velut maximum humanae vitae ornamentum. At corrumpi & corrumpere ſeculum vocatur : virtus loco vitii eſt. Haec mentis major, quam animi cura unica corruptorum morum eaque ubertiſſima ſcaturigo eſt: adde & miſeriae; nemo enim unquam vitio, ſed virtute fuit beatus; mentiri vitia quidem felicitatem poſſunt, praeſtare nequeunt. Si mihi ea philoſophandi ratio placuiſſet, quae in hoc argumento aliis, videri poſſet abs re longiſſime eſſe, Metaphiſicum de virtute diſſerere : Nunc quum nihil vehementius reprehendere in Philoſophorum recentium ſcriptis ſoleam, quam ita philoſophari, velut qui nihil ſua interſit, quae ſit hominum vita, eos non moror, qui ſcientiarum a me fines diſterminari clamant. Sterilis illa contemplatio hominum eſt, qui otio & literis abutuntur, quique quo in rerum natura loco ſint ignorant. Philoſophiam hi in hominum bonorum reprehenſionem inducunt; de majeſtate ſua deturbant. Quid eſt cur reprehendamus ſcholae doctores, quod tetricas & ab hominum uſu ac commercio abhorrentes quaeſtiones induxerint, quique ita philoſophati ſint, quaſi extra hominum mores cultumque poſiti, quum paria illi nobis objicere poſſint, & eo gravius, quo praeſens philoſophia verioris ſapientiae ſpeciem ementitur ? Amanda pulchra, ſectanda utilia.

Prop. LXIX. Natura ipſa admonemur, beatitudinem ſpectare, nec praeſentis vitae tantum, ſed ſempiternae.

D. Prima pars. Lege ipſa naturae mechanica in ipſum bonum rapimur (prop. 44.) ideſt in id, quo natura noſtra perficitur & conſervatur, atque cum perfecta ſit voluptate (prop. 64.), nimirum in beatitudinem; & ita quidem ut & affectibus eam in rem praevalidis armet (ex cap. ſup.) & nos in bona voluptate determinet, a

malis

malis absterreat dolore. Naturae ergo reluctatur qui data opera sibi miseriam consciscit, aut qui in id non omnia sua studia intendit.

Secunda. Mentis vita ultra praesentem hominum aetatem pertingit & aeterna est (prop. 14. & 15.); potest igitur in altera vita esse misera vel beata. Quum vero miseriam horreamus natura, appetamus voluptatem; & aeternae alterius vitae beatitatem spectare debere ipsa admonemur natura.

Prop. LXX. Sempiternum bonum etiam minimum praestantius est bono finitae durationis etiam maximo tantum non infinito.

D. Nam rectangulum quod fit ex minima magnitudine in infinita infinitum est, finitum vero quod fit ex quacumque finita etiam maxima magnitudine in altera finita. Sit magnitudo A omnium minima, Z infinita, erit A⋈Z rectangulum infinitum: dentur vero duae aliae magnitudines maxime, sed finitae, B, Q, erit B⋈Q rectangulum finitum. Sempiternum ergo bonum etiam minimum praestantius est bono finitae durationis etiam maximo.

Prop. LXXI. Sempiternum bonum intensitate maximum sed probabile, praestantius est bono finitae durationis maximo & certo. Est enim illius rectangulum infinitum, hoc finitum: in bonis autem finitum certum infinito probabili proculdubio minus praestans est.

Prop. LXXII. Stipites sint oportet homines, nisi qualiacumque praesentis vitae bona in comparatione eorum, quae aeterna sperantur, non contemnant.

D. Quae enim sperantur bona non omnino sunt phantastica; nec enim quisquam unquam confecit, nullam aliam post hanc homini vitam superesse; nec, si ingenui Athei esse velint, probationes omnes aut *rationis*, aut *revelationis* tanto doctorum consensu confirmatas futilia esse sophismata dicent: Vita ergo altera sin minus certa (ex abundantia agam) at probabilis saltem est: praeponendum autem est sempiternum bonum etiam probabile certo cuicumque finitae duratio-

nis (propof. 71.; Ergo ftipites fint oportet homines &c.

Schol. Quin fi demus omnia effe dubia (neque enim aliud Athei expoftulare poffunt, nifi magis etiam, quam funt, deridiculi effe volunt), nemo effe poteft, nifi imprudentiffimus, & ftultiffimus, qui malum fempiternum quantumvis dubium bono intenfitate & duratione finito poftponendum cenfeat. Quod fi in vita hac praefens malum prudentes homines fortiter tolerant metu majoris alterius probabiliter futuri, jureque atque merito eos ftultos habent, qui fecus operantur; intolerabilis profecto eft ftultitia mali infiniti duratione & intenfitate etiam probabilis, etiam dubii fugam praefenti cuicumque bono non praeferre.

Prop. LXXIII. Non poteft praefentis vitae felicitas in alia effe fita, nifi in eo ut corpus fine dolore fit, animus fine perturbatione. Enimvero nemo aliud quidquam defiderat, neque in aliud omnes intendit curas. Philofophi illi veteres, dum in tot diverfas opiniones ivere, non de re ipfa difputarunt, fed de caufa. Nempe confentiebant in hoc, beatum eum tandem effe, cujus animus pacatus, corpus fine dolore effet; qui ftatus beatitudinis eft: fuper eo difceptabant, quum nonnifi ex praefentia alicujus boni is ftatus nafci poffit, ecquodnam illud fummum effet bonum, ex quo ea beatitudo oriretur. Quumque numquam obfervaffent, poffibilem praefenti hominum naturae, quoad heic vivimus,, eum ftatum non effe, in abfurdas & rediculas ivere fententias, ut non defuerint coqui, qui, ne ab arte fua difcederent, rem coquinariam in medium proferrent.

Prop. LXXIV. Hic ftatus (prop. 73.) confiftere nequit cum praefente hominum natura.

D. Eft haec natura talis, ut, quod fpectat ad animum, brevitate rationis, & imbecillitate potentiae fibi relicta neceffario fit mifera (prop. 68.); cum ea ergo is ftatus confiftere nequit. Deinde homines corpore funt mortales, adeoque ut diffolutioni, ita morbis & doloribus, qui perturbata corporis harmonia velut ex necef-

faria

ſaria cauſa phyſica oriuntur, ſubjecti; corporis ergo indolentia cum praeſente hominis natura pugnat.

Coroll. Maxima quae obtineri in hac vita beatitudo poteſt, eſt minima miſeria, ideſt, ut quoad fieri poteſt minimum ex miſeria habeamus: Nam perfecta beatitudo, ideſt animus ſine perturbatione & aegritudine, corpus ſine dolore (prop. 73.) haberi nullo modo poteſt (prop. 74.) maxima ergo in hac vita beatitudo erit, minimis intenſitate & duratione malis urgeri, ideſt minima miſeria.

Prop. LXXV. Emendatio intellectus, capacitatis & rationis augumentum, neceſſaria ſunt ad qualemcumque praeſentis vitae beatitudinem.

D. Haec beatitudo poſita eſt in minima miſeria (coroll. prop. 74.); ex turbata autem & brevi ratione maxima activae vitae perturbatio & miſeria naſcitur (ex ſup.); non ergo cum ea & beatitudo obtineri poteſt. Veteres docuere neceſſariam eſſe ſapientiam non tantum ut emendaretur vita, quo ſcilicet pacatior eſſet & aequabilior, qui unus eſt genuinus uſus purgatae & auctae rationis; *ſed propter ſe*, ut loquuntur, quaſi in voluptate ipſa, qua in contemplatione veri mentes perfruuntur, ſita omnis ſit beatitudo. Ego non inficior gratiſſimam eam eſſe voluptatem & aequabiliſſimam, quae ex ea contemplatione oritur; ſed quum homo, ut conſervetur, debeat eſſe neceſſario activus, niſi ſcientiae theoricae, quo nomine purgatam auctamque rationem intelligo, vitae huic activae conferant, prudentiamque vivendi & agendi progignant, eae omnino ſunt inutiles. Omnium ego ineptiſſimos eos habeo, qui dictitant, ſcientias propter ſe expetendas, quum id praeterquam quod inſtituto ipſo vitae evertunt, ut idcirco reperiantur mendaciſſimi, eſt etiam naturae ipſi contrarium; quae ut nos oculis non voluptate videndi, ſed in uſum vitae inſtruxit, ita intellectu ornavit, velut ſupremo totius vitae humanae duce & lumine.

Prop. LXXVI. Philoſophia, ideſt ſtudium ſapientiae, tum ad beatitudinem praeſentis vitae conducit, ſi re-

gatur *epoche* in iis, ubi evidentia deficit, conjugatur vero cognitio omnis, cum *ataraxia*, ideſt quiete & indolentia, ſeu perveſtigatae res reperiantur, ſeu non.

D. Nam quum mens humana ſit brevis, adeoque terminos ſuos habeat, extra quos ubi geſtit evagari erroribus implicatur; iis tantum aſſentiri poteſt ut veris, quae & ipſa evidenter percipit, & evidenter ab aliis percipi intelligit (poſt. 2.); ceteris ſi conſentiat ut veris errare poteſt, atque ita vitam omnem perturbare; neceſſaria eſt ergo in obſcuris controverſiſque *epoche*, ideſt judicii ſuſpenſio. Quod ſi in eo rerum articulo quis conſtitutus ſit, ut in obſcuris *agere* debeat, tum praeclare cum natura ſua gerit, ſi nihil contra meliorem animi ſententiam aggrediatur. Nam ſi & in hoc erret aliis potius cauſis, quam voluntati ſuae tribuere errorem poteſt: qui vero errores voluntarii non ſunt torquere neminem debent, niſi fortaſſis eum, qui ſibi perſuaſit extra omnem erroris aleam poſitum eſſe.

Deinde, qui neceſſarias vitae veritates recte perquiſivit, ſi quidem eas invenit, non poteſt inde niſi laetari, velut de magno acquiſito bono, emendata nempe atque aucta mente in iis, quibus vita ducitur; ſi non reperiit, nihil voluntate peccavit, ob quod doleat. Quod ſi iterum perquirendas putet, nullas habet cauſas cur anxie nimis & ſollicite ita afficiatur, ut eam ob rem miſeria angatur; quippe quod ſtultiſſimum ſit ut ſupra naturales vires agere velle, ita dolere quod non id feliciter cedat; non magis quam ſi canis doleat, quod Geometriam addiſcere nequeat. Quocirca adhibendae ſunt quidem vires naturae qua majori poſſumus induſtria, ſine afflictatione tamen & anxietate. Graviores quoque rationes *ataraxiam* ſuadent circa eas veritates, quae vitae non ſunt neceſſariae; quippe quas ſummo animi capitiſque labore perquirere non minus ſtultum eſt, quam ea in uſum cibi undecumque conradere, quae objecta aurium potius ſint, aut oculorum, quam ventris.

Schol. Haec, quae dicta ſunt, non melius confirmari poſ-

ri possunt, quam eorum exemplo, qui, quod haec duo in philosophando non adhibent, nullum alium ex studiis suis fructum consequuntur, quam perpetuos animi tumultus, totiusque vitae perturbationem. Enimvero, qui epochen in obscuris & dubiis non servat, is ne tolerantiam quidem in iisdem observare potest. Quumque nihil naturae nostrae congruentius, quam plurimos opinionum nostrarum approbatores habere, cupiatque natura quisque ut sibi potius ceteri omnes aptentur, quam is ulli; dissentientes velut sibi inimicos imaginatur, omnibusque modis insectatur, ex quo turbationes maximae, quibus humana societas funditus evertitur. Plenae sunt historiae tragoediarum, quae eam ob rem provenere. In iis vero est ne quisquam, qui beatus esse possit? Praestat profecto rudem literarum esse, quam haec, quae literae progignunt, bella atrocissima velut oblectamenta inspectare. Quod si literati homines serio id cum animo suo cogitarent, haud certe amarulentae, nec sine veri specie, hominum bonorum querelae audirentur, beatiora ea fuisse secula, quae rudiora, contulisseque plus hominibus ad felicitatem vitiorum ignorationem, quam cognitionem virtutum. Jam vero qui ad *ataraxiam* non omnia sua studia referunt, ii similiter faciunt, atque avari, qui studiose quidem divitias comparant, conduntque, sed nec uti sciunt, ignorantes cui usui Telluris bona destinata sint; & continuo earum amore macerantur. Nae igitur satius facerent, si a philosophando abstinerent, gravissima CHRISTI Servatoris nostri moniti sententia, *si oculus tuus te scandalizat erue eum*.

Prop.LXXVII. Ad praesentis vitae beatitudinem comparandam & conservandam necessaria est prudentia cum suis affeclis.

D. Prudentia est scientia bonorum, malorumque, & mediorum (*a*), vel faciendorum, non faciendorum, & neutrorum. Ei subjectae aliae virtutes sunt Eu-

(a) *Zeno apud Laertium lib.* VII. *sect.* 92.

Eubulia, seu *consultandi dexteritas*, quae est scientia res gerendi, quousque utiliter expediri queant:

Eulogistia, seu *recta computatio* scientia complectens res efficiendas:

Anchinia, *solertia animi*, seu scientia officia inveniendi:

Nunechia, *mentis advertentia*, scientia attingens scopum in re qualibet:

Eumechania, *callida providentia*, scientia exitus rerum inveniendi:

Eutaxia, *ordinandi facultas*, scientia temporis rerum gerendarum, eorumque ordinis:

Cosmiote, *decori observantia*, scientia motuum honestorum turpiumque:

Aidemosine, *verecundia*, scientia vitandi probri (*a*): haec autem omnia nisi feceris animo pacato, corpore sine dolore vivere nequis; idest nequis esse beatus (prop. 73.); prudentia ergo cum suis affeclis &c.

Prop. LXXVIII. Ad praesentis vitae beatitudinem necessaria est *fortitudo* cum suis affeclis (*b*).

D. Status omnes, qui humanae naturae accidere possunt adversi ad duo genera referri possunt; nam alii ex rationis nascuntur abusu, alii ex concatenatione ipsa immutabili rerum mundanarum. Qui velit beatitudinem, idest minimam miseriam, utrosque si non omnino evitare, at emollire saltem & tolerabiliores efficere debet. Primos moderatur prudentia; quam idcirco praesenti vitae tranquillitati necessariam demonstravimus: alteras *fortitudo* cum suis affeclis, continentia rationis, confidentia, magnanimitate, constantia; est igitur haec cum suis affeclis necessaria. Nihil autem magis conducit ad fortitudinem gignendam, quam 1. assuefieri malis ab naturae ineunte aetate. 2. reputare cum animo, status hujusmodi a libertate nostra non provenire, nec ullo modo nos ad- ver-

(a) *Vide Stanlejum in Zenone.*
(b) *Vidē Stanleyum ibid.*

versus conari quidquam posse. 3. dejectione animi fieri majora. 4. aut nos alias, aut alios gravioribus afflictatos fuisse malis. 5. compensari profecto ea mala futuris bonis, quum nequeat summus hominum sator atque parens Deus nos velle omnino miseros. Quod si Fati opinio apud plerasque nationes ad fortitudinem faciendam adversus mala quaevis vim habet incredibilem, ut profanus homo Spinoza putaverit, nihil tam alacres in vita homines efficere, quam firma Fati persuasio; majorem certe habere apud nos vim debet providentiae divinae doctrina, quippe quae non Tyrannorum modo rapit, sed Patrum amore ducit. Legenda omnino sunt quae Cicero in Tusculanis lib. 2. & Seneca de Constantia, & alibi passim scripserunt.

Prop. LXXIX. Ad praesentis vitae beatitudinem necessaria est Temperantia.

D. Ad praesentis vitae beatitudinem necessaria est mentis serenitas, corporis indolentia (prop. 73.) & temperantia, quum appetitus moderetur, ne ultra quod satis est erumpant, affectuum, atque gestientium voluptatum excessus cohibet; quum autem sine moderatione affectuum & gestientium voluptatum nec sinceritas animi & tranquillitas, nec indolentia in corpore servari possit, ut patet; profecto ad beatitudinem temperantia, quoad ea patet, est necessaria. Patet autem multum: nam non modo omnium sensuum usum spectat, potissimum *gustus* & *tactus*, verum quoque affectus omnes, quos nisi intra fines suos coerceat, ut animus pareat rationi, imperant, totamque vitam perturbant; non secus, quo exemplo utitur passim Plato, atque equus, nisi freno compescatur, petulanter equitem dorso deturbat.

Prop. LXXX. Ad praesentis vitae beatitudinem necessaria est justitia cum suis asseclis.

D. Vita hominis ita natura est socialis, ut esse illa nequeat nisi in societate. Natura ipsa ejus rei nos admonet. 1. dum ineptos ad nos conservandum sine societate creat. 2. dum facultate loquendi instruit: 3. dum horrorem soli-

solitudinis animis nostris ingenerat (*a*) : extra eam igitur beatus esse homo nequit: nec in ea, nisi sciat & paratus sit cuivis quod suum est tribuere; alioquin in mutuum bellum armarentur omnes, atque idcirco in mutuam perniciem; quae autem virtus suum cuique tribuere docet & impellit justitia est; ergo justitia ad praesentis vitae beatitudinem necessaria. Conferunt idem justitiae asseclae ex Stoicorum doctrina, *Eusebia*, *pietas*, scientia Deum colendi, *Chrestote*, *benignitas* scientia bene faciendi, *Euchinonesia*, *socialitas*, scientia tuendi in societate aequalitatem, *Eusinallaxia*, scientia honeste cum aliis contrahendi, & similes (*b*); quae ea de causa necessariae.

Coroll. Quae his omnibus sunt contraria nos ad beatitudinem impeditiores efficiunt, miseriamque nostram augent. Demonstratione non indiget, si superiores propositiones sunt verae.

Prop. LXXXI. Perfectio rationis, epoche, prudentia, temperantia, fortitudo, justitia cum suis asseclis sunt virtutes morales: his contraria sunt vitia.

D. Virtus moralis est quae perficit facultates rationales ad beatitudinem: vitium quod impeditiores ad illam efficit (def. 17.); hujusmodi sunt recensita in propositione (ex sup. propo.); priora ergo virtutes, posteriora vitia.

Coroll. 1. Nonnisi ergo virtute esse homines beati possunt, vitio non possunt esse nisi miseri. Quam ergo incauti decipiuntur specie recti homines? Opponunt pleraque esse vitia cum voluptate conjuncta, cum dolore atque labore multo virtutes. Nempe principio, quae comitatur vitia voluptas fugax est, & turbida; quam pollicetur praestatque virtus aequabilis & constans: nemo est qui non continue experiatur. Tum consequuntur illam fere semper aut ingentes dolores, aut gravissimae tristitiae; haec impeti adversa fortuna potest

(a) *Vide Arist. sub init. ad Nicomach.*
(b) *Vide Stanl. loc. sup. cit.*

test, frangi nequit, mensque conscia recti & tranquilla est, & sibi judex, & theatrum. Deinde nego viam ad vitia breviorem esse aut faciliorem.

Ut jugulent homines surgunt de nocte latrones: intemperantiam, injustitiam aliaque vitia acerbi sectantur dolores, difficillimae fraudes, excogitationes, animi consternationes praeeunt, eadem & sequuntur. *Ut nox longa quibus mentitur amica?* Nemo uni vitio servire potest, nisi & sociis plurimis se mancipet. Quantum autem jugum plura sunt vitia, ubi unum de natura & majestate sua hominem dejicit? Sed quaedam virtutes paulo sunt austeriores. At haec intolerabilis est stultitia magna bona velle in promptu parata: quum minora, quandoque etiam mala, magno labore persequaris, *pulchra*, inquit ille, *difficilia.*

. . . . . vides, quae maxima credis
Esse mala, exiguum censum, turpemque repulsam
Quanto devites animi capitisque labore.
Impiger extremos currit mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:
Nec cures ea, quae stulte miraris & optas,
Discere, & audire, & meliori credere non vis?
Quis circum pagos, & circum compita pugnax
Magna coronari contemnat olympia, cui spes,
(a) *Cui sit conditio dulcis sine pulvere palmae?*
nempe
Nos numerus sumus, & fruges consumere nati
Sponsi Penelopes, nebulones, Alcinoique
In cute curanda plus aequo operata juventus,
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, &
Ad strepitum citharae cessatum ducere curam.
Quae laedunt oculos festinas demere: si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?
. . . . atqui
Si noles sanus, curres hydropicus . . . . (b)

Co-

(a) *Horat. lib.* 1. *ep.* 2.
(b) *Idem ibid. ep.* 2.

Coroll. 2. Virtus homini necessaria esset etiam si nulla altera esset vita, imo magis etiam necessaria. Nam si nulla sit altera vita, ut contendunt Athei, ultimus humanae naturae finis est praesentis beatitudo; quae quum sine virtute obtineri nequeat (prop. super.) est ea homini, etiam si nulla sit altera vita, necessaria, & tanto magis necessaria, quanto nihil sit alterius sperandum. Quod corollarium omnium mortalium stultissimos eos esse demonstrat, de quibus David cecinit; *dixit insipiens in corde suo non est Deus: corrupti sunt & abominabiles facti dies ejus*.

Prop. LXXXII. Virtus, quae beatitudini necessaria est, non est *actus*, sed habitus.

D. Nam debet perficere facultates rationales ad beatitudinem; id quod fit & obstacula removendo, quae homini seu a natura, seu a consuetudine mala insunt; & expeditiores facultates ejusmodi efficiendo: ea vero singulares actus praestare nequeunt; sunt ergo habitus virtuosi necessarii. Silicere occallere *generoso pectus honesto* debet ei, qui serio ad beatitudinem hanc contendit, ut a proposito tenaci nec terribilia dimoveant, nec revocent blanditiae.

Schol. Contractis semel habituum virtutibus tum prudentia perpetuo in earum custodiam vigilare oportet: nam impetimur undequaque ad vitia: hinc ab aspero quorumdam virtutum adspectu & naturae injucundo; inde ab hominum corruptorum exemplo, aut lascivientе rerum quarumdam facie, postremumque hoc duellum difficilius. Egregie prorsus Galba Pisoni (*a*). *Fortunam adhuc tantum adversam tulisti; secundae res acrioribus stimulis animos explorant; quia MISERIAE TOLERANTUR, FELICITATE CORRUMPIMUR. Fidem, libertatem, amicitiam, praecipua humani animi bona, tu quidem eadem constantia retinebis; sed alii per obsequium imminuent: irrumpet adulatio: blanditiae pessimum veri affectus venenum: sua cuique utilitas. Etiam ego*

(a) *Tacit. lib. 1. histor. cap.* 15.

ego & tu simplicissime inter nos hodie loquimur ; *ceteri libentius cum fortuna nostra*, *quam nobiscum.* O praeclara ; & apposita, quae sequitur, sententia (*suadere Principi quod oporteat multi laboris : assentatio erga principem quemcumque sine affectu peragitur*) digna quae hominum pastores legant, & cum animo suo continenter cogitent!

Prop. LXXXIII. Ad beatitudinem alterius vitae necessaria est *fides* in Deum, & *gratia*.

D. Prima pars. 1. Eam beatitudinem revelatione sua Deus nobis promisit, apposita lege, *nihil coinquinatum in Regnum Dei intrare*.

2. Ut ne simus coinquinati conformare mores debemus ex legibus ipsius Dei.

3. Ex quo fit ut necessaria sit ad beatitudinem illam divinarum legum scientia.

4. Jam pleraeque divinae leges legibus sensus adversantur : formant enim homines ex ratione aeterna ad aeterna bona, adversus quae hominis appetitus praesentibus sensuum oblectamentis irretitus & abreptus recalcitrat (*b*).

5. Ergo ut divinis potius pareamus legibus, quam cupiditatibus nostris, praeferre debemus Dei rationem rationi & appetitui nostro, reputareque sedulo Deum ita nos amare, ut nequeat velle miseros, tantaque sapientia esse praeditum & potentia, ut sapientius & validius nos ad veram beatitudinem ducere possit, quam ulla nostra sapientia, aut potentia.

6. At id (5) numquam obtinebimus, nisi mentem nostram obsequentissimam Dei voluntati praebeamus, ita ut ejus sapientia, bonitas, & fidelitas nos concutiat, Deique timor in nobis dominetur.

7. Id autem (6) est fides divina, quae in hoc est posita, ut maxima sit apud nos Dei sapientiae, bonitatis, amoris erga nos, providentiae, & fidelitatis existimatio, maxima dictorum, factorumque ejus veneratio.

8. Fides ergo divina necessaria est ad alterius vitae bea-

(b) *Paul. ad Romanos*.

beatitudinem obtinendam, velut primum vitae Christianae fundamentum.

Secunda pars. Experimento discimus praesentis vitae bona fortius nos rapere, quam aeterna, plurimaque praesentis vitae bona adversari contendentibus ad aeterna. Ad eam vitae perturbationem & depravationem curandam subsidium a natura nostra petere non possumus; petendum ergo est a Deo. Necessaria est igitur Dei gratia &c. (A)

Schol. (A). Tam haec sunt perspicua, ut nihil frequentius in ipso Homero legas, quam oportere hominem in omni vita prudenter pacateque degenda ad Deos auxiliatores confugere. Sed & extat apud Platonem in *Legibus* aureus plane locus, quo in loco, quum monuisset Socrates adolescentem, ut in depravatis vitae cupiditatibus seniorum rogaret consilia, qualemcumque inde opem laturus, addit, *si ne id quidem morbo medetur, confuge ad Deos auxiliatores, quorum certum est praesidium*. Passim similia in aliis legere est, ut intelligere possimus, quo naturae sensu ducimur in notitiam supremi rerum opificis & gubernatoris, eodem rapi in ejus invocationem, faterique sine ejus ope imbecillia heic esse omnia & perturbata atque praepostera.

Capita attigi virtutum humanarum. Ea qui probe servabit grandem proculdubio gradum in vita recte gubernanda fecit. Rem autem ulterius non proveho, copiosius id in *Ethica*, si vita suppetat, facturus. Dei iis vero quas ad beatitudinem aeternam spectant disserere philosophi non est: Theologorum ea est provincia. Eam nos quoque partem in *Theologia Christiana* pro virili pertractamus. Nunc Menti mundi architectrici, & gubernatrici principio laetus qualemcumque hanc opellam in gratiarum actionem devoveo: tum *in spiritu & veritate* supplico ut opem continuet;

Quae quoniam rerum naturam sola gubernas,
Nec sine te quidquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit laetum, neque amabile quidquam
Te sociam te invoco scribendis omnibus esse.

APPEN-

APPENDIX
AD CAPUT SUPERIUS
De virtute generatim, ejusque causis & signis.

§. 1. Quum sint quidam, qui licet agnoscant virtutem necessariam esse *ad bene beateque* vivendum, videntur tamen in eo haerere, acquiri possit, nec ne, virtus, suspicanturque, a natura esse, non ab arte & exercitio, ut proinde inutilem possint existimare omnem, quam philosophi eam in rem operam impendunt; ego quae ad virtutem generatim pertinent, ejusque effectrices causas retractare hoc in loco tanto lubentius suscepi, quanto res est quae naturae nostrae magis interest. Scio esse, qui mihi illud objiciant, *difficile esse ab artificio suo discedere*; quique censeant idcirco me res diversi generis uno in loco coarctasse; ac *Delphinum silvis appingere*, *fluctibus aprum*. Sed certum mihi est, nihil esse ab ulla disciplina alienum, quod quocumque modo subjectam ei rem explicare & illustrare possit. Quamquam quo quis jure censere possit, esse a Psychologia alienum quodcumque ad naturam animi & hominis pertinet, nondum satis intelligo. Ego potius saepe Metaphysicorum libros legens (quid enim id dissimulem?) dolui, viros summos in *homine metaphysico & abstracto* contemplando totos fuisse tamdiu occupatos, *naturae* vero *hominem*, quod nostra ac generis humani magis interest, quasi ab officio suo alienum, ne inspectare quidem voluisse, in quo mihi illi ignoscant, si ingenio & tempore abusos judicem. Sed illi in hoc errabant, quod eumdem *Metaphysicum hominem*, & *hominem naturae* opinabantur, quum longe a se dissiti & diversi sint. Platonicum ego

hominem, aut Stoicum nullibi nisi in libris philosophorum comperio: alius est & diversus naturae homo: ac de homine naturae me plus docent ii, qui eos depinxerunt, qui in Tellure gignuntur ut historici, quam omnes Platonicorum & Stoicorum libri. Itaque me quoque poenitet non exiguum tempus in hujusmodi acroasibus contrivisse. Accedit quod haec metaphysici hominis contemplatio aut exiguum, aut nullum sit in vita humana praeclare agenda operae pretium. Nam eum nos hominem addiscere oportet, quocum vivimus; nec vero vivimus, nisi cum naturae homine. In homine autem hoc concontemplando, ejus constitutio, propensiones, dispositiones, qualitates, ac ea demum quae sunt in eo omnia, seu a natura, seu a vitae commercio perpendenda sunt. Secundum haec in vitae rectae & beatae regulas inquirere oportet; ad eas tandem hunc hominem formare, & ubi enormis abit, revocare. Id ego esse ajo in philosophia praeclarum. Sed eo redeamus, unde discessimus.

§. 2. Aristoteles in libris ad Nicomachum virtutem in hoc esse positam arbitratur, ut animi affectus temperet, ac modificet, ut esse possint apta instrumenta ad beatitudinem consequendam. Itaque affectus velut materiem virtutum habet. Nos iterum hoc in loco virtutem ex fine definimus. Virtus igitur est quidquid naturam perficit, atque ad finem consequendum habiliorem reddit: ut contra vitium est, quod impeditiorem efficit ad finem suum, aut ab eo distrahit. Quoniam autem affectus naturae humanae sunt quidam vehementiores impetus, & quasi elastici vectes quibus in finem impellimur; tota natura virtutis ejusque officium in hoc praesertim positum est, ut eos temperet, modificet, regat.

§. 3. Fines porro naturae nostrae, quod saepe alias dictum, aut praesentem tantum vitam spectant, aut futuram quoque. Quae hominem perficiunt ad vitae futurae beatitudinem, atque ad eam regunt, virtutes Theologicae dicuntur. Praesentis vero vitae duo status spectandi sunt, Monasticus, & Civilis, seu vita solitaria, & vita socialis. In primo statu tranquillitas, &

pax

pax vitae privatae, in secundo vero tranquillitas totius societatis maximus finis est. Quocirca quaecumque hominem perficiunt ad tranquillitatem vitae Monasticae virtutes monasticae & ethicae appellantur: quae vero eundem hominem ad Societatem sanctè colendam instituunt, & societatis tranquillitatem pariunt, dicuntur virtutes civiles.

§. 4. Quum homo Anima, & corpore constet; intelligitur esse virtutes, quae animum, esse quae corpus, & esse quae utrumque perficiunt. Quae corpus perficiunt, nec animam spectant, hujus non sunt loci. Quae vero animum, aut totum hominem spectant, duplici item sunt in genere positae: nam aut rationem, aut voluntatem, seu potentiam agendi, perficiunt. Illae virtutes intellectuales nominantur: hae morales.

§. 5. Jam quod animum ad finem suum perficit, aut *actus* est, aut *habitus*: habitus omnes continuatione actuum acquiruntur, ut nullus sit in natura nostra ingenitus, licet sit habitudo quaedam, & aptitudo ad habitus excipiendos. Scilicet humana natura spectanda est velut mollis quaedam cera, quae nullis figuris praedita, est tamen apta omnibus excipiendis. Nullis nos virtutibus moralibus ornati nascimur Adae filii: quin potius ita corrupti nascimur, ut faciliorem naturam habere videamur excipiendis vitiis, quam virtutibus, quemadmodum humana docet historia. Praeterquamquod, quae sunt innata non sunt mutabilia, ut Aristoteles ipse ratiocinatur: Virtutum vero habitus omnes mutabiles sunt; virtutes ergò innatae non sunt. Divina igitur ope, assuefactione, ac continuata naturae nostrae inflexione ad honestatem, & justitiam, virtutum habitus acquiruntur. Quamquam singuli actus, quibus habitus virtuosos acquirere nitimur, virtutes quoque sunt, & appellantur; vulgatius tamen est habitus ipsos virtutes appellare.

§. 6. Sed gravis hoc in loco nobis exoritur quaestio, acquiri ne possit virtus? Quum virtus in eo sit omnis posita, ut affectus in ordinem referat, componatque, atque quum naturae nostrae indigentiae, cujus illi

argumentum ſunt, cuique permovendae velut vectes inſerviunt; tum externarum rerum cum natura noſtra relationibus temperet; id minime fieri poſſe videtur. Nam natura noſtra temperamentis neceſſario agi videtur, ut ea nec extirpare poſſimus; nec immutare. Sunt quidam, qui ſanguineo temperamento praediti, in jocos, ſcurrilitatem, amores, aliaſque corporis voluptates quaſi inviti rapiuntur, quos qui fraenare velit, is totam eorum naturam immutet neceſſe eſt. Alii temperamento ſunt praediti melancholico, ut idcirco perpetuo inquieti ſint, minime ſibi ſatisfacientes, turbidi, truces, immanes. Eos qui cicures efficere velit, fibras, vaſa, fluida, ſtructuram omnem humani corporis, & naturae conſtitutionem immutare debet. Sunt quidam natura timidi & puſillanimi; iracundi alii & ruinis ſimillimi: quidam molles & inertes; alii avari, alii natura ambitioſi; quidam ſubdoli & fraudulenti. Hos ubi ad virtutem componere velimus, a primis naturae elementis ſuſcipiendum eſt. Accedit, quod naturae humanae conſtitutiones diverſae a climatibus plurimum pendeant, id quod Geographia humani generis ſatis docet. Ita iſti concludere ſibi videntur, virtutem, niſi a natura ſit, acquiri nullo pacto poſſe.

§. 7. Falluntur tamen, eaque naturae humanae faciunt *propria*, *& prima*, quae ſunt illi accidentia, & acceſſoria. Ac principio, temperamenta non vim habent ad agendum, ſed ad ſuſcipiendum: facilitates aut difficultates faciunt recipiendi, non agendi. Ratione illa & phantaſia commoventur, facilius quidem & promptius, aut tardius & difficilius, quam ſi abeſſent. Et quemadmodum ariditas in lignis facilitas eſt ignem excipiendi, quae in humidis deeſt, non autem vis ad inflammandum; eodem modo temperamenta efficiunt, ut promptius & facilius, aut difficilius & tardius quibusdam rerum imaginibus agitemur, non autem ut inviti impellamur. Quamobrem ſi rationem emendares, ſi phantaſiam purgare ſtudeamus, ſi rerum bonitatem aut malitiam exacte dimetiamur, ſi veras rerum cum natu-

natura & finibus nostris relationes dispiciamus, poterimus quidem ab illis aut paullo vehementius commoveri, aut retardari aliquantum, nullo autem modo inviti adigi. Itaque experimento didicimus plurimum in iis emendandis posse & purgatam sanamque rationem, & continuatum studium diligentiamque ea ad regulam subigendi. Nec ullum majus argumentum esse potest, evadere illa posse instrumenta virtutis, quam quod experientia docet, plures sibi illa & rationi submisisse, ut sentirent quidem se aut vehementius agitari, aut impediri vi magna, interea vel fraenarent, vel stimulis agerent. Neminem esse ego ajo quamtumvis depravatum, qui, si ingenuus esse velit, se invitum ad vitia rapi fateatur: neminem sceleſtissimam, qui ad honestatem & virtutem flecti nequeat. Non equidem negaverim plurimum climata in temperamenta & mores influere; sed necessario agere id ego esse falsum ex experientia comperio. Nam plures sunt sub eodem ferme climate nationes, quae diversis vivunt moribus Nam sub eodem prope climate sunt Japonenses, Sinenses septemtrionales, Tartari plures, Armeni, Graeci, Itali, Mexicani Boreales, non iisdem tamen vivunt moribus. Insulani quidam sibi alioquin vicinissimi moribus, & institutis, immane quantum distant. Itaque una praecipua illis diversorum morum causa est educatio. Quid quod non eosdem mores in eadem gente diversis temporibus reperiamus? nisi quis dicere velit Romanorum, qui fuerunt olim mores & studia, eadem nunc esse. Quando ergo constat educatione ad diversos mores flecti naturam humanam posse, fateamur, omnium esse naturaliter capacem; ac proinde ut educatione & exercitio ac commercio vitae vitia contrahere posse, ita posse & virtutes.

§. 8. Quoniam virtutes non innascuntur nobiscum, ut demonstratum est, jure hoc in loco nunc a nobis quaeretur, quae sint caussae effectrices virtutum moralium. Videntur esse omnino quinque, Deus, ingenium, seu temperamentum, educatio, exercitatio, praecepta. Ac principio verae, & perfectae virtutis dator solus

 est

est Deus: a quo enim sunt essentia, & natura nostra, ab eodem & conservantur, & perficiuntur, & ad fines suos potentissime, & sapientissime ducuntur. Praeterea nemo accuratissime noscere potest praeter Deum, naturarum rationalium fines, media ad fines, mediorum cum fine proportionem, vires ad id necessarias: Deus ergo tantum verae, & perfectae virtutis Dator esse potest.

§. 9. Hoc, quod Scripturae Sanctae est perpetuum Dogma, Ethnici ipsi Philosophi intellexisse videntur. In celebri enim illa inter Graecos controversia, virtus nascatur ne nobiscum, an acquiratur doctrina & exercitatione, Plato sic disseruit in Menone, ut virtutem nec a natura esse, nec a nobis, sed a Deo scriberet. Sed sunt plurima Homeri ipsius loca, in quibus ille virtutem a Diis expectandam tradit, quae studiose collegit Fridericus Rappoldus Commentariis in Horatium, pag. 809. Notandum & hoc Epicteti, qui, dum de compescendis affectibus, quod virtute fit, disserit, ait, *Certamen quidem magnum est, opusque plane Divinum. Dei igitur memineris. Eum invoca opitulatorem, & auxiliatorem, quemadmodum Nautae Dioscuros, quum in tempestate navigant. Quae enim major tempestas, quam quae oritur ex imaginationibus violentis, ipsamque rationem elidentibus?* Vide Arianum lib. 2. cap. 1. in Epictetum.

§. 10. Id Confirmatur etiam perpetua experientia vitae humanae, ex qua discimus, rationem quantumvis purgatam, dum natura affectibus agitatur, vim non habere ad compescendum. Itaque veritates morales in magna hominum parte intellectum cogunt ad assensum, naturam minime movent. Viri ipsi in ratione consumati, nec exercitati in virtute, ubi natura paullo vehementius agitata fuerit, impotentes animo evadunt, nec minus perturbantur, atque transversum aguntur, quam caetera omnia animantia. Quo argumento evidentissime demonstratur, naturam humanam sine interiori quodam, & potente Dei auxilio, etiam ubi vera

quae-

quaedam intelligit, minime tamen esse aptam ad agendum, ac ita agendum, ut cum fine suo consentiat perfecte. Eodem argumento imbecillitatem nostram cognoscere docemur, atque nobis minime fidentes, in Deo spem nostram collocare.

§. 11. Ingenium, seu natura, ad virtutem moralem duo potissimum confert. Primum facultatem, seu aptitudinem ad virtutem excipiendam; alias enim virtutem nunquam assequeremur. Secundum, impetum, & inclinationem erga virtutem, quae aptitudinis illius naturalis quaedam perfectio est. Haec autem inclinatio duplex est: Una omnibus communis, minus tamen vehemens, quam amorem honestatis dicere possis. Est haec in omnibus hominibus, qui prava educatione non sint efferati. Nemo enim est, qui non aliquando amore hoc honestatis tangatur. Altera est peculiaris, & perfectior, quae in iis tantum est, qui singulari naturae bonitate sunt praediti, qua qui ornati nascuntur, eos ad virtutem natos, factosque dicimus. Pendet ea plurimum ab educatione, nec rarò etiam a corporis temperamento. Nam educatio sine apto temperamento non magis utilis est ad virtutem, quam Terrae arenosae cultura ad fruges. Tertia & quarta virtutis caussae sunt educatio, & exercitatio; educatione enim, & exercitatione, ut tenellae plantae continuata cultura ad fruges, ita natura nostra ad habitus virtuosos tandem inflectitur. Qui dixit, hominem civilem nihil esse aliud, nisi habituum congeriem ex educatione, & exercitatione contractorum, dignum Philosopho pronunciavit. Scilicet homo naturalis tàm differt a civili, quàm marmor a statua. Sed ad educationem, & exercitationem conferunt plurimùm praecepta doctrinae, quae quinta sunt virtutis causa. Ea enim praecepta, si attentè excipiantur & recolantur saepissimè, ita ut in succum, & sanguinem convertantur, non parvam vim obtinent ad naturam perficiendam, & promovendam, praesertim si vitiosi habitus non impediant. Sed de his nunc accuratiùs disseramus.

§. 12. Praecepta ei obſervanda, qui ſe ad virtutem excitare, & exercere vult, duorum ſunt generum, alia generalia, alia ſpecialia. Specialia virtutum praecepta iis in locis Ethicae ſi vita ſuppetat, trademus, in quibus de Officiis hominum diſputabimus, Generalia tantum hoc in loco proponemus.

§. 13. Primum Praeceptum eſt, ut Divinum auxilium, quo ad virtutem colendam vires recipiamus, aſſiduis precibus imploremus. Nam & prima cauſſa virtutis effectrix eſt Deus, ut ſupra demonſtratum eſt; *& timor Dei initium ſapientiae* in divinis Scripturis appellatur. Quo in loco adnotandum eſt, vocabulum *ſapientiae* non accipi theoretice pro ſcientia, & doctrina tantum, ſed practice, ideſt pro cognitione, & arte vitae directrice. Quumque fieri poſſit, ut quis multiplici eruditione, & doctrina refertus, neſciat interim recte vivere, fieri & illud poſt, ut quis ſit *doctus*, ſed non *ſapiens*.

§. 14. Secundum Praeceptum eſt, ut virtutis inſignis pulchritudo, & uberrimi fructus continenter ob oculos habeantur. Socrates dicere ſolebat, quod ſi honeſtas, & virtus vultum ſuum ſine velo oſtenderet, incredibiles in nobis amoris flammas accenderet. Inter fructus vero virtutis praecipui ſunt, animi tranquillitas, quae a ſola virtute proficiſcitur, ut in ſuperiori capite demonſtratum eſt: deinde vera laus, & gloria, quae non a vitiis, ſed a ſola virtute expectari poteſt: praeterea vera utilitas: quandoquidem vitia utilitatem mentiri poſſunt, veram praeſtare nequeant, ut ſi aliquando contingat, eſſe fortunata, nunquam tamen ſunt tuta: tum vera nobilitas; nobilitas enim ex virtute primum nata eſt, & in virtute poſita eſt *eſſentialiter*, ut qui avita nobilitate gloriantur, ipſi omni virtute vacui, nobilium magis filii, quam nobiles dicendi ſunt. Tandem virtus magnum hoc beneficium ſecum affert, ut amorem etiam a Barbaris extundat: hinc praeclarum illud Tullii; *Virtus etiam in hoſte diligitur.*

§. 15. Tertium Praeceptum eſt, non mediocria tantum, aut factu faciliora, in virtute tibi proponas ſequen-

quenda, sed ad summum ejus fastigium, ac virtutem, quae dicitur heroica, semper adspires: quod nisi feceris, vix in extrema ejus parte haerebis. Imitandi sunt armorum duces, qui etiam dum orbem Terrae populantur, falsae gloriae adspectu moti, semper eos sibi imitandos proponunt, qui summi fuere, velut olim Alexander Herculem, & Achillem, Caesar Alexandrum. Eodem quoque modo tu in vita honesta, & virtuosa perfectissimos velut exemplaria vitae tibi proponas ad imitandum. Revocat nos ad id praeceptum Christus Servator noster: *Estote*, inquit, *perfecti*, *sicut Pater vester*, *qui in Coelis est.*

§. 16. Quartum Praeceptum est, ut vitia omnia vivis coloribus perpetuo Menti depingamus, atque assuescamus exhorrere. Dici enim vix potest, quantam vim conferat ad virtutem constabiliendam horror vitiorum. Noscere in primis id debent Educatores Infantium, ac horrificiis exemplis vitia illis describere, & saepissime vitiorum infelices exitus demonstrare. Sic enim habendum est, neminem esse posse virtuosum, qui horrore vitii animum spoliabit. Pudor *sepimentum virtutis* dicitur eleganter a Platone. Praeclare Horatius, *Virtus est vitium fugere*, *&* *sapientia prima stultitia caruisse.*

§. 17. Quintum Praeceptum est, ut ab eo vitio, quod magis virtuti adversatur, longius discedamus, & in contrariam partem quodammodo nos inflectamus. Esse vero eidem virtuti vitia multa contraria, atque alia magis, quam alia adversari, omni dubio caret. Praecepti ratio est, quod si nos vitiis aliquibus obnoxios esse contingat, quam minimis, & minus perniciosis obnoxii simus, atque de malis minima habeamus, quod inter corruptos homines, bonitatis species quaedam est: nam minima mala comparata cum majoribus boni quodammodo rationem habent, praesertim quum a majoribus praeservant.

§. 18. Sextum Praeceptum est, ut non solum consideremus quodnam vitium magis cum virtute pugnet, quod superius praeceptum sciscit, verum etiam ut perpendamus, in quod simus, aut ob temperamentum, aut

aut ob educationem propensiores, ut ab eo nos longius abducamus. Atque in hoc praesertim homini virtutis amanti danda est opera. Eleganter item Horatius

. . . . Denique teipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim
Natura, aut consuetudo mala: namque
Neglectis urenda filix innascitur arvis.

§. 19. Septimum Praeceptum est ex superiori proficiscens. Nempe quoniam sunt quaedam vitia, quae aetatum sunt propria, ut in adolescentibus, ac juvenibus intemperantia, & praecipitantia; in viris aetate maturis ambitio: in senibus avaritia; haec in primis coercenda sunt, & vitanda: his impendendus magna cura animus, ne si nos semel invadant, correptos tota illa aetate teneant, ac totam vitam moralem perturbent.

§. 20. Octavum Praeceptum est: otium cane pejus & angue fugias: est enim ut vitiorum omnium sentina, ita praecipue virtuti inimicum. Quocirca labori incumbendum est viro virtutis amanti. Quumque duplices sint labores, animi, & corporis; corporis quidem labores pro cujusque conditione suscipiendi: sed animus nunquam, aut raro a seriis occupationibus removendus. Homines ipsi literarum studiis dediti operae pretium facient, si artem aliquam Mechanicam, honestam illam, & ingenuis dignam discant, atque in ea subcisivis horis se exerceant. Picus Mirandulanus Comes juvenis, & nobilitate generis, & literis celebratissimus id praecipuum sui ornamentum censebat, quod artes ferme omnes Mechanicas sciret exercere. Egregios superioris aetatis Philosophos cum voluptate exercuisse, aut Sculpturam, aut Picturam, aut artem perspicillorum, vel horologiorum, ex eorum vitis scimus. Eam ob rem plura inventa Mechanica iis debemus. Inter animi autem labores studia sunt literarum, quibus qui serio vacant, tempus, quod impendant in vitia, non habent. Fama est rogatum Newtonum, an amori unquam operam dedisset, respondisse, nullum sibi reli-

quum

quum fuisse tempus a meditationibus Philosophicis, quo ea de re cogitaret.

§. 21. Quoniam tamen longum est iter per praecepta, breve & efficax per exempla, ac inter exempla illa magis nos commovent, quae in oculis perpetuo versantur, quam quae tantum audiuntur, aut leguntur; & rursus, quia ab iis, quos amamus, & quibuscum vivimus, discimus facilius, eosque studiosius imitamur; inde nascitur nonum Praeceptum, ut non solum historias virorum in virtute illustrium attentissime legamus, verum etiam eligamus amicos honestos, virtuosos, & sinceros, atque cum iis familiarissime conversemur. Enimvero cum ex lectione vitarum illustrium virorum, tum ex conversatione virorum virtuosorum transmeat aliquid continenter in animum, quo paullatim ad virtutem componimur. Praeterea coram amicis virtuosis non possumus non esse virtuosi, ac perpetuo ad virtutem inflecti: omnes enim homines quantumvis impudentes verentur hominum gravium, & honestorum reprehensionem, ac judicia. Praeclare prorsus Seneca Epistola 11. ad Lucilium, *Magna pars peccatorum tollitur, si testis peccaturis adsistat.*

§. 22. Decimum Praeceptum idem Seneca in laudata Epistola suppeditat, ut si testis morum sanctitate gravis, & qui pudorem ac reverentiam incutiat non semper habeatur praesens, saltem perfecta quaedam ejus imago Menti perpetuo obversetur: plurimum enim animum a vitio retrahit, impellitque ad virtutem. Ut ecce finge te coram Catone esse; vereberis profecto coram viro tam severo & justo esse scurrulis, aut incontinens, aut injustus. Et quomodo dum quis scribit, aut loquitur privatim, si fingat se versari in consessu doctissimorum, ac severi Judicii virorum, castigatius ille scribit, aut loquitur; eodem modo honestiùs vivit, qui coram honestissimis viris vivere sibi persuadet. Sed in re morali id in primis maximi momenti est, sedulo secum reputare coram Deo nos esse, & operari; Dei vero oculum vindicem esse, ut Homerus loquitur. Re-

perire est hoc praeceptum in ipsis Ethnicis scriptoribus, praesertim in Platone, Seneca, Epicteto, Marco Antonino, aliisque saepe traditum.

§. 23. Undecimum Praeceptum est, ut admonitiones, & objurgationes amicorum, aut seniorum non solum aequo animo auscultemus, verum etiam efflagitemus, si viri boni esse volumus. Nam quoniam vitia sua nemo omnia inspicit, refert plurimum sincerum admonitorem habere. Quin etiam inimicorum reprehensiones, quas livor dictat, veluti virtutis scholam excipiemus, atque iis, quae ad nocendum intenduntur, proficiemus ad virtutem: honesta enim haec est vindictae ratio, ex inimicis proficere. Insignis est super ea re Cardani liber *de utilitate ex adversis capienda*. Contra vero neminem magis cave, quam, adulatorem, qui inimico ipso hoc est pejor & nocentior, quod sub specie amicitiae tutius laedat. Legatur liber Plutarchi *Qua ratione discerni possit amicus ab adulatore*.

§. 24. Duodecimum Praeceptum est, ut vitiorum occasiones omnes fugiamus, atque eorum initiis vehementissime resistamus: quod scilicet semper facilius est, integrum hominem jam vitio irrepenti resistere, quam hominem jam vitio correptum, ac debilitatum: vires enim paullatim decrescunt, atque in eadem ratione augescit vitium. Id vero cum in omnibus vitiis adhibendum est, tum praecipue in iis, ad quae sumus natura prodliviores. Alexander Macedo utcumque non multae continentiae, tamen quum semel invisisset Darii Persarum Regis filias aetate florentes, ac forma pulcherrimas, noluit secundo invisere, quia sibi ab illis metuebat: *Dolores*, inquit, *oculorum sunt*. Vide Plutarchum in Alexan.

§. 25. Decimum tertium vero Virtutis Praeceptum est, ut quod de salute corporis pronunciavit perspecte Hippocrates, *nihil parvum*, *nihil contemnendum existima*. Id potiori jure ad animum referamus: nam ut praeclare observat Aristoteles, plerumque, quae mole sunt exigua, virtute sunt maxima: ac *parva saepe scintilla*, ut il-

le

se inquit, *neglecta magnum excitavit incendium*. Igitur ne levibus quidem vitiis aditus patefaciendus est: sic enim ad maxima fit gradus. Vulgata sunt illa, & continuata experientia confirmata. *Qui spernit modica, paullatim decidit*, &, *nemo repente fit pessimus*. Nationes, quae ad publicam morum corruptionem devenere, non illae repente, sed paullatim devenerunt: sensim scilicet a veteribus institutis, & moribus descivere, & vitiis aditum aperuerunt, donec eo veniretur, ut corrumpere, & corrumpi saeculum vocaretur, quod de Romanis scribit Tacitus.

§. 26. Decimumquartum Praeceptum est, ut quotidie, & accuratè factorum, dictorum, aut cogitatorum nostrorum examen instituamus, quo accusatoris partes adversus nos ipsos suscipiamus, defensoris nunquam. In hoc autem examine vel minima quaeque recensenda, atque minima quaeque emendanda sunt. Testatur Seneca, se hoc praecepto totam vitam regere solitum, nec unquam somnum capere, quin severus sui censor cuncta perpendisset dicta, facta, cogitata. Extat in Carmine aureo, quod Pytagorae tribuitur, locus super ea re insignis, quum operae pretium est immortali memoria tenere.

E somno primum vigilans, quum strata relinquis,
Disponas animo luce expedienda futura.
Quando adimit rebus veniens nox atra colorem,
Ne prius admittas per dulcia lumina somnum,
Singula quam elapsi ter volveris acta diei.
Numquid deliqui? quid gessi in tempore? quid non?
Cur isti facto decus absfuit, aut ratio illi?

§. 27. Postremum tandem Praeceptum est, ut de nobis quàm modestissime sentiamus, nec tam quò progressi simus, quam quousque nobis adhuc sit progrediendum, cogitemus. Nihil enim tam progressibus in virtute obstat, quàm adrogantia, & multa opinio sui; quandoquidem nemo eò pervenire contendet, quo se jam pervenisse putat. Itaque quod Plato de virtutibus intellectualibus dixit, *multi ad scientiam pervenissent, nisi se jam pervenisse putarent*, id tu de virtute morali ma-

majori jure dicere potes. Eam ob rem cavendum est, nè laudibus capiamur, atque a recto virtutis tramite superbientes deflectamus.

§. 28. Plura alia praecepta ad virtutem aut componentia, aut cohortantia ex virorum illustrium exemplis, aut ex continua vitae humanae consuetudine quivis colligere potest. Quae in superioribus protulimus, si exercitatione ipsa in naturam convertantur, primae adolescentiae regendae sufficiunt. Illud autem nunc explicandum est, quibus argumentis cognoscere possimus, profecerimus, nec ne, in virtute? Egit ea de re accurate, & doctè Plutarchus in Opusculo *de Profectu virtutum*: inde pauca delibare placet.

§. 29. Primum ille argumentum profectus in virtute ponit virtutis ipsius amorem. Is scilicet se profecisse in virtute sciat, qui virtutem, ac virtutis speciem quamlibet impense se amare persentiscit. Agnoscet autem se virtutem amare, si occasionem exercendae impatienter quaerat; si magnò ejus desiderio teneatur; si hominum virtuosorum conversatione delectetur: si ad praesentiam vitiorum exhorrescat, nec in se sollicitationem ad vitia sentiat interiorem: uno verbo, quibus indiciis cognoscitur, nos rem aliam quamlibet amare, iisdem dignoscitur, nos amare virtutem.

§. 30. Alterum indicium constituit Plutarchus, si ad aliorum irrisionem constanter perseveret in virtute, nec magnopere animo turbetur. Id autem, ut obtineat, necessarium est non solum ut in virtute occalleat, verum etiam sedulò perpendere, majorem hominum partem vitiis esse corruptam; ac propterea necesse esse, ut virtuosus pluribus displiceat, ut eorum invidentiae obnoxius sit, ut calumniis laceretur. In antecessum haec futura secum reputet, quominus, quum accidunt, perturbetur. Quinimmo hinc tertium argumentum profectus in virtute deducere potest: displicere enim malis, magnum est bonitatis argumentum. Itaque Philosophus ille, de quo Laertius, quum relatum ei esset, se publicè laudari, *me miserum*, inquit: *quid*

tan-

tantum mali commerui ? Hinc illud Senecae , *argumentum pessimi est Populi consensus* .

§. 31. Quartum indicium est, si laeto animo , & lubentissimo objurgationes , & reprehensiones auscultemus . Quemadmodum enim si corpus aegroti utilia medicamenta respuat, argumentum est morbi lethalis ; eodem modo animus, qui objurgationes aegrè fert, atque iis cruciatur, sanus esse non potest . Cujus ratio est, quia virtus animum non insolentem, trucem, ferocem, aliorum contemtorem efficit, sed mitem, ac facillimum. Itaque ubi mansuetudo deest, manifestum est argumentum, aut nihil, aut admodum parum in virtute profecisse. Eleganter Plutarchus, *Spicae plenae curvantur*, *vacuae eriguntur*.

§. 32. Jam quintum signum, nos in virtute profecisse, est, si ad difficultates, quas virtus in prospectu offert, non cedamus timidi, sed contra audentes eamus. Ad hunc ardorem accendendum considerandi perpetuò sunt fructus virtutis. Hinc illud Poetae,

Durate, *& vosmet rebus servate secundis*.

Diogenes Synopeus, quemadmodum idem retulit Plutarcus, profectus Athenas ad Philosophiam discendam, publicos Civitatis ludos offendit, in quibus Athenienses per omnia Urbis loca effusi splendidè convivia exercebant. Hic Urbis ejus status cum laboribus, quos ille suscepturus erat, pugnabat, atque illos magis etiam horridos ostendebat . Ille interea minime commotus , tantum abest, ut attentionem remiserit, ut potius ea omnia ad excitandam attentionem converteret sapienter, secum reputans, tantas commoditates unam compensare posse virtutem. Quicumque igitur ita formatus est , ut in eo ratio adversus difficultates, quas virtus praefefert, fortiter pugnet, is sciat, se non mediocriter in virtute profecisse.

§. 32. Sextum indicium est, si adversa sereno animo tolerentur. Enim vero, qui vel minimis malis ita conturbatur, ut miser sit, ne latum quidem unguem profecit.

§. 33.

§. 33. Septimum indicium est, si allicientia ad vitium libenter contemnat: nam si facile de proposito suo dimoveatur, aut nihil, aut parum proficit. In primis autem solent homines vitiosi vitia sua pulcherrimis adspectibus ornare, quibus minus vitiosi videantur, atque vitii horrorem aliis demant. Tu, si ab illis capi minime pateris, scito, te in virtute profecisse.

§. 34. Postremum signum profectus in virtute constituo, si literarum studiosi ea ex omnibus studiis avidius arripiant, quae sibi, & societati utilia sunt, caetera velut in transitum salutent. Qui enim, ita sunt affecti, opera ipsa demonstrant, ad voluntatem, & naturam moralem perficiendam magis impelli, quam ad intellectum, magis ad *partis mathematicae*, idest electricis, quam *logicae* seu contemplatricis emendationem, quod praecipit gravissime Verulamius. Atque hoc est, quod ego in praesentibus literarum studiosis desidero. Nam video eos magis ad intellectus emendationem, quam ad voluntatis & naturae moralis curas suas intendere, id, quod maximum argumentum est corruptorum publicè morum. De Graecis sui temporis dicere solebat Anacharsis Scytha, eos Philosophiam ostentationis ergo colere, non secus atque qui totum pecuniae usum in numeratione tantùm ponat. Vereor, ne idipsum de aetate nostra dici possit.

DIS-

DISSERTATIO

De anima brutorum.

§. I. BRutorum animam, quidquid illa sit; inter *principia universi activa* referendam esse, non est quod dubitemus: esse enim oportet activum aliquod & perciens, natura irrequietum, quodcumque actiones brutorum edit. Jam Universi *principia activa*, aut, ut alii loquuntur, *substantiae*, sensibus minime sunt illa subjecta: ne mentis quidem primis intuitionibus intelligi possunt. Latent ergo. Eam ob rem, si quid de illis aut certum, aut vero saltem simile statuere velimus, non vagis hypotesibus niti, sed analytica via & ratione progredi debemus. Perquirendum enim est, non quid animae brutorum esse possint, sed quid revera sint. Id vero ex operationibus brutorum accurate examinatis exordiendum.

§. II. Omnium primum, ut in homine, ita in bruto quolibet, saltem perfectiore, quae nunc potissimum spectamus, trium generum operationes observamus, *necessarias*, *spontaneas*, *medias*. Necessariae motiones sunt sanguinis circulatio, cordis palpitationes, pulmonum ventilationes, arteriarum ictus: jam perspirationes, accretiones, aut diminutiones partium, similesque. Has necessarias voco, quod unice legibus naturae mechanicis fiunt, quodque in eas nullum est animae imperium. Id de nobis audacter dicimus idcirco, quod interno experimento convincamur. De brutis ex analogia machinae conjicimus, sed confidenter tamen & certe: experimentis quoque probamus. Secetur enim bruto vena, nisi aliis remediis sanguinis cohibeatur fluxus, animantis voluntate (liceat hoc uti vocabulo, quando propria non suppetunt) ut cesset sperandum non est. Praeterea & febres, & alios morbos vel invita ferunt

bruta: at fiunt morbi perturbatis necessariis corporis motionibus, & machinae harmonia. Sed argumenta congero in re non dubia.

§. III. Motiones spontaneas appello quae ex animae nutu pendent, seu quas anima ipsa vi & imperio suo excitat, quaeque tamdiu sunt perennes, quamdiu perennis est animae nutus ille, cessant vero statim ac is nutus cessat. Hujusmodi sunt in homine artuum variae agitationes, oculorum, capitisque gesticulationes, linguae agitationes. Actiones istas (nisi cum ex habitu fiant, inclinatis in eam partem ex earum replicatione corporis machinulis) semper perceptiones praecedunt. Ejus rei in homine argumentum habeo intimam conscientiam, earum rerum, quae in ipso fiunt homine, gravissimum testem. Inde fit, ut plerumque manum, aut linguam, aut totum corporis motum quasi inscii sisti animadvertamus, si paulo a priore proposito, nobis quasi inconsultis, animus abscesserit: at eum postquam citavimus, ut adest, priores interruptosque motus resumamus. Qua ex re apparet manifesto, motus hujusmodi spontaneos a momentaneis perceptionibus pendere: continuatos a continuatis perceptionibus. Nempe momentanea perceptio momentaneam cit voluntatem; haec momentaneum motum: continuata perceptio objecti ejusdem, saltem confusa & generalis, continuatam voluntatem, haec continuatam in idem objectum motum. Qua perceptione interrupta & voluntas interrumpitur, & motus.

§. IV. Ceterum an hujusmodi insint in brutis motiones spontaneae valde video inter philosophos controverti. Id saltem pernegarunt Cartesiani, qui bruta ab horologiis hoc solo distare opinati sunt, quod haec metallo concinnatae, illa ossibus, visceribus, sanguine conflatae machinae sint. At tam est evidens bruta spontaneis motionibus sese agitare, ut quotiescumque ad id argumentis probandum animum intendo, mihi ipse desipere videar. Sed faciamus id paucis adversus refractarios, si qui hodie ulli sint, Cartesianos. Qui mo-

tus naturales sunt, non spontanei, certis naturae, & immutabilibus regulis fiunt: id enim demonstratur ex continuis experimentis. Harum regularum praecipua est, *Corpus in motu positum perseverare eadem velocitate, atque in eadem directione, nisi ab externa aliqua caussa aut cohibeatur, aut alias in partes determinetur*. De qua motus regula, quae omnium philosophorum consensione probata est, vide quae recentes philosophi scripsere (*a*). Jam si bruta spontaneas motiones non habent, haec regula, quod ad utramque attinet partem omnino est falsa.

1. Bruta quotidie e somno surgunt, postquam nempe veluti mortua humi strata jacuerint. Nisi autem admittas vim iis insitam, qua surgant, cogeris fateri ingentem Elephanti machinam a quiete ad motum suapte natura excitari. Dicere autem id provenire ex motione ab objectis externis in bruti machina factis, id est ineptire. Nam experimento discimus easdem fieri plerumque motiones, immobilibus interim brutis. Ostende jacenti cani corpus pani simile, surget, accedet, oculisque, naribus, aut etiam gustu imposturam deteget: itaque recumbet iterum. Tu ei recumbenti iterum ostende, fortassis & secunda hac vice surget. At detecta fraude, si centies ostendes, ne aures quidem quatiet, oculos etiam avertet, dormitabit. Quid? eaedem externae motiones: eadem canis machina: cur non idem in cane motus? Ex iisdem enim caussis naturalibus & necessariis iidem profluere debent effectus. Pluries cum Fele, quam domi habeo, ludere soleo. Sunt Feles oris tactu delicatissimae: itaque cibos vel mediocriter calidos declinant. Huic igitur Feli frustulum assi piscis, sed pene urens, ostendo: ea accedit, ori admovet: murmurans saltitansque domum circumcursat. Voco parum post, efficio idem; illa eadem. Ergo recta in Coquinam. Ego vehementius illam, blandidiusque

 revo-

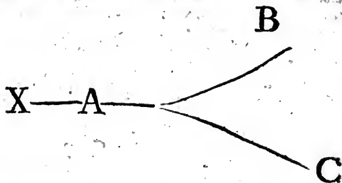
(a) *Nevvt. sGravets: Mussch: &c.*

revoco: ea graviter feroque ad cubilis oſtium ſe confert: oſtendo piſcem: lentè intuetur: moratur parumper: hinc oculos avertit, caputque: in Coquinam redit. Quid? effluvia praedicabis? Canes expertus ſum plures, qui ſi quando heros ſuos manus cum aliquo, ſeu hoſtiliter, ſeu per luſum conſerere conſpicarentur, ſtatim inimico, ut putabatur, adſilirent, heros defenſuri. Effluvia ne excitabant?

2. Ad haec; Pleraque brutorum in impetu ipſo motus velociſſimi repente conſiſtunt, ſi aut viderint aliquid, aut audiverint, aut olfecerint. Aves, quales Grues, Anxeres, Palumbes, aliaeque quae turmatim volitant, aut ſibilo audito, aut hominis voce, aut venatore conſpecto, velociſſimum volatum alio divertunt, etiam per oppoſitam motus directionem. Canes, Equi, Damae, Lepores, aliaque animalia perniciſſima, vel objectu aquae, vel rupis, vel profundioris ſcrobis, vel hominis alicujus, aut alterius animalis infeſti, vel ſtatim conſiſtunt, vel motus directionem repente commutant. Si nunc ſpontaneos brutis denegas motus, fatearis neceſſe eſt, extitiſſe tantam extra bruta illa vim, quae eorum velociſſimos, concitatoſque motus vinceret: non enim motus extinguitur, aut motus directio mutatur, niſi objecta potentiore aliqua cauſſa, ut ſtatutum eſt. Quis autem dixerit ſibilum; vocem, effluvia ſcrobis, rupis; fluminis tam valere, ut brutorum illa phaenomena producere poſſint?

3. Praeterea omnes analogiae leges demonſtrant bruta ſpontaneis his motibus praedita. Nullus eſt enim in homine motus ſpontaneus, qui in animantibus locum non habeat. Eaedem capitis commotiones: eaedem oculorum converſiones: pedum elevationes, tenſiones, contractiones: & hae quidem ob eaſdem cauſſas eaedem in homine & bruto: Quod oſtendit motiones iſtas in homine aeque & brutis eſſe ſpontaneas: ſimilium enim effectuum ſimiles eſſe cauſſas neceſſe eſt. Qui cauſſas motrices horologii A detexerit, is omnium ſimilium horologiorum detexerit. Nec alia ratione nos de mutorum hominum mo-

motibus judicamus. Non dubitamus eos asserere spontaneos, quod & similes sint nostris, & similibus membris in simili machina, atque ex similibus caussis facti. Quid vetat idem ratiocinium in brutis locum habere? Ratum igitur indubiumque sit, bruta motibus spontaneis sese agere. Quod adeo verum putavit acutissimus quidam philosophus, ut non dubitaverit libertatem quoque quandam in brutis agnoscere, eamque rem, in specie saltem similibus verum argumentis probare. Sit A bivii caput: duo Lepores ex A communi nido ad canis latratum exsurgant:



pergat alter per AB, alter per AC, Canis feratur ab X versus A: is quum est in A subsistit parumper, deinde duarum alteram eligit directionem. Quo experimento confirmantur saltem motus brutorum spontanei: libertatem enim iis nego: ea enim sine rationis consultatione esse nequit; neque vero haec in brutis est ulla.

5. Scio his argumentis ita respondere Cartesianos, ut eos motus Deus producat in machinis animantium, prout objectorum occasio tulerit. At nihil fingi potest ineptius. 1. unde id constitit Cartesianis? ratione ne id assequuti sunt, an revelatione? si prima certa ejus rei proferant argumenta. Nam non altera: quippe omnis revelatio, uti commodius ostendam, brutorum

ſpontaneitati & cognitioni favet. 2. ſi Deus hos motus efficit ad objectorum occaſiones, hanc ſibi legem, ſecundum Carteſianos ſtatuit, ut iiſdem ſemper exiſtentibus occaſionibus eoſdem motus producat. At ea lex falſa eſt in exemplis productis num. 1. Cur enim non ſemper movet Canem, ſi ſemper lignum, quod panem imitetur, oſtendo? Occaſio eadem: motus non iidem. Non cenſet, inquit aliquis, id conſervationi bruti conducere: ſcit enim panem non eſſe. At ſi verum eſt, ne primum quidem quum oſtenderem movere debebat: ſciebat enim lignum eſſe non panem. 3. ferantur velociſſimo motu ingente turma palumbes: paganus homo baculo armatus colli adſidens adſpiciat directe adverſus ſe venientes: clamet incondito clamore: palumbes ſtatim motus commutant directionem, ſeu potius Deus, ut Carteſianis placet, novam motus directionem in palumbum machinis producit. Quid ita quaero? Deus enim ſi ἀμέσως omnes mundanos motus producit, eos non alia ratione producere decet, quam ut univerſi ordo & pulchritudo ſervetur, atque ne ejus partes intereant, diſſolvaturque ordo. Nunc nova haec in palumbis motio palumborum conſervationi neceſſaria non eſt: neque enim paganus altiſſime volantibus palumbis nocere poteſt: id Deus probe intelligit: nulla ergo ratio illum movere poteſt, qua id velle efficere percipiamus. Deficiet me dies ſi Malebranchiani ſyſtematis abſurda omnia colligere velim. Ad fontem digitum indigitaſſe ſit ſatis. Sed illud praeterire non debeo, hoc ſyſtema totam Scripturarum ſacrarum oeconomiam evertere. Cur enim vult Deus homines ab Urſis, Leonibus, Pantheris, Piſcibus, devorari? expediant hoc Malebranchiani.

§. V. Bruta actionibus ſpontaneis donata eſſe ſuperiori articulo confecimus. Nunc affectibus quoque ea ſubagitari, quae *mediae actiones* ſunt a nobis vocatae, demonſtrandum eſt. Rem ad pauca referemus capita: oſtendemus enim bruta *irae*, & *metui* eſſe obnoxia, quod ad rem noſtram ſatis ſuperque erit. Porro id ex iiſdem infere-

feremus principiis, ex quibus superiora. Nempe 1. *ex iisdem caussis eosdem effectus nasci, ex similibus similes: & 2. ex iisdem effectis easdem caussas, ex similibus similes argui*. Quae principia qui adspernatur, is omnem rerum ordinem, omnesque scientias physicas evertit. Quae iram, metumve in homine antecedunt, aut consequuntur, eadem cernuntur in brutis. Exordiamur a posterioribus. Irae haec in homine signa. Excandescunt vultus, oculique; contrahuntur pili, gestiunt artus. Secundum haec, violenti motus, adversus pericula impetus; in id quod caepere, pertinaces: necessitudinum immemores. Eadem in brutis. Videre est in Cane irato rubescere oculos, corripi undique pilos: tardi initio gravesque motus; oculorum capitisque agitationes: mox ferus impetus; nullus periculi metus: ne familiarium quidem dispectus. Idem in Tauris, in Leonibus, aliisque brutis armis a natura ornatis. In metu stupor, tremor artuum, cordis palpitationes vehementiores, trepida fuga, atque velocissima. Idem in Gallinis, Leporibus, Damis observatur. Ex his conficitur motiones corporis in ira, aut metu, easdem, aut similes in brutis, quae in hominibus: adeoque affectibus hisce aeque illa, atque istos agitari. Respondebis machinae id fieri articulatione, impresso ab externis objectis motu. Quot, quantaque ut hoc tueris, absurda pronuncianda? Videre est Vulpes, Leporesque a Canibus excitos, consistere quandoque, arrectisque auribus Canum clamores, hinc cursum explorare: mox iterum pernicissime hac illac fugere: adversus periculum stratagemmata etiam adhibere: circumspicere quaquaversum: tum se opportune abscondere, atque hinc, quasi non satis tectos, proripere: quae omnia eidem clamori Canum, aerisque motioni tribuere, solemnia est insanire.

§. VI. Sed & iisdem ex caussis quum illa, tum homines in affectus hujusmodi concitantur. Opinio injuriae hominem adigit ad iram: idem in brutis. Simiae non ex malo tantum illato corpori, sed ex gesticulationibus quibusdam, sonisque inconditis, & injuriosis irascun-

ſcuntur. Manent quinimmo in Simiis & Canibus injuriae alta mente repoſtae. Perpetuis diſcimus experimentis Canes etiam in ira atque odio adverſus eos, a quibus ſunt ſemel laeſi, pertinaces, niſi beneficiis injuriam compenſaverint. Nulli certe bruto memoria tenacior, quod Homerus ipſe Ulyſſis Cane demonſtrat. Praeterea ipſa ſtupidiora animantia, quales aves, ex filiorum raptu immaniter iraſcuntur: ſi pullum rapueris Gallinae Matri iracunda inſilit. Ut ne quid dicam de Corvis, Gracculis, Vulturibus, quorum iram, quod corripuerim nidulos, ab experto, nec ſine periculo, didici: ne quid dicam de Tigribus, de quibus ſcriptores hiſtoriae animalium majora narrant. Metus homini ex periculi opinione: idem in brutis, ut agnoſcere poſſimus affectus iſtos in brutis & in homine eſſe eoſdem. At illud obſervatu dignum etiam eſt, ea praecipue bruta ad iram concitari, quae aut armis, aut veneno ſunt armata: veluti Serpentes, Calabrones, Scorpiones qui veneno: Canes qui dentibus, Tauros qui cornibus, Equos qui ungulis, Leones, Tigrideſque qui dentibus, unguibuſque, Vultures qui roſtro, & unguibus. At quae inermia natura genuit, adverſus pericula non ad iram, ut ſuperiora, ſed in timorem agi, ut Vulpes, Lepores, Ranae, Piſces. Quod ſapientiſſima Dei providentia factum eſt: nam illa ira ſe conſervant: haec metu: hinc haec idcirco perniciſſima: illa robuſtiora: niſi enim ita comparata eſſent vix poſſent ſe adverſus pericula conſervare.

§. VII. Dubitandum ergo non eſt, quin bruta affectibus ſint obnoxia. At probandum deinceps eſt voluptate quoque & dolore perfundi: quamquam tam id apertum eſt, ut mirum ſit tam fuiſſe Carteſianos confidentes, ut hanc brutorum ſtupiditatem voluerint univerſo orbi perſuadere. Id autem primum ex ſuperiore doctrina demonſtratur: etenim ſi bruta affectibus agitantur (§. VI.); affectus autem eſſe nequeant ſine voluptate & dolore, quemadmodum eſt per se notum; ſequitur bruta voluptate & dolore perfundi. At alte-

rum

rum, idque evidentissimum argumentum suppeditant brutorum phaenomena cum iis maxime, quae in homine voluptate aut dolore occupato contingunt, comparata. Quum vero duorum potissimum sensuum voluptates & dolores magis sint gestientes, *gustus*, & *tactus*, haec paullo distinctius perpendemus. Alio in loco demonstravi voluptatem in homine positam esse aut in aequabili motione fluidorum, nervulorumque, qua corporis harmonia continetur, quae voluptas aequabilis est: aut in restitutione hujus harmoniae ruptae jam, atque turbatae augumento, aut defectu, & gestentiem appello: dolorem vero in perturbatione hujusmodi harmoniae, seu id excessu motionis, seu defectu fiat. Prout autem major aut minor fuerit hujusmodi dolor, vehementius, aut lentius ad earum rerum usum ferimur, quibus is demitur. Dolor famis, aut sitis ex vacuitate nascitur: haec prout major fuerit aut minor, ita nos magis aut minus ad cibum, potionemve impellit. Ex ipso gestu comestionis, aut potationis dignoscere facile possis, qua fame, qua siti quis agitetur: & praeterea parva ne, an magna voluptate edens, bibensve perfruatur, quod haec respondeat, seu, ut cum Geometris loquor, sit *proportionalis quantitati doloris ex fame vel siti nati*. Eodem modo dolor libidinis ex repletione nimia vasorum seminalium, eorumque quae illis adjacent, tum vero & totius corporis originem ducit: haec repletio prout major fuerit aut minor, majori aut minori impetu hominem ad Venerem adigit. Veneris porro hujusmodi voluptas proportionalis & ipsa est doloris quantitati, eximiturque dolor evacuatione, eademque generatur voluptas. Ad haec, dolores ex tumoribus nati proportionales sunt gradibus perturbationis harmoniae: unde fit ut voluptas nata ex tumorum hujusmodi evacuatione respondeat gradibus evacuationis. Signa autem in homine quum alia, tum potissimum, anceps, quae in dolore, exserta, & libera, quae in voluptate, respiratio: Nunc autem bruta omnibus, quae in homine dolore, aut voluptate affecto cernuntur, signis dolorem voluptatem-

temve ſuam oſtendunt. 1. Spontaneis motibus ad cibum potionemve feruntur, & majore, aut minore impetu, prout fames, aut ſitis diuturnior fuerit & vehementior; exſaturata autem, expletaque lenta eadem & inepta, & ſomnolenta, ut homines. Eadem in Venere aut adeunda, aut inchoata, aut expleta, in homine atque bruto ſigna. Eaedam corporis contorſiones, geſticulationes, clamores in vehementiſſimis corporis doloribus quum in homine tum in bruto. Quod ſi ex iiſdem effectibus eaſdem cauſſas Phyſicus recte dignoſcere ſibi videatur, omniaque in bruto atque in homine, quod ad tactus, & guſtus voluptates, doloreſque, eadem; jam aut negamus hominis dolores atque voluptates, aut etiam brutis concedamus. Eſt autem talis hujuſmodi argumentatio, ut, ſi Carteſianos paucos excipias, vel ab hominum memoria inventus ſit nemo, qui brutis voluptates geſtienties negaverit. Quid quod voluptates ipſae paullo aequabiliores videntur in brutis eſſe? nam & geſtiunt canes ad amicorum adventum, & blande adulantur: & in ſuaviationes ruunt vetuli notique columbi: & ludunt catuli, Feles, & alia. Quid? erat mihi canis tam muſicae amans, ut teſtudinem, qua per adoleſcentiam plurimum utebar, quum pulſarem, dormitabundus magna velut perfuſus voluptate genibus mihi adgeſtiret, nec poterat minis removeri, ſed confugiendum erat ad baculum. Ceterum ſunt voluptas & dolor adeo ad vitam animalem neceſſaria, ut illa ſervari non poſſit, niſi his agatur ſtimulis. Voluptate & dolore 1. rapiuntur animantia ad Venerem, qua genera conſervantur: eam ſi demas unum intra ſeculum vacua viventibus futura ſit Tellus. 2. Ad victum, quem certe nec homo, nec brutum ſequetur, niſi dolore famis, aut ſitis adactus. 3. Ad ea paranda, quae vitae ſunt neceſſaria. 4. ad ea cavendum, quae ſunt vitae infeſta. Ut agnoſcere poſſis ſapientiſſime cum animantium natura Deum ſe geſſiſſe. At mihi opponent Theologi, *ſub Deo juſto nihil miſerum quin mereatur*. Quid igitur tantum merita ſunt

sunt bruta, ut doloribus obnoxia fierent? nam de homine, inquiunt, scimus eum peccato suo se miseriae mancipasse. Quibus duobus potissimum modis respondeo. 1. Brutorum dolores voluptatibus pensari. 2. Philosophi non interesse investigare occultos sapientiae & providentiae divinae fines: id enim is pensi habet, ut phaenomena ex proximis suis caussis explicet, non ut primas etiam investiget. Bruta affici voluptate vel dolore experimenta apertum faciunt. Quid ita autem sint facta, Deo constet auctori suo. Eo enim philosophia non pertingit. Quid? Explicant ne Theologi facilius, cur Deus hominem, quem sciebat incostantem, peccacato & miseriae facile obnoxium fecerit? Nam Augustinus, quo nemo acutius his in rebus vidit, ad Dei imperscrutabilia retulit arcana. Praestat igitur haec ignorare, quam contentiose edisserere. Sed reponunt, si ita id est, non licere bruta laedere, & dolore afficere, esseque adeo juris inter homines & bruta communionem. Fateor me non leviter hac difficultate permoveri. Sed quum reputo fontem juris esse divinam voluntatem, eamque veniam fieri hominibus, ut bruta in usus traducant suos, inde repeto, quae huic argumento reponam. Nam sane, si cui Deus veniam faciat, ut id cum hominibus efficiat, quod cum brutis efficere solemus, omnis cessatura erit injuriae datae actio. Nec desunt exempla in veteri Hebraeorum historia.

§. VIII. Longe admodum, quod felix, faustum, fortunatumque sit, edissertatio nostra est progressa: est enim demonstratum 1. bruta spontaneis motibus se movere: 2. adfectibus agitari. 3. voluptate & dolore perfundi. Sed objecta vitae suae aut utilia, aut noxia percipere, atque discernere nunc demonstrandum est. Id autem primo ex eo conficitur, quod bruta spontaneis motibus sese agitent; nec esse possint motus spontanei sine ulla cognitione. Quocirca aut negandum est primum illud, evidentissimisque argumentis, experimentisque adversandum; aut hoc concedendum. Idipsum

vero ex brutorum sensibus comprobatur. Corporearum rerum perceptiones solis fiunt sensibus: iis enim corporum extensionem, colores, figuras, sonos, aliasque, quae sensiferae dicuntur, qualitates cognoscimus. Idcirco organa sensuum ita sunt in nobis accomodata, ut facile, nullaque perturbatione harum rerum imagines in cerebro nostro depingi possint. Oculi ex. g. ita constructi sunt ut varie refractis luminis radiis in retina colorata objecta exhibere possint: aures ita temperatae, ut sonos referant: sic porro. Dicere autem cum Lucretio, sensus non ad hos usus factos fuisse, sed iis casu factis, usum & casu ipsum esse natum, solemnia est insanire: talis est enim sensuum fabrica, ut nullam ob aliam caussam esse factos pateat, quam ut duces sint, quibus vitam transigere possimus. Porro quae in homine eadem est in brutis, saltem perfectioribus, sensuum structura & machinatio, nisi quod illud etiam accedat, esse brutorum sensus totius machinae structurae, & situi diligentissime accomodatos, eaque adjecta, quae illis necessaria, homini superflua: dempta vero quae superflua illis, homini necessaria. Dicere ergo brutorum sensus non esse factos ob eosdem fines, ut scilicet externa vitae utilia, aut noxia, perciperent, maximum mihi videtur absurdum.

§. IX. Sed ista sunt accuratius examinanda. Oculorum structura pene eadem in brutis atque in homine. Sclerotides, humores, retina, musculi, optici nervuli: tum externa munimenta palpebrae. Scimus harum partium hos esse in homine fines: palpebrae munimen sunt, ne ullius externae rei vi laedantur oculi, non necessarium corpori membrum: musculi dati ad oculum aut convertendum, aut constringendum, vel dilatandum, ne major, aut minor, quam oporteat, lumen subintret oculum. Sclerotides instar lentis est, qua radii refrangantur, atque convergant, ne si dissipati progrediantur nullius rei imaginem depingant. Eundem in finem humores, qui anterius quidem convexi, interius paulo complanati sunt. Uno verbo nihil in hominis oculo est,

lo est, quod fini suo non sit aptatum: nec alias est is oculorum finis praeter quam *visio*. Quum autem eaedem sint in bruti oculo partes, dicere non eundem esse finem, est abuti patientia eorum, qui serio philosophantur. Vident ergo bruta: quod si vident, & audiunt, & olfaciunt, & gustant. Id autem, nisi cognoscant, qui habere possunt? Cognoscunt ergo bruta.

§. X. Sed idipsum confirmant experimenta. Bruta objecta distinguunt: internoscunt inter utilia & noxia, amica, & infesta. Ex voce, sibilo, strepitu, odore objecta discernunt: ab incessu quandoque judicant, in eoque homine ipso sunt sagaciora. Canes, Equi, Elephanti voces internoscunt: iis auditis, de objectis, quae nondum videre, praejudicant: ea esse amica, aut inimica praesciunt. Nam si amica fuerint toti se comparant, ut blande, amiceque excipiant: contra vero si inimica praesagiant, exasperantur, seque ad praelium veluti accingunt, in aciem, si res ferat, prodituri. Praeterea Canes, quod negatum homini, odore ipso de objectis judicant. Iidem ad incertos rumores, assurgunt, adstant incerti, quousque amici ne adveniant, an inimici intelligant: tum post certiores conjecturas, aut insiliunt furentes; aut blandientes occurrunt. Deficeret me dies, si Canum tantum experimenta enarrare aggrederer. Unum vel alterum addam. Quum essem quatriennis, atque S. Magni (*a*) parvo in oppidulo apud Aviam lectissimam faeminam Annam de Medicis degerem, Verno tempore, ridente mane ludibundus ab Aviae oculis Patriam versus, mille circiter passibus, sed arduis & alpestribus locis, distantem me deporto: adsilit & Canis, quo cum plurimum jocari consueveram. Advenio ad rivulum, qui utriusque pagi fines disterminat: is Vernis aquis paululum excreverat. Ergo verti me in opacissimam, quae adstabat, Silvam,

(a) *Distat a Salerno 5. mill passus ad aestivum Orientem.*

vam, proceris Castaneis, Quercubus, aliisque arboribus consitam. Ita autem in ea me implico, ut cum volo, exeundi nullas, quantum circumspicere possum, vias invenio. Adsideo merens primum, mox lacrymans, hinc ejulans: adblanditur Canis, &, quasi me provocans, saepe ingreditur viam, iterum redit, nec, nisi ut manu me comprehenderet, deerat. Flebili me excitat voce lacrymantique illacrymatur. Eum, qui quid vellem videbat, non intelligo. Ad vesperum usque in eo me situ macero. Tum cadere umbras cum adspicio, Silvamque obtenebrescere pavidus rigidis capillis adsurgo: Canis totum me ruspatur, prehensat. Eum tandem sector ducem, qui domum refert incolumem. Gratus me ei vitam debere agnosco. Quum Neapoli familiariter versarer in domo nobilissimi, atque humanissimi Josephi Leucterii catellum Isabellae Leucteriae adolescentulae frustis delinivi. Is tanta mecum familiaritate est conjunctus, ut advenientem vel incessu cognosceret: circumsiliebat, vestiumque peras lepidissime lepidus catellus rimabatur. Sed idem Josephus Leucterius narrabat, quum mortuus esset Frater vir sanctitate conspicuus, Sacerdos optimus Franciscus Leucterius, ejus canem funus consecutum plorabundum monumento adstasse, idque vel per mensem frequentasse, ut vix vi verberum ejiceretur. Memoranda certe est, & veteribus adnotata Canum fidelitas. Celebratus Homero (*a*) Argus Ulyssius Canis, qui

Δὴ τότε γ᾽ ὡς ἐνόησεν Ὀδυσσῆα ἐγγὺς ἐόντα,

continuo advenientem Ulyssem agnovit. Tum & Tacito Canis Sabini: alii aliis. Jam quid memorem brutorum aliorum artificia? Feles dum Soricibus insidiantur, Araneae dum muscis, quam *πολύτροποι*? Formicae vero quam *οἰκονόμοι*? Nam Salomon ipse hominem eis concredidit, ut eum prudentiam docerent. Simia praeterea, *quam similis turpissima bestia nobis*? Pudoris quoque

(a) *Odyss. P.*

que animal iſtud intelligens videtur (ſi id ita dicere licet). Simiam enim ſcio faeminam Salerni, quam delitiarum cauſa Paulus Capograſſus vir literis & nobilitate aeque illuſtris, domi habebat, quam pudebat, ſi occulta naturae quiſpiam inſpexiſſet. Quam rem cum narraſſem Matthaeo de Sarno Neapolitanorum literatorum Maecenati, ipſique in litteris verſatiſſimo, id praecipuum nobilitatis ſuae inſigne reputanti), adſenſus eſt, remque ſimilem de maſculo Simia, quem olim penes ſe habebat, retulit. Elephantorum hiſtoria hac in re prorſus miraculoſa eſt, itaut, ne paradoxa narrare videar, ab his referendis abſtineo. Ergo bruta cognitione praedita eſſe, ſi his non demonſtratur, neſcio an evidentioribus experimentis res alia ulla in Phyſicis demonſtrari poteſt.

§. XI. Conſtat jam bruta animata eſſe: ea enim & cognoſcunt (§. X.) & dolore atque voluptate perfunduntur (§. VII.) & affectibus agitantur (§. VI.) & motibus ſpontaneis ſeſe perciunt (§. II., & III., & ſeq.). Sed illud non aeque conſtat, qualis ſit haec brutorum anima, ſeu hoc activum eorum operationum, ut vidimus, principium. Id eſſe aliquod ſuperiora demonſtrant: quale nunc ſit ex iiſdem operationibus perquirendum: non enim vagas conſectamur hypotheſes. Nihil igitur brutis tribuendum, niſi quod ex eorum operationibus neceſſario deducitur.

§. XII. Animam brutorum non eſſe corpus ejus generis, qualia ſenſuum tactu cognoſcimus, iis argumentis probari poſſe nobis videtur, quae ſi non Mathematicam evidentiam, at ſummam, & qua in aliis rebus phyſicis ſumus contenti, praſeferunt probabilitatem. Omnium primum Newtoni egregiam illam in rebus Phyſicis philoſophandi regulam, quam auctoritate ſua ceteri philoſophi comprobarunt, praeſtatuimus, *qualitates corporum quae intendi & remitti nequeunt, quaeque corporibus omnibus, in quibus experimenta inſtituere licuit, ineſſe deprehenduntur, pro qualitatibus corporum univerſorum habendas eſſe*. Ergo quae ex una harum qualitatum ne-

necessario in uno corpore deduco, id ex quolibet corpore deduci compertum habeo. Ex. g. Gravitatem veluti qualitatem omnium corporum habemus: ex lapidis gravitate deduco, eum in Telluris atmosphaera libere relictum cadere; idipsum de quocumque corpore conficio, id nempe libere relictum, idest nulla resistentia alterius corporis opposita, aeque cadere. Ex soliditate, quae & ipsa inesse reperitur in cunctis corporibus, in quibus experimenta licuit instituere, deduco, duas metalli partes sese compenetrare non posse: ergo (per praefatam legem) deducam idem de ligno, aqua, aëre, aliisque corporibus. Ex vi inertiae deduco: metallum suapte natura non posse statum suum, seu quiescendi, seu movendi, mutare: ergo inferam idem de terra, de aqua, de aere, de quocumque alio corpore. At enim, inquit aliquis, quum istae corporum qualitates genericae a voluntate Dei pendeant, an non potuit corpora efficere, quae his destituta aliis diversis sint proprietatibus composita? Respondeo. 1. nos non id quaerere, quid potuerit Deus, sed quid fecerit. Quousque non costat aliud fecisse, nos ex analogia rerum id non fecisse judicabimus. 2. tum nos dicere, ea non esse corpora, sed res alterius generis. Corpora enim vocamus eas res quibus qualitates has inesse scimus: quibus insunt contrariae, ea sicut alterius naturae, alio appellabimus vocabulo. At si eodem aliis uti placet, sciant se magnifice vocabulis abuti.

§. XIII. Quibus explicatis sic propositionem nostram demonstramus. Inertia & soliditas qualitates corporum sunt genericae: ea in re consentientes habemus Philosophos omnes: ergo si brutorum animae sint corpora ejus generis, qualia sensuum tactu cognoscimus, inertes erunt & solidae: sunt autem nec inertes nec solidae: id enim patet ex eo 1. quod sint activae, spontaneisq; motibus gaudent. 2. quod percipiant. 3. quod relationes objectorum cognoscant. 4. quod vis eorum vitalis tota corpora permeet; corpora ergo hujusmodi, qualia contendimus, non sunt.

Ex

Explicemus assumtioris partes paullo accuratius. Activas esse brutorum animas ex spontaneis motibus conficitur: quod enim activum non est sese spontaneis motibus ciere nequit. Porro quod activum est, id iners non est, ut patet: inertes ergo non sunt animae brutorum. Praeterea cognoscere bruta probatum est: ergo & rerum ideas percipiunt, & eas conferunt. At quamquam in solida materia imagines aliarum rerum depingi possint, idque intelligatur clarissime, harum imaginum perceptiones fieri nequeunt, nisi soliditate destructa. Nam extensae imagines in indivisibili percipiuntur & conferuntur: nulla enim fieri potest extensarum imaginum comparatio nisi in indivisibili, ut iis patet qui paullo attentius hac de re meditantur (*a*). Quod si id fieret vi motus, motae materiae partes in indivisibili compenetrarentur. Ponamus percipi duas imagines, unam circuli A, alteram quadrati B. Si id motione fieri asseris, certe partium A motus diversus erit a motu partium B: diversitate enim motuum ponis exhiberi diversas imagines. Pone nunc simul conferri; id faciendum tertia quadam motione, haec motio nec debet esse A tantum, nec B tantum, alioquin unam referret imaginem. Nec esse potest ex utriusque simul una mixta, nisi partes τῦ A cum partibus τῦ B motu penetrentur. Quodcumque asseris, si haec perceptio motione fit, soliditas materiae evertitur. Brutorum ergo animae, quae cognoscunt, solidae non sunt. Ad haec, anima brutorum vi sua vivifica eorum corpora tota permeat, estque, ut actio motrix, penitus cum toto corpore compenetrata: quod confirmat Principium hoc activum minime esse solidum; adeoque incorporeum esse.

§. XIV. Atque hoc adeo mihi est persuasum, ut putem nullam esse vim corpoream activam, quae corpus dici possit, viresque has omnes aut incorporeas esse sub-

 stan-

(a) *Vide dicta prop.* x.

ſtantias, aut incorporearum ſubſtantiarum attributa. Nempe vires iſtae activae totam materiae maſſam permeant, nihilque habent cum ceteris corporum qualitatibus communis. Praeterea ſine his viribus exiſtere corpora poſſe clare intelligo. Quid enim vetat exiſtere rem extenſam, ſolidam, tangibilem hujuſmodi activis viribus deſtitutam? ergo vires iſtae activae mundanae aut ſubſtantiae ſunt incorporeae, aut incorporearum ſubſtantiarum attributa. Sed, inquiunt, extenſae ſunt vires iſtae, & materiae *proportionatae*? Reſpondeo ſpatium ipſum vacuum, ſi quidem eſt ullum extenſum eſſe, eſſeque extenſioni corporum proportionatum. Quid igitur vetat ejuſdem aut ſimilis eſſe generis ſubſtantias hujuſmodi animales & vivificas? Quidvis potius dicere paratus ſum, quam aut vires iſtas eſſe corporeas, aut proprietates corporum eſſentiales.

§. XV. Praeterea, ſi brutorum animae ſunt corporeae, earum perceptiones nihil aliud erunt quam internae partium motiones: quum autem quodcumque eſt corporeum diviſibile ſit in indefinitas partes; ſequitur in qualibet perceptione fieri in anima bruti motiones innumerabilium partium: pone fieri motionem 1000. partium: cur, inquam, non erunt mille perceptiones? Non aliud dicere potes, niſi omnes illas 1000. partes conſpirare motu ſuo in unam imaginem objectae rei: Id vero intelligi non poteſt, niſi eandem habeant motus directionem. Ponatur percipi alius rei aliam imaginem; tum aut eaedem animae bruti partes ſecundum aliam directionem movebuntur, immutata priore; & id omnibus mechanicae legibus repugnat; aut mutata priore, & tum prior imago diſſipabitur: aut non eaedem ſed aliae partes ejuſdem animae hanc ſecundam imaginem repraeſentabunt; tumque bruti anima erit multiplex, ideſt diſtinctae erunt in bruto atque diverſae facultates percipiendi. Quod ſi aſſeras actione alterius generis a motione corporea fieri brutorum cognitiones; tum cogeris fateri actionem hanc eſſe & ipſam qualitatem alterius ſubjecti, per ea quae ſuperius ſunt dicta.

§. XVI.

§. XVI. Minime igitur dubitandum videtur brutorum animas esse incorporeas. Sed illud video mihi opponi, nihil repugnare, ut Deus materiae *cognitionem* & *sensum* largiatur. Eadem enim ratione, qua quaelibet materiae portio motus est capax, esse potest & sensus atque perceptionis. In hac sententia fuit vir doctus Johannes Lockius, qui eam ob rem cum Eduardo Stillingfleeto acerrimam habuit controversiam (*a*). Sed mihi quaestionem provexisse philosophi isti Angli videntur idcirco quod non satis vocabula definiverunt, in quo mirandum est Lockium praescriptis a se regulis migrasse. Quaestio enim est, an Deus possit materiae sensum & cognitionem dare ita tamen ut illa adhuc retineat priores materiae qualitates, inertiam potissimum, soliditatem, gravitatem: non autem haec, an efficere possit ut id subjectum, quod prius erat solidum, iners, grave, evadat cogitans, amissa interim inertia, & soliditate. Quod ad secundam hanc quaestionem spectat neque affirmare neque negare est animus: religio enim nobis est de obscuris judicare. Ad primam vero quod attinet, negamus id fieri a Deo posse. Neque enim Deus efficere potest ut idem constet ex iis quae se mutuo destruunt: ex. gr. nequit afficere circulum quadratum: quippe altera alteram figuram destruit, estque voluntas Dei qua vult aequalis voluntati qua non vult, ex qua idcirco sic contraria voluntate aequilibrata nulla sequitur operatio. Sit voluntas qua vult circulum $A = 4$, voluntas vero qua idem vult ut sit quadratum $B = 4$; quum altera tantumdem demet quantum ponit altera, erit actio $:: B4 : A4 - B4 + A4$, idest nulla. Quoniam ergo perceptio & inertiam, & soliditatem destruit, ea non potest ita convenire materiae ut eidem inertia & soliditas conveniant; quod est, cor-

(a) *Vide notas Acostae ad caput* 3. *lib.* 4. *Speciminum Philosophicorum de intellectu humano*, & *quae nos ad prop.* 1.

pora hujusmodi, qualia sensuum tactu cognoscimus, cogitationis non esse capacia.

§. XVII. At molestior est quorundam Theologorum objectio. Quid, inquiunt, fiet huic animae, si incorporea est? Ergo creata ea est: ergo perire nequit nisi per adnihilationem: ergo legum quoque, & boni moralis erit capax; & sexcenta hujusmodi, quae non sine fastidio audiri possunt. Nam primum nostra non interest scire, quid contingat his substantiis, postquam ab unione aliarum discessere. Constet id auctori suo, ut perspecte pronunciat Augustinus Calmetus. Ad rerum, ut alias dixi, extremos fines humana mens non pertingit. Ergo, inquiunt, creatae sunt? Quid vetat? Nihil enim substantiae in natura est, quin per creationem prodiderit. At persuasum erat aliis, idque videbatur probabilius, prodire eas e sinu *materiae*. O lepide! quasi hoc minus sit, materiae facultatem dare novas creandi substantias. Nihil, addunt, Deus de novo creat: omnia semel sub rerum initium creavit? At secundum hos creat humanas mentes. Sed esto, quod ajunt: quid prohibet omnes eas animas, cum aliis universi activis substantiis & seminibus vitalibus sub rerum initium creasse? Ergo pereunt per annihilationem? Quid ni? nam ne minima quidem materiae pars alia via perire potest: nihil enim eorum quae sunt a Deo creata naturae vi funditus perire potest. Addere, vero, quod Scholastici faciunt, *nihilum sui*, & *nihilum subjecti*, id est inutile: nam id quamquam recte fortasse dictum sit *de modis*, & *accidentibus*; at de substantiis haud certe dici nisi imperitissime potest: hae enim quum pereunt totae pereant necesse est. Sed vero mihi, ut ingenue quod sentio dicam, haec Peripateticorum opinio quum rectae rationi repugnare, tum ad gravissima absurda ducere videtur. Primum sententia haec Aristotelis, materiam primam unicam esse, immensam, immobilem, ex ejus vero *sinu* & potentia mundanas educi formas, Spinozismo mihi videtur similis: in hoc enim eodem modo omnia omnibus modis ex aeternae substantiae sinu emanant.

nant. Quod vellem observatum Walchio, dum rationes conquirit ut Aristotelem inter Atheos collocet. Deinde quis intelligat ex inertis materiae sinu principia educi activa? ita posset materia suapte natura a quiete ad motum transire. Quis praeterea intelligat ex bruta materia cogitationem prodire? Quod si id fieri potest, triumphabit Anaximander: is enim Mentes atque Deos ex atomorum conglobatione atque motu effici sibi persuasit. Quod sane non repugnat, si ex bruta materia cognitio proficisci potest & *spontaneitas*, quae esse in brutis probatum est, iique, quibuscum nunc rem agimus, non diffitentur.

Quod pertinet ad ultimum, respondemus brutorum animas nec abstractarum rerum notiones ullas habere, nec leges sentire, tantum abest ut possint actiones ad legem conformare, quae moralis est bonitas. Sunt enim eae inferioris ordinis substantiae, & a natura animarum rationalium longe distantes. Quosi si quis putat id fieri non posse, nae is divinae sapientiae & potentiae nimis arctos statuit cancellos. Mihi contra persuasum est, summum illum rerum opificem substantias infinitorum generum, atque infinitarum specierum creare posse, quas nullo modo nos intelligere valeamus; nihil unquam magis temerarium censui, quam ex viribus ingenii aut naturae nostrae de divinis operibus judicare. Quid quod animas etiam humanas esse posse in hoc statu, infantium & stupidorum exemplo docemur? qui etsi quae vitae utilia sunt aut noxia discernant, at legis, & ratiocinii ad legem formati nondum sunt capaces. In Castileone Patria mea hominem scio, qui quum supra 60. vixerit annos, nec ratiocinii unquam nec reflexionis, adeoque nec legis fuit capax: nullus est infans eo stupidior. Nihil unquam relationum moralium, sed, ne vitae quidem corporeae regendae quidpiam discere potuit. Ludificabamus eum pueri, eique in os lignea ingerebamus frusta quae ille deglutiebat. Vectandis rebus destinabatur. In beatae innocentiae statu & vixit, & mortuus est. Erat ei no-

men Josephus Pelusius. Rem narro quam coaevi testes plurimi & sciunt, & narrant

Dii immortales! homo homini quid praestat
Stulto intelligens . . . . . (a).

Qui homunciones ea de re pede stantes in uno sententiam pronunciabunt, & non potius divinam venerabundi adorabunt providentiam? Quam rem idcirco retuli, ut confirmarem, nihil esse mirum non intelligere nos pleraque, quae ad brutorum statum, animasque pertinent; nam infinita sunt de hominibus ipsis, quorum fines & rationes ignoramus.

§. XVIII. Scripturae Sacrae, reponunt, negant brutis intellectum: nolite, inquit Psaltes, *fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus*. Respondeo multo plures esse Scripturarum Sacrarum locos, in quibus bruta cognoscere affirmatur, quam in quibus negetur, esseque illos magis naturales, hos emphaticos. Nam & Gallo intelligentiam, & Milvo cognitionem temporis, in quo nidificet, & Bovi domini sui notitiam, & aliis brutis generatim cognitionem tribuunt Scriptores Sacri. Ne memoratur quidem haec Cartesianorum veteribus sententia: Sacris una profanisque Scriptoribus, quantum memoria vetera repetens recordor, quidvis potius, quam hoc Cartesianorum paradoxum venit in mentem. Sed negant Scripturae brutis intellectum? Commode sunt illae explicandae, ne Scripturas scripturis committamus. Negant nempe ratiocinium, eamque, quae propria hominis est, rationem reflexionem perceptiones relationum rerum abstractas. Bruta moventur sensationibus ab objecto aliquo praesente factis: homines a perceptionibus etiam abstractis, & remotarum rerum. Quod inde intelligere licet, quod bruta praesentia tantum cavent pericula: homines remota quoque & futura. Canis si jacet non surgit ad remotius periculum quod prospectare nequit, sed ad praesens: rumorem audit, videt minas; cavet. At homo futura quo-

(a) *Terent. in Eunuch. act. 2. scen. 2.*

quoque profpicit. Simplices praeterea perceptiones corporearum rerum habent bruta; harumque fimplicium idearum fimplices relationes, quae in natura ipfa conftant, percipiunt. At ideas fimplices varie componere, hinc fyftemata conflare; per longas feries difponere, longiffimafque ratiocinationes profequi, negatum brutis. Quod inde patet, quod brutorum opera eodem femper fe habent modo: nulla apud eos nova inventio: non artes; non nidulorum, cafarumque novae ftructurae; nihil novi. Non igitur fyftemata ulla in fimplicibus fuis inaedificant fenfationibus. Ex quo conficitur cognitionem brutorum intra folarum fenfationum ambitum contineri, nec pertingere ad *reflexiones*, *meditationes*, *perceptiones univerfales*, *notiones abftractas*, *ratiocinationes*, quae funt hominis. Praeterea Dei & juris cognitionem non habent bruta: ad haec enim paulo a fenfationibus abftracta non perveniunt: at perveniunt homines. *Unum hoc animal fentit quid fit ordo, quid fit quod deceat; in factis dictifve qui modus* (a). Adeoque *homo ut intelligentia caeteris animantibus antecellit, ita de JURE & DIIS folum aliquam cogitationem animo concipere poteft* (b).

§. XIX. Sed qui bruta meras effe machinas univerfo orbi adroganter perfuadere conantur, quaerunt, corporeae cum non fint brutorum animae, fpiritus fint illae, nec ne? Refpondemus brutorum animas fubftantias effe diverfi prorfus generis atque corpora funt, quae fenfuum tactu cognofcimus. Nam ex brutorum actionibus fuperius demonftratum eft, brutorum effe aliquod activum principium, idque aut fubftantiae cujufdam incorporeae effe attributum, aut ipfum effe incorpoream fubftantiam. Haec clare effe demonftrata ex iis principiis, quae communia funt Philofophis, nifi toto coelo aberro, video. Nunc autem fpiritus nec ne fint brutorum animae iftae, non valde explicatu difficile exiftimo: tan-

(a) *Cic. lib. 1. de off. cap. 4.*
(b) *Plato in Menexen. to. 2. pag. 233. edit. Henr. Steph.*

tum si quid *spiritus* vocabulo significetur clarius exponant Cartesiani. Nam si hoc vocabulo intelligunt, quodcumque activum est, & sese perciens, quae propria spiritus notio est, haud dubium spiritus sunt brutorum animae. Si eodem vocabulo, ut videtur, significant quidquid corporeum non est, idest quidquid talem non habet naturam, qualem vulgaria corpora, nihil quoque vetat spiritus brutorum animas vocare. Sin intelligunt substantiam ratiocinio donatam, negabimus animas brutorum esse spiritus. Quid clarius dici potest? ergo Cartesiani vocabula definiant, si rite disputare volunt. Nihil, inquiunt, medium est: aut corpora sunt bruta, aut mentes nostris similes. Quid? unde id rescivenunt Cartesiani, duum tantum generum substantias esse posse, corpora, & mentes? at videant quantum distemus: mihi potius, ut dixi, persuasum est, esse posse substantias numero infinitas, quae generibus quoque discrepantibus infinitis sint: esse praeterea in hoc universo revera substantias alias in pluribus generibus positas, quae non minus inter sese, quam a mentibus nostris, & vulgaribus corporibus differant. Nam quin tales substantias intelligere Deus possit nemo dubitat: nemo praeterea dubitat quin efficere eas, ut intelligit, queat; probabilissimum vero est, pluribusque naturae phaenomenis confirmatum, reapse eas creasse. Quum igitur Cartesiani nullum esse posse medium inter corpora & mentes nondum demonstraverint, audiri sine fastidio nequeunt.

§. XX. Interim quamquam non dubitamus naturas hujusmodi animarum, ut plerumque aliarum rerum, a nobis non intelligi, quae tamen ea de re philosophi cogitaverunt in medium proferre, idque historicum in morem, haud abs re nostra alienum putamus. Sententiae omnes circa brutorum animantium animas ad has referre possis. Vel enim brutorum animae substantiae peculiares sunt & sui generis; vel sunt mentes in corpora revolutae; vel ipsa sunt mundi anima: nam tria haec vulgavere Philosophi. Vulgatior ea opinio est, sin-

ſingulis brutis ſingulas eſſe animas. At hujus patroni de hujuſmodi animarum natura omnino non conveniunt. Corpus eſſe illas tenuiſſimum, mediumque inter craſſa corpora atque ſpiritus credidere Scholaſtici, Claudius Berigardus (*a*), Cardoſus (*b*), Baco de Verulamio (*c*), Petrus Gaſſendus (*d*), Magnanus (*e*), aliique docti Philoſophi. Sed ſi corpus res eſt ſolida, gravis, iners, tenuiſſimumque corpus ſuam habet & ſoliditatem, & inertiam, & gravitatem, nullum corpus ita tenue eſſe poteſt, ut medium ſit inter corpus & ſpiritus, quum ſpiritus heic accipiantur res omnino incorporeae. Eſſe quidem poteſt res alia, & revera eſſe plurimas non inficior, quae media ſit inter corpus, & ſpiritum, ſed id certe corpus non eſt, quod generis eſt diverſi, non a ſpiritu modo, ſed a corpore ipſo. Quaecumque autem ſit hujusmodi opinio ea ſuperioribus argumentis refellitur: demonſtratum eſt enim ſuperius, brutorum animas iis qualitatibus deſtitui, quas corporum proprias Philoſophi omnes cenſent. Videtur tamen hanc ſententiam paullo veriſimiliorem reddidiſse Andreas Rudigerus (*f*), qui ſub initium ſaeculi hujus res philoſophicas novo auſu, exitu non ſatis felici tractavit. Is in ea fuit opinione, diſtinguendam eſse ***materiam***, a ***corpore***: corpus enim eſſe hoc contractabile, ſolidum, iners; illam puram eſse extenſionem, primumque eſse ſubſtramen quum corporis, tum & ſpirituum, & animorum. Animas igitur brutorum, ut & humanas mentes ſuam habere extenſionem, quacum vires vitales ſint conjunctae, opinatur. Valde eſt haec opinio ſimilis vero. Nam quis eos

feret,

(a) *In circulo Piſano pag. 602.*

(b) *Philoſophiae liberae lib. 5. q. 5.*

(c) *De augumentis Scientiarum lib. 4. cap. 3.*

(d) *Phyſ. ſect. 3. lib. 3. cap. 3.*

(e) *Philoſoph. naturae cap.* XXI.

(f) *Vide Buddeum in hiſtoria philoſophiae pag. 501. edit. VValchii an. 1631.*

feret, qui substantias incorporeas veluti geometrica quaedam puncta intelligunt? Praeterea patet spiritus humanos, & brutorum animas suarum habere operationum veluti teatrum quoddam, corpus nempe hominis & bruti: in eo vero sese coëxtendere admodum est probabile. Ita facilius hac in re Scholasticos sector, quam Cartesianos: nam illi non brutorum tantum animis, sed & mentibus ipsis extensionem quandam, & diffusionem per corpus dederunt. Sed clamant Cartesiani, omnem extensionem esse corpoream: inscite admodum (*a*), ut nemo hodie probatus sit philosophus, qui eos defendendos hac in re putet. Mihi potius persuasum est, esse infinita alia entia extensa, quae non sint corpus.

§. XXI. Singularis prae ceteris hac de re fuit Leibnitii doctrina. Is Mundi elementa, ut in dissertatione de rerum genesi dictum est, esse voluit substantias quasdam simplicissimas, easque inextensas, quas Monadas appellavit. Earum Monadum quatuor esse docet genera, activa omnia & sese percientia. 1. earum est, ex quibus corpora conflantur: eae vi tantum activa motrice, quam *formam substantialem* vocat, sunt praeditae. Alterum genus est eorum, quae mundum sibi repraesentant *clare*, sed *confuse*: ex his esse docet animas brutorum. 3. genus est earum monadum, quae mundum *clare* & distincte repraesentant, quales animae sunt humanae. Quartum tandem est divina Monas, quae sibi *simultanee*, *clare*, *& distincte omnia possibilia repraesentat* (*a*). Plura haud dubium sunt, quae in hac Leibnitii doctrina reprehendi possunt; quae, qui plura vult, legat

(a) *Lege quae habet Musschembroek element. phys.* §. 18.

(b) *Extant plurimae Leibnitii commentationes in Actis Eruditorum Lipsiae*, *ann.* 1694. *mense Martii pag.* 110.: *ann.* 1695. *mense Aprilis pag.* 145.: *ann.* 1698. *mense Septembri pag* 427.

legat apud Ruardum Andalam (*a*). Ad me quod attinet, nihil aliud fecisse Leibnitium puto, quam vulgatam veterum recentiorumque Philosophorum doctrinam novis vocabulis obtegere. 1. prima corporum elementa vi quadam activa esse praedita, seu una omnes, itaut ea sit mundi anima, seu singulis singula, vetustissima est, sed & recentioribus probatissima Philosophorum sententia, ut alibi ostendi. 2. Brutorum animas esse monadas, idest substantias simplices incorporeas, infiniti ante Leibnitium dixere. Eas cognoscere iidem dixere: hoc mutato vocabulo, per mundi *repraesentationem claram*, sed *confusam*, pronunciat Leibnitius. Deinde idipsum facit cum hominum animis, Deique intellectu. Unum igitur in hac doctrina Leibnitii est proprium, animas istas brutorum & hominum nihil ope sensuum percipere, sed eas tali esse vi praeditas, ut continuata serie sibi mundum repraesentent. Quod quale sit superius. Penitius de natura animarum istarum, quae in brutis sunt, disseruit Wolfius (*b*) perpetuus Leibnitii admirator, fidusque Achates. Ejus doctrina huc redit. 1. esse animas hujusmodi incorporeas, inextensas, simplices. 2. Prodire non potuisse nisi per *creationem ex nihilo*. 3. esse immortales, nec perire posse, nisi *adnihilatione*. 4. Non esse tamen spirituales: quippe quae sint ratiocinii expertes. Quae quibus ille argumentis probat, non vacat dicere. Eandem vero, paucis tantum commutatis, doctrinam docuit Augustinus Calmetus Benedictinus ille celebratissimus in Dictionario Biblico art. *Bestia*, *Edit. Gall.* qui consuli potest.

§. XXII. Veteribus autem plurimis placuit, brutorum

(a) *In disputatione philosophica de quatuor fictis simplicium speciebus, ex quibus illustris Leibnitius cum Cl. Wolfio derivare voluit omnia mundi corpora, animas brutorum & hominum, ut & ipsum intellectum divinum. Frenaquerae ann.* 1727. 4. *eodemque anno Halae recusa.*

(b) *In Physhologia rationali.*

rum animas esse Mentes in corpore revolutas. Quicumque metempsycosin, & προϋπάρξιν animarum posuerunt, ii omnes in ea versari sunt opinione, similes esse brutorum, hominumque animas: has scilicet ab homine in bruta, a brutis in homine transire, donec labes omnes, quibus se in superiore vita foedarint, eluant. Sunt autem isti in primis veteres illi AEgyptii, qui Metempsychosis inventores & architecti dicuntur Herodoto (*a*) & Diodoro Siculo (*b*), tum Græci plurimi Philosophi, qui eo dogmate, inquit Herodotus, usi sunt pro sua inventione, in primis Pythagorici & Platonici. Sed quum quidam Pythagoreorum hanc, & Platonicorum metempsychosim in allegoriam detorquere videantur, in primis Chronius ille in libro de Palingenesia, quemadmodum retulit Gregorius Nyssenus in libro de anima (*c*), non huic traditioni multum innitemur. Illud certum est, προϋπάρξιν animarum totam Platonis scholam statuisse, Platonemque ipsum disertis eam verbis passim docuisse. Certum item cum hoc dogmate haec alia admista. 1. Creatam a Deo omnium parente immensam Animarum, & Daemonum copiam, ejusdem ferme naturae, sapientiae, pulchritudinis: 2. in Sphaeris supramundanis locatas locis nempe amaenitate & deliciis diffluentibus. 3. his voluptatibus mentes corruptas, plurimis se criminibus immiscuisse. 4. Eam ob rem demissa in corpora, tanquam in carceres, ut ita paenas scelerum darent. 5. selecta autem corpora minus aut magis deformia, pro cujusque criminis qualitate, 6. Itaque alias devolutas in homines, quippe quae minus, alias in bruta, quod magis peccassent. Ordinem vero harum animarum in corpora delabentium pro criminum varietate magis aut minus

(a) *Herodot. lib.* 2.
(b) *Diodor. Sicul. lib.* 2.
(c) *Nyssenus de anima*

nus faeda, Plato explicat in Phaedro (*a*):quae AEgyptiacae doctrinae sunt consentanea. Vide Porphyrium de abstinentia &c. Nec defuere qui & Scripturis Christianorum divinis in hanc sententiam abuterentur: isti arbitrati sunt daemones quum excidissent a Dei consortio, immissos in varia corpora, idque explicare Mosem ex persona Dei daemoni tentatori ita minitantis, *super pectus tuum gradieris*, & *vesceris terra*, ut haec verba significent spiritus in corpora animalia detrusos, prae cibo illo Angelorum, terrestribus vesci cibis (*b*). Quae tam sunt putida, ut pudeat ea refellere. Quum enim sit certum immensum esse discrimen inter brutorum, & hominum animas (ex §. XIX.), id certe satis superque demonstrat, substantias illas diversorum generum esse. Sed, ut cetera omnia omittam, si id ita esset, communio esset juris bruta inter & homines, essetque tam contra naturam, brutum, quam hominem laedere; quod nunc tantum abest ut Christianorum id Scripturae, ad quas isti appellant, doceant, ut potius aperte dicant, in hominis commodum & servitium facta esse, licereque ea occidere, & in cibum convertere. Scio nonnullos fuisse, quibus persuasum fuerit, non licere brutis vesci, in primis Porphyrium περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων. Sed id quale sit non est hic dicendi locus.

§. XXIII. Restat ut de eorum dicamus sententia, qui animam hanc mundanam invexerunt, in qua & docti plurimi sunt & eruditi. Mundum universum, aut singulos saltem globos, quos pro totidem mundis habuere veteres, anima quadam *fontana*, unde ceterarum rerum animae perpetuo manarent, animatum esse, velut AEgyptiorum, Chaldaeorumque vetus doctrina habetur (*c*). Virgilius elegantissime hanc in quarto Georgicorum

(a) *Quem in locum vide & Marsilium Ficinum.*

(b) *Ornavit nuper eam sententiam auctor libelli* amusement philosophique sur le langage des Bestes.

(c) *Legatur Stanleyus de Philosophia Chaldaica*, & *Cudvvorthus in systemate intellectuali.*

eorum explicuit (*a*): ex veterum enim sententia (quorum Philosophiae erat ille callentissimus) ait,

. . . . . *Deum ire per omnes*
Terrasque tractusque maris, Coelumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenuis nascentem arcessere vitam:

Manichaei ipsi, ut agnoscere in eis possis Persicam Chaldaeorum, & Zoroastris doctrinam, idem docuisse videntur, auctore Augustino, qui ejus sectae arcana omnia rimaverat (*b*). Probatam eam recentibus pluribus Orientalibus Persidis, Mogolis, Siam, Indorum ex Viatorum itinerariis discimus (*c*). Nec desunt in Europa quibus idem placuit. Certe Spinozae & Tolandi doctrina in hoc est posita, ut doceant Deum esse rerum omnium mentem, animam, vitam. Noster ille Calaber Thomas Campanella Dominicanus Monachus in *Commentario de sensu rerum*, quem anno 1590. in lucem edidit, dum conatur probare omnibus rebus, omnique, qua, circundamur extensioni sensum inesse, ab anima ista mundana non admodum abhorrere videtur. Sed animam mundi, qua omnium vita constet, quaeque a Deo sit creata, ex Platonis Platonicorumque sententia, promovit Henricus Morus (*d*), Cudworthus (*e*), praeterque alios Anglos, Newtonus ipse. In principiis enim *Physico-Mathematicis ad finem* hunc in modum scribit: *adjicere jam liceret nonnulla de spiritu quodam subtilissimo corpora crassa pervadente, & in iisdem latente, cujus vi & actionibus particulae corporum ad minimas distantias se mutuo attrahunt & corpora electrica agunt ad di-*

(a) *Virg.* IV. *Georg.* 222.
(b) *Lib.* 2. *de Gen. ad lit. cap.* 8. & *ep.* 74.
(c) *Vide la Philosophie des Pagens tom.* 1. *pag.* 78. & *seqq.*
(d) *In Enchiridio.* & *de Immort. an.*
(e) *In system: intellectuali dissertatione de nat. Genitrice. Sed ejus argumenta oppido sublesta censuit Mosshemius ad* §. 2. *ejus diss. not.* 1.

distantias majores .... & lux emittitur , reflectitur , refringitur , inflectitur , & corpora calefacit , & SENSATIO omnis excitatur . Vide quae eadem de re scripsimus in disputatione de origine rerum corporearum. Nec vero ab omni veri similitudine abhorret creatam esse a Deo animam, idest substantiam quandam activam , quae dum organica quaedam corpora , qualia brutorum sunt, permeat, sensum in iis & perceptionem pariat, quaeque statis quibusdam legibus , quas ignoramus, in natura agat, ejus vires omnes, motiones, vitam producat, magna aequabilique perennitate . Esse enim in natura aliquid unde motiones rerum corporearum, eorumque vires activae, plantarum vegetationes, seminum , ovorumque faecundationes, animantium generationes prodeant , indubium est . Sunt qui haec ἀμέσως a Deo provenire opinantur, naturamque istam activam nihil esse aliud, quam Dei ipsius voluntatem rentur. Sed cur non id ope hujus animae mundanae efficere Deus possit? Nihil video , quod aut rationi , aut Religioni, ea si doctrina statuatur, officiat . Sed praestat de re tam incerta nihil, quam inconditum aliquod, minusque probatum dicere: nam ego philosophari in rebus occultis concedam omnibus , temere affirmare semper negabo. Ab instituto nunquam discedam, & quod praecipio, *epochen* esse philosopho necessariam , ipsum primum omnium perficere oportet: *opinari enim duas ob res turpissimum est* (inquit perspecte Augustinus de utilit. credendi cap. 11.): *quod discere non potest qui sibi jam se scire persuasit , si modo illud disci potest ; & per se ipsa temeritas non bene affecti animi signum est*. Quod si qui sint , qui etiam rem nimium me promovisse affirment, ii sciant , non me ignorare majora quoque scripsisse & Augustinum Calmetum in Dictionario, & veteres omnes Scholae philosophos atque Theologos; & nimium non esse brutis cognitionem eorum, quae circa sensum sunt, quibusve eorum vita indiget, concedere, quam & sensus hominum communis, & experimenta omnia iis vindicant . Quid quod

non

non defuerunt veteres aliquot Patres, qui syllogismos quoque brutis tribuerunt? veluti BB. Basilius (a) & Ambrosius (b): Lactantius vero scripsit & sola religione nos a brutis distare (c), & rationem brutis & hominibus datam (d). Qui fortassis oratoria libertate ita pronunciarunt: alioquin eos probare non possumus, quando Scriptura *nullum esse in brutis intellectum docet*, & experimenta ipsa demonstrant. Interim efficitur altem, ne nos homines vetustatis incuriosi temeritatis tam facile damnent, ubi ea resciverint. Ceterum qui argumento a religione desumto veterum adgrediuntur opinionem Cartesiani, ii profecto ignorant, nullam esse doctrinam, quae magis *materialismum* foveat, quam quae ab iis nudius tertius in philosophiam inducta est: quod diserte agnovit Cudworthus in Syst. Intel. cap. 1. §. 25. nam si tot mirandas brutorum operationes solus efficit mechanismus, atque a brutis ad homines brevis est, ut Libertinis videtur, gradus; in eam etiam atque etiam indurabunt animi pravitatem, & hominem meram esse machinam. Videant igitur quam rem agant. Nos, quicquid alii clamitant, Philosophiae & Religioni litasse nobis persuasimus. Interim si quid est, quod viros doctos offendant, omnia emendare parati sumus, modo humanitus admoneant.

Finis Tomi secundi.



(a) *Basil. Magn. homil.* 8, *&* 9. *in Hexaëm.*
(b) *Ambros. lib.* 4. *cap.* 4. *Hexaëm.*
(c) *De ira cap.* 17.
(d) *Lib.* 3. *Instit. cap.* 10.

